

J-SCS

Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi
Journal of Social & Cultural Studies

6 Aylık

HAKEMLİ BİLİMSEL DERGİ

Biannually

PEER- REVIEWED ACADEMIC JOURNAL

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/jscs>

<http://www.toplumvekultur.com/>

editor@toplumvekultur.com

5. Sayı / Issue

2020

HAZİRAN / JUNE

e- ISSN: 2667-5854

Toplum ve Kùltür Araştırmaları Dergisi

Journal of Social and Cultural Studies (J-SCS)

e-ISSN: 2667-5854

6 Aylık Akademik Hakemli Bilimsel Dergi - Biannually Peer-Reviewed Academic Journal

Yıl/Year: 2020, Sayı/Issue:5, Haziran/June

Erişim - URL: <http://www.toplumvekultur.com/> & <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jscs>

Sahibi – Owner: Çağatay SARP

Sayı Editörü / Editor of the Issue: Prof. Dr. Dolunay ŞENOL

Editör Kurulu – Editorial Board:

Prof. Dr. Dolunay ŞENOL
Doç. Dr. İbrahim MAZMAN
Dr. Çağatay SARP

Yayın İlkeleri:

“Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi”nin (J-SCS) yayın dili Türkçe ve İngilizce’dir. Dergi sadece elektronik ortamda www.toplumvekultur.com ve dergipark.org.tr üzerinden yayımlanır, açık erişim politikasını benimser. Dergi Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki kez çıkar.

Yayımlar için eser sahiplerinden herhangi bir ücret alınmaz, editörlere, yayın kuruluna ve hakemlere ve eser sahiplerine herhangi bir ücret ödenmez. Dergide yayımlanması için iletişim adresine makale gönderen yazarların telif hakkı ile ilgili bu açıklamayı okuyup onayladığı kabul edilir.

“Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi” birinci yazarı “doktor” veya “doktora öğrencisi” unvanına sahip bütün araştırmacıların çalışmalarına açıktır. Birinci yazarı “doktor” veya “doktora öğrencisi” olan makalelerin ikinci, üçüncü ve dördüncü yazarlarının “doktor” veya “doktora öğrencisi” unvanına sahip olması zorunlu değildir. Bir makalede en fazla dört yazar ismi bulunabilir. Yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmış olan makaleler editör incelemesinden geçtikten sonra hakem incelemesine sunulur. Hakemler makalede düzeltme isteyebilir, doğrudan ret veya kabul edebilir. Hakem değerlendirmesi sonu ret edilen makaleler için yazarı tarafından üçüncü bir hakem değerlendirilmesi istenebilir, editör bu talebi uygun görürse makale üçüncü bir hakeme gönderilir. İki hakemden birinin kabul, diğerinin ret verdiği durumlarda ise editör makaleyi kabul ya da ret edebilir yahut üçüncü bir hakemden değerlendirme isteyebilir.

Daha önce başka bir yazılı kaynakta yayımlanmış veya değerlendirme aşamasında olan eserler “Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi” yayın sürecine kabul edilmezler. Yayımlanan yazılar ile ilgili bütün etik ve yasal sorumluluk yazarlarına aittir.

Yazım Kuralları

- Yayımlanmak üzere gönderilecek bütün metinler Türkçe veya İngilizce olmalıdır.
- Bütün metinler yukardaki linkte görülen “Makale sayfası” üzerine yazıldıktan sonra .doc veya .docx formatında e-posta ile gönderilmelidir. (e-posta: editor@toplumvekultur.com)
- Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi’nde yayınlanmak üzere gönderilen makaleler daha önce herhangi bir şekilde yayımlanmamış veya herhangi bir yere yayımlanmak üzere gönderilmemiş özgün çalışma niteliği taşımalıdır.
- Kenar boşlukları A4 kağıda 4 yandan 2,5 cm. olacak şekilde ayarlanmalıdır. Ana metin paragraf ayarlarından verilecek boşluklar aşağıda belirtilen şekilde yapılmalıdır.
Satır aralığı: 1,5, Önce: 0 pt, Sonra: 6 pt
- Makalenin fontu “Garamond” olmalıdır. Ana metin 12 punto, 3 satırdan uzun olan veya 40 kelimeyi geçen doğrudan alıntılar ise sağdan ve soldan 1 cm boşluk bırakılarak yeni bir paragrafta 10 punto ile tek satır aralığında yazılmalıdır. Alıntılar için italik karakter **kullanılmamalıdır**.
- Sadece çalışmanın başlığı ve bölüm başlıkları kalın yazılmalıdır.
- Notlar ve açıklamalar (varsa eğer) son not olarak verilmelidir.
- Metin iki yana yaslanmalı, başlık ve alt başlıklar sola hizalanmalıdır.
- Makaleler 3,500 kelimededen az olmamalı, 9,000 kelimeyi geçmemelidir. Çalışma özeti 200 kelimededen az olmamalı, 300 kelimeyi geçmemelidir.
- Makale Türkçe dilinde yazılmışsa İngilizce özet de içermelidir.
- Gönderilen makalelerin alıntılama ve referans standartı ve yazım tarzı Publication Manual of the American Psychological Association (6th ed.) formatında olmalıdır. APA formatı ile ilgili bilgi American Psychological Association stil sayfasından edinilebilir. Bkz: <http://www.apastyle.org/>.

• Makalede geçen atıflar şu örneklerdeki gibi olmalıdır:
Bourdieu’nun (2014) bir makalesinde belirttiği üzere...
Wagner’e (2001: ss.81-82) göre...[sayfa numarası gerekli olduğu durumlarda]...
--- (Berger, 2011: s.38).

•Kaynakça için örnek:

Timasheff, N.S. (1967). *Sociological Theory: Its Nature and Growth*. 3. Ed. New York: Random House
Stevens, J. (2001). *Devletin Yeniden Üretimi*. (Çev. Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
Not: Kaynakçada ikinci satıra geçilirse 1 cm içerden başlanmalıdır.

For the “Journal Policies” and the “Stylesheet” of the journal please visit

<http://www.toplumvekultur.com/?lang=en>

Hakem & Yayın Kurulu - Reviewers & Publishing Board

- Prof. Dr. Dolunay Şenol (Kurul Başkanı) / Kırıkkale Üniversitesi
- Prof. Dr. Abdürreşit Celil Karluk / Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Prof. Dr. Erdal Aksoy / Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Prof. Dr. Aysun Sungurhan / Kırıkkale Üniversitesi
- Prof. Dr. Abulfaz Süleymanov / Üsküdar Üniversitesi
- Prof. Dr. Hayati Beşirli / Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Prof. Dr. Selahaddin Halilov / Azerbaycan Milli İlimler Akademisi (*Azerbaycan*)
- Prof. Dr. Muhittin Eliaçık / Kırıkkale Üniversitesi
- Prof. Dr. Remzi Kılıç / Erciyes Üniversitesi
- Prof. Dr. Kenan Has / Erciyes Üniversitesi
- Prof. Dr. Seyfullah Korkmaz / Ahi Evran Üniversitesi
- Prof. Dr. Sıtkı Yıldız / Kırıkkale Üniversitesi
- Prof. Dr. Süheyla Sarutaş / Balıkesir Üniversitesi
- Doç. Dr. Halil İbrahim Gök / Kırıkkale Üniversitesi
- Doç. Dr. Stephen Kalberg / Boston Üniversitesi (*Amerika Birleşik Devletleri*)
- Doç. Dr. İbrahim Mazman / Kırıkkale Üniversitesi
- Doç. Dr. Elena Krainiuchenko / Pyatigorsk Devlet Üniversitesi (*Rusya*)
- Doç. Dr. Ömer İshakoğlu / İstanbul Üniversitesi
- Doç. Dr. Aytül Tamer Torun / Gazi Üniversitesi
- Doç. Dr. Nevzat Topal / Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
- Doç. Dr. Birgül Koçak Oksev / Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
- Doç. Dr. Hande Şahin / Kırıkkale Üniversitesi
- Doç. Dr. Harun Çağlayan / Kırıkkale Üniversitesi
- Doç. Dr. Senem Ceylan / Dokuz Eylül Üniversitesi
- Doç. Dr. Aliaksei Zhurauliou / Ulusal İstatistik, Muhasebe ve Denetim Akademisi (*Ukrayna*)
- Doç. Dr. Ejder Çelik / Bozok Üniversitesi
- Dr. Kayhan Atik / Kırıkkale Üniversitesi
- Dr. Rafal Rebilas / Dąbrowa Górnicza Üniversitesi (*Polonya*)
- Dr. Mezher Yüksel / Kırıkkale Üniversitesi
- Dr. Hakan Hemşinli / Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
- Dr. Çağatay Sarp / Kırıkkale Üniversitesi
- Dr. Alper Mumyalmaz / Bozok Üniversitesi
- Dr. Esra Gedik / Bozok Üniversitesi
- Dr. Rümeyza Akgün / Kırıkkale Üniversitesi
- Dr. Mehmet Yıldırım / Ahi Evran Üniversitesi
- Dr. Muhammed Güngör / Kırıkkale Üniversitesi
- Dr. Güldane Gündüzöz / Kırıkkale Üniversitesi
- Dr. Özgür Çetintaş / Bitlis Eren Üniversitesi
- Dr. Hidayet Tuksal / Kırıkkale Üniversitesi
- Dr. Mümtaz Levent Akkol / Bozok Üniversitesi
- Dr. Oğuzhan Bilgin / Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Dr. Fahri Atasoy / Kırıkkale Üniversitesi
- Dr. Esra Kızılay / Erciyes Üniversitesi
- Dr. Günce Yılmaz / Kırıkkale Üniversitesi

Toplum ve Kùltür Araştırmaları Dergisi

Journal of Social and Cultural Studies

www.toplumvekultur.com

e-ISSN: 2667-5854

Hakemli Bilimsel Dergi

Peer-Reviewed Academic Journal

Yıl/Year : 2020

Sayı/Issue : 5

Contact: editor@toplumvekultur.com

Sayı Editörü / Editor of the Issue: Prof. Dr. Dolunay ŞENOL

İÇİNDEKİLER / INDEX

Araştırma/Research:

Ahıska Tùrklerininin Toplumsal Belleğinde Gùç ve Yeniden Yerleşim: Bozüyük Örneği (Migration And Resettlement In The Social Memory Of Ahıska (Meskhetian) Turks: The Case Of Bozüyük), Çağatay SARP - Nejlà ÜNAL, ss/pp. 1-24

Suçun Sosyal Psikolojik Maliyeti: Suç Korkusu ve Suç Korkusuna Neden Olan Faktörler (Social Psychological Cost Of Crime: Fear Of Crime And Factors That Cause The Fear Of Crime), Dolunay ŞENOL - Özge GÜLVER, ss/pp. 25-41

4-6 Yaş Arası Çocuğu Olan Ebeveyn Tutumlarının Ve İstismar Farkındalıklarının Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma (A Study On Determination Of Parental Attitudes And Abuse Awareness With 4-6-Year-Old Child), Rumeysa AKGÜN-Hüsamettin ÇETİN, ss/pp. 42-61

Tùrkiye'de Çocuk Mahkemelerinin Çocuk Adalet Sistemindeki Yeri (The Place Of The Juvenile Courts In The Juvenile Justice System In Turkey), Aybike DİNÇ, ss/pp. 62-79

Sosyo-Kùltürel Değişme Açısından Güney Marmara Genç Çiftçileri Üzerine Bir Araştırma (The Aspect Of Socio-Cultural Change For South Marmara's Young Farmers), Süheyla Sarıtaş-Uğur Çoban, ss/pp. 80-106

Toplumsal Bir Gerçeklik Olarak Çocuk Gelinler (The Concept Of Child Bride As A Social Reality), Merve ÇETİN, ss/pp. 107-122

Dünyada Ve Tùrkiye'de Dijital Feminizm İncelemesi: Gençlerin Dijital Aktivizm Deneyimleri (Examining Digital Feminism In The World And In Turkey: Digital Activism Experiences Of The Young), Esra GEDİK, ss/pp. 123-136

İnceleme/Analysis:

Yusuf İdris'in El-Beydâ Adlı Romanında Batılı Kadın İmgesi (Western Woman Image In Novel Al-Beyda Of Yusuf Idris), Senem CEYLAN, ss/pp. 137-148

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 04.06.2020 – Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 20.06.2020

Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi

Journal of Social and Cultural Studies

www.toplumvekultur.com

Yıl/Year:2020, Sayı/Issue: 5, Sayfa/Page:1-24

**AHISKA TÜRKLERİNİN TOPLUMSAL BELLEĞİNDE GÖÇ VE YENİDEN
YERLEŞİM: BOZÜYÜK ÖRNEĞİ¹**

Çağatay SARP² - Nejla Ünal³

Öz

Bu çalışma ilk olarak 1944 Sürgünü ile zorunlu göçe maruz kalmış Ahıska Türklerinin yaşadıkları göçler silsilesinin onların toplumsal zihniyetlerindeki yerini ve Türkiye’deki yeni yurtlarındaki durumlarını hedef bölge tercihi ve sosyal uyum açısından konu edinmiştir. Bozüyük’te yaşamakta olan Ahıskalıların örneğinde gerçekleştirilmiş olan alan çalışması 2019 ve 2020 yıllarında nitel araştırma yöntemi kapsamında gerçekleştirilmiştir. Etnografik anlayışla yürütülmüş olan alan çalışmasında temelde “katılımlı gözlem” ve “derinlemesine mülakat” araştırma teknikleri kullanılmıştır. Çalışmada zorunlu göç kapsamında 1944 Sürgünü ve Fergana Olayları esas alınmış, sonrasında yaşanan zincirleme göçler irdelenmiş, nihai olarak Türkiye’ye göç ve Bozüyük’e yerleşme konuları irdelenmiştir. Göç sürecinin sonunda “Ahıskalıların Bozüyük’teki sosyal hayatı” ve “yerli halk ile ilişkiler” konularına değinilmiştir. Saha araştırmasında görüşmelerden elde edilen veriler ile gözlem verilerinin birbirleriyle uyum arz ettiği görülmüştür. Araştırmanın temel bulgularına göre Ahıskalıların (Sürgünü ve Fergana Olaylarını tecrübe etmemiş olanların bile) hafızalarında zorunlu göçlerin, yaşanan şiddet olaylarının, maruz kalınan ayrımcılıkların ve yabancı düşmanlıklarının izleri halen varlığını sürdürmektedir. Ortak acılar Ahıskalıları birbirlerine daha fazla yaklaştırmış ve toplumsal zihniyetlerinin şekillenmesinde mühim rol oynamıştır. Ahıskalıların toplumsal hafızasında Türkiye eskiden beri “vatan” olarak yer etmiştir. Bu aidiyet algılaması, kültürel yakınlık ve Türkiye’ye yerleşmeden önce yaşadıkları sıkıntılı süreçler Ahıskalıların sosyo-kültürel uyumunu ve bütünleşmesini destekleyen etkenler olarak öne çıkmaktadır. Yerli Türk toplumunun genel itibarıyla kucaklayıcı tavrının da uyum ve bütünleşme sürecini kolaylaştıran bir diğer husus olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahıska Türkleri, Bozüyük, Sürgün, Fergana Olayları, Zorunlu Göç

¹Bu metin Dr. Öğr. Üyesi Çağatay SARP danışmanlığında, Nejla Ünal tarafından hazırlanmakta olan “Sürgün Edilmiş Ahıska Türkleri Üzerine Kültürel Kimlik İncelemesi: Bozüyük Örneği” adlı yüksek lisans tezinin saha araştırması verilerinin bir bölümü kullanılarak üretilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, FEF Sosyoloji Bölümü, cagataysarp@hotmail.com, ORCID:0000-0001-9369-6825

³ Yüksek Lisans Öğr., Kırıkkale Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, nejlaunal95@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9250-8511.

MIGRATION AND RESETTLEMENT IN THE SOCIAL MEMORY OF MESKHETIAN (AHISKA) TURKS: THE CASE OF BOZÜYÜK

Abstract

This study focuses on the perceptions of Meskhetian Turks exposed to a forced migration with the "1944 Exile", about their migration sequence and the status of their new homeland in Turkey. The field study conducted in the example of Meskhetian Turks living in Bozüyük was carried out in the scope of the qualitative research method in 2019 and 2020. In the field study carried out with an ethnographic approach, "participant observation" and "in-depth interview" research techniques were mainly used. In this study, the 1944 Exile and Fergana Events were taken as a basis within the scope of forced migration. Then, the chain migration after these processes was examined. And finally, the issues about the migration to Turkey and the settlement in Bozüyük were discussed. At the end of the immigration process, the issues of the social life of Meskhetian Turks in Bozüyük and the relations with indigenous people were addressed. In the field research, it was seen that the data obtained from the interviews and the observation were compatible with each other. According to the main findings of the research, traces of forced migration, violent incidents, discrimination, and xenophobia are still present in the memories of Meskhetian Turks (even those who have not experienced the exile and Fergana Events). The common pains brought the Meskhetian Turks closer to each other and played an important role in shaping their social mentality. In their collective memories, Turkey has been a "homeland" since ancient times. This sense of belonging, cultural affinity and the troublesome processes they lived before settling in Turkey stands out as factors supporting their socio-cultural adaptation and integration. Also, it was understood that the embracing attitude of the indigenous Turkish society, in general, was another factor that facilitated the adaptation and integration process.

Keywords: Meskhetian Turks, Bozuyuk, Exile, Fergana Events, Forced Migration

Giriş

Göç, tarihsel ve sosyolojik açıdan köklü bir konu olduğu kadar, değerlendirme biçimi itibarıyla da oldukça netameli araştırma alanıdır. Başından sonuna kadar göç üzerine yapılacak her türden değerlendirme meseleyi ideolojik yahut değer yüklü bir anlayışla kavramanın riskini taşır. Bu konuyu kaygan bir zemine taşıyan temel hususun ise kimlik ve kültürü de tartışmanın içine dâhil eden tarafı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Göç türleri içinde uluslararası akışlar ise sınırların ötesine geçiş halinin bir neticesi olarak mekân farklılaşmasındaki radikalleşmeler itibarıyla böylesine bir süreci çok daha şiddetli etkilere maruz bırakan süreçlerdir.

Uluslararası göçle birlikte farklı milletler birbirini tanımıştır. Bu durum bazen çatışmanın ve kaosu da oluşmasına neden olmuştur. Bu da göçmenlerin aidiyet duygusundaki dalgalanmaları daha da arttırmaktadır. Neticede göç sadece coğrafi yer değiştirme hareketi değildir. Göçler insanların farklı yaşam alanlarına girmesiyle birlikte üzerlerine düşen yeni yükümlükleri de kapsamaktadır (Bartram, Poros ve Monforte'ye, 2019: ss.13-14). Uluslararası göç, devletlerden örgütlere, örgütlerden de hukuk sistemine kadar birçok alanı içerisine alarak yeni yapılanmaları beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda var olan dil, din ve kültür birlikteliğine karşın, kendinden

olmayan farklı bir grubun karışımıyla heterojen yapılanmanın oluşması, yeni stratejileri gerekli kılmıştır (Adıgüzel, 2016: ss.1-3). Bu göç süreci esnasında kişilerin kendinden olmayan bir etnik yapının içerisinde yer alması sonucunda insanlar kendini ve karşısındakini sorgulamış, bu nedenle biz ve onlar ayrımına girmişlerdir (Erbaş, 2019: s.136-137). Böylece toplumlarda ötekileştirmeler için yeni, zeminler hazırlanmış, insanların üzerlerinde hissetmiş olduğu baskılar her şeyi sorgulamalarına neden olmuş ve adapte olma noktasındaki sıkıntıları gündeme taşımıştır.

Göç süreçlerini mekânsal ve demografik bir değişim ile sınırlamak mümkün değildir. Göçün aktörü insan olduğundan, toplumda gerçekleşen değişimler toplumsal bir hafızayı inşa etmektedir. Öte yandan ferdin ve yahut toplumun göç ettiği yere fiziksel ve kültürel olarak da neler kattığı meselenin bir diğer cihetini teşkil etmektedir. (Karaarslan, 2015: s.115). Böylece bir etkileşimler silsilesi ile her yol yeni bir başlangıç, her başlangıç ise yeni bir filizlenmeye neden olmaktadır.

Çoğu zaman sıkıntılı süreçleri bünyesinde barındıran bir ilişkiler ağı olarak göçler içinde en dramatik olanı şüphesiz ki sürgünlerdir. İnsanların yaşadıkları yerleri başkalarının baskısıyla terk ettirilmeleri durumuna sürgün denmektedir. Sürgün kavramı insanlık tarihinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Çünkü toplumlar, birçok sebepten sürgüne maruz kalmış ve bu travmatik olaylar her bir toplumun zihninde farklı tasavvurlara neden olmuştur (Timur, 2017: s.27). Bundan dolayı sürgün, onu yaşamış toplumların kolektif kimliğinin oluşumunda etkin bir yer edinmiştir. Aidiyetler sorgulanmaya başlandığı gibi cevapların peşine de düşülmüştür. Nitekim, toplumların ortak belleğinin altında yatan savaş, açlık, sürgün, soykırım gibi nedenler ortak bir bilinç, kültür ve kimlik oluşturmuştur (Aksoy, 2018: s.66).

Bahse konu etkileşimlerden hareketle bu çalışmada, sürgün edilmiş bir toplum olan Ahıska Türklerinin (Ahıskalılar) tarihsel süreçte maruz kaldıkları olayların kolektif kimlik oluşturma ve muhafaza sürecinde nasıl bir rol oynadığı, göç akışlarında hedef bölge olarak Türkiye tercihlerinin bu durumla bağlantısı ve sosyal uyum açısından Türk toplumu ile ilişkileri konu edinilmiştir. Yapılan saha çalışmasında ulaşılan öznel yorumlamalar sayesinde Ahıskalılar göç hikâyesinde yer edinmiş temel unsurlara, maruz kaldıkları zorunlu göçlerin ve şiddet olaylarının kolektif belleklerinde edindiği yere ve hedef bölgeyle ilgili değerlendirmelerine ışık tutmak amaçlanmıştır. Çalışma; zorunlu göç, sosyal uyum ve bütünleşme gibi küresel ölçekteki güncel tartışmalara Bozüyük alan araştırması ile gerçekleştirdiği bilgi üretimi sayesinde sağladığı katkı bakımından önemli görülmektedir. Ayrıca, “yerinden edilmeye başlayıp yeniden yerleşmeye ve sosyal uyuma kadar devam eden sürecin Bozüyük’teki Ahıska Türklerinin kolektif belleğinde ve toplumsal zihniyetindeki yeri” üzerine ortaya konulan anlama ve yorumlama çabasının konuyla ilgilenen akademisyenlere, kurum ve kuruluşlara sağlayacağı fayda sayesinde pratikte de önem arz ettiği düşünülmektedir.

1. Bir Zorunlu Göç Türü Olarak Sürgün

“Zorunlu göç”, yaygın olarak Endüstri Devrimi sonrasında yeniden şekillenen dünyasında siyasi ve iktisadi gerekçelerle üretilen insan kaynaklı risklerin önceki dönemlerle kıyaslanamayacak şekilde artışı, buna bağlı olarak da insanların yaşam imkânlarının tehdi (bilhassa şiddet hareketleri sebebiyle) neticesi sosyal bilim araştırmalarının odağında yer almıştır (Beck, 2011; Zolberg, 1983; Zolberg, 1986). Günümüzde yaşam imkanlarının tehdi farklı boyutlarda ele alınsa da zorunlu göçler çoğunlukla şiddete ve zulme maruz kalarak, yaşamış oldukları bölgeden başka bir bölgeye kaçan veya sürülen kimselerin tecrübelerinde gerçekleşmektedir (Petersen, 1958)

Dünya tarihinde insanlara uygulanan sürgün, ilk olarak kişiye özgü ceza mahiyetinde ortaya çıkmıştır. Eski dönemlerde insanlar işledikleri suçlardan ötürü ağır cezaya maruz kalmak yerine, gönüllü olarak yaşadıkları yerleri terk etmeyi tercih etmişlerdir. Bunun ilk örneği eski Yunan döneminde uygulanan cezai işlem, “*Homerik politika*” kapsamında kendini göstermiştir. Günümüz dünyasında gerçekleşen sürgün ve göçler ise 19. Yüzyılın başlarında milliyetçilik hareketlerinin ortaya çıkmasıyla yeniden şekillenmiştir (Timur, 2017: s.27).

Sürgün kavramı temel manada bireyin ya da toplumların yaşadığı topraklardan gönderilmesidir. Buna ilaveten bu süreç, sürgün edilen için sosyal hayatta meydana gelen köklü bir değişimi de ifade etmektedir. Sürgünle birlikte meydana gelen kültür ve kimlik sorunsalı, öncesi ve şimdiki durumu ile her daim mukayese içerisindedir. Bu da toplumlarda ortak hafıza meydana getirerek nesilden nesle aktarım sağlamaktadır. Nitekim “bellek”, insanların yaşamlarındaki anılarını biriktirdiği alan olmakla beraber anımsamayı ve unutmayı da içerisinde barındıran kısımdır. Bellek konusu antropoloji, sosyoloji, psikoloji, tarih ve edebiyat gibi birçok farklı alanda yaklaşımı da içerisinde barındırmaktadır (Bingöl, 2018: ss.52-54). Belleğin başka insanların belleğinden yararlanabilmesi için ortak bir geçmişe sahip olması gerekmektedir. Çünkü aynı geleneksel yapının paylaşılması, beynin hatırlama fonksiyonlarını devreye geçirmesine yaramaktadır. Böylelikle bellekler arasında bir geçiş sağlanarak etkileşim de artmaktadır. Hatıraların çoğu hatırlatma ile ortaya çıkmaktadır. Bir gruba mensup olan insan, o yapılanmanın düşüncesini benimsediği gibi onlardan uzakta olduğu durumda dahi bunu sürdürebilmektedir. Çünkü zihnin bir köşesinde bu kolektif bellek oluşturulmuştur. İnsanoğlu toplumun içerisindeki her oluşumun bir parçasıdır. Böylece toplumda oluşturulan her türlü kavram ve imgeler bir bütünlük oluşturarak bellekte yerini almaktadır (Halbwachs, 2018: ss.40-43). Said’e (1995, s.55) göre insanlar hayatlarının her alanında söz sahibi olamamıştır. Fakat insanlar, kendi toplumundaki bireylere açıklama yapma yükümlülüğünü üzerlerinde hissetmektedir. Özellikle toplumlarda güçlü ve güçsüz ayrımının olduğu noktada bu bariz görülmektedir. Toplum ezilmişliklere karşı siyasi bir dirence sahip

olamasa da yaşanmış olan acılar, duygular, üzüntüler insan zihninde birliktelik oluşturmaktadır. Bu birliktelik de toplumu bir arada tutan en önemli etken olmuştur.

2. 1944 Sürgünü: Ahıska Türklerinin Yerlerinden Edilmesi

Ahıska bölgesi Gürcistan'ın güneyinde yer alır. Türkiye'nin sınır bölgesinde olan Ahıska bölgesi Kür Nehri ve Çoruh çayı havzasından başlayarak Borçalı'ya kadar gelmektedir (Bayraktar, 1999: s.8). Ahıskalılar 250 sene boyunca Osmanlı'ya bağlı şekilde yaşamışlardır. 1828'de Ruslar bölgeye girmiştir. 1829 yılında ise Osmanlı ile imzalanan Edirne antlaşmasıyla Rusya hâkimiyetine geçmiştir (Aslan, 1995: s.1). Yapılan bu anlaşmayla birlikte Ahıska Türklerinin zorlu yaşam serüveninin imzası atılmıştır.

16 Mart 1921'de Ahıska bölgesinin Rusya hâkimiyetine geçmesi bir insanlık dramının da başlangıcı olmuştur. Ahıska'da kolhozlar, bölgenin ileri gelen insanlarını ve aydınlarını mahpusa atmaya başlamışlardır. Bunun akabinde Stalin dayanağı ile oralarda Gürcü şovenizmi ortaya çıkmıştır. Ahıska'da sıkı bir yönetim uygulanarak, Ahıska Türklerinin soyadları değiştirilmeye çalışılmıştır. İlk zamanlar “Azerbaycan milletine” (!) mensup gösterilip dilleri Azerice olmuştur. Fakat bu yaptırımın Stalin'in siyasi politikası açısından işlerliği arzulandığı gibi olmayınca 1940 yılında dilleri “Gürcüce” olarak değiştirilmiştir. Bu asimilasyon politikalarının temeli, bazı kaynaklara göre uzun yıllar önce planlanmıştır. (Bayraktar, 1999: ss.30-31; Yüzbey, 2008: s.681). Stalin'in Ahıska bölgesi üzerinde ne gibi bir planı vardı ki bu denli kanlı bir oyun başlatılmıştır?

Sürgün öncesinde Sovyet rejimi, ikinci dünya savaşına girerek Almanlarla karşı karşıya gelmiştir. Bu savaşın, onların stratejileri için önemli bir kılıfa dönüştürüldüğü şeklinde yorumlardan bahsedilebilir. Zira Sovyet rejiminin toplum projesi genel olarak değerlendirildiğinde, bu durumun Ahıska bölgesinin Türkiye ile olan yakınlığından endişe duymuş olmasından ve kendi tabiiyeti altında bulunan fakat sosyo-kültürel bütünleşmesini SSCB'nin toplum idealleri hilafına güçlü tutan toplulukları dağıtma arzusundan kaynaklandığı sonucuna varmak mümkündür. Nihayetinde Sovyet rejimi, Alman sempatanlığı olmayan hatta hiçbir siyasi olayda yer almayan Ahıska Türklerine, iskânlı bir yer değiştirme politikası uygulamak yerine, suçlu muamelesi yaparak sürgün etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, Sovyetler için ekonomik ve politik anlamda önemli bir stratejik noktadadır. Bundan dolayı Ahıska bölgesinde yaşayan “Türk, Kürt, Hemşinli” fark etmeksizin sürgün edilmiştir. Ahıska Türkleri haricindeki diğer etnik grupların sürülmesinin Türkiye taraftarı olmalarıyla yakın ilişki içinde olduğu anlaşılmaktadır. Böylece Ahıska bölgesinde Türkiye sempatanı kimse bırakılmamıştır (Mirkhanova, 2006: s.43; Demiray, 2012: s.880; Zeyrek, 2001: ss.59-60).

Ahıska Türkleri normal şartlarda askere alınmazken Alman-Rus savaşında askere alınarak cepheye gönderilmiş ve 1944 yılında orada kalan Ahıskalılar tren yolları yapımında çalıştırılmışlardır. Ruslar tarafından 1944 yılında Çeçen ve Kırım Tatarları sürgün edildikten sonra sıra Ahıska Türklerine gelmişti. 14 Kasım 1944 günü gecesi Rus askerleri bölgedeki bütün evlere giderek dört saat içerisinde hazırlanmaları gerektiğini söylemişlerdir. 209 köy, yaklaşık 100 bin⁴ Ahıska Türkü toplanmıştır. Sınır bölgesinde yaşayan Türklerin toplanması için on beş dakika verilmiştir, bunun nedeni ise Türkiye'ye geçme olanaklarını kısıtlamaktır. Bazı Ahıskalılar bu sürgünü yaşamak yerine Rus askerleriyle savaşarak sınırın diğer tarafına geçip Ankara, Muş, Bursa, Ağrı, gibi diğer birçok illerde yaşamlarını kurmuşlardır. Geride kalanlar ise kışın ortasında hayvan taşınan tren vagonlarına 8'er, 10'ar aile olarak bindirilmiş ve her bir vagona kırk-elli kişi doldurularak sürgün başlatılmıştır. Hayvan vagonları olduğundan dolayı ısıtma sistemi, oturulacak alan, tuvalet, yatak, yorgan gibi insanların temel ihtiyaçlarının karşılanacağı unsurlar temin edilmemiştir. Kadınlar arasında utandıklarından dolayı tuvaletini yapamayıp, idrar keseleri patlayarak ölenlerin olduğu Ahıskalılarca halen anlatılan hikâyelerdendir. Ahıskalıların anılarında, Sovyet askerlerinin durulan her istasyonda ölüleri trenden attığı, yol boyunca tren vagonlarının günde bir kez açılarak az miktarda çorba ve ekmek verildiği, kimi zaman hiçbir yiyecek verilmeyip aç susuz bırakıldıkları halen canlıdır. Yol boyunca "17 bin çocuk, 30 binden fazla insan" bu zorlu yolculuğa dayanamayıp vefat etmiştir. Bir buçuk ay süren zorlu yolculuktan sonra Rus askerleri Ahıska Türklerini Kırgızistan, Kazakistan ve Özbekistan'a dağıtmıştır (Agara, 2004: ss.25-26; Bayraktar, 1999: ss.45-46; YTB, 2018). Ahıska Türkleri, sürgün edildikten sonra 1944'ten 1956 yılına kadar hiçbir şekilde izinsiz başka bir ilçeye geçemedikleri gibi yaşadıkları ilçeden ayrılmadığına dair imza atmamakla sorumlu tutulmuşlardır. Ayrıca, Ahıskalıların kendi topraklarına misafir olarak gitme izni dahi verilmemiştir (Aslan, 1995: s.10). Ahıskalılar artık sürgün bir halktır.

Sürgün halk, politik nedenlerden dolayı acımasız ve onur kırıcı bir şekilde topraklarından sürülerek, maddi ve manevi buhran içerisinde bırakılan topluluktur. Bu çetrefilli süreçte aile üyelerinin her biri farklı ülkelere sürülmüştür. Bu nedenle Ahıska Türkleri, sürgün tarihinde acılı ve kanlı bir süreç yaşamalarıyla önemli bir yere sahiptir. Devletlerin politik çıkarları Ahıska toplumunun yok olmasına sebebiyet verebilecek stratejiler ile karşılık bulmuştur (Çınar, 2015: ss.109-110). Böylelikle Ahıskalılar kendi toprağının harmanı yerine, başka toprakların harmanında karılmaya mahkûm olmuş bir toplum konumuna gelmiştir.

⁴ Bu konuda ifade edilen sayı, farklı kaynaklarda 86 bin ila 110 bin arasında değişmektedir. T.C Dışişleri Bakanlığı (2019) sayıyı 100 bine yakın olarak bildirirken, Anadolu Ajansı 86 bin olarak sunmaktadır (Yüzbaşıoğlu, 2019). Dönemin Sovyet rejiminin dışı kapalı yapısı sebebiyle kesin olarak bir sayı tespit etmek mümkün görünmemektedir. Sürgünü gerçekleştiren Sovyet birimlerinin ifadeleri de muteber edilmemektedir. Tahmini sayılar, sürgünü yaşayanların ifadelerine göre boşaltılan köylerde yaşamakta olan nüfusa göre hesaplanmaktadır.

1944, SSCB'deki büyük sürgün yılıdır. Ahıska bölgesi haricinde birçok bölgede de sürgünler yaşanmıştır. İlerleyen yıllarda bazı etnik gruplara yurtlarına geri dönüş hakkı verilmiştir Ahıska Türkleri de 1957 yılında Kruşkov ile görüşerek Ana yurtları olan Ahıska'ya geri dönme talebinde bulunmuşlardır. Bunun üzerine Gürcistan'a bu istek bildirilmiş, fakat olumlu bir yanıt gelmemiştir. Bunun gerekçesi ise oraya başka halkın yerleştirildiği olmuştur. 1958 yılında ise Azerbaycan sekreteri İmam Mustafavyev Ahıskalılara kapılarını açarak yerleşke sunmuştur. Bazı Ahıskalılar kurulan köylere yerleşerek kendi memleketlerinin adı olan Ahıska, Adığön gibi isimleri vererek yaşamlarını kurmuşlardır (Taşdemir, 2005: s.120). Stalin'in ölümünden sonra ise yeni iktidar, Ahıska Türklerine dolaşma özgürlüğü vermiştir. Ahıskalılar, o yıldan 1986'lara kadar aralıksız olarak Moskova'ya geri dönüş beyanlarında bulunmuşlardır. Fakat hiçbir zaman sonuç alamamışlardır (Avşar ve Tunçalp, 1995: s.25). Ahıskalılar, özgürlükleri kısıtlanarak uzun yıllar tek bir bölgeye hapsedilmişlerdir. Onlar, bilmedikleri topraklarda yeni hayat kurmaya çalışırken bir yandan da Sovyet politikalarının etkisiyle ötekileştirici muamelelere maruz kalmışlardır. Ahıskalıların yaşadığı zorlu süreçte birinci dalga Ahıska bölgesinden yapılan sürgünken, ikinci dalga ise 1989 'da Özbekistan'da gerçekleşen Fergana Olaylarıdır. Ahıska Türkleri, Fergana Olayları sonucunda zar zor kurdukları düzenlerini tekrar bırakarak yeniden bir göç serüveni içerisine girmişlerdir.

3. Fergana Olayları: Ahıska Türklerinin İkinci Büyük Travması

Ahıska Türkleri, Stalin'in emriyle 1944 yılında Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine sürgün edilmiştir. Sürgün edilenlerin önemli bir bölümü de Özbekistan'a yerleştirilmiştir Bu süreç esnasında yol boyunca soğuk ve açlıktan ölen birçok insan olduğu gibi gittikleri bu ülkenin şartlarına alışmakta zorlandıklarından dolayı can verenlerin olduğu da dile getirilmektedir. Farklı kaynaklarda Ahıskalıların, gittikleri yerlerde dışlandığına ve Özbek halkı tarafından "biz ve onlar" ayrımına maruz kaldığına dair pek çok ifadeye rastlanmaktadır (Agara, 2004: s.29).

Ahıska Türkleri ile Özbek Türkleri arasında 23 Mayıs 1989 yılında başlayan Fergana Olayları, can kayıplarının ve türlü şiddet eylemlerinin yaşandığı bir süreci ifade etmektedir. Kuvayas kasabasında bir Özbek kadın ile Ahıskalı bir gencin arasında başlayan bir tartışmanın bir süre sonra alevlenerek her yere yayıldığı öne sürülmüştür. Olaylar iki haftaya yakın devam etmiştir (Aslan, 1995: s.7). Bu olaylarda Ahıskalılara ait olan evlere işaret konularak yakılıp yıkıldığına, mallarının yağmalandığına, Ahıskalı kadınların cinsel saldırılara-şiddete maruz kaldığına ve çok fazla can kaybı yaşandığına dair ifadeler vardır (Gazigil, 2016: ss.131-132). Bunun üzerine bir Sovyet asker, olaylar esnasında hükümetin bilerek sessiz kaldığını vurgulamıştır. Bu hadisenin, iki

insanın kavgası şeklinde ifade edilebilecek kadar basite indirgenmesi mümkün bir konu olmadığı aşikârdır (Zeyrek, 2008: s.56). Dünya genelinde geniş yankı bulan bu olayların mağdurları, Sovyetler Birliği'nin dışa kapalı yapısı sebebiyle uluslararası çevrelerden yeterli desteği alamamışlardır. Gerçekleşen olayların perde arkasında tam olarak nelerin olduğu hiçbir zaman ispatlanamamış, olaylara tanıklık edenlerin hatıralarından yola çıkılarak sadece belli ipuçları elde edilebilmiştir.

Bir görüşe göre; bu olayın arka planında Ahıska Türklerinden Enver Odabaşov'un Ahıskalıların topraklarına dönmesi için gerekli yerlere dilekçeler yazması, halkı örgütleyip mitingler yapması yatmaktadır. Bu girişimler o dönem için cesaret istemektedir. Bunun sonucunda Özbekistan'da Ahıskalılar kendi aralarında bir dayanışma tesis etmeye başlamışlardır. Kaldı ki o dönemlerde Özbeklerin de, azınlık olan Ruslara karşı bir dayanışma içinde olduğu bilinmektedir. Aynı görüşe göre, Özbek halkın Ruslara olan olumsuz tavrı Sovyet yönetiminin hoşuna gitmemiştir. Nihayetinde ise Sovyet yönetimi, bu tavrı Ahıska Türklerine çevirmek için, "Ahıska Türkleri suçlu olduklarından dolayı sürgün edildi" tarzında bir propaganda uygulayarak Özbekleri Ahıskalılara karşı kıskırtmış ve o kara gün gerçekleştirilmiştir (Avşar ve Tunçalp, 1995: s.27-28). Doğruluğu ispatlansa da ispatlanmasa da, neticede türlü işkencelere maruz kalan Ahıskalılar, 45 senedir yurt bildikleri topraklarını, evlerini ve mallarını bırakarak tekrar bir göç yaşamışlardır. Moskova'nın desteği ile 1990 yılında Özbekistan'dan tam anlamıyla bütün Ahıskalılar çıkartılmıştır. 1944 yılında olduğu gibi yine bir sürgün yaşanmıştır (Aslan, 1995: s.8). Böylece Ahıskalılar için tekrar bir yurt arayışı başlamıştır.

1988 yılında bir grup Ahıskalı Türkiye'de ki Rus elçiliğine, dönmek istediklerine dair beyanda bulunmuşlar fakat olumlu geri dönüş alamamışlardır. Ahıskalılar, sığınma taleplerini 1989 Fergana Olayları sonrasında, Kenan Evren ve Turgut Özal döneminde tekrar dile getirmişler ve bu sefer doğrudan olarak Türkiye Cumhuriyeti elçiliğine müracaatta bulunmuşlardır. Yazdıkları dilekçede Türk olduklarını ve anavatanlarından sürüldüklerini dile getirerek, vatansız olduklarını yazmışlardır. Bunun üzerine yapılan incelemeler ve müzakereler sonucunda Ahıskalıların Türkiye'ye kabulüne dair düzenlemeler yapılmıştır (Taşdemir, 2005: ss.147-148). 1992'de Gerçekleşen çalışmalar neticesinde "*Ahıska Türklerinin Türkiye'ye kabulü ve iskânına dair kanun*" (2.7.1992 tarih ve 3835 No.) ile birlikte Ahıskalıların Türkiye'ye kabulü mümkün olmuştur. Yığılmanın olmaması için her yıl belli sayıda Ahıska Türkünün Türkiye'ye girmesi onaylanmıştır. Bu kanun sonucunda 200 Ahıskalı aile, devlet eliyle Türkiye'nin Iğdır bölgesine yerleştirilmiş ve ihtiyaçları karşılanmıştır. Akabinde kendi isteği ile gelenler kendi şartları ve imkânları doğrultusunda farklı bölgelere dağılmıştır. Bununla başlayan Türkiye'ye göç, günümüzde de

devam etmektedir. (Devrisheva, 2019: s.344). Türkiye'ye göç eden Ahıskalılara zaman içerisinde vatandaşlık hakkı da verilmektedir.

4. Bozüyük Alan Çalışması

4.1. Yöntem

Bu çalışma, Bilecik'in Bozüyük ilçesinde yaşayan Ahıska Türklerinin yerlerinden edilmelerinin ve sonrasında yaşadıkları olayların kolektif belleklerinde nasıl yer ettiğini, toplumsal zihniyetlerinin oluşumundaki rolünü, göçlerinde Türkiye'yi hedef bölge olarak seçme nedenlerini, Türkiye'deki sosyal uyumlarını ve yerli toplum ile bütünleşme durumlarını kendi algılamaları çerçevesinde açıklamak üzere tasarlanmıştır. Sosyolojik bilgi üretiminin hedeflendiği çalışma, 2019-2020 yıllarında Bozüyük'te gerçekleştirilen alan araştırması üzerine bina edilmiştir. Ahıska Türklerinin Bozüyük ilçesinde sayıca fazla bulunmasından dolayı bu ilçe alan araştırmasına uygun görülmüştür. Araştırmanın evreni, Bozüyük ilçesinde yaşayan Ahıska Türkleri olarak belirlenmiştir.

Nitel araştırma yöntemi çerçevesinde yürütülen çalışmada etnografik anlayış esas alınmıştır. Gerek araştırma deseni gerekse konu seçimi itibariyle bu çalışma, Ahıska Türklerinin zorunlu göçlerini ve Türkiye'deki durumlarını sebep sonuç ilişkisi içinde açıklama, bir tarihi gerçeği delillerle aydınlatma veya nesnel bir durum tespiti yapma gayretini taşımamaktadır. Çalışmaya zemin teşkil eden alan araştırması, Bozüyük'te yaşayan Ahıska Türklerinin -araştırma konusu ile sınırlı olmak üzere- algılamaları ve öznel değerlendirmelerinden ibaret olan verileri elde etme amacının bir tezahürüdür. Bahse konu verilerin yorumlanmasıyla, doğru veya kanıta dayalı bilgidен ziyade araştırmanın ruhuna uygun şekilde, "faydalı" olarak nitelenebilecek bilginin üretimi amaçlanmıştır. Yani iş bu çalışma, bir ispat sürecinden ziyade, bir anlama ve yorumlama çabasının yansımasıdır. Veri toplama teknikleri, nitel araştırma yöntemine uygun olarak seçilmiştir. Bunlar; katımlı gözlem, derinlemesine görüşme, sözlü tarih araştırması ve literatür taraması şeklinde ifade edilebilir. Alan araştırması için 2019-2020 yıllarında bölgeye müteaddit defa gidilip kalınmış, bölgede kalınmayan zaman diliminde de bölge insanı ile yakın ilişki ve görüşmeler devam ettirilmiştir. Katımlı gözlemlerde alan notları tutulmuş, derinlemesine mülakatlarda ses kayıtları alınmıştır. Mülakatlar için örneklem grubu, Bozüyük'te yaşayan 18 yaş üstü 11'i erkek, 11'i kadın 22 gönüllü Ahıska Türküneden oluşmaktadır. Görüşme yapılan 22 katılımcının 11 erkek, 11 kadından oluşması örneklem grubunun evreni daha iyi temsil etmesi bakımından cinsiyet açısından tabakalandırılmasıyla ilişkilidir. Bunun dışında bir tabakalandırma durumu söz konusu değildir. Bölgede yapılan gözlem ve soruşturmalar ışığında kasti örnekleme yöntemine göre,

öncelikle en faydalı bilginin elde edilebileceği kişiler belirlenmiş, sonrasında da kartopu örnekleme yöntemiyle görüşmecisi sayısı 22'ye ulaşmıştır. Görüşmelerin tamamı 2020 yılının ilk çeyreğinde gerçekleştirilmiştir.

Sosyal bilimlerde araştırma yöntemi, gerçekçi ve mantıki düşüncenin esas alındığı analiz aracıdır. Bu düşünceden hareketle araştırmanın problemlerini belirleyerek ona uygun araştırma yaklaşımları, kapsam, sınırlıklar, veri toplama yöntemleri, evren ve uygun örneklem seçimleri belirlenerek araştırmanın güvenilirliğini sağlamlaştırmak amaçlanmıştır (Güneş, 2016: s.210). Nitel araştırmalarda güvenilirlik düzeyini arttırmanın yollarından biri olarak araştırma verileri ve bulguları önceki çalışmalarla kıyaslanmış ve kullanılan tekniklerden bilhassa gözlem ve mülakat sonuçları arasındaki uyum sürekli gözden geçirilmiştir. Gözlem ve görüşmelerde veriler birbirini kısa sürede tekrar etmeye başlamış ve derinlemesine mülakatlar için sayının arttırılmasına ihtiyaç duyulmamıştır.

4.2. Araştırma Verileri

4.2.1 Katılımcılar Hakkında Genel Bilgiler

Türkiye'ye gelip yerleşen Ahıskalılar, 1944 Sürgünü'nü yaşayan nesiller ve onların evlatlarından müteşekkildir. Sürgün sonrası yıllarda Ahıskalıların büyük bölümü farklı ülkelerde dünyaya gelmiş ve çoğu birden fazla ülkede yaşamıştır. Dünya Ahıska Türkleri Birliği (DATÜB) Bozüyük Temsilcisi ve Bilecik Bozüyük Ahıskalılar Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanı Bekir Velioglu ile yapılan görüşmeden edinilen bilgiye göre, Haziran 2020 itibariyle Bozüyük'te; 4 Eylül Mahallesi, Yeni Mahalle ve Kasımpaşa Mahallelerinde 91 aile, Kapanalan Köyü'nde 76 aile, Karaağaç Köyü'nde 1 aile olmak üzere Ahıska Türklerinin toplam nüfusu ise 840'tır.

Bozüyük'te yaşamakta olan Ahıskalıların genel durumuyla benzeşir şekilde araştırmanın görüşme kısmına katılan 22 Ahıskalıdan 11'inin Kırgızistan'dan, 7'sinin Kazakistan'dan, 2'sinin Rusya'dan, 1'inin Azerbaycan'dan, 1'inin de Özbekistan'dan geldiği öğrenilmiştir. Yaşları 18 ila 84 arasında değişen 11 erkek 11 kadın toplam 22 katılımcının sadece 3 tanesinin 2000 yılından önce, 19 katılımcının ise 2000'li yıllarda (bilhassa son 10 yılda) Türkiye'ye gelip yerleştiği anlaşılmıştır.

4.2.2 1944 Sürgünü

1944 Sürgünü, Ahıskalıların bir kez yerlerinden edildikten sonra uzun süreli ve meşakkatli bir göçler silsilesi ile yüzleşmeleri şeklinde gerçekleşmiştir. Bu göçler silsilesinin Bozüyük'e taşıdığı Ahıskalıların çok büyük bir kısmı yaşları itibariyle 1944 Sürgünü'nü yaşamamış kimselerden

oluşmaktadır. Ancak yaşanan olayların bu insanların his ve fikir dünyalarında önemli bir yer işgal ettiği, toplumsal zihniyette kalıcı izler bıraktığı anlaşılmaktadır.

Araştırmaya katılan 22 katılımcının 2'si 1944 Sürgünü'nü yaşamıştır, diğer katılımcılar 1944 sonrası doğumlu olduklarından anayurtları dışındaki ülkelerde dünyaya gelmişlerdir. Sürgünün canlı tanığı olmayan katılımcıların yakın çevrelerinden aldıkları malumatlar sayesinde konu hakkında epeyce bilgiye sahip oldukları, sürgünün etkilerini kendi hayatlarında da hissedebildikleri anlaşılmıştır. Sürgün esnasında henüz 4 yaşında olan 80 yaşındaki katılımcıdan, hatırlayabiliyorsa sürgünü tanımlaması istenmiş, o dönemde kimlerden ne tür muameleler gördüklerini, sürgün esnasındaki can kayıpları hakkında bilgileri olup olmadığı sorulmuştur. Alınan cevap şu şekildedir:

Sürgün esnasında 4 yaşındaydım. Annem babam söyledi, sabah erden kalktık. Asker hazırlan dedi, bir saate kalmadı arabaya doldurup bizi trene götürdü. Asker bir şey demedi, topla çık dedi. Çok can verenler oldu. Kış, soğuk, aç, susuz. Karar Eylül ayında çıkıyor. Bizi Kasımın 14'ünde sürüyorlar. Neden? Biz açlıktan soğuktan ölelim... Bir ay yol gittik. Geldik, geldiğimiz yerde ev yok, eşik yok, soğuk, kar tipi oralar. Kaç adam öldü... Trende hiç bir şey vermiyorlardı. Ölülerini toplayıp atıyorlardı. Kırgızistan'daki yerliler at arabası getirdi. Bir kaç aileyi bir köye, bir kaçını diğer köye dağıttılar. Polis de var ki samimi olmasınlar, kavgaya çıkmasınlar diye.

Aynı soru sürgünün diğer tanığı olan 84 yaşındaki katılımcıya da sorulduğunda kendisinden uzun bir cevap alınmıştır:

1944 sene, 13 Kasım'ı 14 Kasımına bağlayan gecesi tahminen 3 sıralarında kapımız tekmelendi. Biz bir çocuk, 3 kardeş bir annem babam... İkinci Dünya Savaşı'nda çıksak 3 tane asker Sovyet askeri... Bir de bizim köyün bir bekçisi vardı. Anneme çabuk ol caminin önünde toplantı var, önüne gel diyorlardı. Annem hemen kalktı, giyindi üstünü ama askerler gitmedi. Evler böyle sıra sıra idi. Zaten erkek denilecek bir adam yok, eli iş tutan kimse yok. Her evden bir kişi gitti toplantıya. İhtiyar yaşlı insanlar, bayanlar başka kimse yok, caminin önü vardı. Bizim köy 130 aileydi, her aileden 1 kişi çağırıp topladılar oraya. Sürgün olacağımızı ilan ediyorlar, sizi orta Asya'ya Sürgün edeceğiz, 2 saat içinde hazırlanıp çıkın evden! Biz de burada üç kardeşiz, bizim evimiz biraz yukarıdaydı, caminin önü aşağıdaydı. Bakıyoruz oradan, yıkılan insanlar, ağlayanlar, hani bir tane adam yok ki, hepsi savaşta. Gorbagor⁵ Stalin herkesi götürdü savaşa, öyle bir ağlama uğultu yaptı ki o bayanlar, ister inanın ister inanmayın bu gün bile kulaklarımdadır. Annem de ağlaya ağlaya eve geldi. Soğuk, ışık yok, bir şey yok. Başladı bizim üstümüzü giydirmeye 8 Yaşındaydım, 1. Sınıfı bitirmiştim, ikinci sınıfa geçecektim. Oradaki askerlerden biri bakıyor ki bu bayanın eli ayağı titriyor, hiçbir şey alamayacak. Bu da sonradan annemin anlattığına göre, oda Kazan Tatarıymış. Yoksa diğerlerini elinden tuttuğu gibi atıyormuş. "Tezol, tezol!" diye, öyle insanlar oldu ki ayak yalın çıktı. Bizim köyün altında bir tarla vardı, oraya geldik, bir baktık ki bütün köylü orada. Onların onbaşısı vardı, o Kazan Tatar iyiymiş, bize yardım etti. O asker karyolayı filan arabaya koydu. Tabii o getirildiğimiz yere herkes geldi ve ışıklar açıldı. Kamyonlara köyü doldurdular. Bir kamyonu 6-7 aile koyuldu. Garbagor Stalin demiryolunu bayanlara yaptırdı ki sürgün edilsinler. Orada 2 gün kaldık. 130 Köy... Ahıska bölgesi 130 köydür. Öyle bir şey ki bizim köyde 130 aile var. 130 Köyümü bu Mugaret'in⁶ düzüne

¹ Türkiye'nin muhtelif bölgelerinde yerel ağızda yer alan kelime beddua olarak kullanılmaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesinde ve bilhassa Erzurum'da kullanımı yaygındır. Erzurum'da "gorbagor olasan" şeklinde bir beddua vardır (Erzurum İl Kültür Müdürlüğü, t.y.). TDK Sözlükteki karşılığı: "Ölenin Arkasından söylenen ilenç." ("Korbakor", t.y.)

² Ahıska'da bir köy adı.

yıdıktan sonra trenler geldi. Hayvan vagonları, hiçbir şey yok, tahtadan. Doldurdular, hayvan vagonlarına kapattılar. Şimdi o karyola diyorum ya, rahmetlik annem - o hayvan vagonlarını bilirsiniz- pencerenin önüne koydu. O küçük kardeşimle, şu an kardeşim sağdır. O da Antalya'da yaşıyor. Okudu o da, üniversitede hocalık yaptı uzun zaman, mühendistir kendisi. Annem onu kucağına aldı. Onun 4 yaşı vardı, bir küçüğünün 6 yaşı, benim ise 8 yaşım vardı. Öbür kardeşim de, ben de karyolanın diğer tarafına yattık. Şimdi, ben o pencereden bakıyorum. Şimdi o Mugaret'in yeriyle Azerbaycan istasyonu arası 1000 km mesafesindedir. O zamana kadar kapılar açılmadı, trenler lokomotif, kara tren, aradan 1 gün geçti, 2 gün geçti açılmadı. Sonra kapıyı açtılar, - şimdi bağıslarsın- ne tuvalet var ne su var. Hiçbir şey yok. Bir şey var ki oradan 2 gün geçti, 3 gün geçti... Çocuklar vardı zaten; çoğu çocuk, yaşlı ihtiyar, bayanlar. Çocuklar ağlamıyor. Bir bayanlar ağlıyor. Allahü Teâlâ o sıra sana gayret veriyor, sabır veriyor. Allah destekçisidir. Orada kapılar açıldı. Rusça bağıyorlar "*vedro meşok*"³ Yani "bir torba al, bir de kova al, gel" diye bağıyorlardı. Sabriye adında bir kız çocuğu vardı. Bir torba, bir kova aldı çıktı. Annem bağırdı, "kız Sabriye nereye gidiyorsun" diye. O kova ile çorba vermişler. Bir de ekmek vermişler. Kara somun çamur gibi, çocuklara birer kırık verip tekrar vagonları kapattılar. Tren tekrar başladı gitmeye. Azerbaycan ve Dağıstan arası olur bir 250 kilometre. Dağıstan'a geldi, Dağıstan'da da durmadı. Darben, birinci darben sonra Mahaçkale'ye geldi. Orada da durmadı. Oradan geçti bir anda Rusya'ya, geçti Volga Nehri var Astrahan büyükşehir var Rusya'da, orada Volga Nehri yediye bölünüyor. Volga Nehri oradan Hazar denizine akıyor. Orada durduk 3 gün. Birden bir dedikodu ortaya çıktı. Bizi denize atacaklar diye... Bayanlar başladı ağlamaya. Aç susuz hiçbir şey yok. Ondan sonra kapandı kapılar. Şimdi sağa gelse Kazakistan'a gelecek, bu Ural dağlarına döndü. Ural dağlarına döndükten sonra facia burada başladı. Soğuk ne soba var ne başka bir şey, affedersin. Sen de benim evladımsın; vagonu deldiler, orayı eski perde ile çevirip ihtiyacını giderdiler. Gene bir yerde durdular. Bağırmaya başladılar "*vedro meşok*" diye bağırmaya. Gene Sabriye kovaları alıp gitti, gene kovayla çorba dolu ekmek getirdi. 3-4 Gün geçti yemek yok bir şey yok. Onu da böldüler yine de... Hatlar, kapı kapandı gene. Soğuklar başladı, insanlar ölmeye başladı. Kim diyor ki "yalan konuşuyor", gelsin önüme dikilsin. Pencereden bakıyorum, vagonun. Ölüler başladı. İhtiyarlar ölmeye başladı. Hasır battaniye bulmuşlar. Ben bakıyorum pencereden, -kar zaten- ölüleri tutup atıyorlar. *Gurbetten İmtiller* kitabı benim gördüğümün yarısını anlatmıştır.

Bizim vagonu da nine öldü. Bizde bir uyanık nine vardı, sardı onu, dikti vagonun köşesine. Annem ekmekleri koynunda ısıtıp buzlarını eritip o şekilde bize bölüştürdü. Bazen çiğneyip ağzımıza öyle verirdi. Biz sürgün esnasında ailede 10 candık, 3 kişi kaldık. Babam Askerde, aileden 4 kişi askerde, biri geldi, o da yaralı. Sonra Ural Dağlarından geçtik. Sağa doğru, orta Asya'ya döndü. 18 günden 30 gün çekti, anca Menzil ulaştı bizim vagon. 30 günde Özbekistan istasyonuna ulaştı. Bizi o istasyona döktüler, bir güğüm vardı, o güğümden gidip su alıp gelirdim. Sonra köylere paylaştılar. 14 Aralık'ta bizi döktüler orada, köylere dağıttılar. 5 Aile, 10 aile, 15 aile dağıttılar. Bizden önce birilerini sürgün etmişler. Bizi bir yere götürdüler, ev var ama kapı yok. 44'ünde Mayıs ayında Kırım tatarlarını Sürgün etmişler. Çamurdan evler. Özbekistan da kışın çok soğuk olur. Annem bir battaniye buldu, kapıya astı böyle. Karyolayı koydu, yün yorgan almışlar evden, orada yattık 45 yıl ya 46'e geçti. Çünkü ne var, bir ay var arada. O yıl ölüm fazla olmadı ama 46 da açlıktan ölüm çok oldu. 200 gram ekmek çocuklara, 400 gram büyüklere karne verdiler. O da, sıra gidiyorsun yetmiyor. Çamur gibi yani, o ekmekten annem şimdi getiriyor bize, 3 çocuk 600 gram bize, 400 gram anneme, bir kilo... Amcamın 2 oğlu vardı öldü. Ninem öldü. Öbür amcamın iki çocuğu vardı öldü. Biz de zaten 3 çocuk. Diğer amcam evlenmemişti. Benim, yani bizim ortanca öldü.

Sürgünü çocuk yaşta yaşayan bu iki katılımcının anlattıkları, sürgünü aile büyüklerinden ve yakın çevrelerinden dinleyen diğer 20 katılımcı tarafından da teyit edilmiş, her birinden birbirine benzer, birbirini tekrar eden cevaplar alınmıştır. Benzeşen cevaplar içinden birkaç örnek şu şekildedir:

³ Rusçada Vedro: Ведро (Kova); Meşok-Mişok: Мешок (Çanta).

5 Numaralı katılımcı: Bir gecenin içinde habersiz gelip sürgün ediyorlar. Aç, susuz vagonlarda, trenlerde zorlu durumda göç ettirilmiş. Ölmüşler yollarda, öyle anlattılar. Babam altı aylık bebekmiş, böyle içine sokmuş annesi öyle gelmiş. Trene köy köy yerleştirmişler. Ölenleri direkt trenden atmışlar. Zorluk çekmişler, açlıktan ölmüşler, hamile kadınlar ölmüş... Dağıttıklarında ilk dışarıda kalmışlar, daha sonra evlerine almışlar. Açlıktan ot yiyerek ölmüşler. Can verenler oldu. Aç, susuz, her şeyi çektik, başımıza her şey geldi diyorlar. Biz görmediğimiz için anlattıkları kadarını biliyoruz.

12 Numaralı katılımcı: Annemden duyuyordum. Annemin babası söylemiş. Hafızam güçlüdür. İlk geldiklerinde annemle babamı Kazakistan'ın ormanlık alanına bırakmışlar. Böyle uyuşturucu gibi bir madde bitiyordu. Annemlere onu tavsiye etmişler pişirin yiyin... Annemin annesi onu yedikten sonra uykuya gidiyorlarmış. 48 Saat uydukları oluyormuş. Sonra babam anlatıyordu... Babam 2 yaşındayken babasını hapse atıyorlar. 18 yaşındayken babası hapisten çıkıyor, suçsuz yere... Babaannem çok tutumlu birisiymiş orada altın geçiyormuş o dönemde, sürgün esnasına hiçbir şeyini alamamışlar. Sadece ineğin pisliklerinin içine altınlarını gömmüş. Gelenler Stalin'in adamları, önceden karar verilmiş. Orası Türkiye'nin yarısı, burası Türkleşmesin Müslümanlaşsın diye önceden verilen karar. Gençler askere gidiyor; yaşlıları, çoluk çocukları vagonun içine doldurup yurtdışına gönderiyorlar. Yolda doğuranlar olmuş, ölenler olmuş, aç kalan olmuş. Vagonda ölenleri de atmışlar. Annem babam söylüyordu orada aklımda kalmış. Çok can veren olmuş. Biraz önce anlattıklarım aklımda kalan bunlar.

19 Numaralı katılımcı: Akrabalarımı dinlediğim kadarıyla Stalin zamanındaki 1944'te trene bindirip işte, orada ölümler olup atıyorlardı. İnsanlığa yakışmayan şeyler oluyordu. Demek ki bizler istememişler Türkleri sevmiyorlardı, bizi bitirmek için böyle bir şey yaptılar. Bir anda gelip çıkın demişler, sen uyuyorsun. Hadi dışarıya diyorlar. Sen ne alabildin? Hiçbir şey, evraklar, yiyecekler yanına hiçbir şey almadan gidiyorsun. Aç susuz gidiyorsun. Yolculuk yapıyorsun. Affedersiniz ama bunun ihtiyacı oluyor, bunu görüyor ediyor. 20 Kişinin sığacağı ortamda sen 50-60 kişi oluyorsun. Orada ne oluyordu? Orada insanlar nefessiz, hastalıktan ziyade her türlü şeyler oluyordu, insanların ölme nedeni bunlardı. Çok can verenler oldu. Trenden atma olayları oldu, öldükten sonra direk atıyorlarmış. Zorla bindirildiklerinden dolayı da dayak yemişler.

Ahıskalıların toplumsal hafızalarında derin izler bıraktığı anlaşılan bu olayla ilgili katılımcı ifadelerinde öne çıkan hususları şu şekilde özetlemek mümkündür: 1944 Sürgünü Ahıskalılar için bir ön hazırlığa imkân vermeyen, bir anda gerçekleşen bir zorunlu göçtür. Bu süreç yaşandığında Ahıskalı erkeklerin çoğu, II. Dünya Savaşı için Sovyet rejimi tarafından askere alınmış bulunmaktadır. Sürgünü yaşayanlar çoğunlukla, yaşlılar, kadınlar ve çocuklardır. Sürgün yük trenlerinde, gayri insani şartlar altında gerçekleşmiş, sürgün esnasında önemli sayıda can kaybı yaşanmıştır. Ahıskalılar; Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan başta olmak üzere Sovyetler Birliği içindeki Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine sevk edilmişler ve yine buralarda da Sovyet rejimi tarafından zorlu şartlar altında yaşamaya mecbur bırakılmışlardır. Sürgün edilen bölgelerde de çok sayıda Ahıskalı imkânsızlıklar sebebiyle hayatını kaybetmiştir. Yerlerinden edilen Ahıskalıların önemli bir bölümü, gerek Sovyet sürgün politikası doğrultusunda farklı bölgelere dağıtılarak gerekse sürgünden sonra yerleşilen bölgelerde yaşam imkânlarının kısıtlı olması sebebiyle tekrar tekrar göç etmek zorunda kalmışlardır. Yaşanan göçler, Ahıskalıların pek çoğunun akrabalarıyla arasına mesafe sokmuştur. Buna rağmen Ahıskalılar, akrabalarıyla iletişimlerini koparmamak için çok fazla çaba sarf etmişlerdir.

4.2.3 Fergana Olayları

1944 Sürgünü'nden sonra Özbekistan'a yerleşen Ahıska Türkleri ile Özbekler arasında 1-5 Haziran 1989'da gerçekleşen Fergana Olayları, Ahıska Türklerinin maruz kaldığı ikinci büyük şiddet hareketi olarak nitelendirilebilir. Araştırmaya katılanlar arasında Fergana Olaylarını bizzat kendi tecrübeleriyle aktarabilecek kimse bulunmamaktadır. Kaldı ki çalışmanın tasarımı gereği önemli olan husus, bu olaylarla ilgili kanıtlanabilir bir ifade veya tarihi belge niteliğindeki aktarımlardan ziyade, Bozüyük'te yaşamakta olan Ahıska Türklerinin kolektif belleğinde ve toplumsal zihniyetinde Fergana Olaylarının nasıl yer edindiğini açıklamaktır. Bu yüzden ki, olayları yaşayanların ifadeleri kadar olayları yaşamadan bilgi ve kanaatlerini anlatıları da önem arz etmektedir.

İlgili tarihlerde Fergana'da bulunan sadece bir katılımcı (19 Numaralı katılımcı) mevcuttur. Ancak bu olay gerçekleştiğinde kendisi sadece 2 yaşında olduğu için yaşananları hatırlayamamakta, ailesinin anlattığı kadarını aktarabilmektedir. Katılımcılara yöneltilmiş olan "Fergana olayına tanıklık ettiniz mi? Ettiyseniz hadiseler nasıl başladı ve niçin oldu?" sorusuna 19 Numaralı katılımcının verdiği cevap şu şekildedir:

Ben 2 yaşındaydım Bunun sebebi yok. Stalin zamanındaki gibi gene Ahıska Türklerini istemediler. Yaşlı neneye çarptı diye olay büyütüldü yolda yürürken... Özbekistanlı ile bir Ahıska Türkü çarpıştı ve kavga oradan çıkıyor. Oradan da yayılıyor, alevleniyor bahane olarak. Ahıska Türkleri oradan da istenmeyip sürgün yapılıyor. Önüne geleni öldürüyorlardı. Dirgen ile birlikte öldürüyorlardı. Bizim kendi evimizde yakıldı; ağabeyim, yani ikinci abim 10 dakikalığına evde unutulmuş. Babam hemen geri dönüp alıyor, zaten 10 dakika sonra da hemen evi ateşe veriyorlar. Yardım talebinde bulundular. Askerler büyük bir alana topladılar, askerlerin koruması altındaydı. Özbek askeri koruyordu. Ruslar gelene kadar çadırlarda yaşadık, geldikten sonra uçakla birlikte Rusya'ya geçtik. Oradan da tekrar dağılmalar yaşandı.

Olaylar yaşandığı sırada 19 yaşında olan ve olayları bizzat yaşamasa da çok yakınında bulunup olayların mağdurlarına yardım ettiğini söyleyen 14 numaralı katılımcının anlattıkları da şu şekildedir.

Fergana ile Kırgızistan arasında 50 km vardı. Fergana olayında bizim Ahıskalıları Sovyetler Birliği zamanında, 89'da oldu bu. Fergana bizden 50 km mesafedeydi. O zamanlar, Fergana olayında bizim Ahıskalıları Kırgızistan'a geçtiler. Biz evlerimizde, şahsi ben kendim bilirim-evlerimizde sakladık. Evlerimizde yardımcı olduk. 1 ay 2 aya yakın bizim evlerde yaşadılar. Ondan sonra onlar Rusya'ya, Amerika'ya, her yere dağıldılar. Fergana olaylarını ben çok iyi bilirim. Amaçları... İşte biz o zaman gençtik, Rusların şeyiyle... Bunu Ruslar işte Özbekistan Türkleri yok etmek... Bunları buradan sürgün etmek... İşte böyle bir politika uygulandı. Kadınlara tecavüz oldu. Türk çocuklarına dirgenleri soktular. Ateş yaktılar, üzerlerine lastik takıp lastiği yaktılar. Çok işkenceler oldu, silahlar ile vurdular. Türklere karşı çok işkenceler oldu. Babasının anasının yanında kızına işkence yaptılar ya da eşinin yanında çok işkenceler yaptılar. Bu çok ağır bir şeydir. Biz şahsi onun içinde olmadık ama aramızda 50 km aralık vardı, bu yüzden çok yaralananları gördük, bıçaklananları gördük. Silahlananları gördük, kurşun yiyenleri gördük, bu işleri biz şahsi gördük.

Olayların yakınlarından yahut diğer Ahıskalılardan duyan katılımcıların anlattıklarından örnekler aşağıdaki gibidir.

Olaylar yaşandığında 26 yaşında olan 1 numaralı katılımcı:

Duyduk. Özbek-Türk savaşı oldu 1989 'da. Çünkü orada Türkler, yani o millete bakarken biraz zengin burada, şimdi gâvurların politikası mıdır işte bir gün içinde politik edip kendi aralarında biz Türklerin evini yakacağız diyerek Türkün evlerini belirleyip... Çünkü orada Özbek de var, Rus da vardı, Türk vardı işte... Türk'ün evini bir günde belirleyip evlerini yaka yaka gidiyorlar. Özbekler kendi kendilerini suçlamadılar. Türkler ileri gitmişler, fazla zengin olmuşlar, ondan dolayı. O zaman Rusya'ya götürdüler. Rusya da boş köylere koydular. Orada boş köylerde yaşadılar. Rusya da orada vatandaşlık vermediler. Orda da çok sıkıntı çektiler. Özbekistan'da evleri kaldı. Ölen öldü, tecavüze uğrayanlar oldu genç kızlar ama Özbekistan bunu açıklamadı. Hatta dirgenlerle öldüren, kesenler oldu. Fakat Özbekistan bunu açıklamadı. Ama Rusya geldi, götürdü boş köylere yerleştirdi. Orada da yerlere fasulye, patates ekmişler. Orada on sene yaşadılar ama vatandaşlık vermediler. Sonra Amerika'dan biri geliyor, öyle diyorlar. Gelin ben sizi götüreyim Amerika'ya yerleştireyim, vatandaşlık da vereceğiz, işte vereceğiz diyerek kaç bin kişiyi Amerika'ya götürdüler. Şimdi kaç bin kişi Amerika da yaşıyor. Vatandaşlığı da var. Evi de var. Arabası da var. Şuan onlar orada yaşıyor. O dönemlerde Rusya ile Özbek beraberdi ayrılmamıştı.

Olaylar yaşandığında 27 yaşında olan 7 numaralı katılımcı:

Ben Özbekistan'da doğmuşum. Kırgızistan'a gelin gittim. 1 Mayıs'ta bayram oluyor orada. O bayramda başlamışlar bizim Ahıskalıları taşlamaya. Çünkü bizim Ahıskalılar çalışkan, okumuşlar, çalışıyor her yerde. Bunlar buradan çıksınlar vatanına gitsinler. Şimdi ev bize kalsın. Evleri yakmışlar. Bundan dolayı mısır tarlasında uyumuşlar. Evi ateşe verseler yanacaklar. Gündüz evlerine geliyorlarmış. Kampa bunları toplayıp oradan uçaklarla Rusya'ya sürgün etmişler. O kampta da Özbekler çevrelerine ateş yakarak dumanda ölsün istemişler. Çocukları demirlere attılar. Hamile kadınların karınlarını yarıyorlardı. Tecavüz ettiler. Bundan sonra Rusya'ya sürgün ettiler. Daha sonra Amerikalılar gelip bazı Ahıskalıları aldılar kendi siyasi politikalarından dolayı. Şimdi Amerika da yaşayanlarda vatana dönmek istiyorlar.

Olaylar yaşandığında 35 yaşında olan 21 numaralı katılımcı:

Fergana da biz olmadık, işittik. Çok gün verdiler kızım, dirgenlere bile... Emmimin kızı ondaydı ya... Amcamın kızı ondaydı kızım. Ha böyle bıçakları hamile kadınlara, ha böyle bıçakları sokup çocuğu karından çıkartmışlar. Ne günahı var bizimkilerin? He ya kötü davranmışlar. Çok bir şey yapmışlar kızım. Kim ki nereye can kurtarır kızım. He bırakmadılar kızım. He nere oradan başlandı buraya, doksanıncı illeri buraya başladı.

Katılımcıların çoğunun hafızasında aynı hikâyenin canlı olduğu anlaşılmıştır. Görüşmelerden edinilen veriler, Ahıskalıların Fergana Olayları hakkındaki bilgi ve anılarının Özbekler tarafından tecavüzlere, diri diri insan yakmaya, hamile kadınların karınlarını yararak bebeklerini çıkarmaya ve ev yakmaya kadar uzanan şiddet hareketlerine maruz kaldıkları şeklindedir. Burada dikkat çeken bir nokta ise Rusya'nın olayları kasıtlı olarak politize ettiğine dair ifadelerdir. Genel anlatı, olayların arkasındaki temel etkenin Özbeklerin kendi memleketlerinde Ahıskalıların kazanımlarını sindiremeyip onları yurtlarından sürmek istemeleri, ortamı geren yalan haberlerin yayıldığı ve iki grup arasında kaynağı tam olarak anlaşılamayan kışkırtmaların vuku bulduğu yönündedir.

4.2.4 Hedef Bölge Tercih Olarak Bozüyük-Türkiye

Çoğu zorunlu olarak gerçekleşen uzun göçler silsilesinin ardından gönüllü olarak Türkiye'ye gelip Bozüyük'e yerleşen Ahıskalılara Türkiye'yi ve Bozüyük'ü tercih etme sebepleri sorulmuştur. Alınan cevaplarınsa büyük oranda birbirini tekrarladığı görülmüştür. Türkiye tercihleri ile ilgili verilen cevaplardan katılımcı görüşlerini yansıtan örnekler aşağıdaki gibidir:

1 Numaralı katılımcı: Bizim evveliyatımız öyleydi. Rusya döneminde Türkiye'ye gelmek yasaktı 1990'nıncı yılına kadar. Türk olduğumuza göre Türkiye'ye girmek kesinlikle yasaktı. Rusya dağılınca herkesin kendi özgür memleketi oldu. Memleketlerde zor durumda kaldı iş yok güç yok. Hem de bizler Türk olduğumuzdan dışlandık. Her yerde dışlandık Kırgızistan olsun, Özbekistan olsun Kazakistan olsun... Bizim millet orada çok zor durumdaydı. İş imkânı ve ana yurdumuz olduğumuzdan döndük. Bizim dedelerimiz, analarımız o zamanlarda dedi imkân olsaydı da Türkiye'ye göç etseydik. Niye zamanında biz Ahıska'dan sürgün olduk? 75 sene oldu. Orada bize siz Türksünüz Türkiye'ye göç edin... Şimdi benim orada abilerim, kardeşlerim var. Buraya gelme imkânı yok, evler satılmıyor. Buraya gelemiyorlar çünkü bize burada Suriyelilere verildiği gibi destek yardım yok Türkiye'nin. Sadece biz kendi imkânımızla geldik, kendi imkânımızla oturma iznini düzeltiyoruz.

6 Numaralı katılımcı: 5 sene önce geldim. Kendi dilimiz, vatanımız, dinimizdir. Kendi bayrağımız altında yaşamak istedik. Çocuklar kendi dilinde okusun istedik.

14 Numaralı katılımcı: Oralarda ki milliyetçilik birde vatan hasreti kendimizin bayrak altında yaşayalım diye geldim.

18 Numaralı katılımcı: Vatanımız diye geldik işte.

20 Numaralı katılımcı: 2016 yılında geldim Türkiye'ye. Gelme sebebimiz. Biz Türküz bu toprak, bu vatan, bu devlet benim adımlı gözlüyor bende bu devletin adını gözlüyorum. Türk'üm Türkiye'ye geldim.

Türkiye'de neden Bozüyük'ü tercih ettikleri sorulduğunda ise yine cevaplar belli sebepler üzerinde yoğunlaşmıştır. Örnek cevaplar aşağıda sunulmuştur:

6 Numaralı katılımcı: Akrabalarımız vardı. 15-20 yıl önce göç edenler vardı. İlk önce hiç planlamıyorduk. Bizim orda ırkçılık çıktı halamlar güzel ülke böyle şeyler yok burada dedikten sonra biz çıktık Bozüyük'e geldik.

10 Numaralı katılımcı: Bizim burada akrabalarımız vardı. Onların sayesinde.

15 Numaralı katılımcı: Biz düz buraya geldik. Kimseyi bilmezdik burada. Buraya Ahıskalılar gelmiş diye duyduk bizde geldik.

20 Numaralı katılımcı: Ben geldim 3 sene İnegöl'de kaldım. 1 senedir Bozüyük deyim. Biz köy adamıyız ben buraya geldim ki mal bakıyorum. Ben köylüyüm köy olduğundan geldim başka köyler çok ama kabul etmiyor. Bizim burada Ahıska köyü olduğundan dolayı geldim.

Verilen cevaplar ışığında katılımcıların genel olarak Türkiye'ye göç öncesinde ayrımcılık, ötekileştirme ve yabancı düşmanlığına maruz kaldıklarını, Türkiye'yi tercih etme nedenlerinin ise burayı kendi vatanları olarak görüyor olduklarını söylemek mümkündür. Hemen hemen bütün katılımcılar bu konuda oldukça emin ve açık cevaplar vermişlerdir.

Türkiye içinde yerleşim yeri olarak Bozüyük tercihi ile ilgili olarak öne çıkan iki temel etken bölgede bulunan akrabalar ve Ahıskalı nüfus olarak ifade edilebilir. Ayrıca birkaç görüşmeci ise

bunlara ek olarak iş ve doğal çevre konusunu da tercih sebebi olarak dile getirmiştir. Ancak bu görüşmeciler de akrabalık bağlarını ve Ahıskalı nüfusu sebep olarak belirtmişlerdir.

4.2.5 Türkiye'ye Göç ve Uyum

Türkiye'ye iki binli yıllarda göç ettikleri anlaşılan, Bozüyük'te yaşamakta olan Ahıska Türklerinin genel olarak alt-orta kazanç seviyesindeki işlerde çalıştıkları anlaşılmıştır. Kadınlar ev hanımı olduğunu dile getirirse de görüşmenin ilerleyen kısımlarında, çoğunun geçici işlerde çalışarak eve katkıda buldukları anlaşılmıştır. Erkeklerin ise çalışma hayatında aktif rol aldığı görülmüştür.

Erkek katılımcıların iki tanesi hariç, hiç biri göçe kaynaklık eden bölgedeki mesleklerini sürdürmediklerini ifade etmişlerdir. Mesleklerini devam ettirenlerden 1 numaralı katılımcı, kaynakçılık işiyle uğraştığını; 18 numaralı katılımcı ise mesleği olan inşaatçılığı bir süre Türkiye'de de sürdürüp bıraktığını söylemiştir. Katılımcılardan üniversite mezunu olanlar ise diploma denklik sorunu yüzünden mesleklerini icra edemediklerini ifade etmişlerdir. Öte yandan diğer katılımcıların bir kısmının ilerleyen yaşları sebebiyle çalışma hayatına girmedikleri veya giremedikleri anlaşılırken, bir kısmının da göçe kaynaklık eden bölgede iken henüz öğrenci olduğu öğrenilmiştir. Bu verilerden hareketle, göçten öncesi ve sonrası arasında mesleki devamlılık görülmeyen katılımcıların genel itibarıyla nitelikli bir uzmanlık yahut zanaatkarlık sahibi olmadıkları ifade edilebilir.

Elbette her göç kendi bünyesinde belirli sıkıntıları da barındırır. Bilhassa yerinden edilmiş kişilerin göçünde daha belirgin olması muhtemel bu sıkıntılar hedef bölgede hayata tutunma ve uyum açısından göçmen grup ile yerli toplum ve kurumlar arasındaki yapısal farklılıklara bağlı olarak değişiklik arz edebilir. Bu bağlamda katılımcılara Türkiye'ye göç ettikten sonra bir sıkıntı ile karşılaşmış ve karşılaşmadıkları ve varsa sıkıntılarının neler olduğu hakkında sorular sorulmuştur. Cevaplar doğrultusunda 1, 2, 17 ve 18 numaralı katılımcıların herhangi bir problemden bahsetmedikleri görülmüştür. Diğer katılımcıların genel olarak şikâyetleri ise ilk dönemlerde oturma-çalışma izinlerinde ve vatandaşlık almakta zorlandıkları yönündedir. Buna bağlı olarak da tapu almakta, sağlık-sigorta imkânlarından faydalanmakta, iş bulabilmekte ve hayatlarını idame etmekte önemli sorunlar yaşadıkları öğrenilmiştir. Bu sıkıntıları yansıtan katılımcı görüşlerinden örnekler şu şekildedir:

3 Numaralı katılımcı: Hastayız acillere gidemiyoruz sosyal güvence olmadığından dolayı. Eşim de şeker hastası, çok hasta, vatandaşı olduğumuzdan çalışmıyoruz. Sigortasız işe almıyorlar. Çalışmıyoruz. Sadece mesleki açıdan sıkıntılarımız oldu.

9 Numaralı katılımcı: Çalışma izninden dolayı çocuklar zorlandı. Senetleri ödemede zorlandık başka bir şey yoktu. Sadece ekonomik nedenden dolayı zorlandık.

10 Numaralı katılımcı: Türkiye’de ne gibi problemlerle karşılaştık. Önce vatandaş olmak gibi sıkıntılarımız oldu. O evrak sıkıntıları çok uğraştırıyorlar. Türk olduğumuz halde çok uğraştırıp bir sürü evrak istiyorlar. Onlarla bayağı sıkıntı yaşadık. Ekonomik açıdan da etkiliyordu. İnsanlarından sıkıntı çekmedik.

15 Numaralı katılımcı: Vatandaşlık, tapu almak noktasında sıkıntı oldu. Hâlâ ev tapusu sıkıntı. Ekonomik sıkıntı çektik. Üç ayda bir pasaportları değiştir, Kırgızistan’dan kâğıt getir, çeviri yaptır durmadan, para bitti.

19 Numaralı katılımcı: Herhangi bir problem yok da şu Ahıska Türklerine öncelik tanınsa burada Suriyelilere kadar ön planda değiliz. Burada eski Osmanlı Türkleri olarak bizler varız öne sürmeleri lazım, gel gör ki öyle değil ikinci planda kaldık.

Bahsedilen sıkıntılara ek olarak 11 numaralı katılımcı şunları ifade etmiştir:

Vatandaşlığım olmadığında hastaneye ücretli oluyordu o sıkıntı. Kazakistan’dan dışlanarak geldik bazen burada da denildi siz neden geldiniz diye. Buralı değilsiniz dediler. Anlatıyorduk buralı olduğumuzu. Anlatınca da düşüncelerinin pek değiştiğini sanmıyorum.” şeklinde bir önyargıdan rahatsızlığını dile getirmiştir.

12 Numaralı katılımcı ise diğer katılımcılar arasında istisna olarak öne çıkan bir tacizden bahsetmiştir:

Bizim giyim tarzımız, konuşma tarzımız farklı olduğundan sorun yaşıyorduk. Ben Türk giyimine alışık olduğumdan zorlanmadım ama genelde gelenlerin çoğu öyle zorlanıyor. Dışarıda bazen laf atılıyor, taciz ediliyor. Geldiğimizde biz kapalıydık nasıl kapalıydık böyle etekle gezerdik. Arkadan bir saldırı geldi, neye uğradığımızı şaşırđım. O gün kadınların tacize uğraması ne demek oluyormuş onu da anladım. Adam böyle sırtıyor. Allah belanı versin diyorum, bana gülüyor. “Ne yapmışım ki?” bir de diyor. Kapalı olduğum durumda böyle bir şey oldu. Bu olay olalı dört beş sene oldu ama hala içimde yarası var, eşime de anlatamıyorum.

Katılımcılara, Türkiye’de kendilerini nasıl hissettiklerine, yabancılık hissi yaşayıp yaşamadıkları ve Türkiye’de insanların kendilerine karşı tutumlarının nasıl olduğuna, dair sorular sorulmuştur. Sorulara cevaben 22 Katılımcının 19’u oldukça olumlu his ve düşünceler ifade eden sözler sarf etmişlerdir. Genelde birbirini tekrar eden bu cevaplardan bazıları örnek olarak aşağıda sunulmuştur.

7 Numaralı katılımcı: Yok. Çok rahatım. İyiyim. Çok iyi davranıyorlar. Hala iyilikleri devam ediyor. İlk kirada oturdum. Sonra kendi evime çıktım orada da komşularım iyiydi. Burada da iyi komşularım. Pazara gitsek de, markete girsek de, hastanelere gitsek de her yerde yardımcı oluyorlar. Anlıyorlar ki biz dil anlamıyoruz onlar yardımcı oluyorlar.

8 Numaralı katılımcı: Hayır. Sanki burada doğmuş büyümüş gibiyim. Çok güzel. Hep iyi insanlarla karşılaştım değişiklik olmadı.

14 Numaralı katılımcı: Yok. Çünkü bu bayrak bizim bayrak. Biz Türk’üz Türkiye’deyim. Başka diyecek, konuda konuşacak bir şey yok. Türk’üm Türkiye’deyim. Niye yabancı hissedeyim ki kendimi? Yani insanların şimdi tutumu şöyle bir şey vardır, yani Ahıska dedim mi Türkiye’de “Ahıska kimdir nedir” bilmezler. Ahıska desen Alaska diyorlar, Alaska diyor Amerika’nın yeri, Rusların yeri... Çok soğuk yer, oradan nasıl geldiniz diyorlar. Ama Ahıska dediğin zaman Ardahan, Artvin, onların sınır dışında, Osmanlı topraklarında sınır dışında kalmış... Onları bazıları Türkiye de bilmezler. O yüzden diyorlar ki siz yabancı... Ahıska Türk olarak diyorlar da Ahıska Türk olarak biz Ahıskalıyız. Türk dünyada bir tanedir. Şimdi

biz Ahıskalıyız. Ahıska da eskiden Osmanlı topraklarıydı. Bazıları bilir, bazıları bilmez. Onun için diyorlar ki, siz Kırgız mısınız? Ben mesela Kırgızistan da yaşadım. Kırgız kimliğini gezdiriyordum, diyorlardı ki kimliğe bakınca sen Kırgız mısın, yok ben Türk'üm ama Kırgızistan da yaşadım, mecbur oranın vatandaşıyım. Evet, onun kimliğini taşıma mecburiyetindeyim. İnsanların tutumları zamanla değişmedi.

19 Numaralı katılımcı: Hayır, ben Türk'üm Türkçe konuşuyorum, dilim Türk anlaşıyor, sıkıntı çekmiyorum. Hoş karşıyorlar. Anlayış içerisindedir. Ahıska Türkü dediğinde anlayanlar var, farkında olanlar var, aynı şekilde devam ediyor.

2, 11 ve 12 Numaralı katılımcılar ise bazı sorunlar yaşadıklarından bahsetmişlerdir. 2 Numaralı katılımcının Türkiye'de kendilerini nasıl hissettiklerine, yabancılik hissi yaşayıp yaşamadıklarına dair soruya cevabı şu şekilde olmuştur:

İlk sene buraya geldiğimde üç ay ilk yabancı gibi hissettim. Biz Ahıskaca konuşuyoruz. Bazıları anlamıyordu, bazıları anlıyordu. Mesela, Erzurum diline benziyor diyorlardı. Normalde Kazakistan'da Türk kanalları vardı ATV, Kanal D vardı, onları izliyorduk. Birazcık dilimizi alıştırdık. Öz benliğimizi kaybetmedik. Ahıskalılar Türk kanallarını izlerler. Burada dışlanma yaşamadım ama üç sene önce fayansçıda çalıştım, bir amca geldi diyor ki: "sade Kazakistan'da ATV izleye izleye Türkçeyi öğrenip gelmişsiniz, burada çalışıyorsunuz." Biraz tuhaf oldum. Dedim ki, buraya gelip senin evini işini elinden almadım ki ağabeyciğim, dedim. Bura vatanım diye geldim. Bir iki defa böyle oldu başka bir şey olmadı.

Aynı katılımcının, Türkiye'de insanların kendilerine karşı tutumlarının nasıl olduğuna, dair soruya cevabı da şu şekildedir:

Bazıları daha güzel oldu. Bazıları sevmedi. Sen nasıl bu kadar dil biliyorsun, nerden geldin diyorlar. Anlatınca hoşlarına gidiyor. Bazıları "Alaska Türkü", yok Ahıska Türkü diyorum, orası farklı bir yer. Osmanlı Türküyüm diyorum. Bazı insanlar Suriyelilerden nefret ediyor. Başka ırklar girip çıkıyor, bizi de onlardan sanıyorlar. Bizi Suriyeli zannediyorlar aksan farklılıkları olduğundan, anlatınca inanıyorlar. Özür diliyorlar sonra tutumları değişiyor.

11 Numaralı katılımcı ise yabancı bir bölgeden geldikleri için zaman zaman yabancı kabul edilip tepkilerle karşılaştıklarından bahsetmiştir. Konuyla ilgili bazı sorunlardan bahseden 12 numaralı 33 yaşındaki kadın katılımcının Türkiye'de kendilerini nasıl hissettiklerine, yabancılik hissi yaşayıp yaşamadıklarına dair soruya cevabı şu şekilde olmuştur:

Bazı olaylardan dolayı yaşadık. Kapandık aslında, kapandık diye bir şey yok da, buranın tarzı gibi giyinmeye başlayınca sıkıntı olmadı. Konuşma tarzı beni hiç belli etmiyordu. Kimliğini göster dendiğinde gösterince sen yabancı mısın diyorlardı. Ben ilk buraya taşındığımda kızı hastaneye götürüyordum. Ufuk P. vardı, Kırım tatarlarından uzun yıllar önce buraya göç etmiş. Gittim, kısa etek...Böyle elbiseler giyiyorduk. Bir gittim, iki gittim, sonra Ufuk bey dedi ki bana, "Kızım sen düğüne mi gidiyorsun?" Hayır, bizde böyle taşlı tuşlu giyiyoruz... "Bizde de düğünde giyilir ama bu kadar olmaz, burada bunları çingeneler giyer kızım, sakın giyme!" dedi. Ondan sonra böyle şeylere karar verdik.

12 Numaralı katılımcının Türkiye'de insanların kendilerine karşı tutumlarının nasıl olduğuna, dair soruya cevabı da şu şekildedir:

Bazısı çok iyiydi, Allah razı olsun. Bazısı ise çok eziyordu yabancısın diye. Türk olduğumuzu anlatıyorduk ama buralı değilsin diye öyle davranıyorlardı. Çocuklarım çok yaşadı. Kızıma terörist dediler, Suriyeli dediler. Çok yaşadık, kızım sinir krizi geçiriyordu. Arkadaşla sorun oldu mu, okul toplantılarında alttan iğnelemeler geçiyordu. Öğretmenler ayrımcılık yapmıyordu fakat öğrenci ve anneleri.. Çok fena ayrımcılık yapıldı. Kızımın adı Gülşen.

Yabancı kimliklerde “Gülüşhan” diye yazılıyordu. Sizde Ali soyadı varken bizde Aliyye gibi olduğu için sıkıntı oldu. Zamanla bizi tanıdıktan sonra tutumları değişti. Ev kiralamaya gittiğimizde de sıkıntı çekiyorduk.

Katılımcı ifadeleri doğrultusunda Ahıskalıların bilhassa Bözüyük’e ilk geldikleri dönemde bazı resmi evrak ve işlemlerde sıkıntılar yaşadıkları, bunların ekonomik sorunlara da yok açtığı, kimi sorunların da halen devam etmekte olduğu anlaşılmıştır. Türü ne olursa olsun bütün göçlerde yaşanması muhtemel ötekileştirme ve ön yargılara maruz kalma tarzında kimi sorunların -istisna da olsa- bazı Ahıskalılar tarafından tecrübe edildiği öğrenilmiştir.

Sahadaki gözlem ve görüşmelerde üzerinde durulan bir başka husus ise Ahıskalıların yerli halkla olan sosyal ilişkilerindeki durumdur. Elde edilen verilere göre; Ahıskalıların yerli halk ile aralarındaki arkadaşlık, dostluk, komşuluk tarzındaki sosyal ilişkilerindeki sıklık ve samimiyetin oldukça yaygın olduğu, kız alıp verme ilişkilerinde ise halen kendi iç gruplarına yönelimlerinde gözle görülür bir yoğunluğun bulunduğu ifade edilebilir. Ancak bu durumun bir ilke veya norm ile ilişkili olmadığı, devam etmekte olan uyum sürecinin bir yansıması olduğu da rahatlıkla ifade edilebilir.

4.3. Bulgular

1944 Sürgünü ve Fergana Olayları, Ahıska Türklerinin toplumsal belleğinde derin izler bırakmıştır (Mirkhanova: s.2006). Görüşme ve gözlem verilerinden hareketle, ilgili süreçleri yaşamış veya yaşamamış olsun, Bozüyük bölgesindeki Ahıskalıların bu elim hadiselerin travmatik anılarıyla hayatlarını devam ettirdikleri anlaşılmıştır. Gerek anayurtlarında tecrübe ettikleri acı hadiseler gerekse Türkiye’ye göç edene kadar konakladıkları bölgeler, Ahıska Türkleri için dışlanma, hor görülme ve ötekileştirilmeyle dolu zamanlar olarak şekillenmiştir. Böylesine sıkıntılı bir tarihsel süreç, Ahıskalıların kendi toplumsal gruplarındaki bütünleşmelerini güçlendirmiş, kültürel değerlerini ve kimliklerini muhafaza etme yönünde sosyal refleksler geliştirmelerine sebep olmuştur. Her ne kadar iç grup ilişkilerinde yoğunlaşmalar devam etse de, vatan olarak adlandırdıkları Türkiye’de yerli toplum ile bütünleşme, hayatlarını Türkiye’de sürdürme yönünde de güçlü bir eğilim söz konusudur.

Gözlem ve görüşmelere istinaden yapılacak genel bir değerlendirmeye, yaşadıkları belirli sorunlara rağmen Ahıskalıların Bozüyük’te sosyal hayata uyum sağladıkları ifade edilebilir. Bu uyumun gerisindeki en güçlü unsurlardan biri ise kendilerini yerli milli kimliğin bir parçası olarak görmeleri; bayrak, devlet, vatan gibi Türk toplumunda hassasiyet kaynağı olan belirleyici hususlarda yerli toplumla ortak düşünce ve hissiyatı paylaşıyor olmalarıdır. Öte yandan, aksan

farklarına rağmen dil konusunda ciddi bir sorun yaşamamış olmaları da uyum sürecini kolaylaştıran bir diğer önemli husus olarak öne çıkmaktadır.

Zorunlu göçe maruz kalan bütün insanlar temelde yaşam imkânlarını kısıtlayan veya tehdit eden itici unsurlara ve kısmi bir hazırlık sürecine sahip olduklarında hedef bölgenin çekici etkilerine göre hareket ederler (Lee: s.1966). Ahıskalılardan Türkiye tercihlerinde aidiyet algılamaları ve kültürel yakınlık birinci plandayken, yerleşim yeri olarak Bozüyük'ü tercih etmelerindeki temel unsur göçmen ağları olarak ifade edilebilir. Bozüyük'e göç eden Ahıskalılardan çoğunun hedef bölge tercihinde, daha önceden Bozüyük'e gelip yerleşmiş olan öncü Ahıskalı göçmenlerin önemli role sahip olduğu anlaşılmıştır.

Bozüyük'e yerleştikten sonra çoğu yasal süreçlerle ilgili olan bir takım sorunlar yaşadıkları, yerli toplum ile genele yayılan bir sıkıntı yaşamadıkları anlaşılmıştır. Yaşanan nadir sıkıntıların önemli bir bölümünün ise kendi kimlikleri ile ilgili olarak değil, yerli toplumun “yabancı algılamaları” doğrultusunda cereyan ettiği anlaşılmaktadır. Bahse konu sorunların bir kısmının Türkiye'nin son yıllarda başta Suriye'den olmak üzere birçok Ortadoğu ülkesinden düzensiz göçe maruz kalmış olmasının Türk toplumunda yarattığı rahatsızlığın ipuçlarını verdiğini söylemek mümkündür.

Sonuç

1944 Sürgünü Ahıskalılar için yurtlarından çıkarılıp bir başka bölgeye yerleştirilmekten ibaret değildir. O daha ziyade; bir toplumun temel insan haklarını yok sayan totaliter bir uygulama, zaman ve mekân itibarıyla bilinmezliklerle dolu çileli bir yolculuk ve yurtsuzluk vurgusunun sürekli tekrarlandığı bir zorunlu göçler silsilesini ifade etmektedir. Bu çetrefilli süreçte, Ahıska Türkleri, göç ettikleri ve ettirildikleri her mekânda farklı bir hava soludukları gibi ayrımcı muamelelere de maruz kalmışlardır. Dolayısıyla her farklı mekân, insanların hafızalarında yeni bir imgelem oluşmasına neden olmuştur. Yıllardır geçmiş ve şimdiki zaman arasında sıkışmış olan Ahıska Türkleri, kendilerine uygulanan asimilasyon politikalarına karşı direnerek kimliklerini muhafaza etme konusunda yoğun çaba sarf etmişlerdir. Böylece Ahıskalılardan yaşadıkları bu olayların toplumsal hafızalarında işgal ettiği yer kolektif kimlik inşası ve sürekliliği için de önemli bir rol oynamıştır.

Ahıska Türkleri, yaşamları boyunca zorlu bir hayat sürmüştür. Başka toplumlar tarafından ötekileştirilerek dışlanmaları, toplumun kendi içindeki birlik ve bütünlüğünü daha da kamçulamıştır. Farklı bölgelerde, Ahıskalılara uygulanan baskı ve zulüm onların göçünü tetikleyen temel unsur olurken, ülkeleri olarak göçüp benimsedikleri Türkiye onlar için çekici bir etki alanı

olmuştur. Bundan sebep, Ahıskalılar yıllardır yaşadıkları zulüm ve vatana duydukları özlem Türkiye'ye göç mücadelelerinin arkasındaki temel güç olmanın yanı sıra Bozüyük örneğinden anlaşıldığına göre yerli halkla aralarında dinamik bir birlikteliğe de zemin hazırlamıştır.

Dünya genelinde görülen kitlesel göç akımlarının alışılmış bir yansıması olarak hedef bölge tercihinde öncü göçmenlerin belirgin etkisi ve göçmen ağlarının sağladığı bilgi akışı Ahıskalı göçünde Bozüyük örneği için de geçerli iken, hedef ülke olarak Türkiye tercihi daha çok kimlik ve aidiyet ekseninde şekillenmiştir. Yerli toplumla böylesine bir bütünleşme eğilimi sergileyen, toplumsal belleğinde canlı anıların etkisiyle ortak milli değerlere bağlı olan bir topluluğun istemeden ve nadiren de olsa, ötekileştirilmesine sebep olacak olayların bilhassa ilgili bölgelerde kamu yöneticilerince gerçekleştirecek eğitim-bilinçlendirme çalışmaları ile önlenmesi mümkün olabilir. Öte yandan, bütün göçmenler için geçerli olduğu üzere, Ahıska Türklerinin de bir beşeri sermaye biçimi olarak mesleki bilgi ve tecrübelerini Türkiye'deki hayatlarına aktarabilmeleri için gerekli düzenlemelerin yapılması hem göçmen Ahıskalılar, hem toplumsal refah adına oldukça faydalı olabilecektir. Son olarak ifade etmekte fayda var ki, Türkiye'nin kabulü ile gelip yerleşmiş ve geçici göçmen olmadığı en baştan belli olan bu kimselerin Türkiye'de çalışma ve vatandaşlık alma konularında resmi işlemlerinin hızlandırılması hem çalışma hayatına katılım, hem sosyo-kültürel bütünleşme açısından son derece önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Agara, İ. (2004). *Ahıska Türkleri Sürgün'ün 60. Yılı Anısına*. İzmir: Karaca Matbaası.
- Aksoy, Z. (2018). Çerkes Sürgünü Hikayelerinde Kimliğin İnşası. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*. (31). 62-76.
- Aslan, K. (1995). *Ahıska Türkleri*. Ankara: Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği.
- Avşar, B. Z., Tunçalp, S. Z. (1995). *Sürgünde 50. Yıl Ahıska Türkleri*. Ankara: TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Bartram, D. Poros, M, V. ve Monforte, P. (2019). *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*. (Çev. İtir Ağabeyoğlu Tuncay). Ankara: Hece Yayınları.
- Bayraktar, R. (1999). *21. Yüzyılda İnsanlık Dramı*. İstanbul: İhlas Matbaacılık.
- Beck, U. (2011). *Risk Toplumu: Bir Başka Modernliğe Doğru* (Çev. K. Özdoğan ve B. Doğan). İstanbul: İthaki Yayınları.

- Bingöl, C. (2018). Toplumsal Bellek “Sürgün” ve Belgesel Sinema. *Asya’dan Avrupa’ya Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı:4. 51 – 57.
- Çınar, İ. (2015). *Atabek Yurdu Jeokültürel Yaklaşım*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Demiray, E. (2012). Anavatanlarından Sekiz Ülkeye Dağıtılmış Bir Halk: Ahıska Türkleri. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish or Turkic*. 7(3). Summer 2012. 877-885.
- Devrışheva, K. (2019). Ahıska Türklerinin Bitmeyen Göçü. *SUTAD*. (45). 333-352.
- Erbaş, H. (2019). *Gidişlerden Kaçışlara Göç ve Göçmenler Kuram, Yöntem ve Alan Yazıları*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Erzurum İl Kültür Müdürlüğü, (t.y.). *Beddualar*. Erişim 10.05.2020, <https://erzurum.ktb.gov.tr/TR-56069/beddualar.html>
- Gazigil, İ. (2016). *Kara Sevdam Türkiye Ahıska Türklerinin Yeniden Doğuşu*. İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Güneş, M. (2016). Bilimsel Araştırma Yöntemlerinde Kaynak Tarama ve Proje Hazırlama. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ed. Hamit Çoşkun ve Mustafa Paksoy. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 187-215.
- Halbwachs, M. (2018). *Kolektif Bellek*. (Çev. Zuhul Karagöz). İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Karaarslan, F. (2015). Göç, Öykü ve Hafıza. *Sosyoloji Divanı*. Ed. Köksal Alver. Konya: Çizgi Kitapevi.
- “Korbakor”, (t.y.). Derleme Sözlüğü-Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü. *TDK Çevrimiçi Sözlük*. Erişim 10.05.2020, <https://sozluk.gov.tr/>
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*. 3.(1). 47–57.
- Mirkhanova, M. (2006). People in Exile: The Oral History of Meskhetian Turks (Akhyskha Türkleri). *Journal of Muslim Minority Affairs*. 26(1). 33-44.. Erişim 15.05.2020, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13602000600738640>
- Petersen, W. (1958). A General Typology of Migration. *American Sociological Review*, (3). 256-266.
- Said, E. (1995). *Entelektüel Sürgün, Marjinal, Yabancı*. (Çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2019). No: 331, 14 Kasım 2019, Ahıska Türklerinin Anavatanları Ahıska'dan Sürgüne Gönderilmelerinin 75. Yıldönümü Hk. *Açıklamalar*. Erişim 14.06.2020, http://www.mfa.gov.tr/no_331_-ahiska-turklerinin-surgunu-hk.tr.mfa
- Timur, K. (2017). Bilinmez Diyarın Garib Misafiri: Sürgün ve Bireye Etkisi. *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi*. (7). 26 – 34.
- Yüzbaşıoğlu, N. (2019). Ahıska Türkleri 75 Yıl Önceki Sürgünü Anlattı. *Anadolu Ajansı* (11.12.2019). Erişim 12.06. 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/ahiska-turkleri-75-yil-onceki-surgunu-anlatti/1670286>
- Yüzbey, İ. (2008). Ahıska Türkleri ve Kültürleri. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 3(7). Fall 2008. 679-695.
- YTB-Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (2018). YTB *Ahıska Türklerini Unutmadı* (14.11.2018). Erişim 14.06.2020, <https://www.ytb.gov.tr/haberler/ytb-ahiska-turklerini-unutmadı#:~:text=Ah%C4%B1ska%20T%C3%BCrkleri%2C%2014%20Kas%C4%B1m%201944,%2C%20Orta%20Asya'ya%20s%C3%BCr%C3%BClm%C3%BC%5%9Flerdi.>
- Zeyrek, Y. (2001). *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri*. Ankara: Pozitif Matbaacılık.
- Zeyrek, Y. (2008). Tarihin Okunmamış Sayfası Ahıska. *Uluslararası Suçlar ve Tarih Altı Aylık Uluslararası Hukuk ve Tarih Dergisi*. 5(6). 51-81.
- Zolberg, A. (1983). The Formation of New States as a Refugee-Generating Process. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 467, The Global Refugee Problem: U. S. and World Response, May. 1983. 24-38. Erişim 11.05.2020, <https://www.jstor.org/stable/1044926>
- Zolberg, A. (1986). International Factors in the Formation of Refugee Movements. *The International Migration Review*, Vol. 20, No. 2, Special Issue: Refugees: Issues and Directions Summer. 1986. 151-169. Erişim 11.05.2020, <https://www.jstor.org/stable/2546029>

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 30.05.2020 – Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 19.06.2020

Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi

Journal of Social and Cultural Studies

www.toplumvekultur.com

Yıl/Year:2020, Sayı/Issue: 5, Sayfa/Page: 25-41

**SUÇUN SOSYAL PSİKOLOJİK MALİYETİ: SUÇ KORKUSU VE SUÇ KORKUSUNA
NEDEN OLAN FAKTÖRLER**

Dolunay ŞENOL¹ - Özge GÜLVER²

Öz

Evrensel bir olgu olan suç, geleneksel toplumlardan daha çok modern toplumlarda görülmektedir. Günümüz dünyasında değişimin hız kazanmış olması beraberinde çeşitli sorunları da getirmektedir. Bu sorunların en önemlilerinden birisi suç oranlarında yaşanan artışlardır. Toplumda suç oranları arttıkça suç korkusu da paralel olarak artış göstermektedir. Suç korkusu, suçun sosyal ve psikolojik maliyeti olarak nitelendirilmektedir. Suç ve suç korkusu, insan için en temel ihtiyaçlardan birisi olan güven duygusunun tatminin edilememesinde önemli rol oynamaktadır. Suç korkusunun en az suç olgusunun kendisi kadar önemli bir sorun olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Bu bağlamda öncelikle suç korkusunun temelindeki nedenlerin ortaya konulması gerekmektedir. Bu çalışmada, teorik çerçevede suç korkusu ve buna neden olan faktörler ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Ayrıca suç korkusuna neden olduğu düşünülen, yaş, cinsiyet, statü ve gelir gibi bireysel faktörlerin yanı sıra güvensizlik duygusu, mekân, medya ve kent yaşamı olmak üzere toplumsal faktörler üzerinde de durulmuştur. Toplumlar kendi bütünlüklerini sağlayabilmek için suç oranlarını en aza indirmek isterler. Ancak her zaman suç oranlarını en aza indirmek mümkün olmayabilmektedir. Suç oranları arttığında toplumdaki güven hissi azalmakta, güvensizlik hakim olmaya başlamaktadır. Bu da toplum içinde iletişim ve güven problemi yaşanmasına sebep olmaktadır. Günümüzde güven temelli geliştirilen sağlıklı iletişim ağının toplumsal bütünleşmede ne derece önemli olduğu fark edilmiş bulunmaktadır. Bu sebeple çalışmada suç korkusu ile ilgili literatüre dayanarak konunun önemine dikkat çekmek ve konu ile ilgili çalışmalar yapacak olanlara ışık tutulmak istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Suç, Suç korkusu, Suçun sosyal psikolojisi, Suçun maliyeti, Suç korkusunun nedenleri

**SOCIAL PSYCHOLOGICAL COST OF CRIME: FEAR OF CRIME AND FACTORS THAT
CAUSE THE FEAR OF CRIME**

Abstract

Crime, a universal phenomenon, is seen more in modern societies than in traditional ones. The fact that change has slowed down in today's world brings along various problems. One of the

¹ Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, Kırıkkale, dolunay_senol@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-3716-0430

² Arş. Gör., Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Ankara, ozgegulver2805@gmail.com, ORCID: 0000-0001-2345-6789

most important of these problems is the increase in crime rates. As crime rates increase in society, fear of crime also increases in parallel. Fear of crime is described as the social and psychological cost of crime. The fear of crime and crime plays an important role in the unsatisfactory feeling of trust, which is one of the most basic needs for man. It is possible to say that the fear of crime is at least as important as the crime phenomenon itself. In this context, firstly, the reasons behind the fear of crime should be revealed. In this study, it is tried to reveal the fear of crime and the factors that cause it in the theoretical framework. In addition, individual factors such as age, gender, status and income, which are thought to cause fear of crime, are also emphasized, as well as social factors including insecurity, space, media and urban life. Communities want to minimize crime rates to ensure their integrity. However, it is not always possible to minimize crime rates. When crime rates increase, the sense of trust in the society decreases and insecurity begins to prevail. This causes communication and trust problems in the society. Today, it has been noticed how important the healthy communication network developed based on trust is in social integration. For this reason, in the study, it was aimed to draw attention to the importance of the subject and to shed light on those who will conduct studies on the subject, based on the literature on fear of crime.

Keywords: Crime, Fear of crime, Social psychology of crime, Cost of crime, Causes of fear of crime

Giriş

“Modern toplumlar” diye adlandırılan günümüz toplumlarında, değişim olgusu son derece hız kazanmıştır. Modernleşme bir yönüyle yeniliklerle hayatı kolaylaştıracak fırsatlar sunmakta; bir yönüyle de çeşitli sorunları beraberinde getirmektedir. Suçlarda yaşanan artışlar, modernleşmeyle ilgili olduğu söylenebilecek sorunlar içinde en önemlilerinden birisidir. Yeme içme gibi insanın en temel ihtiyaçlarının başında güven ihtiyacının geldiği bilinmektedir. Bu en temel ihtiyacın karşılanmıyor olması insanlarda sadece güvensizlik oluşturmamakta aynı zamanda temel bir ihtiyacın karşılanmamasından kaynaklı sebeplerle doğabilecek olumsuzluklara da kaynaklık teşkil edebilmektedir.

Suç oranlarının artması ve buna bağlı olarak güvensizlik hissinin oluşması, “yabancı” olana karşı endişe ve korku duygusunun ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu da suç olgusu kadar önemli bir sorun olan suç korkusuna yol açmaktadır. Suçların artışı ve beraberinde suç korkusunun egemen olması, toplumların sağlıklı işleyişini tehdit etmesi bakımından önemli bir sorun olarak düşünülmektedir. Korkunun olduğu bir toplumda sağlıklı bir iletişimin olamayacağı aşikardır. Korku, sağlıklı iletişime kaynaklık ederken aynı zamanda da sosyo-kültürel yapıların dengesinin bozulmasına sebep olur. Oysa tüm toplumlar istikrarı severler. Modern dünyada değişim çok hızlı olmasına rağmen değişimde dahi bir istikrarın olması önemsenmektedir. Oysa korkunun temel olduğu iletişim sistemlerinde yaşanan ani değişimler istikrarın sürdürülmesini imkânsız hale getirmektedir.

Suç korkusunun nedenleri, birey ve toplum düzeyinde çeşitli faktörlerle ilişkilendirilmektedir. Yaş, cinsiyet, statü ve gelir gibi bireysel faktörler suç korkusuna yol açabilmekle birlikte; güvensizlik duygusunun yayılmış olması, mekân, medya ve kent yaşamı gibi toplumsal faktörlerin de suç korkusuna yol açabileceği düşünülmektedir. Bu çerçevede çalışmada suçun sosyal ve psikolojik maliyeti, suç korkusu ve suç korkusunun nedenleri, ilgili literatür takip edilerek teorik olarak ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

1. Suç ve Suç Korkusu

Suç, ilk insandan bu yana, güvenliği tehdit etmesi bağlamında, toplumların en önemli sorunlarından bir tanesi olagelmıştır. Normal dışı bir davranış olarak tanımlanan suç olgusu, bir suçun mağduru olmuş ya da olmamış herkesin en önemli problemlerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Literatürde farklı yaklaşımlarla ele alınan suç kavramı, İçli (2007: ss.23-24) tarafından yasal, siyasal, sosyolojik ve psikolojik yaklaşımlarla tanımlanmıştır. Çünkü suç olgusu sadece bir bakış açısı ile açıklanamayacak kadar karmaşık bir olgudur. Bu derece karmaşık bir olgunun sadece bir bakış açısı ile ortaya konulmaya çalışılması, diğer bakış açılarının yok sayılması anlamına gelmektedir. Oysa her bir bakış açısı gerçekliğin farklı bir kısmına ışık tutmakta olup bu gerçekliklerin birisinin bir diğerinden üstünlüğü veya önceliği bulunmamaktadır. Amaç toplumda var olan suç olgusunun tanımlanması, açıklanması, farklı boyut ve etkileşimleri ile ortaya konulması, dolayısı ile de toplumda en az seviyeye çekilmesinin sağlanması ise farklı bakış açılarının bilinip o geniş yelpazeden bakılarak değerlendirilmesinin yapılması önem arz etmektedir. Buna göre yasal bakış açısıyla suç, insanların ceza yasalarını ihlal etmesi iken siyasal bakış açısına göre gücü elinde bulunduranların koymuş oldukları kurallar çerçevesinde belirlenen suç tanımı, davranışın istenmeyen seçilmiş şekillerini yasadışı olarak işaret eden bir ölçütün belirlenmesi ile ortaya çıkmaktadır. Psikolojik bakış açısı kötü sosyal uyum şekli olarak kabul edilen suç, sosyolojik bakış açısı ile toplumsal sistemin korunabilmesi adına kontrol altında tutulması gerekli görülen anti-sosyal davranışlar olarak kabul edilmektedir. Marshall (2009: s.702) ise suçu, “kişisel alanı aşır kamusal alana giren ve yasak olan kural ya da yasaları çiğneyen, buna bağlı olarak meşru cezaların ya da yaptırımların uygulandığı ve kamusal bir otoritenin müdahalesini gerektiren fiiller” şeklinde tanımlamıştır.

Patolojik bir durum olarak kabul edilen suç olgusu, önemli toplumsal problemlerden birisi olmakla birlikte; suçtan zarar görme düşüncesi de en az suçun kendisi kadar önemli bir diğer problem olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple, suçun sosyal-psikolojik maliyeti olarak nitelendirilen suç korkusu ve suç korkusunun nedenlerinin ortaya çıkarılması ve bu korkuların

ortadan kaldırılabilmesi veya en alt seviyelere getirilebilmesi için bir dizi çalışma yapılması önemsenmektedir.

“Suç korkusu” kavramının çağrıştırdığı iki duygu durumu söz konusudur. Bunlardan birisi, kişinin kendisinin suçun faili olma ihtimaline karşı duyduğu korku ve suç işlemesi halinde bunun olası cezai sonuçlarıyla ilgili bir korkuyken diğeri; bir suçun mağduru olabilme ve bunun neticesinde maddi ve/veya manevi anlamda zarar görebilme ve hatta hayatını kaybedebilme düşüncesi karşısında oluşan korku duygusudur. Bu çalışmada, “bir suçun mağduru olabilme ve bunun neticesinde maddi ve/veya manevi anlamda zarar görebilme ihtimaline ilişkin korku duygusu” anlamına gelen suç korkusu ele alınacaktır.

İnsanın zengin duygu dünyası içinde en temel duygularından biri, korku duygusudur. Kemper’a (1987: s.265) göre sevgi, şefkat, başarı, yardım gibi kimi duygular olumlu, yararlı ve iyileştiricidir ancak korku, öfke gibi duygular -özellikle yoğun yaşandıklarında- kişiye zarar verici duygulardır. Bericat (2015: s.495), bir duyguyu anlamak için onu üreten durumu ve sosyal ilişkiyi anlamının önemine dikkat çekmiştir. Ona göre duyguların sosyolojisi, duyguların sosyal doğasını ve sosyal gerçekliğin duygusal doğasını inceleme görevini üstlenmelidir. Bu bağlamda, toplumun sosyo-kültürel unsurlarının bir yönüyle duygulara temel teşkil ettiğini söyleyebilmek mümkünken, suç korkusu söz konusu olduğunda da o toplumu oluşturan sosyo-kültürel unsurları göz ardı edebilmek mümkün olmaz. Duygular sosyo-kültürel unsurlar tarafından şekillendirildiğine göre suç korkusunu da şekillendiren temel unsurları sosyo-kültürel yapılanmalarda aramak; en azından önemli bir faktör olarak aramak önemli kazanımlar sağlayacaktır.

Furedi (2017: s.8), korkuyu, “beklenmedik ve öngörülemeyen bir durumla karşılaşan insanın zihnini yoğunlaştırmasını sağlayan bir mekanizmadır” şeklinde tanımlamıştır. Sınırsız risk ve belirsizliklerin, öngörülemez olayların yaşandığı dünya, korkuları anlamlı kılacak bir yerdir. Bu yeryüzünde yaşayan her bir birey ne bu belirsizlik ve riskleri tamamen ortadan kaldıracabilecek güce sahiptir ne de bu istenmeyen şartlarla karşılaşılması durumunda bu korkulardan arınmayı başarabilecek durumdadır. Yaşanılan istenmeyen şartlarla kendisinden önce karşılaşan bireylerin göstermiş oldukları tepkilere benzer tepkileri göstermeyi sosyalizasyon süresinde öğrenen bireyler, bu tepkilerini engellemek veya farklılaştırmak istediklerinde her zaman istenilen düzeyde başarılı olamamaktadırlar. İnsanların sosyalizasyon süreçlerinde öğrendikleri ile toplum içinde kendilerine rol model olanların davranış şekillerinden tamamen bağımsız olabilmelerinin mümkün olmadığı bugün kabul edilen gerçeklikler arasında yer almaktadır. Az veya çok her bir birey bu süreç ve etkileşim alanlarından etkilenmektedir. Bu sebeple sosyolojik bakış açısı ile yapılan değerlendirmelerde suç korkusu da öğrenilmiş davranış şekilleri arasında kabul edilmektedir.

Yeryüzündeki tüm insanlar için geçerli olduğu varsayılabilir korkulardan biri suç korkusudur. Suç korkusuyla ilgili literatürde, kavrama ilişkin çeşitli tanımlar yer almaktadır. Stanko (1995: ss.47-48), kavramın tanımına ilişkin genel bir fikir birliği olmamasına rağmen, suç korkusuna yönelik temel bileşenlerin olduğunu, birçok araştırmacının bu bileşenleri kabul edeceği düşüncesindedir. Suç korkusunun genellikle suçun oluşması durumunda, fiziksel olarak zarar görmeye yönelik tehlike duygusunun yayılmasından kaynaklandığını belirtir. Ayrıca bireyin evin dışında, muhtemelen kentsel bir alanda yalnız olma ve kişisel olarak zarar görmeye karşı potansiyel olarak savunmasız olma endişesiyle ilişkili olduğunu da öne sürer. Bilindiği gibi insanlar sosyal varlıklardır. Sosyal varlıklar toplum içinde olmayı önemserler. Ancak içinde buldukları toplum onlar için her zaman güven telkin etmemektedir. Toplumun kendilerine güven telkin edebilmesi için bildikleri ve kontrol güçlerinin olduğu veya güvenliğinden emin oldukları mekânların olması gerekmektedir. Aksi halde buldukları mekânların güvenlikleri ile ilgili çevrede paylaşımların olması bireylerdeki suç korkusu düşüncesini arttırmaktadır.

Garofalo (1981: s.840), korkuyu, “tehlike ve kaygı duyguları tarafından karakterize olan duygusal bir reaksiyon” olarak tanımlarken, bu tanımı fiziksel zarar tehdidinin yol açtığı tehlike ve kaygı duyguları ile sınırlandırdığını ifade etmiştir. Bununla birlikte, suç korkusunun ortaya çıkması için çevrede, kişi için suçun bir yönüyle ilgili olan, algılanan ipuçlarıyla ortaya çıkan bir korku olması gerektiğini de belirtmiştir. Buna göre bireye suç korkusunu hatırlatabilecek yönde çevrede uyarıların olması ve bireyin dünyasında bu uyarıların bireye kendisi açısından suç ile ilişki kurmasını sağlayabilecek yönde bulguların olması, suç korkusunu tetikleyen önemli unsurlar olarak görülmektedir.

2. Suç Korkusunun Nedenleri

Suç korkusunun temelinde sadece bir faktör değil birden çok faktör olabilmektedir. Buna göre doğrudan bir suça maruz kalmış olmak, suç korkusunu açıklarken akla gelebilecek esas neden olabilir ancak tek neden değildir. Dolaylı bir mağduriyet yaşamış olmak, yani kişinin sevdiği kişilerden biri veya birilerinin suça maruz kalmış olması ya da çevresinde yaşanan olaylar, suçların medyada sıklıkla yer alması vb. de suç korkusuna neden olabilmektedir. Bu noktada, bireysel veya toplumsal bağlamda suç korkusuna neden olduğu düşünülen temel faktörlere açıklık getirmeye çalışmak gerekir.

2.1. Suç Korkusuna Neden Olan Bireysel Faktörler

Suç korkusu, bireyle ilişkili birçok nedenden kaynaklanıyor olabilir. Burada, temel bireysel faktörler olması bağlamında, cinsiyet, yaş, statü ve gelir ekseninde değerlendirme yapılacaktır.

2.1.1. Cinsiyetin Suç Korkusuna Etkisi

Suç korkusu literatüründe, korkunun nedenleri açıklanırken en çok dikkate alınan bireysel faktörlerden biri cinsiyet faktörüdür. Braungart, Braungart ve Hoyer (1980: s.56), cinsiyetin suç korkusuyla ilgili en önemli faktör olduğunu vurgularken; LaGrange ve Ferraro (1989: s.714), suç korkusu ve cinsiyet ilişkisini “en istikrarlı bulgu” olarak ifade etmektedirler.

Suç korkusu söz konusu olduğunda, kadınların erkeklere kıyasla daha fazla korku reaksiyonu gösterdiği, çeşitli araştırmalarla ortaya konulmuş bir gerçekliktir. LaGrange ve Ferraro (1989: s.706), suç korkusunun nasıl ölçüldüğüne bakmaksızın, kadınların erkeklere göre kayda değer biçimde daha fazla korkulu olmaya eğilimli olduklarını belirtmektedirler. Bununla birlikte, 1987’de yürütmüş oldukları araştırmalarında, kadınların ve erkeklerin gelecekte mala yönelik suçlardan mağdur olma riski ile ilgili olarak eşit değerlendirmelerde bulduklarını ancak kadınların, şahsa yönelik suçlar söz konusu olduğunda, mağdur olmaktan daha fazla korkuyor olduklarını belirtmişlerdir. Craske (2003: s.1) de korkular, endişe ve kaygı bozuklukları söz konusu olduğunda, kadınların erkeklere göre tüm yaş grupları için geçerli olmak üzere, daha fazla risk taşıdıklarını ifade etmiştir. Renzetti ve Maier’e (2002: s.47) göre kadınların korkuları kişisel deneyimlerine göre değişebileceği gibi; sadece cinsiyetleri, sosyal sınıfları ve etnik kökenleri ile değil, aynı zamanda yaşları, cinsel yönelimleri ve fiziksel özellikleri gibi toplumdaki “yerlerinin” de bir sonucu olarak değişmektedir. Bu sebeple tüm toplumdaki kadınların suç korkularının aynı olduğunu söyleyebilmek mümkün olmadığı gibi aynı toplumun içindeki tüm kadınların da aynı suç korkularının olduğunu söyleyebilmek mümkün olamaz. Kadınların yaşamış oldukları hayat tecrübeleri, kazanımları, fiziki ve sosyal farklılıkları vb. suç korkularını ve bu korkularının oranlarını belirlemektedir.

Andre, fobik kadınların fazla olma nedenini, evrimsel psikoloji araştırmalarına dayanarak açıklamaktadır. Buna göre cinsiyet rollerine dayalı bir eşitsizliğin var olması, kadınların daha fazla fobik olmalarına yol açmaktadır. Andre bu durumu, kadının ve erkeğin üzerlerinde hissettiği sosyal tahakküm bağlamında şu şekilde ifade etmiştir: “...fobik erkek daha fazla statü kaybına uğruyordu ve dolayısıyla kadınları cezbetme, soyunu sürdürme ve genlerini aktarma şansı

azalıyordu. Kadın fobiğin çekiciliği ise erkeklerin gözünde daha az kayba uğruyordu” (Andre, 2016: s.62). Toplumsal cinsiyet rollerinin kadın ve erkeklere yüklemiş olduğu farklılıklar onların davranış şekillerine yansımaktadır. Toplum kadın ve erkeğe hangi konularda kendilerini korumaları gerektiğini, hangi konularda risk altında olduklarını öğrettiği için nelerden korkmaları nelerden korkmamaları gerektiğini de öğretmektedir. Suç korkusu bunlardan sadece birisidir.

Erkeklerin korkularını ifade etmekte zorlanmaları, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının varlığı yani kadınların ve erkeklerin “nasıl davranmaları, nasıl olmaları gerektiği” yönünde toplumsal beklentilerin olmasıyla açıklanabilir. Stanko ve Hobdell (1993: s.400), kriminolojinin, erkeklerin şiddete maruz kalma deneyimlerini keşfedememiş olmasının genellikle erkeklerin bunları bildirmekte isteksiz oluşlarıyla ilgili olduğunu ifade etmektedirler.

Kadınların en çok korktukları suçların başında cinsel saldırı ve tecavüz suçları yer almaktadır. Ancak LaGrange ve Ferraro’nun (1989: s.707) araştırma verilerine göre erkeklerin de söz konusu suçların mağduru olabileme ihtimalinden küçümsenmeyecek biçimde korktukları dikkati çekmektedir. Bu araştırmaya göre neredeyse her iki kadından birinin (%47) tecavüze ya da cinsel saldırıya uğrama konusunda “aşağı yukarı” ya da “çok korktukları”; öte yandan, erkeklerin, onda birin üzerinde (%11) bir oranla tecavüz veya cinsel saldırıya uğramaktan korktukları tespit edilmiştir. Gustafson (1998: s.807) da erkeklerin öncelikle fiziksel şiddetten, kadınların ise tecavüzdən ve diğer cinsel saldırı şekillerinden daha çok korktuklarını ifade etmiştir. Stanko (1995: s.51) ise cinsiyetçi yaklaşımın bir sonucu olarak kadınların daha çok ırkçı taciz ve şiddet eylemlerine maruz kaldıklarına dikkat çekmiştir.

2.1.2. Yaşın Suç Korkusuna Etkisi

Suç korkusu incelenirken bireylerin yaş faktörü de dikkate alınmaktadır. Her yaşam döneminde -bebeklikte, çocuklukta, gençlikte, orta ve ileri yaş dönemlerinde- duyulan korkular, söz konusu yaşam döneminin bedensel ve ruhsal özellikleriyle, ihtiyaçlarıyla ilişkilendirilebilmektedir. İnsan hayata geldiği andan itibaren çeşitli korkularla karşı karşıya kalmaktadır. Bu korkuların ilki güdüsel olarak açlık ve susuzluk olabilir. Ancak insan sosyal bir varlık olduğu için hayatına şekil veren pek çok şeyi öğrenerek kazanmaktadır. Bir bebeğin suç algısı olamayacağından, suça maruz kalma korkusu da olmaz ancak onun da kendine göre korkuları ve bu korkuları azaltacak güven duygusuna ihtiyacı vardır. Burkovik ve Tan’ın (2016: s.29) ifade ettiği gibi, “Bir bebek için en önemli yer, annesinin karnıdır. ...vakti geldiğinde, bu güvenli yuvadan çıkması gerekir. İşte o zaman, son derece savunmasız bir halde gerçeklerle

yüzleşmek durumunda kalır.” İnsan böylelikle ilk korku deneyimini yaşar. Annesinin sevgi ve güven dolu kucagını hissettiğinde rahatlar. Aradan geçen süre içinde annesi ve sosyalizasyon sürecinin diğer ajanları ona neleri yapıp neleri yapmaması gerektiği, neleri yaptığında canının acıyacağı ve bu can acımasından kendisini nasıl koruyabileceği öğretilmektedir. Aksi halde karşılaşacağı yaptırımlar anlatılarak suç korkusunun çocukta gelişiminin adımları atılmaktadır.

Çocukluk döneminde korkuların daha fazla olduğunu savunan Andre (2016: s.43), çocukların saymakla bitmeyecek kadar korkularının olmasını, onların incinebilir olmalarıyla açıklamıştır. Korku duygusunun onları pek çok tehlikeden koruduğunu savunarak korku duygusunun yararına dikkat çekmiştir. Ona göre, bir tehlike olması halinde ortaya çıkan korku değerlidir ve olması gereken bir tepkisel koruma sağlamaktadır. Buna göre korku duygusunun sadece olumsuz bir yönü değil aynı zamanda bir olumlu fonksiyonu da bulunmaktadır ve bu fonksiyon bireyler için önem arz etmektedir.

Bilişsel gelişim arttıkça, çocukluk korkuları da anlam kazanmaya başlar. Örneğin, “hayaletlerin olduğu” yönünde bir korku değil de gerçekçi korkular yaşanmaya başlanır. Suç korkusu, bu korkular arasındadır. 2019’da yayınlanan İyi Çocukluk Raporu’nda (*The Good Childhood Report*), İngiltere’de yaşayan ve yaşları 11-17 arasında değişen, yaklaşık 400 çocukla yapılan görüşmeleri içeren araştırmanın bulguları, çocukların %41 oranıyla en çok “suç” ve “çevre” hakkında endişelendiklerini ortaya koymaktadır. Çocuklar araştırmacılara, suçlardaki artış ve bunun güvenlikleri açısından ne anlama geldiği konusunda endişe duyduklarını ifade etmişlerdir.

LaGrange ve Ferraro (1989: s.708), suç korkusu konusunda yaşı dikkate alarak (18-29, 30-45, 45-64, 65+ şeklinde yaş aralığı belirleyerek) yaptıkları araştırmalarında, yaş ve suç korkusu ilişkisinde ne suç korkusunun ne de algılanan riskin, suç korkusu ve cinsiyet ilişkisi kadar dikkat çekici bir farklılık göstermediğini ortaya koymuşlardır. Yine aynı araştırma bulgularına göre gençlerin mağduriyet korkularının yaşlıların mağduriyet korkularından daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Oysa o güne kadar yapılan çalışmalar, yaşlıların mağduriyet korkularının gençlere oranla daha yüksek olduğu yönündedir.

Bir suçtan mağdur olma söz konusu olduğunda, gençlerin yaşlılara göre daha dezavantajlı oldukları araştırma verileri ile desteklense de konuyla ilgili çalışmalar, kaygı ve korku duygularını genelde yaşlıların daha fazla taşıyor olduğuna işaret etmektedir. Mawby (1986: s.300), yaşlıların, özellikle de yaşlı kadınların diğer gruplara kıyasla suç korkusu konusunda daha kaygılı olduklarını ancak önceleri genç erkeklerin daha fazla suça maruz kaldıklarını ortaya koymuştur. Farrall, Gray

ve Jackson (2007: s.2) da aynı şekilde risk ve korku paradoksuna dikkat çekmiş, bazı sosyal grupların, örneğin genç erkeklerin, mağdur olma risklerinin daha fazla olduğunu ama daha az korku duyduklarını; öte yandan bazı sosyal grupların ise, örneğin yaşlı kadınların, daha az mağduriyet riski olmalarına karşın daha çok korku duyduklarını öne sürmüşlerdir. Bu durumu sosyal hayatın kazanımları ile açıklayabilmek mümkündür. Sosyalizasyon sürecinde çocuklara nelerden ve neden korkmaları gerektiği öğretilirken, bir taraftan da öğretilenlere dikkat etmeleri halinde korkacak fazla bir şeylerinin olmadığı da öğretilmektedir. Bu durum çelişkili gibi görünse de çelişki içermemektedir. Örneğin gençlere çocukluktan itibaren aşılana suç korkusuna karşı genç olmanın avantajları ve aynı zamanda kendilerine özgüven kazanmaları için toplumun birtakım öğretileri söz konusu olmaktadır. Bu dönemde “delikanlı olmak”, “kanın deli akması” gibi kavramlarla da desteklenen özgüven, onların bir taraftan mağdur olmalarının önünü açarken diğer taraftan da daha az korkmalarına sebep olmaktadır. Bunlar aslında bireyin içine doğup büyüdüğü sosyo-kültürel yapıların bireye kazandırmış olduğu kazanımlarıdır. Bu kazanımlar aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin de öğretilme sürecidir. Bu süreç kız çocukları için aynı şekilde işlememekte hatta çoğu zaman ters yönde işlemektedir. Aynı durum yaşlıların evleri dışında aktif oldukları sürenin az olmasının onları mağduriyetten koruyor olmasına rağmen, mağdur olma korkularının daha yüksek seviyelerde çıkmasında da görülmektedir. Bu da eski güçlerini kaybetmiş olduklarının farkında olmaları sebebi ile başlarına gelebilecek bir mağduriyet anında kendilerini koruyamayacakları düşüncesinde olmalarından ve çevrelerindeki insanların de bunun farkında olduğunu düşünmelerinden kaynaklanmaktadır. Kendilerini koruyamayacaklarını düşünüyor olmaları ve çevrelerinin de bu durumun farkında olduğuna duydukları inanç korkularının temelini oluşturmaktadır.

2.1.3. Statü ve Gelirin Suç Korkusuna Etkisi

Suç korkusunun nedenleri açıklanırken dikkate alınan durumlardan bir diğeri de statü ve gelir faktörüdür. Statü ve gelir, bireylerin yaşam memnuniyetini, özsaygısını etkileyen önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir. Yaşam alanlarını daha güvenli hale getirebilme, risk ve tehlikelere karşı önlem alabilme konusunda ekonomik imkânların var olmasının, bu imkânlarla sahip olanlara avantaj sağlayabileceğini söylemek mümkündür. Beck (2014: s.47), Risk Toplumu adlı çalışmasında yoksulluğun güvenlikten uzak olmaya yol açtığını ve sakınılması gereken birçok riski beraberinde getirdiğini ifade etmiştir. Yoksulluk, başlı başına bir mağduriyet durumu olduğu için her türlü imkana ulaşmada sıkıntı yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Bu da yoksulluk ile birlikte gelen mağduriyetlerin giderilmesi için gerekli olan hizmetlere ulaşımın önünü kapatan bir

durumun ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bundan dolayı yoksulluk mağduriyeti getirirken, mağduriyet de yoksulluğu getirmektedir. Sonrasında içinden çıkılması son derece zor olan, sarmala dönüşen bir süreç söz konusu olmaktadır.

Buna karşılık gelir, güç ya da eğitim imkânları bakımından zengin olanların, bu risk bolluğu karşısında güvenlik ve risk muafiyeti satın alabilmeleri açısından avantajlı olduklarına vurgu yapmıştır. Pantazis (2000: s.433) de toplumdaki en yoksul insanların suç ve iş kaybı, mali borçlar ve hastalık dâhil olmak üzere cezai olmayan olaylar yaşamayla ilişkili güvensizlikler nedeniyle acı çektiğini; bu nedenle suç korkusu ve cezai olmayan olaylar hakkında duyulan endişenin, yoksulluk içinde yaşayan insanlar tarafından daha akut olarak yaşanan bir güvensizlik zincirinin parçası olarak görülebileceğini ifade etmiştir.

Statünün yükselmesi ve beraberinde gelirden yaşanan artış, güvenlik tehditlerine karşı önem alabilme imkânlarını beraberinde getirebileceği için, suç korkusunu azaltabileceği düşünülebilir. Buna göre ekonomik refahın sağlanabilmesi halinde, suç oranlarının da kayda değer biçimde düşebileceğini, böylelikle suç korkularının da azalabileceğini söylemek mümkündür.

2.2. Suç Korkusuna Neden Olan Toplumsal Faktörler

Suç korkusunun nedenleri açıklanırken toplumsal faktörlerin de dikkate alınması gerekmektedir. Bu bölümde suç korkusuna neden olduğu düşünülen güvensizlik duygusu ve bu duygunun oluşması üzerinde etkili olduğu düşünülen mekân, medya ve kent yaşamı üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

2.2.1. Güven Probleminin Suç Korkusuna Etkisi

Güven duygusu, insanın en önemli ihtiyaçlarından birisidir. Var olmanın mücadelesi içinde olan insan için başa çıkılması oldukça zor olan duygulardan biri güvensizlik duygusudur. Bu duygu hali, olumsuz yaşam tecrübeleri ve geleceğin belirsizliklerle dolu olmasıyla ilişkilendirilebilir. Furedi (2017: s.19), romantik ilişkiler gibi yakın ilişkiler söz konusu olduğunda dahi, “dikkat et zarar görebilirsin” düşüncesinin yerleştiğini, bunun günümüzün ruh halini yansıttığını ifade eder. Buna göre insanların davranışlarını belirlerken olumsuzluklar yaşama ihtimalini göz önüne alarak hareket ettiklerine dikkat çeker.

Bireyselleşmenin arttığı, “ben” değerinin ön plana çıktığı toplumlarda, bütünleşme duygusu zarar görmektedir. Furedi (2017: s.110), bireyselleşen kişinin kendisini daha korumasız hissettiğini; artık birçok insanın fiilen yapayalnız olduğunu ve bu tür bir toplumsal yalıtılmışlığın güvensizlik duygusunu şiddetlendirdiğini ifade etmiştir. Bugün Avrupa ülkelerinde yaşanan temel problemlerin kaynağında bu durumun söz konusu olduğu bilinmektedir. Oysa daha geleneksel yaşayan toplumlarda, kalabalık aileler içinde insanlar belki başka problemler yaşıyor olabilirler ancak yalnızlık ve ondan kaynaklanan problemleri yaşamadıkları bir gerçektir.

Toplumsal yalıtılmışlığın arttığı ve bütünleşmenin zayıfladığı toplumlarda, suç oranlarında da artış yaşanmasının mümkün olduğu bilinmektedir. Suç oranlarının fazla olduğu toplumlarda ise insanların birbirlerine karşı güven duyguları zayıf olmaktadır. Bu da onların günlük aktivitelerini kısıtlamalarına ve muhtemelen korku duygularının artmasına neden olmaktadır. “Toplu taşıma araçlarını kullanmaktan, kalabalık yerlere gitmekten ve gece taksiye binmekten kaçınma, internet hesaplarının şifrelerini sık sık değiştirme, evde kimse olmadığı halde hırsızlık olasılığına karşı evde birileri varmış izlenimi yaratarak evin ışıklarını açık bırakma gibi davranışlar” (Çoklar ve Solak, 2017: s.313) güven duygusunun azaldığının, korkuların günlük aktiviteleri nasıl olumsuz yönde etkilediğinin önemli göstergelerindedir. Günümüzün koşulları, özellikle kentsel alanlarda insanları bu türden güvenlik önlemleri almaya zorlamaktadır. Kendilerinin ve sevdiklerinin başına bir şey gelebilir düşüncesiyle hareket edilmesi, güven duygusunun olamamasıyla ya da oldukça zayıf olmasıyla ilişkilendirilebilir.

2.2.2. Mekânın Suç korkusuna Etkisi

Sosyal etki kuramına göre insanların içinde buldukları mekânlar ve sosyal ortamlar hem davranışı etkiler, hem de davranıştan etkilenir. Evde, kendi halinde olan kişi daha rahat ve serbest hareket edip, eylemini kısıtlama ihtiyacı duymayacaktır. Muhtemelen evinde kendisini dışarıya kıyasla daha güvende hissedecektir. Oysa kamusal alana çıktığı zaman, çevresindeki uyarıların etkisi altına girecek ve davranışlarını da ona göre şekillendirecektir. Sennett’in (2019: s.45) “Gözün Vicdanı: Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam” isimli kitabında betimlediği gibi, “sokağın kalabalık yaşamı sertti, suçla doluydu, soğuktan ve hepsinden öte, karmaşıklığıyla kafa karıştırıyordu”. Onun bu betimlemesinden de anlaşıldığı üzere, mekânlar insanlar için bir anlam barındırmaktadır. Bu bağlamda, iç mekânların dış mekânlara kıyasla güven duygusunu artırabildiğini; dış mekânların ise insanların kendilerini risk ve tehlikelere daha yakın hissettirdiğini söyleyebilmek mümkündür. Özellikle yaşlıların kendilerini dışarıda güvenli hissetmedikleri için

evlerinde kalmayı tercih ediyor olmaları, dışarıya çıkacakları zaman yanlarında bir kişinin olmasına özen gösteriyor olmaları bu düşünceleri destekler niteliktedir.

Suç korkusu bakımından mekânın yine en çok kadınlar tarafından dikkate alındığı ve dış mekânların kadınlar tarafından daha riskli bulunduğu araştırmalar tarafından ortaya konulmuş bulunmaktadır. Erkan'a (2015: s.402) göre "Günümüz büyük kentlerinde, kadınların kamusal mekân içinde bulunma zamanları, süreleri ve hareketlerini kısıtlayan etmenlere bakıldığında, en önemli etmenlerden biri olarak güvenlik ve suç korkusu ile karşılaşmaktadır." Bu bağlamda, mekânın, risk algısını artırabilecek, özellikle kadınların ve diğer incinebilir grupların da suç korkularını ciddi derecede etkileyebilecek faktörler arasında olduğunu söylemek mümkündür.

2.2.3. Medyanın Suç Korkusuna Etkisi

Günümüz toplumlarını betimlemek için kullanılan ifadelerden birisi "medya toplumlari" ifadesidir. Medya toplumu şeklinde karakterize bir kavram kullanılması, medyanın toplumlar üzerinde aktif bir rol oynadığını, kitleleri etkiliyor olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Medya radyo, televizyon, internet, gazete ve dergiler gibi çeşitli yayın organları aracılığıyla kanaati etkileme ve kanaat üretme konusunda etkili bir rol oynamaktadır. Özellikle günümüz modern toplumlarında medyada geçirilen sürenin insanların hayatlarında önemli bir zaman dilimini oluşturduğu dikkate alındığında konunun önemi ve insanlar üzerindeki etkisi daha kolay anlaşılacaktır.

Televizyonun, suç korkusu oluşturmada, çeşitli faktörlerin etkili olduğundan söz edilebilir. Heath ve Gilbert (1996: s.381), televizyon izleme ve suç korkusu arasındaki ilişkinin karmaşık olduğunu ifade etmişlerdir. Buna göre programın türü (örn. drama türünde bir programa karşılık haberler), izleyenin her şeye inanması (*credulity*), programın sonunda adaletin derecesinin gösterilişi ve programı izlemeden önce suç hakkında var olan kaygı düzeyinin hepsi, basit ana etkilerden ziyade karmaşık modellere neden olabilmektedir.

Furedi (2017: s.89), "Medya, toplumun riski algılayış biçiminin şekillenmesinde ciddi bir rol oynar. Çeşitli çalışmalar ortaya koyuyor ki, medya, belirli suçlara ya da hastalıklara vurgu yaptığında, kamuoyunun bu sorunlarla ilgili tehlike duygusu artıyor" şeklinde ifadeleriyle, medyanın bir yönüyle korku üretme aracı olduğuna dikkati çekmektedir. Özellikle televizyon, 70'lerden 70'e tüm kitlelerin zihnine nüfuz edebilecek nitelikte fonksiyonlara sahiptir. Corona virüs sürecinde medyanın insanlar üzerinde nasıl korku oluşturabileceği çok net bir şekilde görülmüş

oldu. Önceleri virüsü dikkate almayan halk, özellikle televizyonlarda yapılan virüsün tehlikelerini ortaya koyan yayınlarla birlikte işin ciddiyetini daha kolay fark etti.

Aynı şekilde kamunun genelini etkileyebilme potansiyeline sahip olumsuz olayların; terörün, cinsel şiddetin, acımasızca katledilen insanların, çocuk kaçırma olaylarının vb. verildiği haberler ve hatta kurgu ürünü olan dizi ve filmlerde de bu tür olayların yer alması, izleyenlerin suç korkularının artmasına sebep olmaktadır. Üstelik bu olumsuz olaylara sıkça yer verilmesi, model etkisi de oluşturacağından, benzer olayların yaşanmasına yol açabilir. Virüs ile mücadelede zihinlerde oluşturulan korkunun insanları korumada etkisi olduğu gibi terör olayları, cinsel şiddet gibi olayların televizyonlarda paylaşılması hem suç oranlarının hem de suç korkusunun artmasına ve bu korkunun hızlıca yayılmasına sebep olabilmektedir. Büyük kentlerde ve kalabalık yerlerde yaşanan terör eylemleri sonrasında insanların uzun süre kalabalık yerlere gitmekten, metrolara binmekten imtina etmelerinin arkasında televizyon ve sosyal medyadan yapılan yayınların ve paylaşımların etkisini görmemek mümkün değildir. Anlatılan ile görülen arasındaki farkın etkisi, suç korkusunun gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Medyada yer bulan suçla ilgili haberler ve hatta kurgu ürünü olan olaylar, özellikle incinebilir grupların daha çok dikkatini çeker ve dolayısıyla bu grupların hassasiyetlerinin, yani suç korkularının artmasına neden olabilir. Medya aynı zamanda, cinsiyet, sosyo-ekonomik statü fark etmeksizin, suç oranlarının daha düşük olduğu yerde yaşayanlara kıyasla, suç oranlarının yüksek olduğu yerlerde yaşayanların daha çok korku duymalarına neden olabilir. Kurgu türünde olsa dahi, negatif yükleme yapabilecek yayınlar bireylerin suç korkularını artırabilmektedir.

2.2.4. Kent Yaşamının Suç Korkusuna Etkisi

Kentler, homojen olmayan ve birbirlerine “yabancı” insanların yoğunlukta olduğu, çoğunlukla kalabalık olan yaşam alanlarıdır. Birbirlerine yabancı olanlarla bir arada yaşamak, çoğu zaman güvenli hissetmeyi engelleyebilir ve bu da tedbirli davranmayı, önlem alarak yaşamayı gerektirir. Furedi'nin (2017: s.181) ifadesiyle, “Yabancılar ve riskler karşısında duyulan korku, güvenin azalmasıyla doğru orantılıdır.”

Kentlerde yaşayanların aksine köy, kasaba gibi küçük yerleşim yerlerinde ise yaşayanların benzer özelliklerinden söz edilebilir ve insanların hangi durumda nasıl davranışlar sergileyeceğini az çok tahmin edebilmek mümkündür. Aynı şey kentlerde yaşayanlar için geçerli değildir. Çünkü kent yaşayanları birbirlerine daha yabancıdır, daha az iletişim halindedir.

Tandoğan ve İlhan'ın (2016: ss.2014-2015) 252 kadın katılımcı ile yaptıkları araştırmanın bulguları, kentlerde yalnız olmaları halinde kadınların %27,3'ünün kendilerini güvende hissettiği; %72,7'sinin yalnız olduklarında kendilerini güvensiz hissettiklerini ortaya koymaktadır. Gece saatlerinde yalnız olmaktan en çok korktukları alanlar ise; %88 tenha cadde ve yollar, %85,6 karanlık altgeçitler, %81,2 kötü aydınlatılmış cadde ve diğer yerler, %70,4 boş parklar ve ormanlık alanlar, %67,6 kentlerde yer alan bırakılmış, terk edilmiş, metruk binalar, %57,6 metro istasyonları ve diğer kamu ulaşımları, %50 yoğun ağaçlı alanlar, %49,6 kadınların mini etek ve dekolte giydiği her tür kent mekânı, %41,6 karanlıktan sonra karışık olarak kullanılmayan kent mekânlarıdır. Ayrıca gündüz, trafiğin en yoğun olduğu saatler boyunca (*rush hours*), %8,4'ü graffiti yapılan yerlerde, %11,6'sı fazla kalabalık yerlerde yalnız yürümekten yüksek düzeyde güvensizlik hissi duyduklarını ortaya koymaktadır.

Gordon, Riger, LeBailly ve Linda (1980: ss.144-147) da suç ve suç korkusunun hem erkekleri hem de kadınları etkiliyor olmasına rağmen, özellikle şehirlerde yaşayan kadınların bundan daha fazla etkilendiğini; kadınların erkeklerden çok daha yüksek düzeyde korku duygusu ifade ettiklerini belirtmişlerdir. Chicago, Philadelphia ve San Francisco bölgelerinde yaşayan 299 kadın ve 68 erkekle görüşme yaptıkları araştırmalarının bulgularına göre kadınların erkeklere göre daha çok korku duydukları yönündeki bu iddialarının güçlü bir biçimde doğrulandığını ortaya koymuşlardır. Suç korkusunun ölçümünde en çok sorulan sorulardan biri olan “Geceleri mahallenizde yalnız başınıza kendinizi ne kadar güvende hissediyorsunuz?” sorusudur. “Çok güvenli”, “makul şekilde güvenli”, “biraz güvensiz”, “çok güvensiz” şeklinde cevap seçenekleri sıralanmıştır. Araştırmaya dahil olan kadınların %49'u, geceleri mahallelerinde dışarıda yalnız olduklarında “çok güvensiz” ya da “biraz güvensiz” hissettiklerini ifade ederken; bu soruyu aynı şekilde cevaplayan erkeklerin oranı %7,5 olmuştur.

Kent yaşamının karmaşık karakteri ve özellikle kentle özdeşleşmiş sorunların yaygın olması, kadınların suç korkularını anlamlı kılmaktadır. Bu nedenle, çeşitli araştırma bulgularının da gösterdiği gibi, kentin suç korkusunu etkileyen önemli faktörler arasında olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

Sonuç

Suç ve suç korkusu, günümüz modern toplumlarının kaçınılmaz olarak nitelendirilen önemli toplumsal problemlerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Suç korkusuyla ilişkili birçok durumun olduğu, araştırma bulguları ile ortaya konulmuş bulunmaktadır. İlgili literatür, suç

korkusuna sebep olan faktörleri bireysel ve toplumsal olmak üzere iki ana başlık altında toplamaktadır.

Bu çalışmada, teorik çerçevede suç korkusu ve nedenleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, bireysel düzeyde cinsiyet, yaş, statü ve gelir; toplumsal düzeyde ise güven problemi, mekân, medya ve kent yaşamı faktörleri üzerinde durulmuştur. Araştırmalar, bir suçtan mağdur olabilme korkusunun en önemli sebeplerinden birisi olması açısından, özellikle cinsiyet faktörüne dikkat çekmektedir. Söz konusu araştırmalar, özellikle kadınların suç korkularının erkeklere kıyasla daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Yaş faktörü de suç korkusunu etkileyen önemli faktörlerden kabul edilmektedir. Araştırmalar, genel olarak gençlerin daha fazla suç mağduru olduklarına dikkat çekse de ileri yaş grubunda olanların daha çok korku duyduklarını ortaya koymaktadır. Suç korkusunun ekonomik imkânlarla ilişkisine bakıldığında da düşük gelir grubunda olanların daha fazla korku duyuyor oldukları yönünde bulgulara ulaşılmıştır.

İnsanın en temel ihtiyaçlarından birisi olan güven duygusunun tatmin edilememesinin, suç korkusuna neden olduğu bilinmektedir. Kamusal alanların risk ve tehlikelere daha yakın olunduğu düşüncesi, bazı mekânların suça maruz kalma ihtimalini artırdığı kabulünü yerleştirmektedir. Medyanın bir yönüyle insanları suça teşvik ediyor olması, diğer yönü ile de olumsuz olaylara sıkça yer veriyor olması suç korkusunu arttırmaktadır. Ayrıca kent yaşamının güvensiz olarak nitelendirilmesi ve bu yöndeki haberlerin ön planda tutulması da suç korkusunun ortaya çıkması ve yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamaktadır.

İnsanlar için son derece önemli olan güven duygusunun tatmin edilmesinin onların yaşam kalitelerinin arttırılmasında ne derece etkili olduğu bilimsel verilerle de ortaya konulmuş bulunmaktadır. Buna göre insanların yaşam kalitelerini arttırabilmek için günümüz modern toplumlarında alınabilecek tedbirler vasıtası ile pek çok insanın kendilerini içinde buldukları toplumlarda daha güvende hissetmelerini sağlayabilmek mümkün olacaktır. Bireylerinin kendilerini içinde güvende hissettiği toplumların sosyo-kültürel ve ekonomik olarak kalkınmalarının önünde engellerin olamayacağı da bilinen gerçekler arasındadır. Buna göre devletlere düşen en önemli görevlerden birisinin suç korkusunu en alt seviyelere indirebilecek tedbirleri geliştirmek ve uygulamak olduğu ve bu şartları gerçekleştirmenin devletler için bugünün şartlarında çok da zor olmadığını vurgulamakta fayda var. Yeter ki devletler bu korkunun ve topluma vereceği zararın farkında olabilsinler.

Kaynakça

- Andre, C. (2016). *Korkunun Psikolojisi: Fobiler, Korkular, Kaygular*. (Çev. İsmail Yerguz). İstanbul: Say Yayınları.
- Beck, U. (2014). *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru*. (Çev. Kazım Özdoğan, Bülent Doğan). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Bericat, E. (2015) The Sociology of Emotions: Four Decades of Progress. *Current Sociology*, 64(3), 491–513.
- Braungart, MM., Braungart, RG., Hoyer, WJ. (1980). Age, Sex, and Social Factors in Fear of Crime. *Sociological Focus*, 13(1), 55-66.
- Burkovik, Y., Tan, O. (2016). *Korkacak Ne Var: Korkunun Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Craske, Michelle G. (2003). *Origins of Phobias and Anxiety Disorders: Why More Women Than Men?*. Oxford, Elsevier.
- Çoklar, I., Solak, N. (2017). Suç Korkusu: Tanım, Ölçüm ve Belirleyiciler. *Nesne Psikoloji Dergisi*, Cilt 5, Sayı: 10, 311-328.
- Erkan, Nilgün Ç. (2015). Büyük Kentlerde Kadınların Korku Mekânları. *Gündelik Hayat Sosyolojisi Açısından Suç ve Suç Korkusu*. Ed: Adem Solak, Öner Solak. Ankara: Hegem Yayınları.
- Farral, S., Gray, E. Jackson, J. (2007). Theorising the Fear of Crime: The Cultural and Social Significance of Insecurities about Crime. *Experience and Expression in the Fear of Crime Working Paper*. No. 5.
- Furedi, F. (2017). *Korku Kültürü: Risk Almamanın Riskleri*. (Çev. Barış Yıldırım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Garofalo, J. (1981). The Fear of Crime: Causes and Consequences. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 72(2), 839-857.
- Gordon, Margaret T., Riger, S., LeBailly, Robert K., Heath, L. (1980). Crime, Women, and the Quality of Urban Life. *Women and the American City*, 5(3), 143-160.
- Gustafson, PE. (1998). Gender Differences in Risk Perception: Theoretical and Methodological Perspectives. *Risk Analysis*, 18(6), 805-811.
- İçli, Tülin G. (2007). *Kriminoloji*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kemper, TD. (1987). How Many Emotions Are There? Wedding the Social and the Autonomic Components. *American Journal of Sociology*, 93(2), 263-289.
- LaGrange, RL., Ferraro, KF. (1989). Assessing Age and Gender Differences in Perceived Risk and Fear of Crime. *Criminology*, 27(4), 697-719.
- Marshall, G. (2009). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. Osman Akinhay, Derya Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Mawby, R. I. (1986). Fear of Crime and Concern Over the Crime Problem Among the Elderly. *Journal of Community Psychology*, Vol.14, 300-306.
- Pantazis, C. (2000). Fear of Crime, Vulnerability and Poverty: Evidence from the British Crime. *The British Journal of Criminology*, 40(3), 414-436.
- Renzetti, Claire M., Maier, Shana L. (2002). Private” Crime in Public Housing: Violent Victimization, Fear of Crime and Social Isolation Among Women Public Housing Residents. *CRVAV Faculty Journal Articles*, 29, 46-65.
- Sennett, Richard, (2019). *Gözün Vicdanı: Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam*. (Çev. Süha Sertabiboğlu, Can Kurultay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Stanko, Elizabeth A., Hobdell, K. (1993). Assault on Men: Masculinity and Male Victimization. *The British Journal of Criminology*, 33(3), 400-415.
- Stanko, Elizabeth A. (1995). Women, Crime, and Fear. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 539(1), 46-58.
- Tandoğan, O., İlhan, Bilge Ş. (2016). Fear of Crime in Public Spaces: From the View of Women Living in Cities. *Procedia Engineering*, World Multidisciplinary Civil Engineering-Architecture-Urban Planning Symposium, 2011-2018.
- The Good Childhood Report,. (Erişim) 23.05.2020, www.childrenssociety.org.uk/good-childhood-report

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 23.05.2020 – Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 19.06.2020

Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi

Journal of Social and Cultural Studies

www.toplumvekultur.com

Yıl/Year:2020, Sayı/Issue: 5, Sayfa/Page: 42-61

4-6 YAŞ ARASI ÇOCUĞU OLAN EBEVEYN TUTUMLARININ VE İSTİSMAR FARKINDALIKLARININ BELİRLENMESİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Rumeysa AKGÜN¹ - Hüsamettin ÇETİN²

Öz

Bu araştırmanın amacı, Kırıkkale ilinde 4-6 yaş grubu okul öncesi çocuklarının ailelerinin istismar farkındalık durumlarını belirlemektir. Araştırmanın yöntemi tarama araştırmalarından kesitsel taramadır. Veri toplama aracı olarak Pekdoğan (2017) tarafından geliştirilen Ebeveyn istismar farkındalık ölçeği kullanılmıştır. Çalışmanın evrenini Kırıkkale ilinde 4-6 yaş arası eğitim veren anaokulları oluşturmaktadır. Örneklemi ise kolayda örneklem yöntemi olarak belirlenmiş ve anketi doldurmayı kabul eden 124 ebeveyn ile görüşülmüştür. Araştırmanın verileri SPSS 23 programı ile analiz edilmiş ve ebeveynlerin sosyodemografik özellikleri ile ebeveyn istismar farkındalıkları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın analizinde bağımsız gruplar için t testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda ebeveynlerin tutumunun daha çok otoriter olduğu ve istismar farkındalıklarının orta düzeyde olduğu görülmüştür. Ebeveynlerin sosyodemografik özelliklerine bakıldığında, çocukların cinsiyeti, sayısı, anne yaşı ve baba yaşı ile ebeveyn tutumları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$). Buna karşın annenin öğrenim düzeyi, babanın öğrenim düzeyi ve gelir durumları ile ebeveyn tutumları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0,05$). Ebeveynlerin istismar farkındalıkları ile sosyodemografik özellikleri karşılaştırıldığında ise; baba yaşı ve çocuğun cinsiyeti ile istismar farkındalığı arasında anlamlı fark bulunmazken ($p>0,05$); çocuk sayısı, anne yaşı, anne ve baba öğrenim durumu ile istismar farkındalığı arasında anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,05$). İstismar farkındalığı ölçeği ile ebeveyn tutumları arasındaki ilişkiye bakıldığında ise istismar farkındalığı ile otoriter alt ölçeği arasında orta düzeyde negatif bir ilişki bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çocuk istismarı, Ebeveyn istismar farkındalığı, Ebeveyn Tutumu, Okul öncesi çocukları.

A STUDY ON DETERMINATION OF PARENTAL ATTITUDES AND ABUSE AWARENESS WITH 4-6-YEAR-OLD CHILD

Abstract

This study aims to determine the abuse awareness status of the families of 4-6 age group preschool children in Kırıkkale province. The method of the study is cross-sectional screening

1 Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü, rumeysaakgun@gmail.com ORCID: 0000-0003-4226-2191

2 Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü, cetinhusamettin2@gmail.com ORCID: 0000-0002-3450-8596

from screening studies. The parental abuse awareness scale developed by Pekdoğan (2017) was used as a data collection tool. The universe of the study is the kindergartens that provide education between the ages of 4-6 in Kırıkkale province. The sample was easily identified as a sampling method and 124 parents who agreed to complete the questionnaire were interviewed. The data of the study were analyzed with SPSS 23 program and the relationship between the sociodemographic characteristics of the parents and the awareness of parental abuse was examined. In the analysis of the research, t-test and one-way analysis of variance were used for independent groups. As a result of the research, it was seen that parents' attitudes were more authoritative and their awareness of abuse was moderate. Considering the sociodemographic characteristics of the parents, there was no significant difference between the gender, number, maternal age, and father age of the children and parental attitudes ($p > 0.05$). On the other hand, a significant difference was found between the education level of the mother, the education level of the father, income levels, and parental attitudes ($p < 0.05$). When the abuse status and sociodemographic characteristics of the parents are compared; no significant difference was found between the age of the father and the sex of the child and the awareness of abuse ($p > 0.05$); A significant difference was found between the number of children, maternal age, educational status of mothers and fathers and awareness of abuse ($p < 0.05$). When looking at the relationship between abuse awareness scale and parental attitudes, there was a moderate negative relationship between abuse awareness and authoritarian subscale.

Keywords: Child abuse, Parent abuse awareness, Parental Attitudes, Preschool children.

1.Giriş

Çocuk; küçük yaştaki oğlan ya da kız, soy bakımından oğul ya da kız, bebeklik çağı ile erginlik çağı arasında gelişme döneminde bulunmaktadır (TDK, 1983: s.254). 1989 tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye (ÇHDS) göre, daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır (Md. 1). Ülkemizde 2019 yılındaki toplam 83.154.997 nüfusun %27,5'ini (22.876.798) çocuklar oluşturmaktadır. Bu çocukların 6.345.136'sı 0-4 yaş, 6.461.039'u 5-9 yaş, 6.406.170'i 10-14 yaş ve 3.664.453'ü ise 15-17 yaş grubundadır (TÜİK, 2019). Bu veriler, ülkemizde yaklaşık dört kişiden birinin çocuk olduğunu göstermektedir.

Ülkemizin de taraf olduğu ÇHDS'ye göre, çocukların yetiştirilme sorumluluğu öncelikle anne-babaya aittir (Md. 18). Taraf Devletler, her türlü istismar ve kötü muameleye karşı çocukların korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alacak (Md. 19); çocukları her türlü cinsel sömürüye ve cinsel suiistimale karşı koruma güvencesi verecek (Md. 34) ve her türlü istismar ve ihmal ile mağdur olan çocukların bedensel ve ruhsal bakımdan sağlıklarına yeniden kavuşmaları, toplumla bütünleşmeleri için uygun olan tüm önlemleri alacaktır (Md. 39).

Anayasamızda da, her çocuğun, korunma ve bakımdan yararlanma hakkına sahip olduğu ve Devletin, çocuklara yönelik her türlü istismara ve şiddete karşı alması gereken koruyucu tedbirler hüküm altına alınmıştır (Md. 41). Gerek uluslararası sözleşmelerde gerekse ülkelerin mevzuatında çocukların istismar ve ihmalden korunmaları için çeşitli hukuki düzenlemeler yapılsa

da, günümüzde çocukların istismar ve ihmalden korunma hakları önemini ve önceliğini korumaktadır.

Çocuk istismarı kavramı hemen her dönem konuşulan ve son dönemlerde üzerinde daha çok durulan bir kavramdır. Çocuk istismarı; çocuğa fiziksel, cinsel, duygusal olarak kötü davranılmasıdır. Çocuk istismarının büyük ölçüde çocuğun ailesi içinden, tanıdığı kişiler veya yakın akrabaları tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Çocuk istismarı kavramına ortak bir tanım getirilmesi, farklı bilim dallarının araştırma konusu olması nedeniyle oldukça zor olmuştur. Her bilim dalı istismarın farklı boyutlarına odaklanmış ve kendi alanları doğrultusunda tanımlamalar yapmıştır. Tanıma ilişkin sorunlar, konunun disiplinler arası özelliğinden kaynaklandığı gibi toplumsal ve kültürel değerlere de bağlanmaktadır. Özellikle kültürel farklılıklar çocuk istismarını tanımlamayı daha da güçleştirmektedir. Bir toplumda çocuğa karşı yapılan davranışların çocuk istismarı ve ihmali olarak algılanıp algılanmayacağı, toplumda bulunan bireylerin değerleri, inançları, benimsedikleri toplumsal normlar, çocuk gelişimi ile ilgili bilgileri, disiplin yöntemleri ve aile ilişkileri gibi etkenler tarafından belirlenebilmektedir (Slep ve O’Leary, 2001).

Dünya Sağlık Örgütü tarafından, çocuğun sağlığını, fiziksel gelişimini olumsuz yönde etkileyen, bir yetişkin, toplum veya ülkesi tarafından bilerek veya bilmeyerek yapılan davranışlar çocuk istismarı olarak kabul edilmektedir (SHÇEK, 2010: s.7). Çocuk istismarı, “çocukların sağlıklarına zarar veren, fiziksel, duygusal, zihinsel ya da sosyal gelişimlerini olumsuz etkileyen tutum ve davranışlara maruz kalmaları, çocuk örselenmesi” dir (Beyazova ve Şahin, 2011: s.6).

Çocuk istismarı çeşitli başlıklar altında ele alınarak incelenebilmektedir. Akyüz’e (2012: ss.505-508) göre çocuk ihmal ve istismarı fiziksel, duygusal ve cinsel olmak üzere üç boyutta ele alınabilir. Fiziksel istismar, vurma, tekmeleme, yakma, ısırma, sarsma, kaynar suyla haşlanma, zehirleme, boğmaya çalışma gibi eylemlerle çocuğun sağlığını ve gelişimini olumsuz etkileyecek şekilde fiziksel güç kullanılmasıdır (Şahin, 2015: s.47). Duygusal istismar, çocuklara yönelik aşağılayıcı, küçük düşürücü ve çocuğun kendine güvenini zedeleyici tutum ve davranışlardır (Akyüz, 2012: s.507). Duygusal istismar aşağılama, korkutma, sömürme/yozlaştırma, duygusal yoksunluk oluşturma, reddetme, yalıtma, güvenilmez/tutarsız ana-babalık, ruhsal, tıbbi ve eğitsel gereksinimlerini göz ardı etme, eşler arasındaki şiddete tanıklık etme biçiminde sınıflandırılmaktadır (APSAC, 1995: Akt., Uslu, 2015: s.42). Cinsel istismar ise “çocuğun, bir yetişkin ya da yaşça ya da gelişimsel olarak kendinden oldukça büyük bir başka kişi tarafından ne anlama geldiğini kavrayamayacağı, gelişimsel olarak hazır olmadığı, kanunlara ve toplumun kültürel değerlerine aykırı cinsel eylemlere; karşı tarafın cinsel doyumunun sağlanması amacıyla karıştırılmasıdır” (Bir Hak İhlali: Çocuk İhmali ve İstismarı, 2020).

Yetişkinlere göre, çocuklar anne ve babalarından daha çok duygusal istismar görmektedir. Bunu, fiziksel istismar ve ihmal davranışları izlemektedir (SHÇEK, 2010: s.18). 2013 yılında kanunlarda suç olarak tanımlanan fiillerin birinin işlenişinden maddi ve manevi olarak zarara uğrayıp güvenlik birimlerine gelen ya da getirilen çocuk sayısı toplam 121.717'dir. Bunların 37.205'i 11 yaşın altında, 29.085'i 12-14 yaş grubunda, 55.396'sı 15-17 yaş grubunda, 31'inin ise yaş grubu bilinmemektedir (TÜİK, 2014: s.107). Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü verilerine göre ise çocuk cinsel istismar hükümlülerinin yüzdesi 2006 yılında %42,5 iken bu oran 2016 yılında %58,8'e yükselmiş; cinsel suç mağduru olan çocukların yüzdesi de 2014'ten 2016'ya %33 artmıştır (Asuma ve İmbat 2018: s.1).

Duygusal istismar gören çocuklarda, akademik başarısızlık, güvensizlik, benlik saygısında düşüklük, çekingenlik, içe dönüklük, sosyal ilişki kurma zorluğu, hırçınlık, saldırganlık gibi bazı ruhsal-davranışsal belirtiler daha sık görülür (Uslu, 2015: s.43). Çocukların maruz kaldığı her türlü şiddet, istismar ve ihmal onların sadece o zamanki psikososyal gelişimine ve sağlığına zarar vermekle kalmayıp, ileriki yaşam dönemlerini de olumsuz etkilemektedir (Akyüz, 2012. s.505). Aile içi şiddete maruz kalan veya şiddete tanıklık eden çocuklarda, anksiyete, depresyon, öğrenme güçlüğü, duygu ve davranış bozuklukları, okul başarısızlığı, post-travmatik stres bozukluğu, somatik yakınmalar, anti-sosyal davranış, fobi, uyum bozuklukları ve içe kapanma gibi çeşitli sorunlar görülebilmektedir. Ayrıca bu çocuklar, daha sonraki yaşamlarında daha fazla şiddete maruz kalmakta ya da kendileri şiddet uygulayabilmektedir (Lök, Başoğlu ve Öncel, 2016: s.160). Bu nedenle çocuk istismar ve ihmalinde koruyucu ve önleyici politika ve hizmetler, öncelikle ele alınması gereken konular arasında yer almaktadır.

Çocuklar; sırasıyla ev, okul ve sokak ortamında; istismar edenlerin ise sırasıyla baba, öğretmen, anne, arkadaş ve komşular olduklarını ifade etmektedirler (SHÇEK, 2010: s.18). Yapılan bir araştırmada görüşülen ebeveynlerin, çocuklara yönelik cinsel istismarın güven duygusu nedeniyle yakın çevreden olma ihtimalini göz ardı ettikleri saptanmıştır. Bu konuda ebeveynler bilgilendirilerek, herkesin cinsel istismar uygulama ihtimali üzerinde durularak, farkındalık sağlanmıştır (Üstündağ, Şenol ve Mağden, 2015: s.225).

Çocukların istismar ve ihmaline neden olan risk faktörleri psikososyal yaklaşıma göre çocuğun kendisi, yaşanılan çevre, kültür ve ailedir. Bunlar içerisinde aile ve aile ilişkileri ön plana çıkmaktadır. Çocuklar, duygusal ihmal ve istismara özellikle aileleri ya da bakım veren kişiler tarafından maruz kalmaktadır. Bazen ailelerin çocuklarını disipline etmek amacıyla duygusal ihmal ve istismar ile birlikte fiziksel istismar da uyguladıkları görülebilmektedir (Kezer, 2015. s.33). Aile içinde şiddete maruz kalan çocuklar, bu davranışları en yakın olan anne ve babalarından öğrendikleri için yetişkinliklerinde de, bunu kendilerinden daha güçsüz olanlara uygulayarak,

şiddetin kuşaklar boyu artarak devam ettirilmesini sağlayacaklardır (Şenol ve Mazman, 2014: s.17). Ek olarak çocuk istismarının okul öncesi dönemde görülme riski daha yüksektir (Yalçın, Koçak ve Duman, 2014: ss.138-142).

Çocuk istismarı durumunda şüphesiz ebeveynin tutumu da oldukça önemlidir. Çocukların sağlıklı gelişimleri için aile ve aile ilişkileri önem taşımaktadır. Aile, çocukların sosyalleşmelerindeki en önemli kurumlardan biridir. Çocuklar, ailedeki diğer üyeleri model alarak yetişmektedir. Aile ortamı çocukların haklarının hayata geçirildiği ortamlardır. Bu noktada, ebeveynlerin hem bu haklar hakkındaki bilgilenmeleri, hem de istismar, ihmal ve şiddet gibi olgularda farkındalıkları, çocukların sağlıklı gelişimi ile yakından ilişkilidir.

Ebeveyn tutumları ile ilgili yapılan araştırmalarda çeşitli ebeveyn tutumları belirlenmiştir. Baumrind (1971) anne baba tutumlarını otoriter, demokratik, ihmalkâr ve hoşgörülü olmak üzere dört başlıkta ele almıştır (akt: Bağçeli Kahraman ve Çubukçu, 2019). Karabulut Demir ve Şendil (2008) ise yaptıkları çalışmada otoriter, demokratik, aşırı koruyucu ve izin verici olarak dört tutum ele almıştır. Her bir tutumun çocukların yaşamlarındaki etkisi birbirinden farklıdır. Demokratik tutum içerisinde olan ebeveynler çocukların daha özgür, kendi ayaklarının üzerinde duran, kendisiyle barışık kişilik oluşturmalarına katkı sağlar. Otoriter ebeveynler ise çocukların daha baskılanmasına, kendi içine kapanmasına neden olur. Buna ek olarak; otoriter ebeveynler çocuklarını istismar edebilir veya çocuklarının istismar edildiğini fark edemeyebilirler.

Bu nedenle ailenin özellikle çocuğun bakımını üstlenen kişilerin bu istismar durumunun farkında olması, hangi durumların istismara girdiğini bilmesi gerekir. Buna ek olarak ebeveynlerin tutumları çocuklarını daha çok istismar etmelerine veya çocuklarına yönelik istismar farkındalıklarının az olmasına neden olabilir. Otoriter veya izin verici bir aile çocuğunu daha çok istismar edebilir veya çocuğun istismar edildiğinin farkında olamayabilir. Bireylerin özellikle çocukluk döneminde yaşadıkları istismar onların bütün yaşamını olumsuz etkileyebilmektedir. Bu çerçevede çalışmanın amacı, 4-6 yaş okul öncesi çocuklarının ebeveyn tutumlarının ve istismar farkındalıklarının belirlenmesidir.

2. Yöntem

2.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Kırıkkale ilinde bulunan anaokulları oluşturmaktadır. Araştırma çalışma grubu, Kırıkkale ilinde bulunan iki bağımsız anaokulunda çocukları olan ve görüşmeyi kabul eden 124 ebeveynlerden oluşmaktadır.

Ebeveynlerin sosyodemografik özellikleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Ebeveynlerin Sosyodemografik Özellikleri (n= 124)

Sosyodemografik özellikler		S	%
Çocukların cinsiyeti	Kız	66	53,2
	Erkek	58	46,8
Kardeş sayısı	Tek kardeş	26	21,0
	1 kardeş	51	41,1
	2-3 kardeş	42	33,9
	4 ve üzeri kardeş	5	4,0
Annenin öğrenimi	Okuryazar değil	1	,8
	İlkokul	16	12,9
	Ortaokul	22	17,7
	Lise	51	41,1
	Üniversite	31	25,0
	Lisansütü	3	2,4
Babanın öğrenimi	İlkokul	8	6,5
	Ortaokul	14	11,3
	Lise	43	34,7
	Üniversite	55	44,4
	Lisansütü	4	3,2
Anne yaşı	22-30	40	32,3
	31-40	72	58,1
	41-52	12	9,7
Baba yaşı	26-30	9	7,3
	31-40	79	63,7
	41-54	36	29,0
Aile ekonomik durumu	Gelir giderin üstünde	28	22,6
	Gelir gidere eşit	79	63,7
	Gelir giderin altında	17	13,7

Ebeveynlerin sosyodemografik özellikler incelendiğinde; araştırmaya katılan ebeveynlerin sahip oldukları çocuklarının %53,22'si (n=66) kız, %46,8'i ise erkek (n=58) olduğu, %41,1'inin 1 kardeşinin olduğu görülmektedir. Ebeveynlerin eğitim durumları incelendiğinde babaların sırasıyla %44,4'ü (55) üniversite mezunuyken annelerin %41,1'i (51) lise mezunudur. Ailenin ekonomik durumunda ise geliri giderin üstünde olanların oranı %22,6 (n=28), geliri gidere eşit olanların oranı %64,5 (n=80) ve geliri giderin altında olanların oranı ise 12,9'dur (n=16).

2.2. Veri Toplama Aracı

Araştırmanın veri toplama araçlarını, çocuğun ve ebeveynin sosyodemografik özelliklerini içeren kişisel bilgi formu, ebeveyn istismar farkındalığı ve ebeveyn tutumu ölçeği oluşturmaktadır.

Kişisel bilgi formunda; sosyodemografik özellikler; ebeveynlerin yaşı, çocukların cinsiyeti, ebeveynlerin öğrenim durumları, gelir durumları gibi özellikler yer almaktadır.

Ebeveyn İstismar Farkındalığı Ölçeği; Pekdoğan (2017) tarafından geliştirilen ebeveyn istismar farkındalığı ölçeği 5'li likert tipi derecelendirme ölçeğine göre hazırlanmıştır. Ölçme aracından alınabilecek en düşük puan 18, en yüksek puan 90'dır. 18-42 puan aralığı düşük düzeyde istismar, 42-66 puan aralığı orta düzeyde istismar, 66-90 puan aralığı ise yüksek düzeyde istismarı ifade etmektedir.

Ebeveyn Tutum Ölçeği; Karabulut Demir ve Şendil (2008) tarafından ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek, 46 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin 4 alt ölçeği bulunmaktadır. Demokratik Boyut maddeleri: 2, 5, 6, 7, 10, 13, 14, 15, 18, 20, 23, 25, 29, 36, 37, 38, 42; otoriter boyutu maddeleri; 3, 9, 11, 19, 26, 27, 32, 35, 39, 40, 45 aşırı koruyucu alt boyutu maddeleri: 4, 8, 12, 16, 21, 22, 28, 41, 46 ve izin verici maddeleri 1, 17, 24, 30, 31, 33, 34, 43, 44'dir. Ters kodlanan madde bulunmamaktadır. Her boyuttan alınan puanlar ayrı ayrı hesaplanarak her boyut için bir puan elde edilmektedir. Yüksek puan almak o boyutun temsil ettiği davranış şeklini benimsemek anlamına gelir.

2.2.3. Verilerin Analizi

Ebeveynlerin sosyodemografik özellikleri ile ebeveyn tutumları ve ebeveyn istismar farkındalıkları arasında anlamlı farkın olup olmadığına bakmak adına t testi ve tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Ebeveyn tutumları ve ebeveyn istismar farkındalıkları arasındaki ilişkiye bakmak adına pearson korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir.

3. Bulgular ve Yorum

Bu bölümde ebeveynlerin sosyodemografik özelliklerine göre ebeveyn tutumları ve istismar farkındalıklarına ilişkin bulgular ve yorumlar yer almaktadır.

Tablo 2. Ebeveynlerin Çocuklarının Cinsiyetine Göre Ebeveyn Tutumu ve İstismar Farkındalığı Ölçeğine İlişkin t Testi Sonucu (n= 124)

Cinsiyet		N	x	ss	t	sd	p
Demokratik	Kız	66	28,3	8,78	-0,08	122	0,93
	Erkek	58	28,43	8,25			
Otoriter	Kız	66	45,23	4,98	0,7	122	0,48
	Erkek	58	44,48	6,78			
Aşırı koruyucu	Kız	66	19,76	6,7	0,35	122	0,73
	Erkek	58	19,36	5,76			
İzin verici	Kız	66	33,55	4,89	1,15	122	0,25
	Erkek	58	32,52	5,03			
İstismar farkındalığı	Kız	66	53,82	7,77	-0,53	122	0,6
	Erkek	58	54,5	6,31			

$p>0,05$

Tablo 2 incelendiğinde ebeveynlerin çocuklarının cinsiyetine göre tutumları ve istismar durumları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$). Ercan (2018)'in yaptığı çalışmada ise kız çocuğu olan ebeveynlerin erkek çocuğu olan ebeveynlere göre istismar farkındalığı arasında anlamlı fark görülmüştür ($p<0,05$). Bu durumun sebebi olarak kız çocuğunun hem istismar edilme konusunda hem de ailelerin kız çocuklarının istismar edilmemesi konusunda daha fazla bilgi sahibi oldukları düşünülebilir.

Tablo 3'te ebeveynlerin çocuk sayılarına göre ebeveyn tutumu ve istismar farkındalığı ölçeğine ilişkin Anova testi sonucu verilmiştir.

Tablo 3. Ebeveynlerin Çocuklarının Sayısına Göre Ebeveyn Tutumu ve İstismar Farkındalığı Ölçeğine İlişkin Anova Sonucu (n= 124)

		N	x	sd	f	p	Anlamlı fark
Demokratik	Tek çocuk (1)	26	28,5	11,615	1,47	0,23	
	2 çocuk (2)	51	27,51	6,401			
	3-4 çocuk (3)	42	28,43	7,487			
	5 ve üzeri çocuk (4)	5	35,8	14,567			
Otoriter	Tek çocuk (1)	26	45,42	6,9	0,44	0,73	
	2 çocuk (2)	51	45,12	5,202			
	3-4 çocuk (3)	42	44,55	5,919			
	5 ve üzeri çocuk (4)	5	42,4	7,403			
Aşırı koruyucu	Tek çocuk (1)	26	21,08	6,881	0,68	0,56	
	2 çocuk (2)	51	19,12	6,569			
	3-4 çocuk (3)	42	19,36	5,521			
	5 ve üzeri çocuk (4)	5	18,2	6,058			
İzin verici	Tek çocuk (1)	26	31,96	5,219	1,46	0,23	
	2 çocuk (2)	51	33,88	4,91			
	3-4 çocuk (3)	42	33,1	4,853			
	5 ve üzeri çocuk (4)	5	30,2	4,207			
İstismar farkındalığı	Tek çocuk (1)	26	55,15	6,291	4,1	0,01*	3-4
	2 çocuk (2)	51	55,1	6,07			
	3-4 çocuk (3)	42	53,5	7,809			1-2
	5 ve üzeri çocuk (4)	5	44,4	8,735			

*p<0,05

Tablo 3 incelendiğinde ebeveynlerin çocuk sayısı ile ebeveyn tutumları arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$). Buna karşın çocuk sayısı ile ebeveyn istismar farkındalığı ölçeği arasında anlamlı fark görülmüştür ($p<0,05$). Buna göre tek çocuğu olan ebeveynler, 2 ve 5 üzeri çocuğu olan ebeveynlere göre, 2 çocuğu olan ebeveynler 5 ve üzeri çocuğu olanlara göre ve 3-4 çocuğu olanlar da 5 ve üzeri çocuğu olan ebeveynlere göre daha fazla istismar farkındalığına sahiptir. Ercan (2018)'in yaptığı çalışmada ise 3 ve üzeri çocuğu olan ebeveynlerin diğerlerine göre istismar farkındalıklarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Çocuğa yönelik şiddet, sahip olunan çocuk sayısına göre farklılık göstermektedir. Ailedeki çocuk sayısının artması ile şiddet arasında doğru orantılı bir ilişki vardır (Gelles, 1980; Akt. Arıkan, 1988: s. 79). Bu durumda, çocuk sayısının artmasının ailelerin çocukların üzerindeki kontrolünün azalmasına ve çocuklarındaki herhangi bir istismar durumunu gözden kaçırmalarına sebep olacağı söylenebilir. Nitekim Ersoy Quadir, Özer, Yücel, Akar ve Puse (2019) tarafından yapılan araştırmada ailedeki çocuk sayısı arttıkça ebeveynlerin onlara duygusal istismar ve ihmal uygulama oranlarının arttığı bulunmuştur. Buna karşın Ünal Bozcan, Berkmen, Koran ve Tatlıcalı (2019)'nin Lefkoşa'da okul öncesi kuruma devam eden çocukların ebeveynleri ile yaptıkları çalışmada ise istismar farkındalığı ve çocuk sayısı arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Tablo 4'te anne yaşına göre ebeveyn tutumu ve istismar farkındalığı ölçeğine ilişkin Anova testi sonucu verilmiştir.

Tablo 4. Anne Yaşına Göre Ebeveyn Tutumu ve İstismar Farkındalığı Ölçeğine İlişkin Anova Sonucu (n= 124)

		N	x	SD	F	P	Anlamlı fark
Demokratik	22-30 (1)	40	28,63	10,374	0,16	0,86	
	21-40 (2)	72	28,43	7,737			
	41-52 (3)	12	27,08	6,127			
Otoriter	22-30 (1)	40	44,88	6,947	0,91	0,41	
	21-40 (2)	72	44,53	5,503			
	41-52 (3)	12	47	3,693			
Aşırı koruyucu	22-30 (1)	40	18,48	7,15	0,93	0,4	
	21-40 (2)	72	20,15	5,681			
	41-52 (3)	12	19,75	6,468			
İzin verici	22-30 (1)	40	33,15	5,309	0,41	0,67	
	21-40 (2)	72	33,22	4,739			
	41-52 (3)	12	31,83	5,357			
İstismar farkındalığı	22-30 (1)	40	56,4	6,084	3,75	0,03*	1-2-3
	21-40 (2)	72	53,4	7,092			
	41-52 (3)	12	51	8,666			

*p<0,05

Tablo 4 incelendiğinde, anne yaşına göre ebeveyn tutumunda anlamlı bir fark görülmemiştir ($p>0,05$). Buna karşın anne yaşı ve ebeveyn istismar farkındalığı arasında anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,05$). Buna göre, yaşı 22-30 arasında olan annelerin diğer gruptaki annelere göre istismar farkındalıkları daha yüksektir. Ünal (2017)'in yaptığı çalışmada da yaşları 20-25 arası olan ebeveynlerin yaşları 36-40 ve 40 üzeri olan ebeveynlere göre, yaşları 26-30 arası olan ebeveynlerin de yaşları 40 ve üstü olan ebeveynlere göre duygusal istismar farkındalıkları daha yüksek bulunmuştur. Ersoy Quadir vd. (2019)'nin yaptıkları çalışmada da ebeveynlerin yaşları arttıkça çocuklarına duygusal istismar uygulama oranının arttığı bulunmuştur. Dolayısıyla bu bulgular, yapılan araştırmanın bulgularını desteklemekte olup yaşça genç olan ebeveynlerin yaşça büyük olan ebeveynlere göre çocuklarını istismar etmeme konusunda daha bilinçli davrandıkları söylenebilir.

Ancak Pekdoğan (2016)'nın yaptığı çalışmada annelerin yaşı arttıkça istismar uygulama oranının azaldığı ve çalışan annelerin çocuklarını daha az istismar ettiği görülmüştür. Ercan (2018)'in yaptığı çalışmada ise annelerin yaşı ile istismar farkındalığı arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Güler, Uzun, Boztaş ve Aydoğan (2002)'nin yaptığı çalışmada da annelerin yaşı ilerledikçe, çocuklarına uyguladıkları istismar düzeyinin azaldığı görülmüştür. Dolayısıyla bu araştırma bulguları, yapılan araştırmanın bulguları ile örtüşmemiştir.

Tablo 5'te baba yaşına göre ebeveyn tutumu ve istismar farkındalığı ölçeğine ilişkin Anova testi sonucu verilmiştir.

Tablo 5. Baba Yaşına Göre Ebeveyn Tutumu ve İstismar Farkındalığı Ölçeğine İlişkin Anova Sonucu (n= 124)

		N	X	sd	f	p	Anlamlı Fark
Demokratik	26-30	9	26,56	8,50	0,41	0,67	
	31-40	79	28,84	8,65			
	41-54	36	27,78	8,30			
Otoriter	26-30	9	44,78	9,44	0,02	0,98	
	31-40	79	44,81	5,53			
	41-54	36	45,06	5,73			
Aşırı koruyucu	26-30	9	16,33	6,46	1,43	0,24	
	31-40	79	19,63	6,31			
	41-54	36	20,25	6,03			
İzin verici	26-30	9	34,11	6,35	0,59	0,56	
	31-40	79	33,25	4,70			
	41-54	36	32,39	5,22			
İstismar farkındalığı	26-30	9	54,67	3,84	0,21	0,81	
	31-40	79	54,37	7,00			
	41-54	36	53,5	8,01			

$p > 0,05$

Tablo 5 incelendiğinde baba yaşına göre ebeveyn tutumu ve istismar farkındalığı arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($p > 0,05$). Bu durumun nedeni çocukların bakımı ile daha çok annenin ilgilenmesi nedeni ile babaların bu konuda çok fazla bilgisinin olmadığı düşünülmektedir. Ercan (2018)'in yaptığı çalışmada da babaların yaşı ile istismar farkındalığı arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Yapılan araştırmanın tersine Begüm (2017)'ün yaptığı çalışmada ise ebeveyn yaşı, cinsiyeti, gelir durumu ve eğitimleri ile istismar farkındalıkları arasında anlamlı fark bulunmuştur.

Tablo 6'da anne öğrenim durumuna göre ebeveyn tutumu ve istismar farkındalığı ölçeğine ilişkin Anova testi sonucu verilmiştir.

Tablo 6. Anne Öğrenim Durumuna Göre Ebeveyn Tutumu ve İstismar Farkındalığı Ölçeğine İlişkin Anova Sonucu (n= 124)

		N	x	sd	f	p	Anlamli fark
Demokratik	İlkokul (1)	17	30,76	10,2	1,28	0,28	
	Ortaokul (2)	22	29,86	6,87			
	Lise (3)	51	28,57	9,83			
	Üniversite(4)	31	25,74	5,76			
	Lisansütü (5)	3	27,33	4,04			
Otoriter	İlkokul (1)	17	44,65	5,31	0,45	0,77	
	Ortaokul (2)	22	44,32	6,81			
	Lise (3)	51	45,67	5,43			
	Üniversite(4)	31	44,03	6,37			
	Lisansütü (5)	3	45,67	5,77			
Aşırı koruyucu	İlkokul (1)	17	16,59	5,5	3,78	0,01*	1-4
	Ortaokul (2)	22	17,86	4,21			2-4
	Lise (3)	51	19,25	6,71			3-4
	Üniversite(4)	31	22,68	5,79			
	Lisansütü (5)	3	22,33	9,07			
İzin verici	İlkokul (1)	17	32,65	4,53	0,57	0,68	
	Ortaokul (2)	22	34	5,72			
	Lise (3)	51	33,04	5,25			
	Üniversite(4)	31	33	4,31			
	Lisansütü (5)	3	29,67	3,51			
İstismar farkındalığı	İlkokul (1)	17	50,06	9,83	2,57	0,04*	1-3
	Ortaokul (2)	22	53,59	6,53			
	Lise (3)	51	55,98	6,93			
	Üniversite(4)	31	54,03	5			
	Lisansütü (5)	3	51	7,81			

* p<0,05

Tablo 6 incelendiğinde anne öğrenim durumuna göre ebeveyn tutumunun aşırı koruyucu alt ölçeği ve istismar farkındalığı arasında anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,05$). Buna göre üniversite mezunu olan anneler ilkokul, ortaokul ve lise mezunu olan annelere göre daha koruyucu davranmaktadır. Buna ek olarak lise mezunu olan annelerin de ilkokul mezunu olan annelere göre istismar farkındalık düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Benzer şekilde Ersoy Quadir vd., (2019)'nin yaptığı çalışmada ebeveynlerin eğitim seviyesi düştükçe çocuklarına duygusal istismar ve ihmal uygulama oranlarının arttığı görülmüştür. Ancak yapılan araştırmanın tersine; Güler, Uzun, Boztaş ve Aydoğan (2002)'in yaptığı çalışmada annelerin öğrenim durumu, yaşı, aile tipi, çocuk sayısı, eşinin alkol kullanması durumu ile annelerin çocuklarına uyguladıkları duygusal istismar/ihmal davranışları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Tablo 7’de baba öğrenim durumuna göre ebeveyn tutumu ve istismar farkındalığı ölçeğine ilişkin Anova testi sonucu verilmiştir.

Tablo 7. Baba Öğrenim Durumuna Göre Ebeveyn Tutumu ve İstismar Farkındalığı Ölçeğine İlişkin Anova Sonucu (n= 124)

		N	x	sd	f	p	Anlamli fark
Demokratik	İlkokul	8	32,88	8,76	1,21	0,31	
	Ortaokul	14	24,79	4,93			
	Lise	43	28,37	7,79			
	Üniversite	55	28,56	9,58			
	Lisansütü	4	29	7,75			
Otoriter	İlkokul	8	40,13	6,24	1,85	0,12	
	Ortaokul	14	46,79	5,26			
	Lise	43	45,37	6,12			
	Üniversite	55	44,64	5,63			
	Lisansütü	4	45,75	5,12			
Aşırı koruyucu	İlkokul	8	17,63	3,29	5,91	0,00*	1-4
	Ortaokul	14	14,29	5,01			2-3-4
	Lise	43	18,49	5,9			2-3
	Üniversite	55	22	6,01			
	Lisansütü	4	20,25	8,26			
İzin verici	İlkokul	8	31,5	3,46	2,77	0,03*	2-4
	Ortaokul	14	35,57	3,67			3-4
	Lise	43	34,23	5,22			
	Üniversite	55	31,78	4,86			
	Lisansütü	4	32,5	5,51			
İstismar farkındalığı	İlkokul	8	55	6,05	0,47	0,75	
	Ortaokul	14	54,93	6,01			
	Lise	43	53,86	7,88			
	Üniversite	55	54,35	6,68			
	Lisansütü	4	49,75	10,97			

*p<0,05

Tablo 7 incelendiğinde baba öğrenim durumu ile istismar farkındalığı arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$). Buna karşın baba öğrenim durumu ile ebeveyn tutumunun aşırı koruyucu ve izin verici alt ölçeği arasında anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,05$). Buna göre; üniversite mezunu olan babaların diğer eğitim seviyesindeki babalara göre daha koruyucu tutum sergiledikleri görülmüştür. Buna ek olarak, ortaokul ve lise mezunu olan babaların üniversite mezunu olan babalara göre daha izin verici tutum sergiledikleri görülmüştür. Bu durumun nedeni babanın eğitim seviyesi yükseldikçe çocuk üzerindeki kontrolünü daha fazla artırdığı, çocuklarının geleceği için daha kaygılı oldukları söylenebilir. Ünal (2017)’in yaptığı çalışmada da öğrenim durumu istismar farkındalığını olumlu yönde etkilemekte, annelerin babalara göre farkındalık düzeyleri daha yüksek ve anne-çocuk ilişkisi ise önemli bir yeri sahiptir. Sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerin çocuk istismarı ve ihmal konusunda farkındalık düzeylerinin incelenmesi amacıyla yapılan bir çalışmada, katılımcıların eğitimi durumu arttıkça bilinç düzeylerinin arttığı ebeveynlerin

ihmal ve istismar konusundaki bilinç düzeylerinin daha düşük olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. (Meraki ve Var, 2019: s. 9-10).

Tablo 8’de ebeveynlerin gelir durumuna göre ebeveyn tutumu ve istismar farkındalığı ölçeğine ilişkin Anova testi sonucu verilmiştir.

Tablo 8. Ebeveynlerin Gelir Durumuna Göre Ebeveyn Tutumu ve İstismar Farkındalığı Ölçeğine İlişkin Anova Sonucu (n= 124)

		N	x	sd	f	p	Anlamlı fark
Demokratik	Gelir giderin üstünde	28	30,82	11,86	1,57	0,21	
	Gelir gidere eşit	79	27,53	7,35			
	Gelir giderin altında	17	28,18	6,35			
Otoriter	Gelir giderin üstünde	28	44,36	5,92	0,17	0,84	
	Gelir gidere eşit	79	45,1	6,03			
	Gelir giderin altında	17	44,71	5,31			
Aşırı koruyucu	Gelir giderin üstünde	28	22,18	7,79	3,26	0,04	1-2
	Gelir gidere eşit	79	18,85	5,5			
	Gelir giderin altında	17	18,65	5,98			
İzin verici	Gelir giderin üstünde	28	32,61	4,69	0,64	0,53	
	Gelir gidere eşit	79	33,43	5,11			
	Gelir giderin altında	17	32,12	4,82			
İstismar farkındalığı	Gelir giderin üstünde	28	54,61	5,81	0,08	0,92	
	Gelir gidere eşit	79	54	7,79			
	Gelir giderin altında	17	54	5,89			

*p<0,05

Tablo 8 incelendiğinde ebeveynlerin gelir durumuna göre ebeveyn tutumları ve ebeveyn istismar farkındalıkları arasında anlamlı farkın olma durumuna bakıldığında istismar farkındalığı ölçeği ile ebeveyn tutumun demokratik, otoriter ve izin verici alt ölçekleri arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$). Buna karşın ebeveyn tutum ölçeğinin aşırı koruyucu alt ölçeği ile gelir

durumu arasında anlamlı fark bulunmuştur ($p < 0,05$). Buna göre geliri giderinden üstünde olan aileler geliri giderine eşit olan ailelere göre aşırı koruyucu bir tutum içerisinde olduğu görülmüştür. Bu durumun nedeni gelir durumu iyi olan ailelerin çocuklarından daha fazla beklentisinin olması nedeni ile çocuklarının hata yapmalarını önlemek adına daha fazla koruyucu davranışları düşünülmektedir. Ünal (2017)'in yaptığı çalışmada ise geliri yüksek olan ailelerin geliri düşük olan ailelere göre duygusal istismar farkındalıklarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Ersoy Quadir vd. (2019)'nin araştırma bulgularında da ailenin gelir düzeyi azaldıkça, ebeveynlerin çocuklarına duygusal istismar ve ihmal uygulama oranlarının arttığı saptanmıştır. Buna karşın, Ercan (2018)'in yaptığı çalışmada geliri düşük olan ebeveynlerin geliri yüksek olan ebeveynlere göre istismar farkındalıklarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Çocuğa yönelik şiddet alt sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerde daha yaygın görülmektedir. Bunun nedenlerinden biri, ekonomik yetersizliğin ve işsizliğin olumsuz yaşam koşullarının ebeveynler üzerinde yaratmış olduğu baskıdır (Arıkan, 1988: s.79). İstismarcı anne ve babalar her türlü etnik, dini, coğrafik vb. özelliklerden çıksa da, sosyo-ekonomik yönden dezavantajlı gruplardan çıkma olasılığı daha fazladır (Yalçın, Koçak ve Duman, 2014: s.138). Çocuk ihmal ve istismarında aile farkındalığı ile ilgili yapılan araştırma sonuçlarına göre (Ersoy Quadir vd. 2019; Ercan, 2018), ailenin farkındalık düzeyi ile ailenin gelir düzeyi farklılık göstermektedir.

Tablo 9'da ebeveynlerin ebeveyn tutumu ortalamaları sonucu verilmiştir.

Tablo 9. Ebeveynlerin Ebeveyn Tutumu Ortalaması (n= 124)

Ebeveyn Tutumu Alt Ölçeği	N	x	sd
Demokratik	124	28,36	8,498
Otoriter	124	44,88	5,875
Aşırı koruyucu	124	19,57	6,259
İzin verici	124	33,06	4,963

Tablo 9 incelendiğinde 4-6 yaş arası çocuğu olan ebeveynlerin daha çok otoriter oldukları görülmüştür ($x=44,88$). Benzer şekilde Bağçeli Kahraman ve Çubukçu (2019)'nun yaptığı çalışmada da ebeveynlerin çocuklarına yönelik tutumlarına bakıldığında %84,9'unun otoriter olduğu görülmüştür.

Tablo 10'da ebeveynlerin istismar farkındalıkları sonucu verilmiştir.

Tablo 10. Ebeveynlerin İstismar Farkındalıkları Puanları (n= 124)

Ebeveyn İstismar Farkındalığı	s	%
18-42	7	5,6
42-66	112	90,3
66-90	5	4,0

Tablo 9 incelendiğinde ebeveynlerin istismar farkındalıkları konusunda bilgisinin orta düzeyde olduğu görülmüştür. Ünal Bozcan, Berkmen, Koran ve Tatlıcalı (2019)'nın yaptığı çalışmada da ebeveyn istismar farkındalığı orta düzeyde bulunmuştur. Ünal (2017)'in yaptığı duygusal istismara yönelik farkındalık, fiziksel istismara yönelik farkındalık, ihmale yönelik farkındalık, cinsel istismara yönelik farkındalık ve genel bilgilere yönelik farkındalık olmak üzere 5 alt ölçekten oluşan çalışmada duygusal istismar ve genel bilgilere yönelik farkındalıkları düşük orta düzeyde bulunmuştur. Buna karşın, fiziksel istismar, ihmale yönelik farkındalıklarının orta yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır. Bu araştırma bulguları, bizim araştırma bulgumuzu desteklemektedir.

Tablo 11'de ebeveynlerin ebeveyn tutumu ve istismar farkındalıklarına ilişkin korelasyon sonuçları verilmiştir.

Tablo 11. Ebeveyn Tutumu ve İstismar Farkındalıkları Arasındaki İlişki (n= 124)

		Demokratik	Otoriter	Aşırı koruyucu	İzin verici	İstismar farkındalığı
Demokratik	r	1				
	p					
Otoriter	r	-0,43**	1			
	p	0,00				
Aşırı koruyucu	r	0,32**	0,03	1		
	p	0,00	0,7			
İzin verici	r	-0,13	0,403**	-0,02	1	
	p	0,14	0,00	0,83		
İstismar farkındalığı	r	-0,05	-,225*	0,01	-0,05	1
	p	0,57	0,01	0,88	0,56	

*p<0,05

Tablo 10'da ebeveyn tutumu ve istismar arasındaki ilişkiye bakıldığında ebeveyn tutumun otoriter alt ölçeği arasında orta şiddette ve negatif bir ilişki vardır. Buna göre daha otoriter olan

ebeveynlerin istismar farkındalıklarının daha düşük olduğu görülmüştür. Bu durumun nedeni otoriter olan ailelerde çocukların paylaşım yapmaktan korktuğu, yaşadıkları olumsuzlukları anlatmaktan çekindikleri için ailelerin çocukların yaşadığı istismarı fark edemedikleri düşünülebilir. Buna ek olarak daha otoriter aileler daha çok mükemmeliyetçi olmakta ve çoğu zaman çocuklarının yaşadıkları olumsuz deneyimleri görmek istememektedir.

Sonuç ve Öneriler

4-6 yaş arası çocukların ebeveynlerinin tutumları ve istismar farkındalıklarının belirlenmesine yönelik yapılan bu çalışmada çocukların sayısı, annelerin yaşı, annelerin ve babaların öğrenim durumu ile istismar farkındalığı arasında anlamlı farklar görülmüştür. Buna göre; tek çocuğu olan ve genç olan annelerin istismar farkındalıklarının fazla olduğu saptanmıştır. Buna ek olarak; lise mezunu olan annelerin ilköğretim mezunu olan annelere göre istismar farkındalığının daha yüksek olduğu görülmüştür. Ebeveynlerin tutumları ile sosyodemografik özellikleri arasında anlamlı fark olup olmadığına bakıldığında ise; üniversite mezunu olan annelerin ve babaların daha koruyucu olduğu; geliri giderinden fazla olan ebeveynlerin, geliri giderine eşit olan ebeveynlere göre aşırı koruyucu oldukları saptanmıştır. Bu durumun sebebi eğitim seviyesi ve gelir düzeyi yüksek olan ebeveynlerin çocuklarını daha kontrol altında tutmak istedikleri, çocukların yaşamını daha çok kendi istekleri çerçevesinde şekillendirmek istedikleri için daha koruyucu oldukları düşünülebilir. Eğitim seviyesi yüksek olan ailelerin çocukları ile ilgili beklentileri de daha yüksektir. Çocuklarının daha mükemmel olmalarını isterler. Bu nedenle onlar üzerindeki hâkimiyetlerini de artırır. Buna karşın eğitim seviyesi ve geliri daha düşük olan ebeveynler daha çok içinde buldukları günü değerlendirmek, gelir elde etmek için çalışmaları için çocuklarına dair çok fazla beklentileri yoktur. Hatta çocuklar belli bir yaşa gelince biran önce eve maddi destek olmaları için çocukların çalışmaya başlamalarını isterler.

Ebeveynlerin tutumlarına bakıldığında ise, ebeveynlerin daha çok otoriter oldukları ve ebeveynlerin istismar farkındalık düzeylerinin orta düzeyde olduğu; ebeveyn tutumu ve istismar farkındalığı arasındaki ilişkiye bakıldığında ise daha otoriter olan ebeveynlerin istismar farkındalıklarının daha düşük olduğu görülmüştür. Bu durumun nedeni, çocukları üzerinde daha çok otorite kuran ebeveynler çocukları ile aralarına sınır koydukları ve sınırların da çocukların yaşadıkları olumsuzlukları ailelerine anlatmalarını, onlarla paylaşım yapmalarını engellediği düşünülmektedir. Daha demokratik olan ailelerde çocuklar yaşadıkları olumsuz durumları daha çok paylaşarak destek alırken, aile içinde otoriterlik arttıkça çocuklar daha çok kendi içlerine kapanacaktır.

Bu sonuçlar doğrultusunda;

-Genç yaştaki annelere ve babalara, evlenme aşamasındaki gençlere, üniversite öğrencilerine çocuk ihmal ve istismarı ile ilgili eğitimlerin verilmesi,

-Okulöncesi dönem çocukları olan ebeveynlere bilinçli anne baba olmak ve istismar farkındalığını kazandırmak için eğitim verilmesi,

-Kadın konukevlerinde korunan kadınlar ile çocuk evleri, sevgi evlerinde görevli bakıcı anneler vb. personele çocuk ihmal ve istismarı konusunda farkındalık eğitimlerinin verilmesinin yararlı olabileceği düşünülmektedir.

-Bu eğitimler de merkezi yönetimin yanında, üniversiteler, belediyeler ve sivil toplum kuruluşlarının da yer alması hedef kitleye ulaşılmasını kolaylaştıracaktır.

-Çocuk istismar ve ihmali ile ilgili sivil toplum kuruluşlarına, kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi amacıyla proje eğitimi, araştırma desteği merkezi yönetim ve üniversiteler tarafından sağlanabilir.

-İstismar farkındalığının artırılması ve geliştirilmesi, koruyucu ve önleyici hizmetler açısından önem kazandığı için, bu konuda, üniversiteler, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları tarafından geliştirilen projelere, merkezi yönetimin desteği artırılabilir.

Kaynakça

- Akyüz, E. (2012). Çocuk hukuku. 2. Baskı. Pegem Akademi
- Arıkan, Ç. (1988). Ailede çocuğa yönelik şiddet. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi, 6(1-2-3),79-87
- Asuma & İmdat. (2018). Türkiye’de Çocuk İstismarı Raporu-2. Erişim,10.05.2020. <http://imdat.org/wp-content/uploads/2018/05/RAPOR-%C3%87OCUK-%C4%B0ST%C4%B0SMARI-tam.pdf>
- Bağçeli Kahraman, P., & Çubukçu, A. (2019). Okul öncesi dönem çocuklarının annelerinin istismar düzeyleri, ebeveyn tutumları ve çocuklarının davranış problemleri arasındaki ilişki. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 10(17), 1304-1331. <https://doi.org/10.26466/opus.507909>
- Beyazova, U. & Şahin, F. (2011). Çocuk İstismarı ve İhmali Terimleri. Sözlük Dergisi, 2 (4):1-20.

- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. T.C. Resmi Gazete, 22184, 27 Ocak 1995 Erişim,12.05.2020.
<https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/CocukHaklarinaDairSozlesme.pdf>
- Bir Hak ihlali: Çocuk İhmali ve İstismarı. Erişim, 15.05.2020.
https://ihd.org.tr/images/pdf/cocuk_ihmali_ve_istismari_brosuru.pdf
- Güler, N., Uzun, S., Boztaş, Z., & Aydoğan, S. (2002). Anneleri tarafından çocuklara uygulanan duygusal ve fiziksel istismar/ihmal davranışı ve bunu etkileyen faktörler. Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 24(3), 128-134.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kilissbd/issue/30840/313582>
- Ersoy Quadır, S., Özer, N Yücel, G., Akar A., & Puse, M. (2019). Parental Awareness on Emotional Abuse and Neglect. Sosyal Çalışma Dergisi, 3 (2), 177-201.
<https://hdl.handle.net/20.500.12436/1603>
- Ercan, N. (2018). 4-6 Yaş Grubunda Çocuğu Olan Ebeveynlerin İstismar Farkındalıkları (Diyarbakır Örneği). YL Tezi, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Karabulut Demir, E., & Şendil, G. (2008). Ebeveyn tutum ölçeği (ETÖ). Türk Psikoloji Yazıları, 11(21), 15-25. <https://toad.halileksi.net/olcek/ebeveyn-tutum-olcegi>
- Kezer, İ. (Ed.). (2015). Çocuk ihmal ve istismarında risk etmenleri. Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği.
- Lök, N., Başoğlu, C., & Öncel, S. (2016). Aile içi şiddetin çocuk üzerindeki etkileri ve psikososyal desteğin önemi. Psikiyatride Güncel Tartışmalar, 8(2), 155-161.
<http://doi:10.18863/pgy.05252>
- Meraki, S. & Var, E. Ç. (2019). Alt-sosyo ekonomik düzeye sahip ailelerin çocuk istismarı ve ihmali konusunda farkındalık düzeylerinin incelenmesi. Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi, 2(1), 1-12.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tusbad/issue/47087/565064>
- Pekdoğan, S. (2016). Annelerin istismar potansiyellerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. Ege Eğitim Dergisi, 17(2), 425-441. <https://doi.org/10.12984/egeefd.280752>
- Pekdoğan, S. (2017). İstismar farkındalığı ölçeği Ebeveyn Formu: Ölçek geliştirme çalışması. Akademik Bakış Dergisi, 62: 173-185.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/abuhsbd/issue/32976/366587>

- Slep, A.M.S & O'Leary S.G. (2001). Examining Partner and Child Abuse: Are We Ready for a More Integrated Approach to Family Violence? *Clinical Child and Family Psychology Review*, Vol. 4(2):87-107. <https://doi.org/10.1023/A:1011319213874>
- Şahin, F. (Ed). (2015). Fiziksel istismar. Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği.
- Şenol, D. & Mazman, İ. (2014). Çocuğa uygulanan şiddet: Türkiye özelinde sosyolojik bir yaklaşım. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(26), 11-17. <https://doi.org/10.18493/kmusekad.18837>
- Türk Dil Kurumu (TDK). (1983). Türkçe Sözlük. TDK Yayınları.
- Türkiye'de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması. Özet Rapor. Erişim,16.05.2020. <https://www.unicef.org/turkey/raporlar/t%C3%BCrkiyede-%C3%A7ocuk-istismari-ve-aile-i-%C3%A7i-%C5%9Fiddet-ara%C5%9Ftirmasi-%C3%B6zet-raporu-2010>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). İstatistiklerle Çocuk 2014. Erişim,15.05.2020. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=206&locale=tr>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). İstatistiklerle Çocuk 2019. Erişim,15.05.2020. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=206&locale=tr>
- Uslu, R. İ. (Ed). (2015). Duygusal istismar. Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği.
- Ünal, H. B. (2017). Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Uygulanması. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Ünal Bozcan, E., Berkmen, B., Koran, N., Tatlıcalı, E. (2019). 4-6 Yaş Arasındaki Çocukların Ebeveynlerinin İstismara Yönelik Farkındalığı. *Folklor/Edebiyat dergisi*, 25(97-1), 494-508. <https://doi.org/10.22559/folklor.961>
- Üstündağ, A., Şenol, F. B. & Mağden, D. (2015). Ebeveynlerin çocuk İstismarına yönelik bilgi düzeylerinin belirlenmesi ve bilinçlendirilmesi. *Uluslararası Katılımlı III. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongresi "Erken Müdahale"*. Sözel Bildiriler. 12 Mayıs 2015, 212-227.
- Yalçın, H., Koçak, N. & Duman, G. (2014). Anne babaların çocuk istismarıyla ilgili tutumlarının incelenmesi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (özel sayı 1), 137-143. <http://do.,org/10.18493/kmusekad.21268>

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 30.05.2020 – Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 19.06.2020

Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi

Journal of Social and Cultural Studies

www.toplumvekultur.com

Yıl/Year:2020, Sayı/Issue: 5, Sayfa/Page: 62-79

TÜRKİYE’DE ÇOCUK MAHKEMELERİNİN ÇOCUK ADALET SİSTEMİNDEKİ YERİ

Aybike DİNÇ¹

Öz

Suç ve suçluluk tarih boyunca her sosyal yapıda karşımıza çıkan evrensel bir sorundur. “Suça itilmiş çocuk” ve “çocuk suçluluğu” da dilimizde artık yerleşmiş kavramlar olup, bu sorunun bir parçası olarak her zaman sosyologların, psikologların, eğitimcilerin, hukukçuların ve kanun koyucuların ilgisini çekmiştir. Ruhsal, zihinsel, fiziksel yönden tam bir olgunluğa erişmemiş, toplum içindeki rol ve görevlerini henüz kavrayamamış olarak nitelendirebileceğimiz ergenlik çağındaki çocukların suç işlemesi, toplumları suç ve suçluluk konusu üzerinde ayrı bir dikkatle eğilmeye itmiştir. Neredeyse her toplum, zaman içinde ceza ve hukuk sistemlerinde yenilenmeye giderek, çocuklara yetişkinlerden ayrı muamele etmeyi gerektiren ve onları sağlıklı bireyler olarak toplumun bir parçası haline getirmeyi hedefleyen değişiklikler yapma ihtiyacı duymuştur. Bu nedenle pek çok ülkede suça itilen çocuklar için ayrı mahkemeler kurulmuş ve çocuk haklarının korunması bu sayede güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Burada amaç, çocuk adalet sistemi uygulamalarında cezalandırma yaklaşımı yerine;adli kolluk, soruşturma, kovuşturma ve ceza infaz aşamalarında çocuk haklarına ve çocuğun psiko-sosyal gelişimine uygun davranılarak çocukları topluma yeniden kazandırma yaklaşımını benimsemektir.

Bu çalışmada, ülkemizde ve dünyada çocuk mahkemelerinin kurulmasına temel oluşturan etkenler ışığında, çocuk mahkemelerinin tarihsel gelişimi, uygulama esasları ve ilgili politikalar ele alınacaktır. Suça itilmiş çocukların yeniden topluma kazandırılırken nasıl bir süreçten geçtiklerini sorgulayarak, çocuk mahkemelerinin onarıcı adalet sistemindeki işlevselliğini tartışmak, bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk mahkemeleri, çocuk adalet sistemi, suça itilmiş çocuklar, çocuk hakları, onarıcı adalet.

THE PLACE OF THE JUVENILE COURTS IN THE JUVENILE JUSTICE SYSTEM IN TURKEY

Abstract

Crime and guilt is a universal problem that has been encountered in every social structure throughout history. “Criminal child” and “juvenile delinquency” are now embedded in our literature and have always attracted the attention of sociologists, psychologists, educators, lawyers and lawmakers as part of this problem. The crime of adolescence children who have not reached

¹ Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümü Doktora Öğrencisi, aybikedinc@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7043-1066

a full mentally, psychologically, physically maturity and have not yet grasped the roles and duties in the community, pushed societies to focus on crime and guilt with a special attention. Almost every society has been renewed in criminal and legal systems over time because of needed to make changes that require children to be treated separately from adults aiming to make them part of society as healthy individuals. For this reason, in many countries, separate courts have been set up for juvenile delinquents, and thus, the protection of children's rights has been tried to be guaranteed. The aim here is instead of punishment approach in juvenile justice system practices; adopting the approach of regaining children to society by acting in accordance with children's rights and the psycho-social development of the child during the judicial law enforcement, investigation, prosecution and penal execution stages.

In this study, in light of the factors that form the basis of the establishment of juvenile courts in our country and in the world, the historical development of juvenile courts, application basics and related policies will be discussed. The main purpose of this study is to discuss the functioning of juvenile courts in the restorative justice system, by questioning what kind of process the children who were driven to crime went through while being reintegrated into society.

Keywords: Juvenile Courts, Juvenile Justice System, Juvenile Driven To Crime, Children's Rights, Restorative Justice.

Giriş

Suç, tarih boyunca tüm toplumlarda görülen ve bu nedenle sosyal yaşamın bir sonucu kabul edilen evrensel bir olgudur. Suç kavramına yüklenen anlamlar, işlenen suçların türleri ve sayısal dağılımları, hukuki problemler ve çözüm yolları gibi sorunlar toplumdan topluma farklılık gösterebildiği gibi, aynı toplum yapısı içinde zamandan zamana da farklılık gösterebilmektedir. Suçun tanımı, hangi eylemlerin suç olarak nitelendirileceği, suç işleyen bireye nasıl bir toplumsal veya hukuki yaptırım uygulanacağı gibi sorulara her toplum farklı şekilde yanıt vermeye çalışmıştır. Bu nedenle her toplum kendi yapısı içinde yer alan suç ve suçlulara yönelik önleyici tedbirler almış; toplumsal yapıda meydana gelen değişme ve gelişmelere bağlı olarak hukuki düzenlemeler getirmiş ve bunları uygulayacak olan birimleri belirleyerek kendi adalet sistemlerini oluşturmuştur. (Yılmaz, 1992: s.824; Saldırım, 2002: s.279)

Türkiye’de ve dünyada suç ve suçlu istatistiklerine bakıldığında yaş, cinsiyet, ekonomik seviye, eğitim seviyesi, aile, sosyal çevre vb. faktörlerin suça olan eğilimi belirlediği görülmektedir. Bunlar arasında ise ön plana çıkan en önemli iki faktörün “cinsiyet” ve “yaş” faktörleri olduğu ve yetişkin erkeklerin suç istatistiklerinde en büyük orana sahip olduğu görülmektedir. Kriminoloji literatürüne bakıldığında, tipik suçlunun yetişkin erkek olduğu, erkek suçluların kadın suçlulardan daha yoğun bir biçimde incelendiği, bu nedenle de suçla ilgili teorilerin büyük bir bölümün yetişkin erkeğin davranışını açıklamaya yönelik olduğu görülmektedir. Bundan dolayı “erkek suçluluğu” veya “yetişkin suçluluğu” ayrı bir başlık altında ele alınmazken, “kadın suçluluğu” ve “çocuk suçluluğu” ayrı başlıklar altında irdelenmesi gereken konular olarak görülmektedir(Dinç, 2013: s.18).Suçta cinsiyet farklılığı evrensel bir nitelik taşıdığından, kadın suçluluğu ile erkek

suçluluğu arasındaki farkların belirlenmesi ve kadın suçluluğunun başlı başına bir konu olarak ele alınarak objektif ve bilimsel bir yaklaşımla incelenmesi önemlidir.

Benzer bir durum çocuk suçluluğu için de geçerlidir. Çocuklar işledikleri suçlar, işleniş şekli ve türleri bakımından yetişkinlerden farklıdır. Çocuk suçluluğu ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında suçlu çocukların suçu bilinçli ve istemli olarak işlemediği, içinde buldukları şartlar ve yaşam koşulları çerçevesinde suça itilmiş oldukları görülmektedir (Dinç, 2013: ss.37-38). Bu nedenle suç eyleminde bulunan çocuk yaşının küçüklüğü, içinde bulunduğu psiko-sosyal gelişim özelliklerinin kendine özgü oluşu, yeterince olgunlaşmamış olmanın verdiği dengesizlik, ailesel ve çevresel açıdan suça meyilli hale gelmesine zemin hazırlayan faktörler gibi nedenlerle yasal yaptırımlar bakımından yetişkinlerden ayrı muamele görmek durumundadır.

Çocuk, toplumların geleceğini garantiye alan ve toplumu geleceğe taşıyan tek varlık olması nedeniyle, üyesi olduğu gelmiş geçmiş bütün toplumlarda dikkatleri üzerine çeken önemli bir unsurdur. Çocuğun sosyalizasyon sürecindeki gelişiminde görülen herhangi bir bozukluk ileride daha büyük huzursuzluklara neden olmakta, bu nedenle erken dönemde bir takım tedbirler almayı zorunlu kılmaktadır. Çocuk, suça sürüklendiği noktadan itibaren çocuk adalet sisteminin bir parçasıdır; buna karşılık çocuk adalet sistemi de mağdur ya da fail olarak adalet sistemine giren çocuğa şartları doğrultusunda uygun yaklaşım, örgütlenme ve hizmetler bütününe sağlamak durumundadır ve yetişkin adalet sisteminden farklı olarak, ceza unsurlarının çocuğun korunması yaklaşımıyla birlikte ele alınması gerekmektedir (Erbay ve diğerleri, 2015: s.33). Bu durum, uluslararası standartlarla belirlenmiş ve pek çok ülke tarafından kabul edilen çocuk hakları yasalarında özenle belirtilmiştir. Modern çocukluk paradigmasından hareketle, çocuğun yetişkinlerden farklı olduğu kabul edilmiş ve pek çok ülkede suça yönelen ve suç işleyen çocuklara yönelik bir çocuk adalet sistemi oluşturulmuştur. Bu sistem, çocuğun yetişkinlerden ayrı olarak yargılanması ve ayrı kurumlarda yeniden toplumsallaşmasının sağlanması amacıyla kurulmuştur (Öntaş, 2008: ss.21-37). Buna göre, çocuk adalet sisteminin temel amacı, suça itilmiş çocuğun özel durumuna uygun muameleye tabi tutulması, şartlar ne olursa olsun çocuğun yararının gözetilmesi, hukuki yaptırım sürecinden en az zararlı çıkması sağlanarak iyileştirilmesi ve topluma yeniden kazandırılması olmalıdır (Akyüz, 2012). Çocuk mahkemelerinin kurulmasının ve çağın koşullarına bağlı olarak geliştirilmesinin temelinde bu yaklaşımın olduğu varsayılmaktadır.

1. Suça Sürüklenen Çocuklar ve Çocuk Adalet Sistemi

Yaşam zincirinin doğal ve değişmez halkalarından biri olan çocukluk, insan yaşamının bir evresi ve yetişkinin de kaçınılmaz geçmişi (Elibol, 1998). Sözlük anlamı “insan yavrusu” olan

“çocuk” kavramı, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 1. maddesinde (UNICEF, 1998) “daha erken reşit olma durumu hariç, 18 yaşına kadar her insan çocuk sayılır” şeklinde tanımlanır. Türk Ceza Kanunu'nda ise “çocuk” kavramı madde 6'da “henüz 18 yaşını doldurmamış kişi” olarak ifade edilirken, madde 31'de “çocukluk” 0-12, 12-15 ve 15-18 yaş aralıklarını kapsayacak şekilde 3 gruba ayrılmış ve her yaş aralığı için ayrı ceza ehliyeti tanımlanmıştır (Göç, 2006).

Çocuğun ceza sorumluluğu, suçu işlediği sıradaki fiziksel, zihinsel ve ruhsal olgunluğuna; bir diğer ifade ile haksız eyleminin niteliğini ve sonucunda olabilecekleri anlama kabiliyetine bağlıdır. Bu olgunluğa henüz erişmemiş olan çocukların cezai sorumluluğu yoktur (Sevük, 1998: s.9). Ancak birçok ülkede “çocuk suçu” grubunun belirlenmesinde kullanılan tek ölçü yaştır; bir başka ifade ile “suça itilmiş çocuk”, ceza hukuku açısından belli bir yaşın altında olan çocuktur. Bu yaş sınırı ise genel olarak 7 ila 21 yaşları arasında değişen alt ve üst sınırlara sahip olmakla birlikte, ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Tekin (2005: s.488), çeşitli ülkelerde farklı olarak uygulanan ceza ehliyeti yaşı alt sınırını şu şekilde sınıflandırmıştır: Avustralya (Tazmania), Bangladeş, Kıbrıs Rum Kesimi, Gana, İrlanda, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Pakistan, Sudan ve Suriye'de 7; Sri Lanka ve İskoçya 8; Irak ve Filipinler'de 9; Avustralya'nın pek çok eyaleti, Nepal, Yeni Zelanda, Nikaragua ve İngiltere'de 10; Kanada, Kore ve Uganda'da 12; Cezayir, Çad, Fransa, Polonya ve Tunus'da 13; Bulgaristan, Çin, Almanya, Macaristan, İtalya, Japonya, Libya, Romanya, Rusya, Vietnam ve Yugoslavya'da 14; Danimarka, Mısır, Finlandiya, Norveç, İzlanda, Peru, Sudan ve İsveç'te 15; Arjantin, Azerbaycan, Bolivya, Şili, Küba, Portekiz, İspanya ve Ukrayna'da 16; Belçika, Kolombiya, Panama ve Peru'da 18. Bahsi geçen ülkelerde, belirtilen yaşın altındaki çocukların ceza ehliyeti olmadığı kabul edilmektedir. Bununla birlikte, ceza hukukundaki “yaş”, özel hukuktaki “rüşt yaşı”ndan ayrı tutulmakta; cezai rüşt yaşı, suça yönelmiş çocukları büyük suçlulardan ayıran sınırı teşkil etmekte ve cezai rüşt yaşının altındaki yaş grupları için koruyucu tedbirler uygulanmaktadır (Gölcüklü, 1962: s.5). Çocuk Koruma Kanunu'nda ise suça sürüklenen çocuk, “kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk” şeklinde tanımlanmıştır (Resmi Gazete, 15.07.2005; Karataş & Mavili, 2019).

Çocuğun suç içeren davranışa yönelmesindeki nedenler uzun zamandır tartışılmakta ve uzmanların gerek anket ve literatür araştırmalarıyla, gerekse cezaevi ve çocuk ıslahevi (bugünkü adıyla “çocuk eğitimevi”) incelemeleriyle açıklanmaya çalışılmıştır. 18. yüzyıldan itibaren popüler hale gelen Pozitivist Okul anlayışına göre, pek çok davranışın temelinde olduğu gibi suçlu davranışın temelinde de gözlemlenebilir en somut birim olan “birey” bulunmaktadır. Biyolojik unsurları temel alan bu yaklaşıma göre “suç teşkil eden davranışlar, esasen bireyin kontrolü dışında cereyan eden bir takım biyolojik mekanizmalar neticesinde meydana gelen ve iradenin

herhangi bir etkisinin olmadığı refleksif davranışlardır” (Dolu, 2012: s.153). Pozitif bilim anlayışını kriminolojiye ilk uygulayan bilim insanlarından birisi olan Cesare Lombroso, suçun kalıtsal bir miras olduğunu ve belirli biyolojik özellikler sonucunda bireyin “suçlu olarak doğduğunu” iddia etmiştir. Sonraki çalışmalarında pahalılık, yoksulluk, göç, adalet sisteminin düzgün çalışmaması gibi toplumsal olguların da suç olgusu üzerinde etkisi bulunabileceğini kabul eden Lombroso, suç üzerinde genetik ve çevresel faktörlerin birincil derecede etkili olduğunu vurgulamıştır (Miller, 2009: s.185; Vito ve Maahs, 2017: s.69). Lombroso’nun suç olgusunu açıklamaya yönelik biyolojik yaklaşımı, bu faktöre çok fazla önem atfederek suça yol açan çevresel etkenleri göz ardı etmesi noktasında eleştirilmektedir. Suçun çok katmanlı ve kompleks yapısını zorunlu bir nedenselliğe dayandırmak yerine, ortaya çıkmasına neden olan eğilim ve yönelimleri anlamayı amaçlayan disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınması gerekliliği kriminoloji alanında her geçen gün popülerliğini artıran bir bakış açısı olarak kabul görmektedir (Gökulu, 2019: ss.1486-1487).

Yapılan araştırmalar, bazı kalıtsal özelliklerin çocuğun suça yönelmesinde etkili olabileceğini kabul etmekle birlikte, Lombroso’nun doğuştan suçlu teorisine karşı niteliktedir. Akıncı ve Atakan’a göre (1968: s. 20) çocuğu suça iten birçok etken bir arada bulunmakta fakat ilk bakışta kendisini gösterebilen neden, o suçun tek nedeniymiş gibi bir kaniya yol açmaktadır. Sevük (1998: s.45) çocuğun davranışlarının, içinde yetiştiği ortamın özelliklerine göre biçim aldığını ve bu nedenle çocuğun içinde bulunduğu aile, okul, iş ve boş zamanların değerlendirildiği çevrenin çocuk suçluluğu ile doğrudan ilişkili olduğunu vurgulamıştır. Çataloluk (1983: s.993) ve Altay (1989: s.76), çocuğun içinde yer aldığı ailenin karşılaştığı ekonomik zorluklar, eğitim eksikliği, sağlık imkânlarının yetersiz oluşu, kötü ev koşulları ve düzensiz aile yapısı gibi ailesel faktörlerin çocuk suçluluğu üzerinde önemine değinirken; Öter ve Akalın (1993: ss.115-116) da ekonomik yetersizlik, kötü yaşama koşullarına sahip evler, fakirlik, kalabalık nüfus ve yüksek oranda göç gibi nedenleri öne sürerek Çataloluk ve Altay’ın görüşünü desteklemiştir. Attar (1993: s.32), aile kadar akut psikiyatrik bozukluklar, düşük okul başarısı, cinsel rolü oynamada yetersizlik, düşük özsaygı, ana-babaların yaptığı olumsuz değerlendirmeler, arkadaşsızlık, gerilim, depresyon ve olgunlaşamama gibi çocuğun gelişim sürecinde yaşamış olduğu bireysel sorunların da suça sürüklenmede etkisi olduğunu belirtmiştir. Dönmezer (1994: s.310) ve Akalın (1999: s.527) ise madde kullanımı, alkol, suç sayılan davranışlara sahip aile bireyleri ve kötü arkadaş çevresi gibi çevresel faktörlerin çocuğun suça sürüklenmesinde biyolojik etkenlerden daha güçlü rol oynadığını ifade etmişlerdir. Genel duruma bakıldığında, çocuğun davranışlarının, içinde yetiştiği ortamın özelliklerine göre biçim aldığı ve çocuğun suça yönelmesinde, çevresel nedenlerin bireysel nedenlerden daha fazla rol oynadığı yaygın olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle, suçlu çocukların suçu bilinçli ve istemli olarak işlemediği; içinde buldukları şartlar ve yaşam koşulları

çerçevesinde suça itilmiş olduğu sosyolojik ve hukuki anlamda kabul görmüştür (Sevük, 1998: s.45; Dinç, 2013: ss.37-41).

Türkiye'deki çocuk suçluluğu ile ilgili çalışmaların 1930'lu yılların başlarına dayandığı; bundan önceki dönemlerde, suç işlemiş çocukların ıslah edilmesi konusunda birtakım girişimler olsa dahi, çocuk suçluluğunu sosyal bir olgu olarak kabul eden ve bilimsel olarak tartışan herhangi bir çalışmanın olmadığı bilinmektedir. Dönmezer (1943: s.97) bunun nedenini Türkiye'de suç istatistiklerinin 1935 yılından itibaren tutulmaya başlamasına bağlamaktadır. Ancak daha sonra yapılan çalışmalar Türkiye'de ve dünyada çocuk suçluluğunun devamlı olarak arttığını, çocukların grup halinde işledikleri suçların endişe verici bir hal aldığı, suç işleyen çocukların yaş ortalamasında gittikçe düşüş yaşandığını ve çocukların suça itilmesinde aile ve sosyal çevresinin önemli rol oynadığını ortaya koymaktadır (Kalyoncu, 2009; Ereş, 2009; Dinç, 2013; Acar ve diğerleri, 2015; Çopur ve diğerleri, 2015; Çelik & Efe, 2018). Özellikle Türkiye'de büyük şehirlerde ve sanayileşmekte olan bölgelerde ailelerin karşılaştığı sosyo-ekonomik değişiklikler, hızlı nüfus artışı ve bu artışa bağlı olarak çocukların eğitimi ve iyi yetişmesi için gereken imkân ve araçların temin edilmesinin zorlaşması çocuk suçluluğunun artmasına neden olabilmektedir. Akademik çalışmaların yanı sıra Altay(1989: s.78), gerek başkanlık görevini yürüttüğü 1. Ankara Çocuk Mahkemesi'nde, gerekse yurdun çeşitli bölgelerinde yargıç ve cumhuriyet savcısı olarak görev yaptığı sürede edindiği tecrübelerinin, çocukların suça sürüklenmesinde ailesel ve çevresel faktörlerin etkili olduğunu öne süren araştırmalarla benzerlik gösterdiğini ifade etmiştir.

Aile yapısında meydana gelen değişimler ve aile içi şiddet, boşanma, çocuk ihmal ve istismarı gibi sorunlara ek olarak, çocuk suçluluğunda yaşanan artış ile birlikte "suça sürüklenen çocuk" ve "çocuk adaleti" kavramları ön plana çıkmaya başlamış ve çocuğun korunması sorunu gerek dünyada gerekse ülkemizde en önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Bu durum çocuğun korunması görevinin, farklı disiplinlerde lisans eğitimi almış olan psikolog, sosyal hizmet uzmanı, pedagog gibi uzmanlar eşliğinde, özel ihtisasa sahip mahkemelerce karşılanmasını zorunlu kılmış; bu kapsamda çocuk ve aileyi odak alan aile mahkemeleri ve çocuk mahkemelerinin kurulmasına zemin hazırlamıştır. (Güneş & Olungan, 2014: s.218)

2. Çocuk Mahkemelerinin Kurulması

Çocuğun toplumun bir parçası, bir birey olarak sevgi ve şefkate lâyık olması ve korunması, toplumların kültür düzeylerini göstermede bir ölçü sayılmakta; çocukların kötü muamele gördüğü, ihmal ve istismar edildiği toplumlar geri kalmış bir kültür seviyesini, buna karşılık çocuklara değer veren ve onlara sağlıklı gelişme olanakları sağlayan toplumlar ise ileri bir kültür seviyesini işaret

etmektedir (Roma, 1966: s.44; Aktaran: Akyüz, 2012: s.1). Çocuk adalet sistemi çocuğa ve çocuğun ihtiyaçlarına ilişkin bütüncül bir bakış açısı ile yaklaşan, içinde farklı rol ve sorumluluklara sahip meslek elemanlarının görev aldığı, “çocuk” odaklı bir adalet sistemidir. Çocuk mahkemeleri ise, çocuk adalet sisteminin en önemli halkalarından biri olarak çocuğun korunması, toplumla bütünleşmesi, tedavi ve rehabilite edilmesi ve çocuk suçluluğunun denetim altına alınması gibi amaçlara hizmet etmektedir (Uluğtekin, 2004; Kırmısoy ve ark., 2013).

Çocuk haklarının korunmasına yönelik atılan ilk adım 1924 yılında, Cenevre’de hazırlanan ve temelde 5 ilkeden oluşan bir bildirinin, 20 Kasım 1959 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1386 sayılı karar ve “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi” adıyla kabul edilmesidir. Daha sonra, 1978 yılında Polonya, Birleşmiş Milletler’e çocukların da birey olarak haklarının var olduğu ve bu hakların korunması gerekliliği üzerine bir sözleşme taslağı sunmuş; bu taslak, uzun süren çalışmalar sonunda, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi’nin 30. yıldönümü olan 20 Kasım 1989’da “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi”² adıyla resmîyet kazanmış ve 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye’de ise 14 Eylül 1990 tarihinde imzalanan Çocuk Hakları Sözleşmesi, 23 Aralık 1994 tarihinde onaylanarak, 27 Ocak 1995 tarih ve 22184 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmasıyla birlikte yürürlüğe girmiştir (Saldırım, 1999). Sözleşmenin 3. maddesi, çocukların haklarının korunması hususunda şu ifadeleri içermektedir (Resmî Gazete, 27.01.1995):

1. Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir.
2. Taraf devletler, çocuğun ana-babasının, vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de göz önünde tutarak, esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alırlar.
3. Taraf devletler, çocukların bakımı veya korunmasından sorumlu kurumların, hizmet ve faaliyetlerin özellikle güvenlik, sağlık, personel sayısı ve uygunluğu ve yönetimin yeterliliği açısından, yetkili makamlarca konulan ölçülere uymalarını taahhüt ederler.

Uluğtekin (2004: ss.7-8), çocuk adalet sistemlerinin “suç kontrol modeli” ya da “geleneksel yaklaşım”, “rehabilitasyon modeli” ya da “refah yaklaşımı” ve “adil yargılanma modeli” yada “adalet yaklaşımı” adıyla bilinen 3 temel model ve yaklaşıma dayandığını ifade etmiştir. “Suç kontrol modeli” ya da “geleneksel yaklaşım”da amaç suçluların korunmasıdır; bu nedenle suç işleyen çocuk tutuklanarak cezaevine konmalı, ceza suçludan çok suça uygun olmalı ve suçluyu toplumdan uzak tutacak biçimde infaz edilmelidir. “Rehabilitasyon modeli” ya da “refah yaklaşımı” suça itilmiş çocukların üretken ve uyumlu bireyler olarak topluma yeniden kazandırılmasını amaçlamaktadır. Çocuk suçluluğunun toplumsal ve bireysel etkilerin ortak bir

²“Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi” bazı kaynaklarda “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme” olarak da geçmektedir.

ürünü olması nedeniyle, çocuğun suç teşkil eden davranışları araştırılarak, içinde bulunduğu psiko-sosyal ve ekonomik koşullar içinde değerlendirilmeli ve cezalandırılmaktan ziyade gereksinimlerine uygun geniş bir hizmet ağından yararlandırılmalıdır. “Adli yargılanma modeli” veya “adalet yaklaşımı” ise kişisel özgürlüklerin her koşulda korunmasını, devletin vatandaşların üzerindeki kısıtlayıcı gücünün sınırlandırılması düşüncesine dayanır. Buna göre, polisin tutuklama ve soruşturma sırasında çocuğun kişisel haklarına zarar vermeyecek biçimde hareket etmesi, yargılama sürecinde suç hakkındaki savlar araştırılarak çocuğun haklarının korunması ve eşit suça eşit ceza verilmesi sağlanmalıdır.

Uluğtekin (2004: s.6)ayrıca, tümüyle çocuklara özgü, çocuğu bir “baba” gibi koruyarak çıkarlarını en üst düzeyde gözetken, çocukların suç işlemesini önlemek için onların gereksinim ve sorunlarını gidermeyi amaçlayan Çocuk Mahkemeleri’nin 4 temel ilkeye dayanarak kurulduğunu söyler. Bunlar;

- 1- Çocuğun gelişimini sürdürmekte olan bir varlık olduğu ve ona bir yetişkin gibi davranarak işlemiş olduğu suçtan tümüyle onu sorumlu tutmanın yanlış olduğu,
- 2- Çocuğun bir yetişkine kıyasla rehabilite edilmeye daha uygun olduğu, bu nedenle adaletin cezadan çok eğitici ve tedavi edici bir yaklaşımla uygulanması gerektiği,
- 3- Çocuk hakkında karar verirken, içinde bulunduğu özel koşullar ve ihtiyaçları göz önünde bulundurmanın önemi,
- 4- Çocuk adalet sisteminin, yetişkinlerin tabi olduğu katı, karmaşık ve cezalandırıcı işlemlerden uzak tutulması gerektiğidir.

İlk çocuk mahkemesinin 1899 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nin Illinois eyaletinin Chicago kentinde kurulduğu; bunu İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya, Sovyetler Birliği ve İspanya’da kurulan çocuk mahkemelerinin izlediği bilinmektedir (Yavuzer, 2009: s.280). Ülkemizde ise Adalet Bakanlığı ilk kez 1945 yılında, daha sonra 1952 yılında hazırlanan tasarılar ile Çocuk Mahkemeleri’ni kurmaya teşebbüs etmiş, ancak her iki tasarı da kanunlaşmamıştır. Son olarak 1965 yılı Ocak ayı içinde “Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Tasarısı” adıyla 5 bölüm ve 49 maddeden meydana gelen bir tasarı daha hazırlanmıştır. Bu tasarı kapsamında, her Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde bir Çocuk Mahkemesi kurulması, mahkemede görev alacak yargıçların süreli olarak ve seçimle göreve getirilmesi; yargıçların evli, çocuk sahibi ve pedagoji, psikiyatri, tıp veya sosyal yardım alanlarında çalışmış kişilerden seçilmesi gibi koşullar öngörülmüştür (Günal, 1965: s.338). Ayrıca tasarıda Çocuk Mahkemeleri, bağlı olduğu Ağır Ceza Mahkemesi’nin yetkili olduğu bölgede yer alan 18 yaş altındaki çocukların hafif hapis, para cezası veya bunlardan her ikisini gerektiren davalar ile asliye

sulh ve asliye ceza mahkemesinin görev alanında yer alan dava türlerine bakmakla görevlendirilmiştir. Tasarıda, suç işlediği sırada 12 yaşını bitirmemiş çocuklar için kovuşturma yapılmayıp, yalnızca tedbir uygulanması; 12 yaşından büyük 18 yaşından küçük olanlar için ceza ile birlikte tedbir uygulanması; suç işlememiş ancak ahlakı bozulmuş (ya da bozulma tehlikesi gösteren), terk edilmiş, dışlanmış, tehlike arz eden veya itaatsizlik gösteren çocuklar hakkında da yine tedbir uygulanmasından söz edilmiştir. Duruşmaların gizlilik esasına uygun olarak yapılması, çocuğun velisinin, vasisinin ya da sosyal hizmet uzmanının duruşmaya başkan izni ile katılması; ceza sürelerinin ise ıslah evlerinde veya yetişkin cezaevlerinin özel bölümlerinde geçirilmesi, tasarıda üzerinde durulan diğer maddelerdir (Günel, 1965: ss.339-340). Ancak bu tasarı da hayata geçirilememiş, Türkiye’de Çocuk Mahkemeleri’nin kuruluşu 1979 yılına kadar gerçekleştirilememiştir.

Uluslararası düzeyde çocuk adaleti konusunda önemli bir gelişme olan Çocuk Mahkemeleri’nin Batılı ülkelerde kurulmaya başlanması üzerine, ülkemizde de – çoğu sosyolog ve hukukçu – pek çok isim Çocuk Mahkemeleri’nin Türk adalet sisteminde yer alması gerekliliğini konu alan yazılar kaleme almıştır. Şensoy (1949), Türkiye’de Çocuk Mahkemeleri’nin kurulmasına ilişkin meclise sunulan ancak hayata geçmeyen ilk tasarının ardından “Çocuk Suçluluğu - Küçüklük - Çocuk Mahkemeleri ve İnfaz Müesseseleri” adlı bir çalışma yayınlamış; bu çalışmada Fransa, İngiltere, Belçika, Almanya, İtalya, İsviçre ve Amerika Birleşik Devletleri’ndeki Çocuk Mahkemeleri’ni karşılaştırarak, uluslararası düzeyde çocuk adalet sistemine eleştirel bir gözle yaklaşmıştır. Altürk (1961), İnanç (1965), Atalay (1967) ve Alanyalı (1968), İngiliz çocuk adalet sistemi ve İngiltere Çocuk Mahkemeleri hakkında yapmış oldukları çalışmaları ile Türkiye’de de benzer bir çocuk adalet sistemi kurulması düşüncesini desteklediklerini ifade etmişlerdir. Aybar (1966), Cuhruk (1966), Akkan (1967), Gölcüklü (1967) ve Özkan (1970) Fransız çocuk adalet sistemi ve Fransa Çocuk Mahkemeleri çerçevesinde benzer çalışmalar ortaya koyarken; Güray (1974) ise İtalya Çocuk Mahkemeleri hakkındaki araştırmasını benzer bir çerçevede ele alarak yayınlamıştır. Amerikan ve Macar Çocuk Mahkemeleri’ni çok yönlü biçimde araştırarak karşılaştırmasını yapan Karabel (1967: s.158), 1965 yılında “Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Tasarısı”nın sunulmasından sonra kaleme aldığı yazısında çocuk mahkemeleri konusunun nihayet Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde görüşülüyor olmasından duyduğu memnuniyeti belirterek, Türk çocuğunun hakları korunarak yetişmesi ve topluma faydalı bir insan olma imkânına sahip olması için kanun tasarısının bir an evvel yasalaşmasını arzu ettiğini ifade etmiştir. Kıray (1969), Çocuk Mahkemeleri’nin kronolojik olarak gelişimini irdeleyerek, eski çağlardan itibaren çocuk adalet sisteminde meydana gelen değişiklikleri ve çağımızdaki yansımalarını tartışmıştır. Bamyacıoğlu (1969), 1965 “Çocuk Mahkemelerinin

Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Tasarısı'nın suça itilmiş çocukların, yetişkin mahkemelerinden ayrı bir tutumla yargılanacak olmasının yanı sıra; çocuğun içinde bulunduğu sosyo-kültürel yapıya bağlı olarak gerekli tedbir ve koruma kararlarının alınması hususunda da fayda sağlayabilecek olması nedeniyle önemli olduğunu belirtmiştir. Yavuzer (1977: s.137) ise aynı kanun tasarısı hakkındaki görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

Yasa tasarısı tümü içinde ele alındığında bazı boşluklara rastlanabilir. Uygulama safhasında birtakım zorluklara uğranacağı şimdiden görülmektedir. Zira ülkemizde çocuk ve gençlik psikolojisinin yanında suçlu çocukların yeniden eğitimi konusunda ihtisaslaşmış eleman sayısı yok kadar azdır. Bütün bunlara rağmen tasarının, çocukların suç işleme nedenlerinin yetişkinlere oranla farklı olduğunu kabul eden, soruna psiko-sosyal açıdan bakan ve bu doğrultuda çözüm arayan bir tasarı olması, gençlerin onurlarının korunmasına özen göstererek onlara iş öğretmesi, çalışma olanakları araması ve topluma yeniden uyumlarının sağlanması için tüm çarelere başvurusu açısından önemi büyüktür.

“Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Tasarısı” ile ilgili ilk değerlendirmeyi, o dönem Birleşmiş Milletler tarafından Türkiye’de suçların önlenmesi ve suçluların ıslahı konusunda görevlendirilen uzman Lopez-Rey’in yaptığı bilinmektedir. Lopez-Rey, 1965 yasa tasarısını, 1889 tarihli İtalyan Ceza Kanunu modelinin aynen koruduğunu ve etkisini yitirmiş bir sistemi savunmanın doğru olmadığını belirterek eleştirmiştir. Lopez-Rey, değerlendirmesinde 12 yaşından küçük çocuklar hakkında cezai işlem yapılmaması, 12-18 yaş arası çocukların davalarının Çocuk Mahkemeleri’nde görülmesi, suç işleyen çocukların Türk Ceza Kanunu’ndan tümüyle çıkarılarak mevcut sistemin terk edilmesi ve çocuk mahkemeleri yasası ile çağdaş bir çocuk adalet sistemi oluşturulması gibi önerilerde bulunmuştur. Ayrıca Lopez-Rey bu yeni sistemde suç işleyen çocuk için “ceza yaptırımlar” yerine “tedbirler” uygulanmasını; bu tedbirlerin çocuğun gereksinimlerine göre belirlenmesini ve çocuğun hapis cezasının yerine getirildiği bir müesseseye değil, eğitim kuruluşu işlevi gören bir ıslah evine gönderilmesini önermiştir (Uluğtekin, 2004: ss.56-57).

3. Türkiye’de Çocuk Mahkemeleri

Türkiye’de çocuk adalet sisteminde gösterilen en büyük gelişmelerden biri 7 Kasım 1979 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilerek, 21 Kasım 1979 tarihinde 16816 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan ve 1 Haziran 1982 tarihinde yürürlüğe giren 2253 sayılı “Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun”dur. Fıilen Haziran 1982’de göreve başlaması öngörülen fakat görev alacak yargıç ve savcı sayısının yeterli olmaması nedeniyle ancak 1987 yılında Ankara’da açılabilen 1. Çocuk Mahkemesi’ne, ilk olarak 1987 yılının Eylül ayında bir psikolog ve bir pedagoğ atanmıştır (Yavuzer, 2009: s.280; Güneş & Olungan, 2014: s.219).

Altay, (1989: ss.78-82), başkanlık görevini yürüttüğü 1. Ankara Çocuk Mahkemesi'nde, faaliyete geçtiği 5 Ekim 1987 tarihinden 1987 yılı sonuna kadar görülen 21 davadan 14'ünün ırza geçme, ırza geçmeye teşebbüs tasaddi ve alıkoyma, 4'ünün öldürmeye teşebbüs, 2'sinin gasp ve 1'inin orman yakma suçları olduğunu; 1988 yılı başından 8 Mart 1988 tarihine kadar görülen 101 davadan ise 5'inin ırza geçme, ırza geçmeye teşebbüs tasaddi ve alıkoyma, 3'ünün gasp, 2'sinin tedbirsizlik ve dikkatsizlik sonucu orman yakma, 1'inin tedbirsizlik ve dikkatsizlik sonucu ölüme neden olma, 2'sinin yaralama, 1'inin bıçak teşhir, 1'inin silahla tehdit, 1'inin öldürmeye teşebbüs, 1'inin resmi evrakta sahtecilik, 1'inin gaspla birlikte ırza geçme, 1'inin resmi mercilere yalan beyanda bulunma ve 82'sinin muhtelif suretlerde hırsızlık suçunu oluşturduğunu belirtmiştir. 1987 yılı içerisinde hiçbir hırsızlık davasının mahkemeye intikal etmemesine karşın; 1988 yılında büyük oranda hırsızlık davasının görülmesini Altay, 2 Mart 1988 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan 3412 sayılı kanunla 2253 sayılı kanunda yapılan değişikliğe bağlamaktadır. Buna göre, o zamana kadar bir Ağır Ceza Mahkemesi niteliğinde görülen ve sadece ağır ceza suçlarına bakan 1. Ankara Çocuk Mahkemesi, bu yasa değişikliği ile küçüklerin genel mahkemelerde görülen tüm davalarına bakmakla görevlendirilmiş ve 87 hırsızlık davası 37 gün gibi kısa bir sürede Çocuk Mahkemesi'ne intikal etmiştir. Bunun nedeni, genel olarak Ağır Ceza Mahkemeleri'nin suçun işlenmesinden önce kişiye müdahalede bulunmayıp, davanın mahkemeye intikalinden sonra duruşma safhasında göreve başlaması ve nihai hükümle görevi bitirmesine karşılık; Çocuk Mahkemeleri'nin çocukla suçu işlemeden, hakkında iddianame ile dava açılmadan önce ilgilenerle görüşerek göreve başlamasıdır.

2253 sayılı kanunun 3412 sayılı kanunla değişikliğe uğrayan 14 maddesi uyarınca velisi, vasisi, çocuğa bakmakla mükellef olan kimse ya da Cumhuriyet Savcılığı'nın talebi üzerine; beden, ruh, ahlak gelişimi ve güvenliği tehlikede olan ya da itaatsizlik gösteren çocuklar hakkında 10. maddede yer alan tedbirleri alma ve uygulama yetkisi de Çocuk Mahkemeleri'ne verilmiştir. Bu maddede yer alan tedbirler veliye, vasiye veya bakımı üstlenen bir akrabaya teslim etme veya güvenilir bir aile yanına ya da bu amaçla kurulmuş çocuk bakım ve yetiştirme yurtlarına yerleştirme; genel katma bütçeli daireler, mahalli idareler, bankalar, iktisadi devlet teşekkülleri vb. tarafından kurulmuş fabrika, ziraat işletmesi, müessese gibi iş yerlerine ya da meslek sahibi bir ustanın yanına yerleştirme; gerekli görüldüğü halde bir hastane veya özel eğitim kurumlarına yerleştirme olarak sıralanmaktadır. Bu aşamada çocuk henüz bir suç işlememiş ancak işleme eğilimde ya da korunmaya muhtaç durumdadır (Altay, 1989: ss.82-83).

Çocuk Mahkemeleri bir başkan ve iki üyeden oluşmakta, ayrıca 2253 sayılı kanunun 30. maddesi gereği –sosyal araştırma ve gözetimi yapmak üzere –sosyal hizmet uzmanı, sosyolog,

pedagog, psikolog ve psikiyatr gibi alan uzmanları³ atanmaktadır. Kanununun 31. maddesine göre ise, “gözetim delegeleri” adı verilen bu görevliler, gözetimlerine verilen çocukların "eğilimlerini ve gidişatını" devamlı olarak gözetmek ve çocuğun ebeveynlerinden veya diğer kişi ve kurumlardan çocuk hakkında bilgi toplayarak durumu iki ayda bir olmak üzere raporla mahkemeye sunmakla görevlidirler (Uluğtekin, 2004: s.65).

Yargılama safhasında ise, kanununun 20/1 maddesi uyarınca ceza ve tedbir kararları uygulanmadan önce, çocuğun işlediği suçun anlam ve sonuçlarını idrak edebilecek bedeni, akli ve ruhi sağlığa ve olgunluğa sahip olup olmadığının tespiti yapılmalıdır. Kanununun 20/2 maddesi ise ceza uygulanmadan önce çocuğun aile, okul, yetişme ortamı veya içinde bulunduğu şartlar ile gerekli görülen sair hususların Çocuk Mahkemeleri bünyesinde görev yapan alan uzmanları ya da bu personelin iş yoğunluğu nedeniyle müsait olmaması durumunda özel kurum ve kuruluşlardan görevlendirilen kişiler tarafından araştırılması ve 11. maddede belirtildiği şekliyle inceleme raporu oluşturulmasını öngörmektedir. Ancak, inceleme raporunun düzenlenmesi, gerekli görülmesi halinde mahkemenin takdirine bırakılmıştır (Altay, 1989: ss.84-86).

Uluğtekin (2004: s.157), inceleme raporlarının işlevine ve önemine dikkati çekerek; raporun düzenlenmesinin mahkemenin takdirine bağlı olmak yerine zorunlu olması gerektiğini belirtmiştir. Alan uzmanı, çocuğun yanı sıra ailesi, arkadaşları, okul çevresi ve sosyal çevresi ile iletişim kurarak, yargı sürecinden en az zararla çıkmasında, onu suça iten nedenlerin araştırılmasında ve çözülmesinde etkin rol oynar. Dolayısıyla, alan uzmanı tarafından ve müracaatçı ile alan hizmet uzmanı arasındaki iletişime dayanarak hazırlanan sosyal inceleme raporları, çocuk mahkemesi ile diğer kaynaklar arasında bir köprü işlevi görerek, suça itilmiş çocuğun yeniden sosyalleşmesi sürecinin başlangıç noktasını temsil etmektedir. Saruç ve Güneş de (2014: s.116), çocuklara ilişkin davalarda yetkili makamın karar vermeden önce, alan uzmanları tarafından hazırlanan sosyal inceleme raporlarını okumanın, çocuğun sosyal ve ailevi geçmişi, okul durumu, eğitim tecrübesi gibi konularda bilgi sahibi olmasını sağlaması nedeniyle son derece önemli ve vazgeçilmez olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda söylenebilir ki, alan uzmanları çocuğa yakalama anından itibaren destek olmak, çocuğun özel durumu ve kişilik özellikleri hakkında sosyal inceleme raporları hazırlamak, suça itilmiş olan çocuğu denetlemek/süpervize etmek ve yönlendirmek, hapis cezası süresince ve salıverilme sonrasında çocuğa destek sağlamak (tamamlayıcı bakım) gibi sürecin tamamını kapsayan görevleri yerine getirmesi nedeniyle Çocuk Mahkemeleri’nde oldukça işlevsel ve önemli bir yere sahiptir. (UNICEF, 2013; Parlak & Çelebi, 2018: s.168)

³Çalışmanın bundan sonraki kısmında Çocuk Mahkemeleri’nde görev yapan sosyal hizmet uzmanı, sosyolog, pedagog, psikolog ve psikiyatr gibi meslek gruplarından “alan uzmanı” olarak bahsedilecektir.

Güneş ve Olungan (2014), yaptıkları çalışmada Çocuk Mahkemeleri'nin suça itilmiş çocuğun adil yargılanması ve sağlıklı bir birey olarak topluma kazandırılması için son derece önemli bir parçası olan alan uzmanlarının, uygulamada karşılaştıkları zorluklara dikkati çekerek Çocuk Mahkemeleri'nin çalışma koşullarının iyileştirilmesi için önerilerde bulunmuşlardır. Buna göre alan uzmanlarının sosyal inceleme sırasında karşılaştığı güçlüklerin başında personel sayısının az, buna karşılık takip edilen dosya sayısının fazla olması nedeniyle yaşanan iş yoğunluğu gelmektedir. Bir alan uzmanına ayda ortalama 15-40 dosya yönlendirildiğini; ancak, bir çocuğun ailesi ve sosyal çevresinin incelenerek, detaylı bir rapor yazılabilmesi için en az 2 iş gününe ihtiyaç duyulduğunu belirten Güneş ve Olungan uzmanlara yönlendirilen dosya sayısının sınırlandırılması gerektiğini ifade etmektedir. Çalışmada bahsedilen bir diğer sorunun Aile ve Çocuk Mahkemeleri'nde çalışan alan uzmanlarının adliye içinde çalışma ve görüşme odalarının olmaması, sosyal incelemeye giden uzmanlara araç tahsis edilmemesi, çoğu zaman yol giderlerinin karşılanmaması, herhangi bir güvenlik önlemi alınmaması gibi yetersiz fiziki koşullar olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, özel ihtisas mahkemesi olan Çocuk Mahkemeleri'nde çalışan ve çoğu lisans derecesine sahip alan uzmanlarının zaman zaman özel uzmanlık konuları gerektiren dosyalar takip etmek durumunda kaldıkları ancak bununla ilgili yeterli hizmet içi eğitim ve süpervizyon desteği alamadıkları eleştirilen bir başka noktadır.

Sonuç

Çocuk Mahkemeleri'nin işleyişi konusundaki görüşler suç ve çocuk ilişkisini genellikle hukuk boyutu ve sosyal hizmetler boyutu olmak üzere iki boyutta ele almaktadır. Hukuk boyutu suça sürüklenmiş çocuğun, işlediği suçun mahiyetine uygun ve adil bir biçimde yargılanması noktasına değinirken; sosyal hizmet boyutu çocuğun bu yargı sürecinden en az hasarla ve sağlıklı bir biçimde çıkabilmesi için gereken önlemler üzerine yoğunlaşmıştır.

Özellikle 1930'lardan sonra – Batılı toplumların Çocuk Mahkemeleri konusundaki çalışmalarının da teşvikiyle – Türkiye'de çocuklara mahsus bir adalet sistemine ve Çocuk Mahkemeleri'ne olan ilgi ve gereksinimin arttığı görülmektedir. Çocukların yetişkin ceza sistemi yasalarına göre cezalandırılmak ve toplumdan kopararak hapsedilmek yerine; suç içeren davranışları terk ederek sağlıklı ve hem kendine hem de topluma faydalı bireyler olarak rehabilite edilmesi pek çok hukukçu ve toplum bilimci tarafından arzu edilmiş ve dile getirilmiştir.

Çocuk Mahkemeleri'nin öncelikli görevi suça eğilimli veya tehdit altındaki çocukları koruma altına almak, suç işlemesini önlemek; suça itilmiş çocuğu ceza yaptırımının yanı sıra rehabilite ederek topluma yeniden kazandırmak ve hükümden sonra da gözetim altında tutmaktır.

Dolayısıyla Çocuk Mahkemeleri'nin görevleri – diğer mahkemelerden farklı olarak – çocuk suç işlemeden önce başlayıp, yargılama, hüküm ve infaz sonrası gözetim ve denetim aşamalarında da devam etmektedir.

“Suçlu” damgası, çocuğun hayatı boyunca karşısına çıkacak ve yeniden suça yönelmesine zemin hazırlayacak biçimde kişiliğini etkileyecek bir etiket olarak görülmeli; bu nedenle suçlu geçmişini olan çocuklar meslek sahibi edindirilmeli, hoşgörüle, kendilerine ve içinde buldukları topluma faydalı bireyler olmaları yönünde desteklenmelidir. Sosyal inceleme raporları suç eyleminde bulunan çocukların geçmişini, suça sürüklenme sürecini ve gelecekte sahip olacağı kişiliği betimleyen belgelerdir. Suça eğilimli ya da suç faili olduğu tespit edilen çocuk hakkında sosyal inceleme raporu hazırlanmadan ya da hazırlanmış olan rapor dikkatle okunmadan verilecek olan ceza ya da tedbirin ne çocuğa ne de topluma bir faydası olacaktır.

Çocuğun geçmişi ve içinde bulunduğu özel şartların tahlili ne kadar önemliyse, bunu incelemek ve rapor etmekle görevli alan uzmanlarının çalışma koşulları da bir o kadar önemlidir. Çocuğun suça sürüklenmesine neden olan geçmiş yaşantı ve çevre koşullarını iyi derecede tahlil edebilen bir alan uzmanı, hazırlayacağı ve mahkemeye sunacağı raporda çocuğun geleceği için önemli kararlar verilmesinde rol oynayabilmektedir.

Çocuk Mahkemeleri konusunda yapılmış olan tüm araştırmalar ve yazılmış olan tüm eserlerin, mevcut sistemin mükemmel olmadığı; ancak, Çocuk Mahkemeleri'nin kurulmasının, sağlıklı nesiller yetiştirmek ve toplumu suçtan azami ölçüde arındırmak için önemli bir adım olduğu konusunda hemfikir oldukları söylenebilir.

Kaynakça

- Acar, G., Demir, A., Görmez, D., Keser, İ. (2015). *Aile ve Çocuk Suçluluğu İlişkisi*. Uluslararası Katılımlı 3. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongre Kitabı. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi
- Akalın, N. (1999). *Çocuğun Suça İtilmesinde Toplumsallaşma Öğelerinin Etkisi*. I. İstanbul Çocuk Kurultayı Bildiriler Kitabı. İstanbul: İstanbul Çocuk Vakfı Yayınları.
- Akıncı, Y., Atakan, T. (1968). *Psikolojik – Pedagojik – Hukuki Yönleriyle Suça Giden ve Suç İşleyen Çocuklar*. Hukuk ve Eğitim Serisi (3). İstanbul: Mim Yayınları.
- Akkan, K. (1967). Fransa'da Çocuk Mahkemelerinin Özelliği ve Çocuk Hâkiminin Duruşmadaki Rolü. *Adalet Dergisi*, 58(4), 269-284.

- Akyüz, E. (2012). *Çocuk Hukuku: Çocukların Hakları ve Korunması*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Alanyalı, A. (1968). İngiltere'de Çocuk Mahkemeleri, Suçlu Çocuklar ve Islah Kurumları. *Adalet Dergisi*, 59(9-10), 516-529.
- Atalay, S. (1967). İngiliz Çocuk Mahkemeleri. *Adalet Dergisi*, 58(1), 14-23.
- Altay, T. (1989). *Türkiye'de Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemelerinin Rol ve Fonksiyonları*. İçinde: Ortak Kitap'89 (1), Ankara: Ortak Kitap.
- Altürk, H. (1961). İngiltere'de ve Gal'de Çocuk Mahkemeleri. *Adalet Dergisi*, 52(11-12), 1149-1161.
- Attar, H. (1993). *Eğitim ve Çocuk Suçluluğu*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Aybar, A. (1966). Fransa'da Çocuk Mahkemeleri ve Suçlu Çocukların Usulü Muhakemesi. *Adalet Dergisi*, 57(12), 864-880.
- Bamyacıoğlu, N. (1969). Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri. *Adalet Dergisi*, 60(2), .90-94.
- Cuhruk, M. (1966). Çocuk Suçluluğu ve Fransa'da Çocuk Mahkemeleri. *Adalet Dergisi*, 57(1), 34-57.
- Çataloluk, S. (1983). Çocuk Suçluluğu. *Adalet Dergisi* (9), 973-1020.
- Çelik, E., Efe, A. (2018). Çocukların Suça Sürüklenmesinin Önlenmesinde Aile Kurumu ve Dinin Önemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(4), 1425-1432.
- Çopur, E., Ulutaşdemir, N., Balsak, H. (2015). *Çocuk ve Suç*. Uluslararası Katılımlı 3. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongre Kitabı, 120-124. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi.
- Dinç, A. (2013). *Çocuk Suçluluğunda Ailenin Rolü*. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi.
- Dolu, O. (2012). *Suç Teorileri: Teori Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Dönmezer, S. (1943). Garp Memleketlerinde ve Memleketimizde Çocuk Suçluluğunun Umumi İnkişafı. *İş Mecmuası Çocuk Sayısı*, 34, 96-126.
- Dönmezer, S. (1994). *Kriminoloji*. İstanbul: Beta Basım – Yayımlı.
- Elibol, Ş. (1998). *11-15 Yaş Grubundaki Mala Karşı Suç İşlemiş Çocukların Sosyo-Demografik Özellikleri*. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- Erbay, E., Güneş, D. K., Ege, A., Baksi, Y., Civelek, F. (2015). 2010-2012 Yılları Arası Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının İncelenmesi: Ankara 1. Çocuk Mahkemesi Örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 26(2), 31-52.
- Ereş, F. (2009). Toplumsal Bir Sorun: Suçlu Çocuklar ve Ailenin Önemi. *Aile Toplum ve Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, 11(5), 88-96.
- Göç, L. (2006). *Çocuk Suçluluğu ve Polisin Yaklaşımı*. Kahramanmaraş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş.
- Gökulu, G. (2019). Suç Kuramları: Biyolojik Ve Psikolojik Yaklaşımlar - Eleştirel Bir Değerlendirme. *Turkish Studies Social Sciences*, 14(4), 1471-1488.
- Gölcüklü, F. (1962). *Türkiye’de Çocuk Suçluluğu Hakkında Bir Araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Gölcüklü, F. (1967). Fransız Hukukunda Suçlu Çocuklar ve Korunmaya Muhtaç Küçükler Meselesi. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 171-210.
- Günel, Y. (1965). Yirmi Yıldır Gerçekleşmeyen Bir Tasarı Çocuk Mahkemeleri Kanunu Tasarısı. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 20(1), 337-340.
- Güneş, D. K., Olungan, O. (2014). *Aile ve Çocuk Mahkemelerinde Çalışan Uzmanların Uygulamada Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Sosyal Hizmet Sempozyumu "Türkiye’de Adalet Sistemi ve Sosyal Hizmet" Bildiri Kitabı, 217-233. Ankara: Başkent Üniversitesi.
- Güray, F. (1974). İtalya’da Çocuk Mahkemeleri. *Ankara Barosu Dergisi*, 2, 210-215.
- İnanç, V. (1965). İngiltere’de Çocuk Mahkemeleri. *Adalet Dergisi*, 56(1), 23-38.
- Kalyoncu, H. (2009). *Aile İçi Şiddet ve Şiddet Ortamında Çocuklar*. İstanbul: Popüler Yayınevi.
- Karabel, S. S. (1967). Amerika Birleşik Devletleri’nde ve Macaristan’da Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri. *Adalet Dergisi*, 58(2), 135-159.
- Karataş, Z., Mavili, A. (2019). Çocuk Adalet Sisteminde Suça Sürüklenen Çocuklara Yönelik Uygulamalarda Karşılaşılan Sorunlar. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(45), 1013-1044.
- Kıray, M. (1969). Çocuk Mahkemelerinin Doğuşu ve Kronolojik Tekâmülü. *Adalet Dergisi*, 60(6), 356-366.
- Kırımsoy, E., Acar, H., Sevük, H. Y., Kaynak, H., Aydın, M., Antakyahoğlu, Ş., Özdemir, U., Mutlu, Y., Acar, Y. B. (2013). *Çocuk Adalet Sistemi Sosyal Çalışma Görevlileri İçin Eğitim Kitabı*. Ankara: Çocuklar İçin Adalet Projesi Paydaşları.

- Miller, J. M. (2009). *21st Century Criminology: A Reference Handbook*. Thousand Oaks: Sage Publications Inc.
- Öntaş, Ö. C. (2008). Çocuk Adalet Sistemi ve Çocuk-Polis İlişkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 19(2), 21-37.
- Öter, G., Akalın, N. (1993). *Paşa Kapısı Cezaevindeki Tutuklu Çocukların Psiko-Sosyal, Sosyo-Kültürel, Ekonomik ve Kriminolojik Özellikleri*. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi – Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Özkan, S. (1970). Fransa'da Suçlu Çocukların Kovuşturulması ve Yargılanması. *Adalet Dergisi*, 61(11), 669-676.
- Parlak, S., Çelebi, Ç. D. (2018). Çocuk Adalet Sisteminde Çalışan Sosyal Çalışma Görevlilerinin Uygulamaya Yönelik Algıları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(2), 163-189.
- Resmi Gazete (1995). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. 27.01.1995 tarihli 22184 sayılı Resmi Gazete.
- Resmi Gazete (2005). *Çocuk Koruma Kanunu*. 15.07.2005 tarihli 5395 sayılı Resmi Gazete.
- Saldırım, M. (1999). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Açısından Suça İtilmiş Çocuğun Haklarına Bir Bakış ve Bir Öneri. *Adalet Dergisi*, 1, 144-155.
- Saldırım, M. (2002). *Suçta İtilmiş Çocukların Yeniden Sosyalizasyonu Projesi*. I. Ulusal Çocuk ve Suç, Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu, 29 – 30 Mart 2001 Ankara Üniversitesi – Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi, UNICEF.
- Saruç, S., Güneş, D. K. (2014). Suça Sürüklenen Çocuklar Hakkında Hazırlanan Sosyal İnceleme Raporlarının Mahkeme Kararlarına Etkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 25(1), 109-132.
- Sevük, H. Y. (1998), *Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu İle Mücadelede Kurumsal Yaklaşım*. İstanbul: Beta Basım – Yayım.
- Şensoy, N. (1949). Çocuk Suçluluğu - Küçüklük - Çocuk Mahkemeleri ve İnfaz Müesseseleri. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 15(2-3), 569 – 633.
- Tekin, U. (2005). *Çocuk Yargılamasında Avrupa'daki Yeni Uygulamalar*. İçinde: Çocuklar ve Suç – Ceza (Ed.: Yener Ünver). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Uluğtekin, S. (2004). *Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları (2. Baskı)*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği.
- UNICEF (1998). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. Ankara: Türk Basın ve Basım A.Ş.
- UNICEF (2013). *Çocuk Adalet Sisteminde Sosyal Çalışmanın Rolü*. Ankara: UNICEF.

Vito, G. F., Maahs, J.R. (2017). *Criminology: Theory, Research and Policy*, 4th Ed.. Burlington: Jones & Bartlett Publishers.

Yavuzer, H. (1977). Çocuk Mahkemeleri Yasa Tasarısının Getireceği Yenilikler ve Ülkemizde Çocuk Suçluluğu Sorunu. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 43(1-4), 131-137.

Yavuzer, H. (2009). *Çocuk ve Suç*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yılmaz, E. (1992). *Hukuk Sözlüğü*. Ankara: Yetkin Yayınları.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 17.05.2020 – Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 20.06.2020

Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi

Journal of Social and Cultural Studies

www.toplumvekultur.com

Yıl/Year: 2020, Sayı/Issue: 5, Sayfa/Page: 80-106

SOSYO-KÜLTÜREL DEĞİŞME AÇISINDAN GÜNEY MARMARA GENÇ ÇİFTÇİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA¹

Süheyla Sarıtaş² - Uğur Çoban³

Öz

Bu çalışmanın amacı sosyo-kültürel değişimin Güney Marmara genç çiftçileri üzerindeki etkilerini, çiftçiliğin geleceğine dair beklentilerini, tarımsal sürdürülebilirliğin genç çiftçiler için önemi ve günümüze dair çiftçilik algılarını ortaya koymaktır. Çalışma genel olarak bu konuları araştırmak amacıyla genç çiftçilerin çiftçilik deneyimlerine odaklanmaktadır. Bu araştırma, fenomenolojik analiz kullanılan bir nitel durum çalışması olmakla birlikte çiftçilik ile ilgili konulara ve sorunlara genç çiftçilerin bakış açısıyla yeni bir argüman getirmektedir. Bu amaçla Güney Marmara Bölgesi'nde yaşayan 20 genç çiftçi ile derinlemesine mülakat yapılmıştır. Araştırmada elde edilen ana bulgular ve sonuçlara göre genç çiftçiler yaş, cinsiyet ve eğitim durumlarına göre sosyo-kültürel değişim konusunda farklı algılara sahip olsalar da çiftçilik bağlamında ortak anlamlandırmaları mevcuttur. Toplumsal bağlamda çiftçiliğe dair genel yargılardan genç çiftçiler de etkilenmektedir. Bu etkilenme durumunda buldukları kırsal çevrede sosyal yalnızlık yaşasalar da gelenekselden farklı olarak yeni kültürel değerlere yönelmeye ve çözümler üretmeye çalıştıkları tespit edilmiştir. Yüzyıllardır devam eden kırdan kente yönelik göçün varlığına rağmen, kentsel yaşamı sürdüremeyen ve bazı ekolojik farkındalıklara sahip birey ve toplulukların, bugün tersine -ketten kıra doğru- göçe yöneldikleri de görülmektedir. Nitekim söz konusu göç hareketleri ile tarımsal üretime katılım oranı ve üretim şekillerinde bazı değişiklikler genç çiftçileri etkilemektedir. Bütün bunların sonucu olarak, sosyo-kültürel değişimler beraberinde tarımsal faaliyetlerin belirleyiciliğinde yeni ve çok yönlü tarım politikalarının geliştirilmesini zorunlu hale getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyo-Kültürel Değişim, Genç Çiftçi, Sürdürülebilir Tarım, Kır Sosyolojisi

¹ Bu çalışma birinci yazarın danışmanlığını yaptığı, ikinci yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Prof. Dr. Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, saritassuheyla@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8422-9950

³ Sosyolog, Balıkesir Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, u.cobanugur@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1960-0829

THE ASPECT OF SOCIO-CULTURAL CHANGE FOR SOUTH MARMARA'S YOUNG FARMERS

Abstract

The purpose of this study is to analyze the effects on socio-cultural change among young farmers, the importance of sustainable agriculture for young farmers and the perceptions of young farmers about farming in present. In order to investigate these themes, this study focuses on young farmers' farming experiences in general. The research concentrates on both a phenomenological analysis with qualitative case study and presents arguments of young farmers' perspectives. In this study there are 20 young farmers interviewed living in South Marmara. According to the data and results obtained in the research, the young farmers have different perceptions about their personal positions such as ages, gender and education. They have also common meanings in the context of farming. In social context, the young farmers have been also affected about the context of traditional farming. Because of that effect, it is determined that despite of the feeling of social loneliness among young farmers, their rural environment coincide in channeling themselves to new cultural values and finding solutions apart from traditional knowledge. Although there is the migration from rural to urban areas for centuries, it is seen that today the individuals and communities who are unable to sustain urban life and have some ecological awareness migrate from urban to rural areas. In fact, with the aforementioned migration movements, the portion of agricultural participation and the methods of production have been affecting to young farmers. As a result of these, with those socio-cultural changes bring about the necessity of the determination of agricultural activities, new and multifaceted agricultural policies.

Keywords: Socio-Cultural Change, Young Farmer, Sustainable Agriculture, Rural Sociology

Giriş

Tarım kavramı sosyal bilimler tarafından farklı ve çeşitli açılardan ele alınan bir alandır. Bu nedenle kavramın pek çok tanımı bulunmaktadır. Tarım, insanoğlunun ilk ekonomik faaliyetlerinden biri olup, doğayla insan arasındaki etkileşimin en yoğun yaşandığı sektördür (Mollavelioğlu, 2009: s. 39). İnsanlığın bin yıllar önce ürettiği ve topladığı tahılı depolamanın yaşamsal önemini fark etmesi ile birlikte ilk yerleşik köylerin kurulmasından, günümüzdeki endüstriyel tarım uygulamalarına kadar geçen süreçte, tarımsal faaliyetler geçimlik aile üretimlerinin dışına çıkıp teknolojiyle tanışarak değişime uğramıştır. Bu değişim ile birlikte insanların sosyal ilişkilerinde de dönüşümler yaşanmış ve her tarımsal üretim modeli yeni bir ilişkilenebilir ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan bu ilişkilenebilirler, kırsal alanlardaki mevcut nüfusun çoğunluğu sadece tarımsal üretim içinde faaliyet gösterirken yeni iş kollarının da gelişmesini sağlamıştır.

Tarım ve zanaat alanları özellikle son iki yüz yılda endüstrileşme sürecini yaşamıştır. Bu süreç sonunda özellikle modern çağla birlikte alanda uzmanlaşma etkili olmuş ve tarım başka bir işin yanında ikincil üretim alanı olarak değerlendirildiğinden tarımsal üretimde uzmanlaşma düşük seviyelerde kalmıştır. 2000’li yıllarda ise tarımsal üretimden süresiz kopuşlar yaşanmaya başlamıştır. Cumhuriyet dönemi boyunca yapılan nüfus sayımlarında mutlak bir artış gösteren kent nüfusu, 1985 yılı nüfus sayımı ile köy nüfusunu geçmiştir. Aynı dönemlerde oransal olarak sürekli azalan köy nüfusu mutlak olarak artmaya devam etmekteyken ilk kez 1990 yılı nüfus sayımlarında mutlak olarak da azalma göstermiştir (Akşit, 1998: s. 9). Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) 2019 yılı verilerine göre, 2000 yılında toplam nüfusun %35,1’i belde ve köylerde yaşarken bu oran 2019 yılında ise %7,2 olarak kaydedilmiştir (TUİK, 2019). Kırsal alan nüfuslarında yaşanan söz konusu sürekli veya dönemsel hızlı düşüşler kırsal alanlardaki değişimlerin anlaşılabilmesi için bugün detaylı araştırmaların yapılmasının önemini ortaya koymaktadır.

Cumhuriyet’in kurulduğu 1923 yılından 1970’li yıllara kadar Türkiye, tipik bir az gelişmiş ülke olarak tarımsal üretimde istikrarsızlıkların yaşandığı yapısını sürdürmüştür (Kazgan, 2017). Arslan’a (2019) göre, Türkiye’de kır sosyolojisi alan araştırmaları genel olarak 1930’larda başlar. 1930’larda Türkiye nüfusunun %75 kadarının köyde yaşıyor olması sebebiyle ülke kalkınmasının köylünün kalkınmasına bağlı olduğu görüşü yaygın olmakla birlikte, kapitalizmin 1929 yılı buhranı da köylülüğün ön plana çıkarılmasında etkili olmuştur. Kazgan’a (2017) göre, 1970 sonrası yıllarda tarımdaki dönemsel verimsizliklerin genel ekonomideki etkisi giderek azalmaya başlamıştır. Bunun sebebi olarak gelişen teknoloji ile coğrafi şartlara bağlı olarak yapılan üretimin azalması ve tarımsal üretime zarar veren diğer biyolojik etkenlerin ilaç ve gübre kullanımları ile azaltılmaya başlaması gösterilebilir. 1980’li yıllarda tarımın gayri safı milli hasıladaki (GSMH) payı %25 in, 2000’lerde ise %15’in altına düşmüştür. Bundaki en büyük pay ise tarımdan bağımsız sanayi kollarının çeşitlenmesi ve ihracattaki paylarının giderek artması olarak değerlendirilebilir (Kazgan, 2017). Bu ekonomik ilişkiler sosyal bilimlerin araştırma alanlarını etkilemiş ve 1990’lı yıllar kır sosyolojisine olan ilginin azalmasına neden olmuştur. 2010’lu yıllardan itibaren sürdürülebilirliğin önemi ve “tersine göç” kavramının kamuoyunda çokça yer almaya başladığı ve bu iki söylemin tarım ile ilişkilendirilmesi ile yeniden sosyal bilimlerin ilgisinin kırsal alanlara yöneldiği görünmektedir. Burada hazırlayıcı etkenler olarak da küreselleşme ve metropolleşmenin giderek artması ile kent hayatının zorluklarının son otuz yıllık süreçte çokça gündemde kalmış olması gösterilebilir.

Keyder'e (1998) göre, köylü ekonomisinin tasarrufu dışında gelişen çiftçilik, tarih boyunca aldığı uygulama şekilleri ve farklı kalıplarda görülen çeşitliliği nedeniyle tespit ve tanımlamalarda bulunması güç bir oluşum olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarım konusu ekonomi politikaları ekseninde ele alınabileceği gibi çiftçiliği eyleyen kişiler olarak çiftçilerin de süreç içindeki yorumları tanımlara ulaşmak açısından faydalı olacaktır. Son yıllarda çiftçiler ile ilgili hazırlanan akademik çalışmalar genel olarak ziraat, tarım ekonomisi ve iktisat alanlarında yapılmakta ve çalışmaların sonuçları genelde nicel verilere dayanmaktadır.

Güney Marmara Bölgesi, idari ve coğrafi olarak Balıkesir ve Çanakkale illerinin bulunduğu alanı kaplamaktadır. Bu çalışmamızda; Güney Marmara Bölgesi'nde çiftçilik ile uğraşan ve Genç Çiftçi Projesi'ndeki kriter yaş olarak belirlenmiş 18-40 yaş aralığındaki genç çiftçiler hedef olarak belirlenmiştir (Güney Marmara Kalkınma Ajansı, 2019, Kasım).

Araştırmamızda, genç çiftçilerin çiftçiliğe ve kırsal alanlara hangi anlamları yükledikleri, kültürel değişimlerden nasıl etkilendikleri, çiftçilik faaliyetleri ile ilgili memnuniyet durumları ve gelecek kaygıları, tehditler, riskler ve sosyo-kültürel değişmeyi doğrudan etkileyen kırsal kalkınma uygulamalarıyla etkileşimleri ortaya konmuştur. Araştırmamız öncelikli olarak kırsal alandaki toplumsal etkileşimlere dair bulgular içermesiyle önemlidir. Güney Marmara Bölgesi'nde yaşayan 20 genç çiftçiden, görüşme formu ile elde edilen veriler ve verilerin analiziyle sınırlı olan bu araştırma, metodolojik olarak fenomenoloji yöntemi ile gerçekleşen bir nitel durum çalışmasıdır. Sosyo-kültürel değişimlerin genç çiftçiler üzerindeki etkileri katılımcılardan elde edilen bulgular bağlamında incelenmiş ve çalışmanın sonunda Güney Marmara'da yaşayan genç çiftçiler ile ilgili bir değerlendirme yapılmıştır.

1. Tarım, Çiftçi ve Toplumsal Dönüşümler

İnsanoğlunu modernliğe hazırlayan süreç, tahılın evcilleştirilmesi ve çiftçiliğin benimsenmesi ile birlikte başlamıştır. Bu olay yaklaşık olarak 10 bin yıl önce Yakındoğu'da gerçekleşmiştir (Standage, 2014). Buna karşın insanlık 4 bin yıl öncesinden başlayarak, toprağı sürüp işleme ve sulama gibi bütün temel tarım faaliyetlerini geliştirebilmiştir (Beardworth&Keil, 2011: s. 37). Geçen süreçte tarımsal faaliyetlerin değişime uğramasıyla birlikte insanların sosyal ilişkilerinde de dönüşümler yaşanmış ve her tarımsal üretim yeni bir ilişkilenebilirliği ortaya çıkarmıştır. Değişen dünya düzeni ve tarımsal pratiklerle tarımsal üretime katılımında azalma gibi bazı değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişimler üretim alanı olarak coğrafi şartlara bağlı olan tarım

faaliyetlerinin belirleyiciliğinin yanı sıra yeni ve çok yönlü tarım politikalarının geliştirilmesini zorunlu hale getirmiştir. Özellikle sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi açısından genç çiftçi nüfusunu kapsayan tarım politikalarının oluşturulması ulusal anlamda önem arz etmektedir. Bütün bu değişimler, bugün üzerinde pek düşünmeden kabullendiğimiz dini ve siyasi yaşam, kültürel ve ekonomik ortamın birçok niteliğini ilk kez meydana getiren toplumsal örgütlenmelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Standage, 2014).

İnsanoğlu, toprağı işleyerek ve hayvansal ürün üretimi için faaliyette bulunarak beslenme ve giyinme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Tarımsal faaliyetlerin yaygınlaşmasıyla birlikte toprağına bağlılık artmış ve toplumsal yaşama geçiş süreci hızlanmıştır. Bu sürecin, başlangıcında bireyin, toplum ve çevre ile olan ilişkileri daha belirgin ve açıkken, teknolojik gelişme, küreselleşme, toplumsal ve bireysel isteklerin farklılaşması ile sürecin yoğunlaşması sonucunda ilişkiler karmaşıklaşmıştır. Dolayısıyla başlangıçta, insanlığın beslenmesi gibi temel bir işleve sahip olan tarımsal faaliyetler, zamanla sanayileşmenin finansmanı, çevrenin korunması, uluslararası ticarete konu olma ve kırsal yaşamın yaşanabilirliğini ve refahının artırılması gibi işlevlere de sahip olmuştur. Bugün için tarım, biyolojik, ekonomik, çevresel, sosyal ve politik yönleri olan bütünsel ve çok boyutlu bir yapıdır (Mollavelioğlu, 2009: s. 40).

2. Köy, Tarım, Çiftçi ve Sosyoloji

Sosyoloji, insanın toplumsal yaşamının, insan ve toplumların bilimsel incelenmesidir (Giddens, 2012). Tarımsal faaliyetlerin başlaması ile kentler gibi iş bölümünün yoğun olduğu, etkileşimle dönüşümün mümkünleştiği yerlerde bazı girift sosyal ilişkiler ortaya çıkmıştır (Sunar, 2010). Günümüzde kırsal alanlar, sosyal, kültürel ve ekonomik olarak şehir yerleşimleri dışında kalan, gelişimlerden yeterince yararlanamayan, insanların geçimlerini genellikle tarım, hayvancılık ve ormancılık ile sağladığı ve genellikle gelir durumlarının düşük olduğu alanlar olarak tarif edilir (Işıkcı, 2017). 24 Mart 2018 tarihli Resmi Gazete’de (RG) ise kırsal alan: “Nüfusu yirmi binden az olan yerleşim birimleri ve 12.11.2012 tarihli ve 6360 sayılı *On Dört İilde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*’un yürürlüğe girmesinden önce tüzel kişiliği olan ve nüfusu yirmi binden az olan yerleşim birimleri” olarak tanımlanmıştır (RG, 24.03.2018). Kır ya da dilimize yerleştiği biçimiyle köy sosyolojisi olarak bahsedildiğinde akıllarda ortak bir algı söz konusudur. Bu algı, çoğunlukla tarımla uğraşan bir topluluğun resmidir ki tarımla uğraşan bu topluluk resmi kısmen doğrudur. Fakat tarımla uğraşma olgusunun yanı sıra söz konusu topluluğun sosyal yaşamı ve sosyal yapısı

da bu algıyı tamamlamaktadır. Sosyoloji genel bir yaklaşımın yanı sıra alt disiplinler anlamında da kırsal alana yaklaşır. Bu anlamda üretim, dağıtım ve değişim olguları ile birlikte ekonomik yapı da devreye girmektedir (Demirel, 2018).

3. Türkiye’de Köy, Tarım, Çiftçi ve Sosyoloji

Tarım, insanlık yaşamının başladığı dönemden günümüzde geldiğimiz noktaya kadar gelişmenin her aşamasında katkı sağlayan ve temel bir sektördür (Kan, 2019). Günümüzde dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de köylü ve çiftçi kavramları tartışma konusu olmaya başlamıştır (Karakuş, 2019). Serdar Nerse çalışmasında, köy sosyolojisi alanında çoğunlukla ele alınan konular Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren köyün kalkındırılması, köy iktisadiyatı, kırsal yapı ve değişim problemleri ağırlıkta olduğunu ve bu yaygın çerçevede ülkenin kurtarılmasının köyün kurtarılması ile olabileceğini işaret ederek uzun yıllar boyunca Türk sosyolojisine hakim olduğunu belirterek, köy ve kır kavramlarının aynı olmadığını; kır kavramı daha genel bir kavram olup, köy ve köy altı yerleşim birimleri ile beraber belde/kasaba gibi birimleri de kapsar ve köye göre kentle daha fazla etkileşimde, kırsal/kentsel etkileşime daha açık olduğunu ifade eder (Nerse, 2014: s. 167).

Türkiye’de kır sosyolojisi alan araştırmaları genel olarak 1930’larda başlar. Yine aynı dönemlerde Türk edebiyatı da İstanbul dışına çıkmaya başlamış ve köy romantizmini konu alan eserler ortaya çıkmıştır. Bu edebi yönelişin yanı sıra siyasi olarak da kırsal ele alınmaya başlamış ve genel politikaya “köycülük” adı verilmiştir (Arslan, 2019). Sosyal bilimler, siyaset ve edebiyatın yakın dönemlerde kırsala yönelmiş olmaları köyü göz ardı ederek yapılan çalışmaların tam anlamıyla sistematiğinin oturmayacağını anlaşılmış olması olarak yorumlanabilir.

Türkiye’de gerçekleştirilen ilk kır sosyolojisi alan araştırması Mehmet Ali Şevki’nin Kurna Köyü incelemesidir. Doğrudan kır sosyolojisi alanında eserler vermemelerine rağmen Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin de “köy” ve “köylülük” üzerine düşünmüşlerdir. Prens Sabahattin’den etkilenmekle birlikte Mehmet Ali Şevki, sadece istatistiki verilerle bir alanı anlamının yeterli olmayacağını ve kırsal alanın anlaşılmasında aynı örnekler dizinden alınan olgular üzerine akıl yürüterek yani monografi yöntemini kullanarak çalışmalar yapmanın daha açıklayıcı verilere ulaşmada faydalı olacağını belirtir (Arslan, 2019). Kır çalışmaları üç dönem olarak incelenmektedir: ilk olarak 1870-1914 arasındaki serbest ticaret dönemi, ikinci olarak ilk dönemin devamında olan ve 1970’lere kadar süren devlet korunması altındaki dönem ve son

olarak üçüncüsü küresel ölçekli tarım-gıda şirketlerinin etkisi altındaki dönemdir. Son dönemin etkilerinin bugün halen devam ettiğini görmek mümkündür (Arslan, 2019).

1980'lerin sonlarına doğru sosyoloji ve tarım ekonomisinin politik tartışmaları dramatik bir dönüşüm yaşamıştır. 1980'lerde paradigma değişikliği yaşanmış ve kendisini kırsal alanda da göstermiştir. Bu bağlamda, kırsal kalkınmada yabancı teknolojiler, ulusal düzeydeki diğer politikalar ile birlikte karakterize edilmiş yukarıdan aşağı kalkınma anlayışının yerine, katılımcı yaklaşım olarak adlandırılan aşağıdan yukarı yaklaşımları ağırlık kazanmaya başlamıştır (Akçayöz, 2013: s.22). Bu katılımcı yaklaşımlar ile tek ürün yetiştirme sistemine alışmış olan köylünün hangi bölgenin köylüsü olduğu önem kazanmıştır. Çünkü verimin düşük olduğu bölgelerde tek ürün yetiştirmek veya büyük işletmelerde ücretli tarım işçisi olarak çalışmak ekonomik açıdan sürdürülebilir olmadığından bu tür coğrafya kaynaklı sosyo-ekonomik değişkenler yeni politikalar izlenmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu bağlamda disiplinler arası çalışmaların birçok alanda yaygınlaştığı 2000'ler döneminde tarımın da bu şekilde değerlendirilmesi ve birden fazla çalışma alanı tarafından araştırılması gerekmektedir. Çoklu ticari unsurların kırsaldaki etkilerine maruz kalan tarımsal üretimde, sadece gıdanın gerekliliği açısından değil, süreçlerin yorumlanması açısından da yeni bir "tarım çalışmaları" alanına ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye sosyal bilimlerinde, 1990'lara kadar "tarım sorunu" ve kırsalın dönüşümü araştırma gündemlerinin bir parçası olarak kalsa da sonrasında köy çalışmaları önemini kaybetti. Ulusal kalkınma fikrinin sona ermesi ve Türkiye ekonomisinin yeniden yapılanmasının gerekliliği, dikkatleri kırsal kesimlerden neredeyse tümüyle kenti odak noktası olarak alan yeni araştırma alanlarına kaydirdi (Keyder & Yenal, 2013: s. 9). Bu bağlamda kırsal alan çalışmalarının sosyal bilimlerin gündeminden çıkmasının dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de aynı dönemlerde gerçekleştiği görülür.

1950'li yıllarda tarımda teknolojinin yaygınlaşması ile kent merkezlerinde olduğu gibi kırsalda da yaygınlaşan kapitalist süreçler, Türkiye çiftçiliğinin aile işletmeleri boyutunda yürütülüyor olması sebebiyle kökten dönüştürücü bir etkiye neden olmamıştır. Özbay'a (2015) göre, ilk olarak kentsel kesimde gelişen sanayileşme ve kapitalistleşme süreçleri tarımsal üretime yansıdığı anda kırsaldaki ailede yaratacağı etkilerin derecesini belirlemek açısından kent ailesi ile farklılıklar yaratabilir. Bu nedenle ülke şartlarından etkilenen aile yapısının değişimi durumu kırsal kesimler olarak incelendiğinde, İngiltere ve Fransa'da farklı biçim ve derecelerde gerçekleşmiştir. 19. yüzyıl iktisat okulları tarafından benimsenen kapitalistleşme sürecinin "köylülüğün tasfiyesi"ni zorunlu kılacağı görüşü 20. yüzyıl boyunca tam olarak gerçekleşmedi. Dönemin yaygın görüşü

olan mülksüzleşen köylünün kentlere göçmesi ve geride kalanların da kiracı kapitalistlerin çalıştıracağı büyük işletmelerde işçi olması beklentisi Türkiye gibi aile işletmelerinin yaygın olduğu ülkelerde kökten bir değişime sebep olmamıştır (Özbay, 2015). Bunun sebebi olarak kapitalist anlayışa tam uymayan aile işletmesi kendisini çoğunlukla dönüştürerek verimli ve ileri teknolojiye üretime ayak uydurmaya çalışmıştır. Bu haliyle aile işletmeleri de kapitalistleşme sürecine genel anlamda katkı sağlar.

1950'lerden önceki Türkiye kırsal aile yapısının genel olarak ilkel metotlarla ve geçimlik üretim modelleriyle var olduğu, bu durumun da az gelişmişliği pekiştirdiği düşünülebilir. Özbay'a (2015) göre böyle bir yapı içerisinde ise genel olarak ataerkil aile yapısının egemen olduğu kabul edilmektedir. Bu durumun Türkiye genelinde tümüyle kapalı bir köy ekonomisini var ettiğini düşünmek hatalı olabilir. 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Ege ve Akdeniz bölgelerinde pazar için üretim yapma modelleri gelişmeye başlamış yine aynı bölgelerde sayıları az olsa da dış pazara üretim yapan ve bu üretim alanlarında ücretli köylü işçi çalıştıran işletmelerin varlığı belirtilmektedir. Buradan hareketle Cumhuriyet öncesi dönemde Türk tarımının tam anlamıyla kapalı bir ticari özellik sergilemediği, aile işletmelerinin yanında bugünkü anlamıyla ihracatı mümkün kılan tarımsal unsurların da var olduğu düşünülebilir. Bunun yanı sıra Tabak (1998), küçük aile işletmelerinin kendini Osmanlı tarım süreçlerinde sürekli yeniden var etmelerinin yeterince araştırılmadığını ve devlet koruması altında olmalarıyla ayanlar tarafından kendi çıkarları için korunmaları durumunun yeterince açıklayıcı olmadığını, bu çoklu düzlemde derinlemesine araştırılması gerektiğini savunur. Osmanlı Devleti'ndeki kırsal kalkınma planları da bazı değişimler geçirmiş ve bu değişimlerin ilklerinden biri de 1858 tarihli *Arazi Kanunnamesi* ile olmuştur (Nerse, 2014).

Keyder'e (1998) göre, Osmanlı'da tek ürün etrafında birleşerek ihracata üretim yapan bir toprak ve üretici birliği yoktu. Bunu ihracat içinde en büyük payı ancak sekizde bir olabilen tarım ürünü popülasyonundan anlayabiliriz. Ancak merkezi otoritenin yanı sıra kendi çıkarlarının da farkında olan bir ayan gurubu 18. Yüzyılda ortaya çıkmaya başladı ve büyük alanları merkezi otorite kontrolü altında kendi çıkarları için kullanmaya başladı. İnalçık'a (1998) göre, Osmanlı'da devlet sipahiler ve kadılar aracılığıyla toprağın ilk baştaki devlete ait olan statüsünün değiştirilmesini engelliyor ve üçüncü şahıs olan toprağı işleten ile devlet arasında sipahileri kontrol mekanizması olarak kullanıyordu. Bu sayede toprağın özel mülk haline getirilmesini engellediği gibi reayanın da köleleştirilmesini engellemiş oluyordu. Fakat sıkça ortaya çıkan devletin borçlanmaları ve otorite zaafı bu durumun sürekliliğini bozuyordu. Tabak'a (1998) göre

Osmanlı tarımının değişme süreçlerinde Makedonya ovası ve Batı Anadolu platosunun öncülük ettiğini, Suriye’de idari olarak uygulanan karmaşık tarımsal faaliyetlerden farklı olarak bu iki bölgenin değişimde büyük rol oynadığını vurgulamaktadır. Araştırmamızın uygulandığı Güney Marmara Bölgesi’nin Batı Anadolu’da bulunması sebebiyle tarımsal yapıların Cumhuriyet öncesi dönemde de bölgedeki değişmelerin etkisini yaşadığını göstermektedir.

Arslan (2019), Osmanlı dönemindeki köyleri Balıkesir örneğinde işlediği çalışmasında, Güney Marmara Bölgesi’nde bir yerin köy olarak tanımlanabilmesi için mera ve tarım arazileriyle çevrelenen belli bir hane sayısının yaşıyor olmasının belirleyiciliğinin dışında o yerin resmi kayıtlarının alındığı defterlerde sürekli olarak geçiyor olması olarak açıklamıştır. Tekrarlı olarak vergi ve diğer kamu işlerinin tutulduğu resmi defterlerde varlığını sürdüren köyleri “köy yerleşkesi” olarak tanımlamıştır. Köyün Osmanlı dönemi içinde yerleşke süresi olarak tanımlanmasında ise çoğu zaman yerleşke sınırları içerisinde kalan bir evliya mezarının olmuş olmasını o yerin tarihinin süresini verdiğini ve uzun süredir varlığını devam ettirdiği anlamına geldiğini söylemektedir. Burada dini ritüellerin toplulukların yaşam alanının belirlenmesinde etkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Etrafı bağlarla çevrili bir ovada yer alan Balıkesir’ de ihracat ithalattan daha fazla ve çok çeşitli tarımsal üretimin yapıldığı bir bölgeydi. Bu dönemlerde Rusya ve İngiltere gibi ülkelere bölgeden zeytinyağı ihracatı yapılıyordu. Öyle ki dönemin Karesi Sancağı olan 1867 yılı Balıkesir’inde üretilen zeytinyağı Paris Uluslararası Fuarı’nda altın madalya kazandı (Akarslan, 1998). Habertürk Gazetesi’nin 22.05.2018 tarihli internet gazetesi haberinde Ayvalık zeytinyağının Amerika ve Japonya’da yapılan uluslararası yarışmalarda ikincilik ödülü aldığı paylaşıldı (Habertürk, 2020, 29 Şubat). 151 yıl sonra aynı ürünün uluslar arası yarışmalarda ödül almış olması Balıkesir yöresindeki tarımsal faaliyetlerin bazı ürünlerde kalitesini koruyarak devam ettiği ya da dünya genelindeki aynı ürün için uygulanan üretim eksenlerinde rekabetini koruyabildiği olarak yorumlanabilir. Bu durum bölgenin sosyo-ekonomik hayatında tarımın önemli bir yerinin olduğunu ve bunun günümüzde de devam ettiğini düşündürmektedir.

Tarımsal ürün üretiminin çeşitliliği anlamında Türkiye stratejik olarak önemli olmasının yanında bu üretim alanlarının korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekmektedir. Ancak bu sayede kültürel çeşitliliğin devamı sağlanabilecektir. Çok kültürlü bir yapıya sahip olan Anadolu’nun bu kültürel zenginlikleri coğrafi özelliklere uyum sağlayan ve doğayla kurduğu ilişkiyi dönüştürerek ürün üretimine yansıtmanın yanında kültür üretimine de katkı sunmuştur. Korunmayan ve sürdürülebilirliği sağlanmayan her alanın, aynı zamanda kültürel değerlerin de

ürün çeşitliğinin azalması gibi giderek yok oluşuna ya da zorunlu sosyo-kültürel değişmelere sebep olacağını düşündürmektedir.

4. Sosyo-Kültürel Değişme ve Genç Çiftçi

Sosyo-kültürel değişme, siyasi, kültürel, ekonomik ve ahlaki alanlarda fikirler ve algılarda geniş anlamda bir değişmedir (Ata, 2017). Koytak, Max Weber'in 1919'da *Meslek Olarak Bilim* isimli çalışmasında: tamamlanıp insanlığa sunulmuş bir bilimsel eserden beklenen, artık yeni sorulara hizmet etmesidir. Çünkü her bilimsel eser, aşılma ve arkada bırakılmak içindir şeklinde iletir (Koytak, 2012). Bu söz birikerek ilerleme ve değişimle yeni planlar kurgulama aşamasında önemlidir. Çünkü yapılan her çalışmanın sorunsalı hemen her seferinde değişime uğramaktadır. Bunu bilimsel olarak yapılan kırsal alan çalışmaları için de düşünmemiz gerekir. Değişen dünya düzeni ve internet çağı ile birlikte kırsal alan da teknolojik, sosyal ve kültürel olarak değişime uğramaktadır. Bu yüzden yapılacak kırsal alan çalışmalarının da bu değişime ayak uydurur nitelikte fakat geçmişten getirdiği verilerle birlikte ilerlemesi gerekir.

Türkiye'de kentsel alanların yanında kırsal alanlar da çok boyutlu değişim süreçleri içindedir (Şenol&Altuntek, 2017: s. 201). Karpat (2003), Türkiye'deki göç ve kentleşme ile ilgili sosyo-kültürel değişmelerin başka toplumların toplumsal deneyimlerinden çok mahalli koşulların ve yerel kültürlerin değerleri ışığında görmenin önemli olduğunu belirtmektedir. Bunun yanında Gündüz (2005), gittikçe sıkışan ve küçülen dünyada insanların etrafında örülen duvarların kalkmaya başladığını, yerel değerlerin yerini genel ve evrensel değerlere bıraktığını ifade etmektedir. Bu durumda yerel kültürel değerlerin kendi özerklikleri içerisinde değerlendirilerek evrensel olarak yorumlanmaları değişmelerin anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

Değişim, görece özerk olan kırsal alanlarda daha belirginleşmektedir. Genel bir çevreyle anlamlandırılmış olan kırsal alan özerk olmaları haliyle ikincil bir öznel anlamlandırmaya girmektedir. Toplumsal yapılar durağan değildirler ve bu nedenle aynı ortak deneyimleri paylaşıyor olsalar da aynı alan içinde mücadele etmekte olan eyleycilerin stratejileri birbirinden farklı olacaktır (Şenol&Altuntek, 2017: s. 205). Bu sebeple kırsaldaki sosyo-ekonomik eylem planlarının hak dağılımı konusunda kapsayıcı olması gerekirken bölgesel olarak niteleyici de olması gerekir. Bu sebeple Güney Marmara Kalkınma Ajansı gibi kuruluşların yerel çalışmaları önem arz etmektedir.

5. Araştırmanın Yöntemi ve Evreni

Bu çalışma, Güney Marmara genç çiftçilerin, sosyo-kültürel değişimlerden nasıl etkilendiği ve bu etkileşimlere yükledikleri anlamları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmamız sembolik etkileşim ve fenomenoloji kuramının çerçevesinde mikro ölçekli bir inceleme alanına sahiptir. Semboller, simgeler ve fenomenoloji kuramı arasında bir bağ vardır. Simgesel algının önemli bir ayrıntısı da semboller ve simgelerdir. Bunlar birey için anlamı olan öğrenilmiş uyarıcılar olup soyut bir özelliğe sahiptirler. Kültür ile aralarında yakın bir ilişki vardır. Çünkü anlamlar, semboller ve simgelerle aktarıldığında, bireyin dahil olduğu toplumun ortak değerlerini ve kültürlerini de yansıtmaktadırlar (Solak,2017). Sembolik etkileşimcilik, insan eyleminin her zaman aktörün karşılaştığı bir durum içinde meydana geldiği ve aktörün bu durumu yorumlayarak aktarması temelinde eylemde bulunmasıdır (Morva,2017). Öte yandan, fenomenolojik araştırmaların başlangıcı kişisel tecrübelerdir. Bu gibi araştırmalarda ilksel ve öznel deneyimler ile bilgi elde edilmektedir. Araştırmanın katılımcılarını ise bu türden tecrübeleri deneyimlemiş ya da deneyimlemekte olan bireyler oluşturmaktadır. Fenomenolojik araştırmalarda en temel veri toplama araçları görüşmelerdir.

Bu araştırmanın modeli, Güney Marmara genç çiftçilerinin çiftçiliğe hangi anlamları yüklediğinin ve bu anlamlarla kendi hayatını nasıl dönüştürdüğünün, devlet politikaları ve sosyo-kültürel değişmeden nasıl etkilendiğinin, devam etmekte olan çiftçilik pratikleri ile sosyal ilişkilerine nasıl yön verdiğinin ve gündelik yaşam içinde çiftçiliğin geleceğine dair neler düşündüğünün incelenmesine ve analiz edilmesine dair nitel araştırma modelinde bir durum çalışmasıdır.

Bu araştırmanın evreni, Güney Marmara Bölgesi'nde yaşayarak çiftçilik deneyimlerini sürdüren kadın ve erkek bireylerden oluşmaktadır. Örneklem grubunu 10 kadın genç çiftçi ile 10 erkek genç çiftçi olmak üzere toplam 20 birey oluşturmaktadır. Tüm genç çiftçilerle; yaşları, kaç yıldır çiftçilikle uğraştıkları, eğitim durumları, medeni durumları, mesleki eğitimleri ve çiftçiliği seçme ya da seçilme deneyimlerine ilişkin yarı yapılandırılmış bir mülakat formu ile derinlemesine görüşülmüştür.

6. Araştırmanın Bulguları

Sosyo-kültürel değişmelerin Güney Marmara genç çiftçileri üzerindeki etkilerinin incelendiği araştırmamızın bu bölümünde; konuyla ilgili genç çiftçiler ile yapılan görüşmeler

sonucunda elde edilen veriler, görüşme analizleri ile birlikte sunulmuştur. Çalışma esnasında örneklem grubunun yapısını değerlendirmek amacıyla öncelikle demografik sorular sorularak verilere ulaşılmıştır. Sonrasında ise derinlemesine bilgi almak amacıyla oluşturulan görüşme formu uygulanmıştır.

Katılımcıların yaş verilerinde, en küçük değer 19, en büyük değer ise 39 olarak tespit edilmiştir. Genç çiftçi projesindeki projeye katılım yaşı olarak kalkınma planlarına dahil edilen kriter yaş gurubu 18-40 yaş aralığının örneklem grubu içinde dağılım gösterdiği tespit edilmiştir.

Katılımcıların eğitim seviyelerine bakıldığında, ilkokul mezunu 1 kişi, ortaokul mezunu 2 kişi, lise mezunu 9 kişi, ön lisans mezunu 2 kişi, lisans mezunu 6 kişi oldukları görülmektedir. Katılımcıların çoğunluğunu 9 kişi ile lise mezunlarının oluşturduğu tespit edilmiştir. Genç çiftçiler üzerine yapılan diğer illerdeki araştırmalarda da benzer öğrenim durumu verilerinin elde edildiği tespit edilmiştir. Başaranoğlu'nun (2019) çalışmasında Isparta'daki genç çiftçilerin %48.18 oranı ile lise mezunu, Alkan'ın (2019) çalışmasında Antalya'daki genç çiftçilerin %40.2 oranı ile lise mezunu ve Güder'in (2019) çalışmasında da Yalova'daki genç çiftçilerin yoğunlukla diğer eğitim düzeylerine göre ortaokul ve lise mezunu oldukları verisi elde edilmiştir.

... taşınmalı olarak eğitim gören buradaki çocukların çok kez servisi kaçırdıklarına ve o gün okula gitmediklerine şahit oluyorum. Ulaşımın okullara sağlanıyor olması güzel olsa da eğitimin öğrenci tarafından takip edilebilirliğini zorlaştırıyor. Mesela bizim köyde çok olmasa da rakımı yüksek köylerdeki çocuklar hava şartları sebebiyle bazen okula gidemiyorlar...(2 nolu çiftçi).

2 nolu çiftçinin de belirttiği gibi bu genellemelerin yanı sıra çalışma alanımız olan Güney Marmara'daki kırsal okullaşmasının çoğunlukla Türkiye'nin geri kalanında olduğu gibi il ya da ilçe merkezlerine taşınmalı olarak gerçekleştirilmesi ve bunun devlet tarafından ücretsiz olarak karşılanması ilk bakışta eğitimde fırsat eşitliği gibi görünüyorsa da yaşam alanından uzakta eğitim görüyor olmanın hem kırsal alanın öğreticiliğinden gençlerin uzaklaşmasına hem de eğitime ulaşımında mesafelerin odak dağıtıcı etkisi sebebiyle bir sonraki eğitim düzeyine geçişte azalmalara sebep olduğu söylenebilir.

Araştırmamızda katılımcıların mesleki durum dağılımına bakıldığında 9 farklı meslek gurubunda yer aldıkları ve bazı katılımcıların mesleklerini ikili olarak ifade ettikleri görülmektedir. Dağılıma göre katılımcıların meslekleri şöyledir: 6 çoban-çiftçi, 5 çiftçi, 2 çoban ve 2 öğrenci-çoban, 1 ziraat mühendisi-çiftçi, 1 ev kadını-çiftçi, 1 kahveci-çiftçi, 1 muhasebeci-çiftçi, 1 öğretmen-çoban.

Güney Marmara bölgesinde gerçekleşen bu çalışmada olduğu gibi Başaranoğlu'nun (2019) Isparta'daki çalışmasında da genç çiftçilerin % 47.27'sinin çiftçilik dışında başka bir mesleğinin daha olduğu tespit edilmiştir. Bu durumu üç farklı yönden ele alınabilir: İlk olarak ailesi de çiftçilik yapmış olan genç çiftçilerin çiftçiliği bir yaşam biçimi olarak ortaya koymaları ile birlikte bu iş kolunu bir meslek olarak görmemeleri ve bu yüzden yaptıkları işi meslek olarak tanımlamamalarıdır. Özellikle bireysel sigortalanma girişiminin son çeyrek asırda Türkiye genelinde yaygınlaşması ve henüz sigortalı çalışma bilincinin kırsal iş kollarında yeterince gelişmemiş olması da bu algının yaygınlaşmasında büyük rol oynamaktadır. Tarım sigortaları ise düşük emekli maaşı gibi dezavantajları ile çiftçinin beklentilerini karşılamamakta ve gençlerin tarım dışı sektörlerle yönelmesini pekiştirmektedir. İkinci olarak tarımsal üretimin gelir garantisi sunmaması örnek gösterilebilir. Büyük ölçüde coğrafi şartlara bağımlı olan tarım sektörü mevsimsel geçişler ve diğer piyasaya dair etkilerle birlikte kısa veya uzun dönemli üretim modellerini kullanmakta fakat gelirin netliği konusunda üreticiye gerçek bir referans sunmamaktadır. Mevsimlik elde edilen kazanç ile kırsal nüfusa da kentsel nüfus gibi uygulanan temel enerji ve iletişim gideri aylık faturalandırmaların ödenmesi, çocuğu olan genç çiftçilerin çocuklarının kentli çocuklarla rekabet içinde olduğu eğitim giderlerini karşılayabilmesi için yeterli olmadığından ve net bir aylık gelir elde edilmesini zorunlu kıldığından çiftçilerin ikincil bir meslek koluna yönelmelerinin sebeplerinden biri olarak gösterilebilir. Bu ilk iki geleneksel ve ekonomik sebeplerden sonra üçüncü olarak ülkemiz genelindeki mevcut kültürel yapının çiftçilik mesleğine olan bakış açısı gösterilebilir. Kurnaz'ın (2019) Samsun ilindeki çalışmasında genç çiftçilerin, ekonomik gelir, yaşam kalitesi ve sosyal statü açısından çiftçiliği meslek olarak cazip görmedikleri için kendilerini çiftçi olarak ifade etmek istemedikleri verisine ulaşılmıştır. Genel söylemde Atatürk'ün "köylü milletin efendisidir" sözünün halk arasında ve medyada yaygın olarak yer aldığı görülmektedir. Fakat gerek medyanın reklamlar ve diğer ürünleri ile kente dair olanı özendirilmesi gerekse sözün içinde geçen "köylü"nü kendi motivasyonunu köy dışında yer almanın daha konforlu olacağından alması, çiftçiliğin bir meslek olarak telaffuzunu zorlaştırdığı gibi tek başına yeterli görülüp alanında profesyonelleşmeyi engellediği düşünülebilir.

Katılımcıların medeni durumlarına dair verilere bakıldığında ise, 5 kişi bekar, 12 kişi evli ve 3'ü ise boşanmıştır. Katılımcılar genel olarak evlilik üzerine fikir belirtirlerken kırsalda evlenmenin zorluklarına odaklanmış, az yoğunlukta olarak sonradan eşi ile birlikte kırsalda yaşamayı seçenler ise kırsalda olmanın avantajlarından bahsetmişlerdir. Eşi ile birlikte kırsal alanda faaliyet göstermeye sonradan başlayan genç çiftçilerin evlilik olgusunu açıklarken eşinin desteğini almanın önemine yoğunlaştıkları tespit edilmekle birlikte genel olarak dezavantajlı grup

olarak adlandırabileceğimiz “genç olmak” ve “çiftçi olmak” durumlarında en büyük sosyal desteği kök ailelerinden ziyade eşlerinden aldıkları görülmektedir. “Sosyal yalnızlık” vurgusunun ise en çok evlilik ile çiftçilik bağlantısı hakkındaki görüşme bölümlerinde ortaya çıktığı verisi elde edilmiştir.

Evli veya bekar olmak üzere genç çiftçilerin bazıları kırsalda çokça yaygın olan “Çobana kız vermezler” söylemine atıfta bulunarak ve daha çok nüktedan ifadelerle duruma açıklık getirmeye çalışmışlardır. Kırsalda “evlilik” olgusu gibi “duygu” temelli toplumun genelini ilgilendiren durumlar hakkında bahsederken çokça nükteye ve yaygın deyişlere başvurulduğu gözlenmiştir. Katılımcılardan elde edilen genel verilere göre, kırsal alanlar dışındaki iş kollarına özellikle genç kırsal erkeklerinin yöneliminin evlilik ve kendi çekirdek ailesini kurma kaygısıyla gerçekleştirildiği bilgisine ulaşılmıştır. Evlilik gibi boşanma konusuna da değinen genç çiftçiler, kırsalda gerçekleşen boşanmaların eşler arasında “Çiftçilik gelirlerinin yetersizliği”, “Çocuklarının eğitim ve gelecek planları üzerine ortak bir karara varamamaları” ve emek yoğun olarak yürütülen çiftçilik faaliyetlerinden ziyade “Daha kolay” gelir elde etme beklentisiyle kent merkezlerine göçme veya kırsalda kalma üzerine anlaşılamamalarına vurgu yapmışlardır.

Genç çiftçiler içinde özellikle çiftçiliğe başlamadan önce kent yaşamı deneyimi olanlar, çiftçilik faaliyetlerinin yürütüldüğü alanlarda sosyal ve kültürel faaliyetlerin kısıtlılığına vurgu yaparken kırsal sosyalleşmelerinin kooperatifler ve tarım festivalleri gibi yaptıkları iş bağlantıları ile sınırlı kaldığına ve kültürel faaliyetlerin genel olarak “Satın alınması gereken bir durum” olduğuna vurgu yapmışlardır. Kültürel organizasyonların daha çok kent merkezlerinde yürütülüyor olmasından ve yaptıkları işin çalışma saati açısından genellikle günün tamamına yayılmasından kaynaklı sinema, tiyatro ve konser gibi faaliyetlere sınırlı zamanlarda katılabildiklerini, sosyalleşmelerini daha çok yine çiftçilik faaliyetleri bağlantılı olarak eşleri ve çocukları ile bireysel etkinlikler yaratarak gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanında hayatının çoğunluğunda kırsalda yaşamış ve aktif olarak çiftçilik yapan genç çiftçiler ise sosyal ve kültürel faaliyet ayırımına çok vurgu yapmadan yereldeki bayram ve düğün kutlamaları gibi etkinlikler ile birbirleriyle iletişim halinde kaldıklarını ifade etmişlerdir. Benzer coğrafi alanları ve iş kolunu paylaşan yakın yaşlardaki genç çiftçilerin sosyal ve kültürel içeriklere bu şekilde yaklaşmış olmaları kültürel olanın içselleştirmesinde sadece aynı zaman ve benzer mekanların kullanılmasının yeterli olmadığını ortaya koymaktadır. Bu durumun bireylerin çocukluk ve gençlik dönemlerini kent merkezleri veya kırsal alanlarda geçirmiş olmalarına göre değişkenlik gösterdiği söylenebilir.

Genç çiftçilerin çiftçiliği tercih etmelerindeki etkenleri değerlendirdiğimizde, üretim modelleri benzeşse dahi farklı motivasyonlarla tarımsal üretime dahil oldukları görülmektedir. Ekonomik gelecek kaygısının üretim modelini belirleyen baskın tercih olmasının yanında sosyal ve kültürel yaşam tercihleri de ön plana çıkmaktadır. Daha minimal sosyal yaşamlar tercih etmelerinin yanı sıra geniş coğrafi alanlara sahip bir üretim modelini benimsemiş olmaları ekonomik üretim modellerinin kişisel tercihlerden de etkilendiğini ortaya koymaktadır. “...ben seçtim diyorum fakat aslında seçmiş de sayılmayız. Çünkü eğer kaliteli yaşamak ve çocuklarımı sağlıklı büyütmek istiyorsam Bursa’da bana bu hayatın verilmeyeceğini anladım. Yani aslında çok da seçilmiş sayılmaz. Bir zorunluluktan diyebiliriz...” (10 nolu çiftçi).

Yukarıdaki çiftçinin soruya verdiği cevapta yaşam alanı ve meslek tercihlerinin “kaliteli yaşam” ve “sağlık” vurgularıyla ön plana çıktığını görmekteyiz. Sonradan meslek olarak seçilen çiftçiliğin kök aileden gelen çiftçilik uğraşından farklı olarak hayat akışı içinde ortaya çıkan gereksinimler ve bu gereksinimlerin mevcut yaşam koşullarında sağlanamamasından dolayı seçildiğini ortaya koymaktadır. Çiftçilik faaliyetlerine “sağlık” ve “kalite” vurgusu yapılarak pozitif bir yaklaşım sergilendiği görülmektedir. Bu konuda çiftçilerden birinin ifadesi şöyledir: “...hayvanları seviyorum en başta. Aslında vegan olmayı düşünüyorum fakat henüz vejetaryenim...” (5 nolu çiftçi).

Yemek yeme tercihlerinin de çiftçiliği meslek olarak seçme üzerinde etkili olduğunu görmekteyiz. Kırsal alanda hayvan ve bitkilerin gıda olarak birbirlerinden çok fazla ayrılmadıkları görünür olsa da tüketim tercihlerine göre üretim modellemelerini mümkün kılan bir meslek olduğu düşünülebilir. Bu haliyle tarımsal üretimin kişisel yemek yeme tercihlerinin uygulanmasında ve pekiştirilmesinde kolaylaştırıcı etkisinin olduğu söylenebilir. Bir çiftçinin ifadesi şu şekildedir: “...kendi yetiştirdiğini yemek büyük zevk...”(13 nolu çiftçi).

Modern dünyanın getirileri ve tüketim alışkanlıkları ile birlikte yediği yemeğe yabancılaşan 21. yüzyıl kentli bireylerinden belli ölçülerde farklılaşan kırsaldaki bireyler, ürettiği gıdayı yemeğe dönüştürebilme ve yediğini tanımak açısından diğer meslek kollarından ve kentli bireylerden farklılaşmaktadır. Çiftçiliğin bir meslek olarak bu açıdan mesleki doyuma ulaşma fırsatını sunduğu düşünülebilir. Aşağıdaki ifade bu düşünceyi desteklemektedir: “...sekiz yıl özel sektörde çalışarak şehirde yaşadık ama eşimi ikna etmem biraz zaman aldı. Bana kalsa köyde üniversite olsa onu bile burada okurdum ama işte üniversite eğitimi evlilik falan derken kaldık şehirde...” (11 nolu çiftçi).

Araştırmamızda yer alan genç çiftçilerin tekrar bu üretim alanına girmeden önce çiftçiliğe ara vermelerinin çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Eğitime devam etmenin kırsalda mümkün

olmaması, evlilik ile aile olma bilincinin ortak karar verme mekanizmalarını etkilemesi buna örnek olarak gösterilebilir. Çiftçilerden birinin bu konudaki ifadesi şöyledir:“...seçmedim ki ben zaten hep buradaydım. Sadece gitmedim. Dedemin sürüsü tam 60 yaşında. Kardeşlerimin hepsi şehre gittiğinde bazen düşündüm ama kıyamadım hayvanları satıp gitmeye...” (15 nolu çiftçi).

Meslek olarak çiftçiliği seçmede etkili olan diğer bir durum ise üretim alanındaki bazı kısımlara gösterilen duygusal bağlılıktır. Özellikle hayvancılıkta süregelen soy takibi ve aile işletmeleri arasındaki hayvan ırkı rekabetleri en iyi olanın üretilmesini amaçladığından üretimin kalitesini arttırmakta ve bu bağlılığı devam ettiren genç çiftçiler uzun süreler içerisinde ortaya çıkan hayvan soylarını devam ettirmede ortaya koydukları iddia ile mesleğe olan bağlılıklarını açıklamaktadırlar. Burada geleneksel olanın ekonomik olana dönüştüğünü düşünebiliriz. Hayvancılık üretimindeki soy takibi geleneksel yapıdan itici güç alıyor olsa da nihayetinde ekonomik gelire dönüşmektedir. Aynı zamanda bu şekilde ekonomik sürdürülebilirliğin bir kolu olarak geleneksel olana bağlılığın da etkisi olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu örnek üzerine düşünecek olursak giderek çoğalan dünya nüfusu kaynaklı endüstriyel tarıma yönelişle birlikte daha fazla ürünü daha az zamanda ve mekanda elde etme girişimi olan intansif tarımın tek başına sürdürülebilirliği sağlamayacağı ekstansif olan geleneksel metotlara da ihtiyaç olduğu düşünülebilir. Son yıllarda tarım piyasasının ortaya koyduğu tarım fuarlarında, hayvan güzellik yarışmalarının yapılması ve en iyilerin ödüllendirilmesi bu konuda pozitif yönlü bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Örneğin çiftçilerden birinin ifadesi “...daha iyi yapabileceğim bir iş olduğunu düşünmüyorum...” şeklindedir (3 nolu çiftçi).

Güney Marmara genç çiftçileri sosyal ve ekonomik hayatlarını çevreleyen çiftçiliğin dışına çıkmak istemediklerini ve farklı alanlarda eğitimler almayanlarında mecburiyet nedeniyle çiftçiliğe yöneldiklerini belirtmişlerdir. Aynı zamanında bu yaklaşımda olan genç çiftçilerin bu durumu bir konfor alanı olarak da gördükleri ve en nihayetinde tarım sektörünün gıda ihtiyacı sebebiyle kötü durumda olsa da devam edeceğinden kaynaklı işsiz kalma durumlarının ortaya çıkmayacağını düşündükleri tespit edilmiştir. Bu konuda çiftçilerden biri şu şekilde beyanda bulunmuştur: “... ziraat mühendisliği okuduğum için daha çok laboratuvar işleri yaparım diye düşünüyorum ama zamanla alanda çalıştıkça çiftçiliği bilerek yapmanın daha avantajlı olduğunu fark ettim...” (2 nolu çiftçi).

Başaranoğlu'nun (2019) Isparta'daki çalışmasında, genç çiftçilere göre kırsal alanın en önemli avantajı, %30.00 oranı ile bireylere geçim kaynağı yaratması olmuştur. Diğer avantajlara bakıldığında ise; %23.64 oranı ile kırsal alanların huzurlu ve sakin olması, %20.91 oranı ile kırsal

alanlarda gelenek, görenek ve alışkanlıkların olması, %13.64 oranı ile doğal yaşam fırsatı olması, %9.09 oranı ile temiz havanın olması %2.73 oranı ile akraba ilişkilerinin iyi olması verileri elde edilmiştir. Bu çalışmada ise katılımcıların çoğunluğu çiftçiliği kendi istekleri doğrultusunda seçtiklerini belirtmişlerdir. Farklı süreçler yaşıyor olsalar da doğaya yakın olmak ve kaliteli bir yaşam arzusunun ön plana çıktığı görülmektedir. Bunun yanında tarımı temel üretim sektörü olarak görmeleriyle ekonomik kazanç beklentileri, alan ile ilgili eğitim süreçlerine dahil olmaları ve kök ailelerinin de çiftçi olması bu karar verme sürecini etkilemiştir. Isparta ilinde yapılan çalışma ile Balıkesir ve Çanakkale illerini kapsayan Güney Marmara bölgesindeki bizim çalışmamızda genç çiftçilerin çiftçiliği bir meslek olarak seçmelerinde benzer motivasyonlara sahip oldukları tespit edilmiştir. Bu haliyle bölgeler farklı olsa da benzer beklentilerin ortaya çıktığı ve Türkiye genelinde ortaya çıkan tarım sektörü güncel durumlarının genç çiftçileri etkileyerek motivasyon kaynaklarında belirleyici olduğu düşünülebilir.

Her birey bilinçli veya bilinç dışı olarak yaşadığı çevreye anlamlar yüklemekte ve kendisini hem doğal hem sosyal hayat karşısında bir yere konumlandırmaktadır. Seçimlerimizin yaşam alanlarımızı etkilediği gibi yaşam alanlarımız da bireyler olarak karar verme ve seçme aşamasında bizleri etkiler. Gündelik hayattaki tutum ve tercihlerimiz bu anlamlandırmalar dolayısıyla şekillenmektedir. Bir çiftçinin ifadesi şöyledir: “...en başta bahçemi ben düzenliyorum...” (1 nolu çiftçi).

Bireyler olarak kendi öznel var oluşumuzu gerçekleştirirken üretkenlikten çokça besleniriz. Yaşam alanı olarak bir mekanın üretimi ise hem üretim faaliyetine duyduğumuz ihtiyacı hem de bireysel tercihlerle var edilen gündelik mekanların oluşumunu mümkün kılar. “Bahçeyi düzenlemek” tek başına sadece bahçeyi gerektiği gibi düzenlemek olarak karşımıza çıkabileceği gibi kişinin yaşam alanı düzenleme tercihi, estetik algısı, gıda üretim şekli hakkında da bilgiler içerebilir. Buradaki “bahçe”nin bizlere aynı zamanda bu algılama ve uygulama biçimlerinin de bir “arka” bahçesini sunduğunu düşünebiliriz. Bu görünür olan veya sadece duyumsanan algılar, son kertede bir varoluş ortaya koymaktadır. Çiftçilerin bu konudaki ifadeleri şöyledir: “...kendimi burada var edebiliyorum...” (6 nolu çiftçi). “...ben biraz buraya bağlıyım çünkü ailemin neredeyse tamamı burada yaşıyor. Galiba böyle olmasa burada kalmaz başka bir yere giderdim...” (14 nolu çiftçi).

Türkiye genelinde tarımsal üretimin uzun yıllar boyunca çoğunlukla aile işletmeleri boyutunda devam ettiği bilinmektedir. Bu durum son yıllarda endüstriyel üretime dönüşmeye başlamış ve Güney Marmara Bölgesi de bunun en yaygın görüldüğü yerlerden biri olmuştur. Buna

rağmen aile işletmeleri varlığını neredeyse tüm tarımsal üretim sahalarında devam ettirmektedir. Küçük veya büyük çaplı aile işletmelerinin gelirin garanti olmamasından dolayı dezavantajlı yanları olsa da bireyi yalnızlaşmaktan korumakla birlikte aidiyet ve bağlılık duygusu açısından da desteklemektedir. Yapılan işin aile ile birlikte yapılıyor olması çiftçi bireyi dayanışmanın ilk örneklerinin sergilendiği aile ortamında duygusal olarak çevrelemektedir. İş hayatına geçişle birlikte üretken dönemde de desteklenmeyi mümkün kılan bu durum, çiftçi bireyin kırsalda kalmak veya kent merkezlerinde yaşamını devam ettirmek konusunda etkili olduğu görülmektedir.

“...zor bir iş en başta bunu söylemem lazım. Ne vakti var ne saati. Bu yüzden günün değil hayatının tamamını buna ayırman gerekiyor. Bir laf vardır koyun düğününe güldürmez cenazene ağlatmaz diye bizimki de o hesap...” (3 nolu çiftçi).Emek yoğun olarak ortaya konan çiftçilik faaliyetleri, işin yapılma aşamasında canlı ile çalışıyor olmaktan dolayı zaman açısından süreğen ve takibinin devamlı olarak yapılması gereken bir alandır. Bu da yapılan iş takibinin tüm zamanlara yayılmasından ve birçok üretimin tek bir mevsim zamanı diliminde yapılamamasından dolayı günleri aşarak mevsimler arası geçişleri bile kapsamaktadır. Bu durum bitki veya hayvan yetiştirmek ya da hasat zamanı kullanılan makinenin operatörü olmak da dahil gelir elde etmenin yanında birbiriyle girift halde ilerleyen ve çok yönlü iş takiplerinin olduğu bir çalışma alanı ortaya koymaktadır. Çiftçiliğin çiftçi için anlamı zaman kapsayıcılığı açısından genişlemekte ve devam eden dönemde hayatı tümlemektedir. “...seviyorum köyde olmayı...” (4 nolu çiftçi). Sosyal ya da ekonomik olan tüm yaklaşımların yanında en yalın haliyle köyde olmanın “sevgi” duygusu ile ilişkilendirildiği ve diğer belirsizliklere direnme sürecinde genç çiftçiyi desteklediği düşünülebilir.

Bir üretim alanı olarak tarımın sürdürülebilirliği de önemlidir. Gelecek nesillerin ve şimdiki yaşamın garantisi olarak tarımın sürdürülebilmesi için geçmiş çalışmaların verilerine dayanarak yeni tarım politikalarına odaklanılması gerekmektedir. Dünya yaşamının sağlıklı ilerleyebilmesi ve kırsal alanlarda refahın artırılması adına kalkınma planlarının sürdürülebilir ve yeniliklere açık olması gerekir. Bu sebeplerle gençlere tarımsal üretimde öncelikler verilerek ve fırsatlar yaratılarak, genç çiftçi bireyler aracılığıyla tarımsal üretim alanında sürdürülebilirliğin sağlanacağını düşünmekteyiz. Diğer yandan genç çiftçiler ile yapılan görüşmelerde, hayvansal üretimde saman, kesif ve kaba yem gibi girdi maliyetlerinin giderek arttığı, bitkisel üretimde de aynı durumun tohum, gübre, mazot ve bitki sulama gibi maliyetlerde ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Alkan' ın (2019) Antalya'daki çalışmasında da benzer bulgular yer almaktadır. Bu bulgular, gençlerin çiftçilik faaliyetlerine özendirilmesinde negatif yöndeki etkisi ile tarımsal sürdürülebilirliğin olumsuz yönde etkilenmesine sebep olduğunu ortaya koymaktadır. Kurnaz'ın (2019) Samsun'daki çalışmasında

ise genç çiftçi işletmelerinin %75'i kısa dönemde ekonomik olarak sürdürülebilirken, %17'si uzun dönemde ekonomik olarak sürdürülebilir olarak tespit edilmiştir. Bu konuda çiftçilerden biri şöyle söylemiştir: "...kredilerde sübvansiyon ve ülke hazinesinden gerekli payın çiftçi desteklerine ayrılması önemli. Çünkü devlet desteksiz bir tarımın üretim kültürü ve coğrafya itibariyle Türkiye'de uygulanması çeşitli sorunlara sebep oluyor..." (2 nolu çiftçi).

Çalışmadan elde edilen görüşmeler sonucunda sürdürülebilir üretimin önündeki en büyük engellerden birinin kredi ve diğer borçlanmaların zamanında ödenememesi ile bir sonraki üretim sezonuna geçişte gerekli üretim materyalinin teminin sağlanamaması olduğu ifade edilmiştir. Borçlarını zamanında ödeyemeyen çiftçi için devlet bankalarının düşük faizli kredi uygulamalarının olduğu fakat coğrafi ve piyasa kaynaklı gelir kayıplarının kapsamlı olarak kredi ödemesi ertelemelerinde veya faiz indirimlerinde değerlendirilmediği tespit edilmiştir. Bu durumda genç çiftçiler girişimlerinde borçlanabilmek konusunda tedirginlik yaşamakta, mevcut kredi ve desteklerden tam anlamıyla faydalanamamaktadırlar. Bu durum üretimde sürdürülebilirliğin sağlanmasını engellemektedir. Bu konuda çiftçi şöyle düşünmektedir "...bütüncül yönetim anlayışının kırsala yayılması ve bu alanlarda eğitimlerin yaygınlaştırılması gerekiyor..." (7 nolu çiftçi).

Tarımsal üretimde sürdürülebilirliğin sağlanması için kullanılacak bir teknik olarak "Bütüncül Yönetim", ilk olarak Afrika Kıtası'ndaki çölleşen alanların tekrardan yaşam alanı olarak verimli hale getirilme çabası olarak ortaya çıkmıştır. Bu hızlı çölleşmenin sebebi olarak, kıtaya yayılan büyük çiftlik hayvanı sürülerinin mera alanlarında kontrolsüz olarak otlatılması olduğu tespit edilmiş ve yine çiftlik hayvanı sürülerinin kullanımı ile onarıcı tarımın sağlanması yoluna başvurulmuştur. Bu metot ile hayvan, bitki örtüsü ve insan yaşamı iş birliği sağlanmış ve çölleşen alanlar üretim alanı olarak geri kazanılmıştır (Anadolu Meraları, 2020, Nisan 20). "...yer altı sularının kullanımı, yağmur suyu hasatı yapılabilir sürdürülebilirlik için..." (13 nolu çiftçi). Genç çiftçi eğitimleri ile, yağmur suyu hasadı optimizasyonu ve *Bütüncül Yönetim* kuralları çerçevesinde arazi planlaması ve finansal planlama yapılmasının üretimde sürdürülebilirliği sağlamakta etkili olacağını düşünmekteyiz. Çiftçinin düşüncesi şöyledir: "...atalık tohumların satışını yasaklayan bir tohum yasası çıktı mesela. Bu ne kadar sürdürülebilir diye düşündük ama sürdürülemez olduğu çok açık..." (1 nolu çiftçi).

...Yerli tohumların satışı yasak. Bakanlık gıda fiyatlarına dayalı bir enflasyon piyasası var ve verimsiz yerli tohum yerine ithal tohum kullanmak zorundayız diye bir açıklama yaptı. Bu açıkça GDO'lu tohum kullanımını zorunlu hale getiriyor. Bu durumda sağlığımız ya da gelecek nesillerin sağlığı ne olacak diye düşünülüyor. Tarımsal sigortalar iklim değişikliği ile

arttı. Biyolojik olarak saldırgan hayvan mücadelesi yapılabilir. Bu arıcılıkta kullanılıyor mesela. İllaki tarım ilacı kullanmamıza gerek yok...(2 nolu çiftçi).

Kırsalda yaşayan bireyler olarak genç çiftçilerin sürdürülebilirlik açısından doğa ile kurdukları ilişki de önemlidir. Genel olarak doğada gerçekleştirilen bir iş olarak çiftçilik coğrafi şartlardan ve doğanın verdiklerinden ciddi oranda etkilenmektedir. Bu sebeple etkileri azaltıcı bazı teknolojik çalışmalar yapılırsa da uygulamada üretim fazlasının beklenmesi doğaya küresel ısınma gibi geriye döndürülemez zararlar vermektedir. Bunun yanında bir yaşam alanı olan doğanın psikolojik, sosyal ve kültürel olarak dönüştürücü bir etkisi vardır. İnsanlığın kurduğu medeniyetler sürekli olarak doğanın verdikleri ile temelde şekillenmiş teknolojik gelişmeler ile dönüşmüştür.

Çiftçiler için ürettiğini, nasıl pazarlayacağı daima bir soru işareti olmuştur. Geleneksel olarak her ürün için bir piyasa gelişmiş olsa da girdi maliyetlerinin son yıllarda artması çok yönlü satış ve pazarlama tekniklerini kullanmayı zorunlu hale getirmeye başlamıştır. Günümüzde ürettiğini sosyal medya üzerinden pazarlama girişimlerinin yaygınlaştığını görmekteyiz. Bu girişimlerin Güney Marmara genç çiftçileri için ne ifade ettiği aşağıda aktarılmıştır. Alkan'ın (2019) çalışmasındaki anket sonuçlarına göre çiftçilerin %53,5'i internet/TV/gazete gibi kaynaklardan ve %40,2'si İl/İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü vasıtasıyla projelerden haberdar olduklarını ifade etmişlerdir.

...üretim yapan insanların gelir durumları düştü. Tarımı terk ediyorlar çünkü insani olarak yeterli ekonomik gelirleri yok. Tarımdaki nüfus yaşıyor. Kırsaldaki nüfusu düşürecek dediler ve büyük şehir yasalarıyla düşürdüler ama bu gerçekçi değil. Ben bu yasadan önce de burada yaşıyordum ve hala burada yaşıyorum. Şuan köyümün mahalle olmuş olması beni şehirli yapmıyor...(20 nolu çiftçi).

Kırsal yaşamın ve özellikle de kendi içinde bir sosyo-kültürel yapı geliştirmiş olan köyün ani bürokratik değişiklikler ile bazı uygulamalara tabi tutulması sosyo-kültürel yapıdaki küçük çaplı şoklara ve yaşam düzeninin bozulmasına sebep olmaktadır. "İyi" olanın idealize edilmesi ve kendi özerk kültürel durumlarına bakılmaksızın toplumsal alanların dönüştürülmesi bu değerlerin de kaybolmasına sebep olmaktadır. Değişen sosyal yapının bazı çiftçiler tarafından faydaya dönüştürülebildiğini de söylemek mümkündür. Bu konuda çiftçinin ifadesi şöyledir: "...ama şehir bizim için iyi. En azından yakın olması iyi. Bu sayede az da olsa perakende satış yapabiliyorum..." (9 nolu çiftçi).

Sosyo-kültürel yapıyı etkileyen diğer bir unsur da medya organlarıdır. Genç çiftçilerin tamamının sosyal medya mecralarını kullandığı, bazı katılımcıların ise sosyal medyayı satışlarına katkı sağlayarak reklam ve pazarlama için kullandıkları öğrenilmiştir. Çiftçilerin ifadeleri şöyledir: "...tanıdığım bütün çiftçiler facebook kullanıyor..."(5 nolu çiftçi). "...sosyal medyadan koyun

alışverişi yapıyorum. Bu sayede hiç tanımadığım insanlarla tanıştım...”(3 nolu çiftçi). “...sosyal medya iyi bir şey bence. Çayırda hayvan otlatırken zaman geçirmemi sağlıyor...”(6 nolu çiftçi). “...Bir sürü çiftçi sayfası takip ediyorum. Oradan ulaştığım kadar bilgiye başka bir yerden ulaşamazdım...”(11 nolu çiftçi).

Bunun yanında özel televizyon kanallarının yaygınlaşması ile de çiftçilerin satış ve pazarlama konusunda kendi üretim alanları ile ilgili reklamların tüketicisi olduğu hatta bunlardan faydalandığı öğrenilmiştir. Bu konuda bir çiftçi “...daha büyük bir çiftliğe sahip olduğumda çiftçi kanallarına reklam vereceğim...” şeklinde belirtmiştir (4 nolu çiftçi).

Reklamları gelir katkısı olarak kullanmak isteyen genç çiftçilerin yanında yaşam alanını ve sosyal ilişkilerini belirli bir kontrol altında tutmak isteyen genç çiftçiler de vardır. Bazı çiftçilerin ise ürün kalitesindeki artışı markalaşma ile ilişkilendirdikleri tespit edilmiştir. Çiftçilerin ifadeleri şöyledir: “...en güzel reklamı akrabalar yapar bence...”(18 nolu çiftçi). “...bence reklama gerek yok. Böyle sakın sakın yaşamak istiyorum...”(1 nolu çiftçi). “...kırsalda markalaşma ile kalite artışı mümkün...” (20 nolu çiftçi).

Tarımda son yıllarda yaşanan istikrarsızlıklar genç çiftçilerin gelecek kazanımları anlamında tedirginlik yaratmaktadır. Bu tedirginlikleri, projeleri hazırlayanların kırsalda yaşamıyor olmaları, kırsal kalkınma planlarının uygulanmasında aracı özel şirketlerin olması, proje takip döngülerinin üretim sezonlarıyla tutarsızlıklar göstermesi, proje planlarının içeriğinin yerele tam uyum sağlamaması, proje içeriğinde iklim göreceliliğinin hesaba katılmaması ve sigorta ağının gelişmemiş olması gibi nedenler olarak sıralayabiliriz. Alkan'ın (2019) çalışmasında, şehre göç etmeyi düşünmeyen 114 çiftçi buna neden olarak büyük bir çoğunlukla (%71,9) köyde yaşamayı sevdiğini belirtmişlerdir. Bunu %14 ile işin sevilmesi ve %12,3 ile gelir düzeyinin iyi olması nedenleri izlemiştir. Çiftçi “...çözüm için bir tarım politikamız olması lazım...” şeklinde ifade eder (9 nolu çiftçi).

Çiftçilerin gelecek çözüm beklentilerini devlet eliyle sağlanmasını bekledikleri, tarımsal gelirdeki istikrarsızlığın risk algılarını tetiklediği öğrenilmiştir. Genç çiftçilerin ifadeleri şöyledir: “...projeler yeterli değil. Daha ayrıntılı değerlendirilmeleri lazım...”(13 nolu çiftçi). “...topraksız tarım uygulamaları var şimdi mesela. Belki de buna dönecek dünya...” (20 nolu çiftçi).

Ekonomik belirsizliğe rağmen genç çiftçiler, teknolojik gelişmelerin kendilerini olumlu yönde etkileyeceğini ve buna bağlı olarak günümüzde tarımsal üretimin önemli olarak

etkilendiğini belirtmişlerdir. Özellikle göç gibi olguların zamansal olarak değişmesiyle, farklı sonuçlar doğuracağına ve kırsal yaşamın dinamizmini yeniden ortaya çıkacağını ifade etmişlerdir.

Sonuç ve Öneriler

Genç çiftçiler ile ilgili yapılan bu çalışmanın genelinde; katılımcıların yaş ve eğitim durumları, meslek tercihlerindeki çevresel ve kişisel etkiler, kırsalda yaşam ve çiftçiliğin anlamları, kırsal kalkınmanın üretim alanlarına etkileri, sürdürülebilirlik, örgütlü tarım birlikleri ve kırsaldaki sosyo-kültürel değişmelerin etkileri konu başlıkları ile ilgili veriler toplanarak analizleri yapılmıştır. Sosyo-kültürel değişmelerin genç çiftçiler üzerindeki etkilerinin incelendiği araştırmamızın bu amaçlar çerçevesindeki bulgularına göre, araştırmamızın büyük ölçüde hedefine ulaştığı görülmüştür. Araştırma kapsamında elde edilen bulgulara göre, deneyimlerin bazıları sosyo-kültürel değişmelerin yaşanması ile ilgili olarak beklentimiz yönünde olduğu görülmüştür. Bulgulara göre bazı çiftçilik deneyimlerinde farklılıklar görülmektedir. Bunun sebebi olarak da genç çiftçilerin bazıları kök aileleri ile birlikte bu çiftçilik mesleğini seçmeden yaşamaları bazıları ise bireysel tercihleri sonucunda bu mesleği seçtikleri ile ilgili olduğu düşünülmüştür.

Bu çalışmada ortaya çıkan başka bir sonuç ise katılımcıların çoğunluğunun benzer diğer çalışmalarda olduğu gibi ortaöğretim seviyesinde mezuniyet durumlarına sahip oldukları ve kırsalda olmanın etkileri ile eğitim hayatlarına devam etmekte güçlük çektiklerini beyan etmiş olmalarıdır. Lise ve sonrası eğitime devam eden katılımcılar olsa da bu katılımcılar kırsalda olmanın lise sonrası eğitime devam etmekte zorluklar yaşanmasına sebep olduğunu ortaya koymuşlardır.

Çalışmadan elde edilen bir başka sonuç da genç çiftçilerin çoğunluğu çiftçilik mesleğini başka bir iş kolu ile birlikte yürütmekte ya da çiftçilik gelirlerinin iktisadi gelecek kaygılarını gidermediğidir. Genç çiftçiler düzenli gelir garantisi bulunmayan ve devlet teşviklerinin henüz tam anlamıyla yaygınlaşmadığı tarımsal üretimde ekonomik sürdürülebilirlik riski ile birlikte üretim faaliyetlerine devam ettikleri tespit edilmiştir. Bununla birlikte “kıra dönüş” kavramı yeni köylülük ile ilişkilidir. Yeni köylü genç çiftçilerin genel tedirginliği ise ekonomik sürdürülebilirliktir. Burada “romantik” kır algısı kırılma yaşamakta ve gündelik olan ekonomik kaygılarla geleceğe dair olan ekonomik beklenti kaygısı her an tetiklenmekte ve belirsizliğini korumaktadır.

Güney Marmara genç çiftçilerin evliliğe dair ortak kaygılar taşıdığı bu çalışmadan ortaya çıkan bir başka sonuçtur. Bu kaygıların sebebi olarak, kırsal alanların gençler için sosyal yalnızlık

hissini artıyor olduğu, sosyal sigortalanma durumlarının yaygın olarak kullanılmadığı ve geleneksel olarak aile olma bilincini etkilediği, yaşam alanları konusunda eşlerin ortak karar almakta zorlanmaları sebebiyle bazı başka çiftçilerin boşanmaları olarak tespit edilmiştir.

Araştırmamızın sonuçlarından bir diğeri de genç çiftçilerin örgütlü tarımsal yapıların oluşturulmasına ihtiyaç duymalarıdır. Ürünün üretilmesinden pazarlanmasına kadar geçen süreçte iyi bir satış ağı sağlayamayan genç çiftçilerin süreçlerde zorlandıkları, kredilendirmeler konusunda zorluklar yaşadıkları ve örgütlü sosyal yapılara ihtiyaç duydukları bilgisine ulaşılmıştır. Aynı zamanda kooperatif gibi oluşumların genç çiftçilerin ekonomik durumlarını etkilemesinin yanında sosyal ilişkilerinin gelişmesinde de etkili olacağı düşünüldüğünden sosyo-kültürel değişimlerden pozitif yönde etkilenmelerinin sağlanması için bu tarımsal örgütlenmelerin yaygınlaştırılmasının faydalı olacağı bilgisine ulaşılmıştır.

Kırsal kalkınma planlarının geleceği hakkında genç çiftçiler taşıdıkları endişeler ise çalışmadan ortaya çıkan başka bir sonuçtur. Bunun sebebi geçmişte uygulanan planların çıktılarının yerele çok fazla yansımaması ve niceliksel veriler olarak kalmış olmasıdır. Bunun yanında, projeler kent merkezlerindeki bürokratlar tarafından yapılmakta asıl konunun ilgilileri olarak kırsalda yaşayan genç çiftçiler planlama süreçlerine dahil olamamaktadırlar. Planlama sürecinde yer almayan genç çiftçi ise alanda bunu uygularken bazı kentsel yadırgamalar yaşamaktadır. Çünkü kentten köyü izleyerek üretim süreçlerine dahil olmadan planlama yapan proje hazırlayıcısı kırsalı çiftçinin bakış açısına sahip olmadığıdır.

Bu çalışma sonucunda görülmüştür ki genç çiftçilere yönelik eğitimlerin yaygın değildir. Günümüzde genel olarak temel eğitimini almış olan genç çiftçiler her hangi bir planlı eğitim programına tabii tutulmadan global bir sektör haline gelen tarımda ayakta kalması beklenmektedir. Türkiye'nin global tarım pazarında sürekliliğini sağlayabilmesi için güncel olarak kırsal alanda çiftçilik yapmaya devam eden ve doğal yollarla bilgi birikimi yapan çiftçilerin deneyim aktarımlarından faydalanıp yeni ve yerinde eğitim programlarını uygulaması gerekmektedir. Küçük ölçekli veya büyük ölçekli tarımsal faaliyetlerde genç çiftçi için en önemlisi, fazla miktarda ve nitelikli ürünü doğaya zarar vermeden üretmesidir. Bu açıdan genç çiftçilere her zaman ihtiyaç vardır.

Bu araştırma Güney Marmara Bölgesi'nde ve sınırlı bir örneklem grubu ile gerçekleştirilmiştir. Ancak Güney Marmara Bölgesi dışındaki bölgelerde de benzer araştırmaların yapılması ile ülkemizde tarım, genç çiftçiler sosyo-kültürel değişim temalı daha kapsayıcı ve genellenebilir sonuçlara ulaşılması mümkün olacaktır. Aynı zamanda çok yönlü bir üretim alanı

olan tarımın disiplinler arası olarak araştırma evrenlerine dahil edilmesi ve ilgili literatüre katkı sağlayacaktır.

Çiftçilik ve tarım ile ilgili konuların toplumsal hayatın ve ekonominin sürdürülebilirliği için çok önemli olmasından hareketle konu ile ilgili olarak; Tarım ve Orman Bakanlığı'nın, yerel yönetimlerin ve ilgili kurum ve kuruluşlarının çiftçilik deneyimleri, çiftçi eğitimleri, sosyo-kültürel değişkenlerle başa çıkma süreçleri ve bölgeleri dışında da ticari bağlantılar kurma konusunda eğitimlerin ve teşviklerin yaygınlaştırılması büyük önem taşımaktadır. Eğitim veren kurum ve kuruluşların üretim kapasitesinin çoğaltılması, genç çiftçilerin çiftçilik süreçleri ile ilgili daha fazla bilgilendirilmesi ve sosyo-kültürel değişimlere ayak uydurabilmeleri için farkındalık çalışmalarının yapılması önem arz etmektedir

Kaynakça

- Akarşlan, M. (1998). *Türk Milli Mücadelesi'nin Balıkesir Cephesi*, Birinci Baskı, Ankara: Öteki Yayınevi.
- Akçayöz, A. (2013). *Türkiye'de Bilim ve Teknoloji Politikası Geliştirme Süreci ve Sorunları: Kırsal Politikalar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akşit, B. (1998). Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Bilim. *Sosyal Bilimler*, Ankara: TUBA. 7-18.
- Alkan, A. (2019). *Antalya İlinde Genç Çiftçi Projesinin Uygulanması ve Sürdürülebilirliği Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Arşlan, H. (2019). *Türkiye'de Kırsal Sosyolojisi Araştırmaları*. Birinci Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Arşlan, İ. (2014). *Osmanlı Dünyasında Köyler ve Köylüler: 19. Yüzyıl Balıkesir Örneği*. Birinci Baskı, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Ata, B. (2017). *Bilim ve Teknolojinin Sosyal Değişime Etkisi*. Ata, B. (Editör). *Bilim Teknoloji ve Sosyal Değişim*. Yedinci Baskı. Ankara: Pegem Akademi. 1-12.

- Başaranoğlu, C. (2019). *Tarımsal Üretim Sürdürülebilirliği Açısından Genç Çiftçileri Çiftçiliği Algılamaları ve Çiftçilik Yapma Eğilimlerinin Belirlenmesi: Isparta İli Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Isparta.
- Beardsworth, A. ve Keil, T. (2011). *Yemek Sosyolojisi*, İstanbul: Phoenix Yayınevi.
- Çekmez, E., Yıldız, C. ve Bütüner, S. (2012). *Phenomenographic Research Method*. Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED), 6(2). 77-102.
- Demirel, N. (2018), *Kır Sosyolojisi ve Kırsal Kalkınma*. Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 2(2). 194-210.
- Ertürk, D. ve Eray, T. (2016). *Fenomenolojik Kavram Olarak Kendilik ve Sosyal Alanlarda Kendilik Sunumu*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 34(16). 9-36.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. Birinci Baskı, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Güder, F. (2019). *Türkiye’de Tarımsal Teşviklerin Genç İşsizliği Üzerine Etkileri: Yalova İlinde Genç Çiftçi Projesi Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.
- Güder, S. (2019). *Dikenli Gül: Türkiye’de Kırsal Kesimde Okul Öncesi Öğretmeni Olmaya İlişkin Fenomenolojik Bir Çalışma*. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – ENAD, 7(3). 922-941.
- Gündüz, Ş. (2005). *Küresel Köyde “Öteki” İle Bir Arada Yaşama*. Sunar, L. (Editör). Sivil Toplum: Farklı Bakışlar. Birinci Baskı. İstanbul: Kaknüs Yayınları. 83-101.
- Işıkcı, Y. (2017). *Türkiye’de Kırsal Kalkınma Ajanslarının Rolü*. Akademik İncelemeler Dergisi, 13(1). 418-445.
- İnalcık, H. (1998). *Çiftliklerin Doğuşu: Devlet, Toprak Sahipleri ve Kiracılar*. Keyder, Ç.&Tabak, F. (Editörler). Osmanlı’da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım. Birinci Baskı. İstanbul: Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı ve Numune Matbaacılık. 17-35.
- Kan, A. (2019). *Türkiye’de Bölgesel Düzeyde Tarımsal Üretim Değeri, Kadınların İşgücüne Katılımı ve Sermaye Stoku Arasındaki İlişkinin Panel Veri Analizi İle Karşılaştırması*. Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi, 6(1). 52-63.
- Karakuş, E. (2019). *Sosyolojik Bakış Açısından Gıda Güvenesi Kavramı*. Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(37). 1027-1046.

- Karpat, K. H. (2003). *Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm*. (Çev. Abdülkerim Sönmez). Birinci Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Kazgan, G. (2017). *Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2009)*. Beşinci Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keyder, Ç. (1998). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Büyük Ölçekli Ticari Tarım Var mıydı?* Keyder, Ç. Ve Tabak, F. (Editörler). Osmanlı’da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım. Birinci Baskı. İstanbul: Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı ve Numune Matbaacılık. 1-16.
- Keyder Ç. ve Yenal Z. (2013). *Bildiğimiz Tarımın Sonu*. Birinci Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koytak, E. (2012). *Tabaküme Hükmetmek: Bourdieu Sosyolojisinde Toplum ve Bilim İlişkisi*. Sosyoloji Dergisi, 3(25). 85-101.
- Kurnaz, H. (2019). *Samsun İlinde Genç Çiftçi Desteğinden Yararlanan İşletmelerin Sosyal ve Ekonomik Sürdürülebilirlikleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Mollavelioğlu, M. (2009). *Sürdürülebilir Tarımın Ölçümü ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Morva, O. (2017). *Chicago Sosyoloji Okulu’nun Etnografik Mirasını Yeniden Okumak: Dijital Etnografi Çağında Sembolik Etkileşimcilik*. Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, 4(1). 135-154.
- Nerse, S. (2014). Türkiye kır çalışmalarında paradigma değişimi, Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, 29. Sayı, 2014. 165-179.
- Özbay, F. (2015). *Dünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus*, Birinci Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özdemir, M. (2011), *Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1). 323-343.
- Özen Y. ve Gül A. (2007). *Sosyal ve Eğitim Bilimleri Araştırmalarında Evren-Örneklem Sorunu*. KKEFDI /OKKEF, 15. 395-422.
- Sabancı, T. (2018). *Fenomenolojik Bir Çalışma: Erkeklik ve Kimlik Çatışması, Türkiye’de Müslüman Erkeğin Değişimi Üzerine Bir Değerlendirme*. International Journal of Social Sciences, 2(2). 50-63.
- Solak, S. (2017). *Mekân-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış*. Manas Araştırmalar Dergisi, 6(1). 13-37.

- Standage, T. (2016). *Altı Bardakta Dünya Tarihi*. İkinci Baskı, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Sunar, L. (2010). *Karl Marx ve Max Weber'in Doğu Toplumlarına Yaklaşımları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şenol, P. ve Altuntek, S. (2017). *Yapılanmış Habitusun Değişimi: Üç Köy Okuması*. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 20(1). 201-236.
- Tabak, F. (1998). *Bereketli Hilal'in Batısında Tarımsal Dalgalanmalar ve Emeğin Kontrolü*. Keyder, Ç. & Tabak, F. (Editörler). Osmanlı'da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım. Birinci Baskı. İstanbul: Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı ve Numune Matbaacılık. : 139-159.
- Anadolu Meraları. (2020, Nisan 20). Bütüncül Yönetim Nedir. anadolumeram.com/butuncul-yonetim-nedir/.
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı. (2019, Kasım). Güney Marmara Kalkınma Ajansı Genç Çiftçi Projesi. Erişim 29.02.2020, www.gmka.gov.tr.
- Habertürk. (2018, Mayıs 22). Ayvalık zeytinyağına dünya ikinciliği. On Dört İlde Büyük Şehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (2018, 24 Mart). Resmi Gazete, Sayı: 30370 Erişim 22.12.2019, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180324.htm>.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2020, Mart). 2019 Nüfus Verileri. Erişim 16.03.2020, www.tuik.gov.tr.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 20.03.2020 – Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 19.06.2020

Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi

Journal of Social and Cultural Studies

www.toplumvekultur.com

Yıl/Year:2020, Sayı/Issue: 5, Sayfa/Page: 107-122

TOPLUMSAL BİR GERÇEKLIK OLARAK ÇOCUK GELİNLER

Merve ÇETİN¹

Öz

Bu çalışmanın konusu yaygın olarak görülen çocuk gelin kavramının nedenleri ve sonuçlarındaki belirleyici durumları ortaya koyup erken evliliklerin önlenmesine katkıda bulunmaktır. Erken yaşta yapılan evlilikler çocukta fiziksel, ruhsal, eğitim başarısızlığı ve toplumsal gelişimini engelleyen bir takım sorunlar oluşturmaktadır. Ataerkil ve geleneksel toplum yapısının hâkim olduğu birçok toplumda olduğu gibi Türkiye’de de çocuk yaşta evlilik, zorla gerçekleştirilen yaygın bir küresel sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Erken evliliklerin devamlılığını sağlayan başlıca etken, toplumsal sorun değil olarak değil toplumsal gereklilik olarak görülmesiyle ilişkilidir. Ebeveyn tutumu, çarpıtılmış din referanslı açıklamalar, eğitimsizlik veya hukuki süreçlerin tam olarak toplum hayatına yansıtılmaması sorunun çözümünü zorlaştırmaktadır. Erken evlilik her iki cinsiyette de sorun olmasına karşın özellikle kız çocukların hayatını daha fazla etkilemektedir. Toplumda hâkim olan kadına yönelik cinsiyetçi bakış açısı erken yaşta evlendirilen kız çocuklarının olumsuz konumlarını iyice pekiştirmektedir. Kadın bir neslin yetişme sürecinde ilk rehber olduğu için kadınların gelişmesi toplumun gelişmesi bakımından çok önemlidir. Bu yüzden çocuk gelinler yalnızca bireysel sorun olarak değil toplumsal sorun olarak da görülmelidir. Çocuk gelin olma sorununa önleyici olarak; eğitim seviyesinin ve bireysel farkındalıkların artırılması, hukuki kurallardaki çelişkilerin düzenlenmesi ve yasakların topluma güçlü şekilde hissettirilmesi, toplum yapısının üretmiş olduğu toplumsal cinsiyet rollerinin dayanak kullanıldığı olumsuz durumların engellenmesi ve ataerkil yapıyla mücadele edilmesi gerektiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Erken Evlilik, Çocuk Gelinler, Toplumsal Cinsiyet, Evlilik Sosyolojisi

THE CONCEPT OF CHILD BRIDE AS A SOCIAL REALITY

Abstract

The subject of this study is to contribute to the prevention of early marriages by revealing the decisive conditions in the causes and consequences of the commonly seen child bride concept. Early marriages cause problems that prevent the physical, psychological, pedagogical and social development of the child. Child marriage which is also happening in Turkey, was a forced global problem. The main factor ensures the continuity of early marriages is associated with being seen a

¹ Merve Çetin, Kırıkkale Üniversitesi SBE Sosyoloji ABD, Dr. Öğrencisi, cetinmerveeeee@gmail.com ORCID: 0000-0002-1935-260X

social necessity not social problem. Parental attitudes, religiously referenced explanations, lack of education or the inability to fully reflect legal processes into public life make the solution to the problem difficult. Although early marriage is a problem for both sexes. Girls are particularly affected. The sexist view of women who dominate society reinforces the negative position of girls who are married at an early age. The development of women means the development of society. This is why child brides should be seen as a social problem not an individual. This situation should be seen not only as individual but also as a social problem. As a preventive to the problem of children bride it was determined that the level of education and individual awareness should be increased and the situation regulated by legal rules should be combat against the patriarchal structure in which the gender roles produced by the social structure are performed as a basis.

Keywords: Early Marriage, Child Bride, Social Gender, Sociology of Marriage

Giriş

Erken yaşta evlilik veya çocuk yaşta yapılan evlilik olarak ifade edilen kavramlar 18 yaş altındaki ‘çocuğun’ evlenmesidir. Erken yaş evliliğinin şekli kültürden kültüre değişiklik gösterse de küresel olarak evliliğin 18 yaşından önce gerçekleştiği ve özellikle ataerkil toplumlarda görülerek önemli sorunlar yarattığı genel kabuldür. Çocuğun biyolojik gelişiminin tamamlanması, kendi duygularını tanıması, hayatını nasıl devam ettireceğine karar vermesi gibi durumlar belirli olgunluk gerektirmektedir. Bireylerden gelişimleri tamamlanmadan evlilik ve çocuk sahibi olma sorumluluğunun beklenmesi sağlıksız sonuçlara neden olmaktadır. Erken evlilikler olumsuz olarak değerlendirildiği için çalışma bu yaklaşım ile sürdürülecektir. Dünyada her yıl 700 milyondan fazla kadın 18 yaşını tamamlamadan evlendirilmiş olup bu kadınların üçte birisinin de evlendiğinde 15 yaşından küçük olduğu tespit edilmiştir (UNICEF, 2014). Erken evliliklerde asıl üzerine odaklanmak istediğimiz çocuk gelin sorunsalı, çocukluk döneminde toplumsal cinsiyetle kurulan kadın rolünün çocuğa benimsetilmesi ve yasal evlilik yaş sınırının altındaki kız çocuklarının evliliğini ifade etmektedir.

Aile evrensel değer içerisine girdiği için evlilik incelemeleri sosyal bilimler için oldukça önem arz etmektedir. Anne ve baba çocuk için ilk rehberdir, çocuk almış olduğu rehberliği anne veya baba olduğunda kendi çocuğu üzerinde göstereceği için anne ve baba rehberliği kuşaklar arasında sürmeye devam edecektir. Bu noktadan bakıldığında aile toplumdaki en temel kurumlardan birisi olup toplumu en temel fonksiyonlarını yerine getirip düzenleyen önemli bir fonksiyon getirmektedir.

Aile bireyin hayati kararlar vermesinde ve hayatını nasıl devam ettireceği konusunda maddi manevi desteğin sunulduğu sosyal ortamdır. Sahip olunan değer yargıları, kültürel birikim, yaşam kalitesi aileden bireye aktarılmaktadır. İnsan hayatında ölüm, doğum gibi geçiş aşamaları bulunmakta olup bu aşamalarda kendi içinde davranış örüntüleri kurmaktadır. Birey doğduğu aileyi seçemez ancak evlendiği ailesine iradesi ile katılması beklenir. Toplum yapısını, onu

oluşturan aileler yansıtmaktadır ve evlilikle kurulan aile bağları ile devam ettirilmektedir. Temeli sağlam ve düzenli bir toplum için sağlıklı ailelere ihtiyaç duyulmaktadır. Evlilik birey için yalnızca sırası gelen bir aşama veya neslin devamı olarak düşünülmemelidir. Bireyleri evliliğe götüren dürtü sevgi, saygı anlayış bağı ile kurulan, ailesinden aldığı değerlerle kendi değerlerini bütünleştirerek hayatı beraber sürdürmek istediği kişiyi seçme kararı olarak düşünülmelidir.

Karşı cinsten iki birey tarafından oluşturulacak evlilik hukuksal, duygusal ve kültürel değerler barındıran sorumluluklar gerektirmektedir. Bunlara karşılık beklenmedik zaman ve durumlarda gerçekleşen çocuk yaşta evlendirilme gerekçeleri üzerine pek çok şey söylenebilmektedir. Erken çocukluktan ergenliğe kadar olan dönemde çocukların sağlıklı gelişim gösterebilmeleri adına küçük yaşlarda evlendirilmekten koruyacak etkili stratejileri belirlemek gerekmektedir.

1. Erken Evlilik ve Çocuk Gelin Kavramları

Evlilik ve aile birbiriyle bütünleşmiştir. Aile, evliliklerin kurulmasıyla oluşmaktadır. Ailenin temel işlevi topluma sağlıklı ve uyumlu bireyler yetiştirmektir. Evlilik tanımlanırken ekonomistler ekonomik boyutunu, psikologlar ruhsal boyutunu, sosyologlar sosyolojik boyutunu öne çıkartmakta ve evlilik kurumunun toplum için çok önemli olduğu konusunda uzlaşmaktadırlar. Her sosyo-kültürel yapının kendisine özgü kuralları bulunmakta ve bu kurallar toplumun devamlılığını sağlamaktadır (Şenol ve Alp, 2012: s.248). Toplumun sağlıklı şekilde varlığını sürdürebilmesi için evliliğin kurulmasında değerlendirilmesi gereken faktörler anlaşılabilir hayata geçirilmelidir. Evlilik toplumsal ve hukuksal yönleri bulunan bir süreçtir. Evliliğin hukuka ve topluma uygun olması beklenirken bireylerin özgür iradeleriyle bu seçimi yapması gerekmektedir. Evlenmenin yasal olarak geçerli sayılabilmesi için evlenecek olan kimselerden kanunla belirlenmiş yaşı tamamlama zorunluluğu vardır.

Ruhsal, sosyal ve fizyolojik gelişimini tamamlamış, kendi kararlarını verebiliyor ve haklarını savunabiliyor olması evlenmeden önce bireylerden erişmesi gereken olgunluk beklentileridir. Evlenmek için böyle bir yaş sınırının olması bireylerin hem fiziksel açıdan evlenmenin gerektirdiği durumları sağlaması hem de evlilik sorumluluğunu alacak olgunluğa sahip olabilmesi açısından gereklidir.

Evlilik zamanlaması doğru yürütülemez ise sıkıntılar meydana gelmektedir. 18 yaşından önce yapılan evlilikler temel insan haklarına ihlal olarak tanımlanmaktadır. Bu evliliklere bir dizi tedbir alınmasına karşılık küresel olarak yaygın bir sorundur. Çocuğu evlilik riski altına sokmak için pek çok faktör vardır (UNİCEF, 2019).

Erken evliliklerin gerçekleştiği yaşlar ergenlik dönemine denk gelmektedir. Ergenlik, bireyin kendisini tanımaya başladığı, fiziksel ve ruhsal yönden birçok değişimle karşı karşıya kaldığı, toplumda nasıl bir rol çizeceğine karar verdiği dönemdir. Çocuk yaşta yapılan evlilik, bu süreçlerin sağlıklı olarak tamamlanmasına olanak tanımadığından birey yaşamı boyunca fırsat eşitsizliğine maruz kalacaktır.

Uluslararası belgeler kapsamında belirtilen tanımlamalara göre, erken evlilik çoğunlukla evliliğe maruz kalan bireyin bilinçli rızası olmaması nedeniyle literatürde 'erken ve zorla evlilik' şeklinde yer alarak, 18 yaş altında evlendirilen kız çocukları ise 'çocuk gelin' olarak tanımlanmaktadır (Şenol ve Dinç, 2016: s.235). Türk hukuk sisteminde çocuk gelinler, kanunlara göre çelişik durum olarak göze çarpmaktadır. Çocuk gelin ifadesi Türk Medeni Kanunu'nun da 17 yaşını doldurmuş, Türk Ceza Kanunu'na göre 15, Çocuk Koruma Kanunu'na göre 18 yaşını doldurmamış kızlara kullanılmaktadır (Şen, 2014: s.7). Çocuk yaştaki evlilikler genellikle kız çocukların erken yaşlardaki hamilelik ve bunun getirmiş olduğu riskler yanında kariyer ve mesleki gelişimini engelleme, okul hayatını yarıda bırakma vb. olumsuz durumlar ortaya çıkartmaktadır. Kanunlardaki bu tutarsızlık, özellikle geleneksel anlayışa sahip aileler tarafından kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmelerine olanak sunmakta ve mücadeleleri zorlaştırmaktadır (Çakmak, 2009: s.5).

Çocuğun öncelikle toplumda birey olmaya hazırlanan bir varlık olduğu kabul edilmektedir bu sebeple çocukluk yılları oldukça önemsenmektedir. Çocukluk yetişkinlik döneminden farklı ancak bir o kadar da önemli bir dönemi ifade etmektedir. Çünkü çocuklukta yaşananlar, bilimsel verilerle ortaya konulan gerçekliğe göre yetişkinlik dönemini etkilemektedir (Şenol ve Yıldız, 2013: s.2). Bu açıklamadan yola çıkarak sorununun hassasiyeti daha genellenebilir düşünmeyi mümkün kılabilir.

Çocuk hakları bildirgesinde çocuğun gerek bedensel gerek zihinsel açıdan tam ergenliğe ulaşmamış olması nedeniyle doğum öncesi ve sonrasında da uygun yasal korumayı içeren özel güvence ve koruma gereksinimlerinin bulunduğu belirtilmiştir (UNICEF, 2004). CEDAW hukuk alanındaki uygulamasında açıklanan toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmak için Türk Medeni Kanunu'nda reformlar yapılmasını gerektiğini evlilik akdinde erkeğin karar verme mevkiine yerleştirilmesinin kadını ikincil konuma yerleştirdiği belirtilmiştir (CEDAW,2010). İnsan hakları evrensel bildirgesi 7. Maddeye göre ise herkesin yasa önünde eşit olduğu ayrım gözetmeksizin yasanın korunmasından eşit olarak yararlanma hakkına sahip olduğu ifade edilmiştir (BMGK, 1948).

Özellikle geleneksel aile yapılarında çocuktan beklenen kararlarını bağımsız şekilde vermesi ve kararlarının sorumluluğunu taşıması değil; anne ve babasına itaat etmesi, çocuğun dış otoriteye bağımlı olmasıdır (Kağıtçıbaşı, 1991: s.51-52). Küresel boyutta görünümüleri olan ataerkil yapının belirgin olan toplumsal cinsiyet rollerine dayalı ayrımcılığı söz konusudur. Cinsiyetler arası ayrımcılıklardan birisi de kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesidir. Toplumsal cinsiyet farklı biyolojik özellikteki kişilerin toplum yapısına ve beklentisine göre kabul edilebilir veya edilemez olarak ayırdığı davranışları içerir.

Erken yapılan evlilikler her iki cinside etkilemesine karşılık özellikle kız çocukları bu durumdan daha fazla etkilenmektedir. Ataerkil birçok toplumda kadının yeri evi olarak algılandığı için kadının fiziksel, ruhsal, sosyal vb. gelişiminin seyri ve kadının düşünceleri önemsenmeksizin kadınlık ve eş olma görevini yerine getirmesini bekleyen inanışlar daha ağır basmaktadır (Elitok ve Çabuk: 2014: s.15-20). Bu gerçeklikte doğan ve büyüyen kız çocukları itiraz etmeyi düşündükleri gibi büyük oranda kim olduklarına kendilerinin karar vereceği zamanda dışardan gelen müdahalelere yenik düşmektedirler.

Çocuk evlilikleri insan haklarına uymamaktır. Buna rağmen dünya genelinde çok yaygındır. Çocuk evliliği en yüksek Sahra altı Afrika'da, 10 genç kadından yaklaşık dördünün 18 yaşından önce evlendiği, ardından Güney Asya 10 kadından üçünün 18 yaşından önce evlendiği ve Latin Amerika ve Karayipler %25, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da %18, son olarak Doğu Avrupa ve Orta Asya'da %11 oranlarında olduğu tespit edilmiştir. Çocuk evliliğinin yaygınlığı küresel olarak son on yılda en fazla kaydedilen ilerlemeyle azalmıştır. Bir kızın çocuklukta evlenme riskinin üçte birinden fazla yaklaşık %50den %30a düştüğü Güney Asya bilgisine ulaşılmakta ve yine de çocukken evlenen toplam kız sayısı yılda 12 milyondur ve 2030'a kadar Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 'ne göre hedefin sona ermesi için ilerleme önemli ölçüde hızlandırılması hedeflenmektedir (UNICEF, 2019).

Çocuk gelinlerin yaygın olarak görüldüğü Türkiye'de ise evlenme istatistiklerine göre 16-17 yaş grubunda olan kız çocuklarının resmi olarak belirlenmiş yaşa göre evlenenlere göre oranı 2014 yılında %5,8 iken bu oran 2018 yılında % 3,8'e düşmüştür. Bu oran illere göre değerlendirildiğinde 2018 yılında kız çocuklarının en çok evlendirildiği il %14,8 ile Ağrı olurken bu ili %14,1 Muş ve %12,5 ile Bitlis takip etmektedir. Kız çocuklarının kanunla belirlenmiş toplam evlenmeler içindeki oranının en düşük olduğu iller ise Bolu %0,7, Trabzon ve Artvin'in de ise %0,9 olduğu tespit edilmiştir (Türk, 2019).

Türkiye'nin 26 ilinde yaşanan toplam 5036 kadın üzerinde gerçekleştirilmiş araştırma bulgularında (Çaha ve Diğerleri, 2014: s.93) öne çıkan bir başka değerlendirme ise, çocuk yaşta

evliliğin sadece Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yoğunlaştığı düşüncesinin doğru olmadığını kanıtlamaktadır. Erken evlilikler sadece Türkiye'nin bu iki bölgesi ile sınırlı olmamakla birlikte bu bölgelerdeki oranın diğer bölgelere göre daha yüksek olduğu bilinmektedir.

Şenol ve Alp'in Kırıkkale ilini örnek alarak 18 yaşını doldurmadığı halde zorunluluk durumunda hâkim karşısında yapılan erken yaş evlilik çalışması bir önceki açıklamayı destekler niteliktedir. Araştırma sonuçları, 2003-2009 yılları arasında cinsiyete göre erken evlilik oranlarının yaklaşık %94'ünün kız çocuklarının erkeklere göre daha fazla erken yaşta evlendirildiklerini göstermektedir. Dini nikâhla kısılan evliliklerin kayıt altına alınmamış olması ve 18 yaşının altında hâkim kararı dışındaki evliliklerin tespit edilmesiyle taraflara ve nikâhı kıyanlara ceza verilmesi sorunun gerçek bulgularına ulaşmayı neredeyse imkânsız kılmaktadır (Şenol ve Alp, 2012: s.248-257).

Dünyada ve Türkiye'de erken evliliklerin çoğunluğu yasal yollarla gerçekleştirilen bir evlilik olmadığı için evlilik sürecinin kayıt altına alınması güçleşmekte ve erken evliliklerle ilgili resmi istatistiklerin tam olarak yansıtmadığı düşünülmektedir (Elitok ve Çabuk, 2014: s.17).

Çocuk gelinlerin resmi kısıtlamalara rağmen gerçekleşip toplum tarafından da onay verilmesi bu konuda gerçek sayılara ulaşmayı imkânsız hale getirirse de tahmin yürütme zorunluluğu, problemin şiddeti ve büyüklüğünü ortaya koymaktadır.

2. Çocuk Gelinlerin Olma Nedeni

Toplum kız çocuğunun evlilik algısını erken yaşta yapmasını meşrulaştıran bir zemin hazırlayabilmekte, öğrenim seviyesinin düşük olduğu aile yapılarında geleneksel inanışlarla erken evlilik algısını yönetmektedir. Bu düşünce kız çocuklarının öncelikli olarak eğitim ile kendisini geliştirme, ekonomik bağımsızlığını kazanma, toplumda kendisine yer edinme hedeflerinden ziyade kocasına eş olma algısıyla kendini göstermektedir. Kız çocuğunun gözü açılmadan evlendirildiği kocasına ve onun ailesine itaat ve uyum sorunu yaşamayacağı gibi inanışlar da pekiştirilmektedir (ASAGEM, 2015: s.45). Bu durumu çözümsüz hale getiren sorgulamayan ve çocukları için doğru olduğunu düşünen ebeveyn tutumu, eğitim düzeyi ile çocukların yetiştikleri sosyoekonomik ortam ve ailenin kültürel değer yargıları, dini referansların çarpıtılması, erken evliliklere teşvik etmektedir (Kaptancıoğlu ve Ergöçmen, 2012: s.133).

Kız çocuklarının erken yaşta evlendirilerek gelin edilme durumunun arka planında sosyo-kültürel ve ekonomik sebepler, toplumun gelenek ve görenekleri, değer sistemleri, dini inanışların çarpıtılarak yaşatılmaya çalışılması vb. birçok faktör bulunmaktadır.

2.1. Hukuki Nedenler

Çocuk gelinlerin yasal, biyolojik, ekonomik, eğitimsel vb. anlamda gelişimi tamamlanmadığı için erken yaş evliliklerinin sorunsal olarak ele alınacağı daha önce belirtilmiştir. 18 yaşını doldurmayan kız çocuklarının evlendirilmesi hem ülkemizde hem de uluslararası kanunlarda suç kabul edilmiştir. Buna rağmen bu suçun küresel olarak yaygın olduğu da belirtilmiştir. O halde kanunların suç saydığı bu durumun nasıl sorun teşkil etmediği, sorunun sürüyor olduğu araştırılmalıdır.

Arslan'a (2018: ss.4-9) göre, suçu gizleme yöntemlerinin geliştirilip sürdürüldüğü düşünülmektedir. Bu yöntemler: hukuki boşluktan kaynaklanan, kamu görevliliklerinden kaynaklanan, özel hastanelerden kaynaklanan, ebeveynlerden kaynaklanan, din adamlarından kaynaklanan ve vatandaşlardan kaynaklanan suçu gizleme yöntemleri olarak sınıflandırılabilir. Çocuk koruma kanunu çocuğu 18 yaşını doldurmamış kişi, Türk Medeni Kanunu'nda 17 yaşını doldurmamış kızlar, Türk Ceza Kanunu'nda ise 15 yaşını doldurmamış kızlar, çocuk gelin sayılması; sanık, sanık yakını, sanık avukatlarını bu kanuni çelişki ve boşluktan kendi yararlarına kullanmaya, istedikleri gibi yararlanmaya yöneltmektedir.

Hukuki yaş sınırının altında gerçekleşen erken evliliklerde çocuk gelin olma durumunda çocuk anneliği görülmektedir. Vücudun hamileliği taşımak için yeterince gelişmeden doğum hikâyesinin olması doğumla ilgili anne hastalıkları, engelli doğumlar gibi olumsuz sonuçları ortaya çıkarmaktadır (Dagne, 1994: s.36). Erken yaşta görülen evliliklerde fiziksel sorunların yanında (düşük yapma, ölü doğum vb.) erken yaşta ağır sorumlulukların sebebiyet verdiği psikolojik sorunlar, sosyalizasyon sürecindeki eksiklikler, ataerkil yapılanmanın kadını maruz bıraktığı her türlü şiddet, bireysel anlamda ortaya çıkan olumsuz durumlar olarak özetlenebilir. Eğitiminin sona ermesine buna bağlı olarak da kadının kendi ayakları üzerinde duramayıp eşi ve onun ailesine bağlı oluşu, erkeğe yüklenen ev geçimi derdini kaldıramayıp psikolojik sıkıntılara girmesi aile içerisinde olumsuzluklar yaşaması ve yaşatması ise toplumsal sorunlardan sadece birkaç tanesidir. Toplumsal sebepli aile içerisinde meydana gelen evlilik sorunları iletişimsizlik, aile içi şiddet vb. olumsuz durumları da bunlara eklemek mümkündür (Özkan, 2013: s.2179).

Çocuk yaşlardaki gebeliklerde daha önce bahsedilen fiziksel zarar görmeler haricindeki evlilik dışı gebeliklerde sosyal olarak ağır sonuçlar yaşanabilmekte, zaman zaman yasal olmayan süreçler ortaya çıkabilmektedir. Bu tür gebelikler toplum tarafından kabul edilmediği için örtbas edilmesi, bebeğin yasal olmayan yollarla başkasına verilmesi ya da kız çocuğunun zorla evlendirilmesi gibi sonuçlar yaşanabilmektedir.

Sağlık bakanlığı 18 yaş öncesi doğum hikâyeleri ile gelen gebeliklerin polise bildirilmesi hususunda düzenleme yaparak yasal yaş sınırın altındaki gebelikleri takibe alma kararı almış bulunmaktadır. Ancak kültürel kodlardan dolayı halkın bu durumu normal olarak görüyor olması çocuk gelinlerin özel ya da resmi fark etmeksizin hastaneye doğuma gitmeleri durumunda görevlilerin polis ile irtibata geçmemesi, başkasının kimliği ile doğuma girmesine göz yumulması hastane yönetimi ve personelin suçu gizlemesiyle ilişkili istenmeyen durumların ortaya çıkmasına sebebiyet verebilmektedir (Arslan, 2018: s.10).

Ülkemizde yaş büyütme davaları; erken emeklilik, bedelli askerlik ve çocuk gelin evliliklerinde öne çıkan bir unsurdur. 18 yaş altındaki evlilikler suç kabul edildiğinden yaşı küçük olanların mahkemede yalancı şahitlik, evde doğum yapıldı gibi ifadelere başvurusuyla yaşı büyütme yoluna gidebilmektedir. Medeni Kanununun 12. Maddesine göre 15 yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve rızasıyla mahkemede ergin kılınabilir ifadesi, yaşı küçük kızların bu madde ile evlendirilmesini mümkün hale getirmektedir (Aslan, 2018: s.13).

Hukuki olarak, erken evlilik sürecinde esnetilen bir başka konu da resmi nikâh olmadan dini nikâhın kıyılmaması hususundadır. Medeni kanun dini nikâhı kayıt altına alınmadığı için resmi açıdan geçerli kabul etmemektedir. Türkiye’de kırsal ve kentsel olarak nikâh ilişkileri değişmektedir. Eğitim düzeyinin artması, kadının çalışma hayatına girmesi, sosyal güvencesinin olması gibi durumlarda resmi nikâh tercihinin yönelim arasında olumlu ilişki tespit edilmiştir (Civelek & Koç, 2003). Buradaki amaç kadının haklarını korumak, evlilik akdinin bitmesi gibi bir durum söz konusu olduğunda maddi ve manevi yaptırım uygulayabilmektir. Bu kurala uyulmadığında mağduriyet yaşanmakta kadın açısından gebelikte varsa maddi ve manevi şiddet yaşanmaktadır.

Çocuk gelin sorunsalı her türlü hukuki açıdan ele alınması gereken bir konudur. Evliliklerin kurulması, sürmesi ve bitmesi her boyutunda hak ihlali olan ve olabilecek durumları yansıtır.

2.2. Ekonomik Nedenler

Aileler için yoksullukla mücadele kız çocuklarının erken yaşta evlendirilerek alınan başlık parasının kurtarıcı olarak görülmesi etkili olmaktadır. Böyle bir durumda kız çocukları evlendirilerek maddi kazanç sağlama ve bu durumun ticarete dökülmesi, kız çocuklarının para karşılığında meta haline dönüştürülmesi söz konusu olmaktadır (Şenol ve Dinç, 2016: s.243). Yoksulluktan kurtulma isteği, yalnızca bir aidiyet arayışı, daha iyi gözükeni tercih etme, vb. nedenler erken evliliklere mazeret bulmakta etkili olmaktadır (Elitok ve Çabuk, 2014: s.12). Çocuk

sayısının fazla olduğu aileler çocuğu maddi yük olarak görmekte ve özellikle kız çocuklarının erken evlendirilmesiyle maddi yükü giderme aracı olarak düşünmektedirler.

Evlendirilen küçük yaştaki kız çocukları yemek, temizlik, çocuk ve yaşlı bakımı, ev ekonomisine katkı beklentisi gibi birçok sorumlulukla karşılaşmaktadır. Ataerkil yapılanmanın küçük yaşta evliliği ve evlenen kızdan bu yöndeki beklentileri olağan gösteren güçlü bir yapısı bulunmaktadır. Birleşmiş milletler iktisadi ve toplumsal işler birimi tarafından 2000 yılında yapılan Evlilik Modellemeleri Araştırması'na göre, çocuk gelinler gelişmiş ülkelerde çok düşük oranlarda ortaya çıkmaktadır. Bu evlilikler genellikle mutlak yoksulluk yani tüketim harcamaları, asgari gıda harcamalarının altında kalan, biyolojik olarak hayatta kalabilmek için mücadele veren az gelişmiş ülkelerde yaşayan ailelerde daha fazla görülmektedir (Şenol ve Mazman, 2012: s.513).

2.3. Sosyokültürel Nedenler

Kız çocuğunun namusunun korunması için onun biran önce evlenmesi gerektiği düşüncesi, kadına daha özverili roller biçilmesi, yuvasının korunması gibi durumların neredeyse öncelikli olarak kadının sorumluluğuna bırakılması vb. kısaca her türlü fedakârlığın öncelikli olarak kadından beklenilmesi söz konusu. Bu durumları besleyen uygulamaların en yoğun görüldüğü topluluklarda eğitim seviyesinin düşüklüğü ve sosyo-kültürel açıdan dezavantajlı aile ortamlarının fazlalığı ön plana çıkmaktadır.

Kültürel ve demokratik faktörler evlilik zamanlamasını etkileyebilmektedir (Singh ve Samara, 1996: s.149). Toplumumuzda genel eğilim, erkeklerin belirli bir düzeyde eğitim gördükten sonra askerlik görevini yapıp ekonomik özgürlüğünü kazanıp evlenmesi yönündedir. Bu sebep ile erkeklerde evlilik nispeten kızlara göre daha ileri yaşlarda gerçekleşmektedir. Kadınlar için ise böyle bir kaygı bulunmamakta aksine Dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de kız çocuklarının sosyalizasyonunda iyi bir evlilik yapma gereği başta gelen değerlerden kabul edilmektedir (Çoban, 2009: s.39).

Erken evlenen ya da evlendirilen kız çocuklarının eşleri genellikle kendilerinden yaşça büyük olan erkeklerdir. Gelenek, görenek gibi nedenler ön plana çıkartılarak akraba çocuklarının birbiriyle daha iyi anlaşacağı ve soyun bilineceği vb. düşünceler de akraba evliliklerinin öne çıkartılması gibi durumlar, kızın statüsünü olumsuz etkileyecek olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (ASAGEM, 2010: ss.45-46). Oysaki Çocuk Hakları, İnsan Hakları açısından çocuk gelin durumunu sorun olarak değerlendirmekte, yoksulluk, ataerkil zihniyet, çok çocuklu aile yapısı, kadının eğitimsizliği, kadının toplumdaki mevki düşüklüğü, toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi

birçok nedene bağlamaktadır. Ayrıca çocuk gelin çocuk anne gerçeğini ortaya çıkartarak kız çocuklarına cinsel sağlık ve üreme sağlığı açısından hak ihlallerine yol açmaktadır (Bilgin, 2014).

Eğitim görmüş insanlarla sorunun çözümünü konuşmak daha iyi yaşam seçeneği ve fırsatları yakalamayı hedeflemek daha mümkün olabilmektedir. Çocuk gelin konusu öncelikli olarak eğitimsizlik konusuyla bağdaştırılmaktadır.

Dünya geneline bakıldığında eğitim seviyesi ve evlilik yaşı arasında bir ilişki kurulmaktadır. Anne, babanın ve çocuğun eğitim seviyesi düştükçe evliliklerin erken yaşta gerçekleşme oranı artmakta evlilik yaşını yükseltmenin en iyi yolu eğitim konusunda tüm üyeler için seferberlik arayışının olmasıdır (Şenol ve Mazman, 2012: s.513).

Kırsal alanlarda ve alt sosyokültürel toplumlarda okula devam etme oranları düşüktür, Türkiye’de buna çözüm olarak uzun yıllar kız çocuklarının eğitime katılmasına yönelik yasal düzenleme, kampanyalar düzenlenmiştir. Etkili çözüme ulaşılmak için özellikle bireylerin kendisi ve ailelerin eğitimlerinin yükseltilmesi gerekmektedir. Kadının kendi tercihi olmaksızın aile müdahalesine maruz kalarak eğitim yoksunluğu yaşaması ve buna bağlı sosyal konumdaki düşüklüğü şiddettir. Aile içi her türlü şiddetle etkin mücadele ancak devlet kurumlarının yasal denetimi ile caydırıcı olabilmektedir. 6284 sayılı şiddetin önlenmesi yasası konusunda hizmet içi eğitim verilerek, kurumlar arası koordinasyon sağlayarak kadına yönelik şiddete ve aile içi şiddete son verme çalışmaları kararlı bir tutumla sürdürülmelidir (Moroglu, 2012: s.408).

Çocuk gelin mağduriyeti, eğitimsizlik, şiddet ve dolayısıyla boşanma gibi senaryolar ile son bulmaktadır. Şenol’un (2018: s.1817) değişen toplumda boşanmış aileler ve problemlerini Kırıkkale ilini örnek alarak yaptığı çalışmasında, eğitimsizlik ve evlilik mağduriyeti arasında ilişki olduğu desteklenmiştir. Kadınlarla eğitim seviyesini ölçmek için görüşme yapılmış, kadınların 2’sinin okuma yazma bilmediği, 2’sinin ilkokulu terk etmiş olduğu, 9’unun ilkokul mezunu, 5’i ortaokul mezunu, 2’si liseyi terk etmiş olduğu, 6’sının lise mezunu, 2’sinin ön lisans ve 6’sınında üniversite mezunu olduğu tespit edilmiştir. Bu da kadınlar arasında eğitim seviyesinin hala oldukça düşük seviyelerde olduğunu ortaya koyan örneklerden sadece birisidir.

Eğitim görmüş kızların kendi tercihleri ile daha geç evlenme ve çocuk yapma eğiliminde olması daha yüksek ihtimaldir. Ayrıca eğitim almış olan kadınlarda iş bulma ve böylece ailenin gelirlerine katkıda bulunma, dolayısı ile aile içinde söz sahibi olma oranları da artış göstermektedir. Yapmak istediği çocuk sayısına kendisi karar verebilir ve daha sağlıklı büyütebilir, gebelik döneminin bilinçli geçmesi ise anne ölüm oranlarını azaltmaktadır. Eğitimli kadınların sağlıklı ilgili konularda duyarlılık ve bilinçleri yükseldikçe HIV, AİDS enfeksiyon oranları azalmaktadır

(UNICEF, 2005). Kızların alacağı eğitim, ekonomiden, sağlık, sosyal, kültürel vb. birçok alanda iyileştirici etkiye sebep olacaktır.

3. Erkek ve Kız Çocuğu Erken Evliliği Arasındaki Farklar

Evlilik kadın ve erkek arasında gerçekleşen toplumun devamlığı için önemli bir kurum olarak ele alınırken, erken evlilik toplumsal bir sorun olarak değerlendirilmiştir. Türkiye’de erken evliliklerle ilgili literatür taraması yapıldığında araştırmalar genellikle çocuk gelinleri ön plana çıkartmaktadır. Kadın ve erkeklerin ilk evlilik yaşları incelendiğinde evliliğini 18 yaşından önce yapan kadınların oranı %28,2 erkeklerin oranı ise %5,6 olmuştur. Kadın ve erkeklerin ilk evlilik yaşının en fazla 20-24 yaş aralığında yaptığı tespit edilmiştir. İlk evliliğini 20-24 yaş aralığında yapan kadınların oranı %34,3 iken bu oran erkeklerde %41,3 olarak görülmüştür (TUIK, 2016).

Çocuk gelin sorununun daha fazla öne çıkmasının nedeni, sosyal olarak dezavantajlı konumda olması ve erken evliliklerde yaşadığı mağduriyetin erkekte daha fazla oluşuyla ilgilidir. Çocuk gelin ve çocuk damat tanımlarının ortak özelliği 18 yaşından önce gerçekleştirilen evliliklerin söz konusu olmasıdır. Büyükçekmece’de ailelerin isteği üzerine evlendirilmek istenen 14 yaşındaki çocuk gelin ve 18 yaşındaki çocuk damat polislerin müdahalesi sonunda düğünden kaçtukları tespit edilmiştir. Hukuki olarak onaylanmayan erken evliliklerin çeşitli meşrulaştırmalarla günümüzde dahi gerçekleştiği haberde de görüldüğü gibi devam etmektedir (SABAH, 2019).

Toplum kadın ve erkeğe evlilikte roller yükler; kadına ev işleri, çocuk bakımı vb. görevler, erkeğe evine, eşine ve çocuklarına hâkim olması, toplumda yer edinmesi, ev geçindirmesi vb. görevler vermektedir (Şenol ve Sarp, 2018: s.19). Kadın ve erkekte bu rolleri benimseyip verilen kimliği temsil etmeleri beklenir. Görüldüğü gibi kadın ve erkek için ayrı sorumluluklar, sorunlar belirlemektedir.

Küçük yaşta çocuk evliliği oranlarına bakıldığında kırsal kesimde, kentten daha sık rastlanan durum olmasının yanında, erken evliliklerin gerçekleşmesinde cinsiyet kıyasında da kızlar ön plana çıkmaktadır. Çocuk yaşta damat olmak aile reisliği görevine mecbur kalan erkek çocuk sayısı da az denemeyecek kadar fazladır. Çocuk yaşta damatların olmasında mirasın bölünmemesi, ailenin mal varlığının dışarıya aktarılmaması, çocuğun aile namusunu koruması için evlilikle eve bağlanması gibi gerekçeler etken olmaktadır (Şenol ve Mazman, 2012: s.512).

Çocuk gelinlerde erken gebelik, ebeveyn hikâyelerine hazırlıklı olmama gibi biyolojik sorunlar, yemek, temizlik, evi çekip çevirme, çocuğa ve evdeki yaşlıya bakma gibi fiziki sorunlar, eğitim görememe ya da eğitimi tamamlayamamaktan kaynaklı iş hayatına girememe, ekonomik

olarak bağımsızlık kazanamama gibi maddi sorunlar, hayatlarının kontrolünü ele alamama, kendini gerçekleştirme şansı bulamama, her türlü şiddete maruz kalma gibi sorunlar baş göstermektedir (Şenol ve Sarp, 2018: ss.34-35).

Çocuk damatların yaşadığı sorunları öncelikle bedensel olmasından ziyade ruhsal sorunlar olarak sınıflamak mümkündür. Erken evliliklerde kimlik edinimi kendiliğinden karmaşık bir süreçken kendini tanımlama aşamasında erkeğe yüklenen yeni roller ve kimlikler duygusal olarak daha sıkıştırıcı etkiye sahiptir. CİSED genel başkanı Cem Keçe erken evliliğin kalıcı sorunlara ve psikolojik rahatsızlıklara neden olduğunu belirtmektedir. Erken evlilik içinde dünyaya gelen çocuk ise erişkin bireylerin çocuğuna göre daha zayıf bilişsel akademik ve davranışsal becerilere sahip olmaktadır (Keçe, 2013). Erkek çocuklarda daha fazla görülen eğilim, belirli düzeye kadar eğitim aldıktan sonra askerliklerini yapmaları ve en az evliliklerini sürdürebilecek parayı kazandıktan sonra evlenmeleri yönündedir. Bu durum erkeklerin kız çocuklarına göre daha geç evlenmelerine sebep olmaktadır. Erkeğin yaşının kadından büyük olması ataerkil toplum içinde erkeğin kadın üzerinde sözünü geçirebilmesi hâkimiyet kurabilmesinde etkili faktör olarak değerlendirilmektedir (Şenol ve Mazman, 2012: s.513).

Türkiye’de yasal evlenme yaşı 18’dir. Çocuklar 17 yaşına bastıklarında ailelerinin veya yasal vasilerinin izniyle evlenebilmekte 16 yaşındaki çocuklar ise olağanüstü durumlarda ve hayati önem arz eden gerekçeler olması şartıyla mahkemeden özel izin alarak evlenebilmektedirler. Günümüzde evlilik yaşı giderek yükselse de Türkiye’de çocuk yaşta evlilikler halen önemli bir sorundur.

Evlilik kişinin hayatında aldığı en önemli kararlardan birisidir. Eş seçimi rastgele bir süreç değildir. Kişi aldığı evlilik kararıyla hayatının bundan sonraki kısmını kiminle ve nasıl geçireceğine, kendisini bekleyen sorumluluklarına, çocuklarının anne/babasının kim olacağına karar vermektedir. Bu sebep ile birey evlilik kararını öncelikle kendisi için vermelidir.

Sağlıklı bir evlilik kararı, çiftlerin birbiriyle evlenmek için uygun olup olmadığına karar vermesiyle başlamalıdır. Sevme ve sevilme ihtiyacı, eşlerin biyolojik, sosyal ve ruhsal gereksinimleri, dünyaya yeni nesiller getirme, birlikte güven içinde yaşama ve korunma duygusu, dayanışma duygusunu hissetme, geleceğe güvenle bakabilme, sağlıklı ve meşru bir cinsel yaşamın düzenlenmesi gibi beklentiler evlilik kararının verilmesini sağlamalıdır (Canel, 2011: s.20). Başkalarının kendileri adına vermiş oldukları kararlarla yapılan evliliklerde sosyal, kültürel, cinsel, psikolojik, ekonomik vb. tatminin istenen seviyede gerçekleşmesi mümkün olmayacaktır.

Sonuç

Toplumsal bakış açısı, toplumun sahip olduğu değerler, ortak kültürel kodlar, hayat görüşleri siyasi fikirler ve aile yapılarındaki benzerlikler çiftin evlilik kararına yalnızca katkıda bulunur. Meşrulaştırılmış gerekçelerle bireylerin kararı alınmaksızın ya da yönlendirerek evlilik için hukuki yaş sınırını beklemeden evlilik sürecine yönelmek bireysel ve toplumsal açıdan büyük sorunlara neden olmaktadır.

18 yaşın altında evlendirilen kız çocuklarının fiziksel, duygusal vb. açılardan hazır olmadığı ispat edilmesine karşılık toplum, yasal ihbarın önüne geçebilmektedir. Çocuk gelin sorunu uluslararası mevzuatlarda ve Türk Ceza Kanunlarında yer almakta kanunlara uyulmaması halinde nasıl bir yaptırım uygulanacağı açıklanmaktadır. Bu evliliklerin hala sürüyor olması çocuk gelin evliliklerinde suçun işlenmesine olanak tanıyan kanunlar arasındaki uyumsuzluğun giderilmesi ya da suçu gizleme yöntemlerinin öğrenilmesi buna bağlı olarak denetimi sağlayan mekanizmaların sıkılaştırılması gerekmektedir.

Erken yaşta evlilikler yalnızca cezaların artırılmasıyla önlenebilecek kadar basit bir sorun değildir. Asıl çözüm toplumda yapılacak olan zihniyet değişikliğinin sağlanması ve ailelere, kanun koyuculara, din alanındaki görevlilerin doğru yönlendirmesine, ülke yöneticilerine, kamudaki tüm görevlilere hatta eğitimcilere dahi eğitim verilerek ataerkil toplum bakış açısını yenilemeye ihtiyaç vardır.

Ataerkil düzen erkeğe itaati esas olan düşünceye göre bu toplum düzeninin sürekliliği kızın erken yaşta evlenip erkeğin evine girmesiyle sağlanabilmektedir. Erken yaşta evlilik ataerkil zihniyetin vurgulandığı anlayışı ortaya çıkmaktadır. Kadının çocuk yaşta baba evinden gelin olarak çıktığı evden, gelin gittiği eve koşullar ne olursa olsun uyum sağlaması ve aile birliği içerisinde kalması beklenir. Kız çocuğunun, baba evine geri dönmesinin hoş karşılanmaması gelin gittiği evden kefenle çıkması, iyi niyetli olmayan erkeğe karşı boyun eğmesini kolaylaştırmaktadır. Çocuk gelin düşüncesinin altında hem erkenden evlendirilip kız çocuğunun namusunu koruma düşüncesi hem de ailenin namusuna leke sürecek tehdit olarak görülebilmektedir.

Çocuk evlilikleri kadının toplumda var olan eşitsiz konumunu pekiştirmektedir. Kadına eğitim yoksunluğu, çalışma olanaklarından yararlanamama, sağlık açısından engeller oluşturmaktadır. Eğitimsizlik, ekonomik ve siyasal yetersizlik, evlilik dışı doğum hikâyeleri vb. sorunların önüne geçilmesi için kadının toplumdaki konumunu artırma çalışmaları yaygınlaştırılmalıdır.

Kız çocuklarının eğitim sistemi içinde kalması ve dışında kalanların tespit edilmesi, geri kalmış zihniyetlerin bilinçlendirilmesi, toplumun her kesiminde çocuk evlilik farkındalığının artırılması, topluma aktarılan mesajların doğru iletilmesi önemlidir.

Sağlıklı ve mutlu beraberlikler bireyin sağlıklı sosyalizasyon sürecinden geçip, eğitimini tamamlayıp kendini tanıyarak ve evlilik kararının kendi tercihi ile olması sonucunda gerçekleşecektir. Dünyada ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde önemli bir toplumsal sorun olan erken yaşta evlilikler özelindeki çocuk gelinleri, 'sorun olarak görüp', gerçekçi çözüm arayışı içinde olunmalıdır. Başta eğitim olmak üzere birçok haktan mahrum kalınması çok yönlü karmaşık sorunlara yol açmaktadır. Sorunun tespit edildiği alanlar odağında iyileştirici, kapsamlı müdahale programları geliştirilmelidir.

Kaynakça

- Arslan, Y. (2018). Çocuk Gelin Evliliklerinde Suçu Gizleme Yöntemleri Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2). 4-17.
- BGMK (1948). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu.
- Bilgin, B. (2014). 8 Mart Basın Açıklaması 12. Dönem Türkiye Barolar Birliği Kadın Hukuku Komisyonu. 2014.
- Canel, A. N. (2012). *Evlilik Ve Aile Hayatı*. İstanbul: Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- CEDAW (1997). Erişim 25.12.2019, <https://Kadinininsanhaklari.Org/Wp-Content/Uploads/2018/06/1997kjh-Yc.Pdf>
- Civelek, Y. & Koç, İ. (2003). Türkiye'de İmam Nikâhı. *Nüfusbilim Dergisi*.
- Çaha, H. A & E. Sare. & Çaha, Ö. (2014). *Değişen Türkiye'de Kadın*. İstanbul: Kadem.
- Çakmak, D. (2019). Erişim 20.12.2019, *Türkiye'de Çocuk Gelinler*. http://Www.Umut.Org.Tr/Userfiles/Files/Document/Document_Diren%20cakmak.Doc
- Çoban, İ. A. (2009). Adölesan Evlilikleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Aile ve Toplum Yıl 11, Cilt 4, Sayı 16, ss.37-50.
- Dagne, H. G. (1994). Early Marriage In Northern Ethiopia. *Reproductive Health Matters*. Sayı 4, ss.35-38.
- Elitok, Ö. & Çabuk, G. & Ark, (2014). Bilgilen Güçlen Proje Raporu: Erken Evlilik Sorunu. Antalya: Antalya Aile Danışmanları Derneği.
- Keçe, C. (2013). Erişim 20.04.2020. <https://Drcecmkece.Com/M-Cocuk-Gelinler.Html>
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1996). *İnsan- Aile-Kültür*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Moroğlu, N. (2012). İstanbul, Eskişehir Barosu Kadın Hakları Komisyonu Atölye Çalışması: Uluslararası Sözleşmeler Ve Türk Hukukuna Yansıması; İstanbul Sözleşmesi Ve 6284 Sayılı Yasa. *Tübakkom*.

- Özkan, Sungurtekin, M. (2013). Erken Yaşta Evliliklerin Önlenmesi Konusunda Yargının Üstlenebileceği Rol. *Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi*, 8. Özel Sayı, 2177 -2190.
- Sabah (2019). Erişim 13.12.2019, <https://www.sabah.com.tr/webtv/yasam/cocuk-gelin-ve-damat-once-karsilikli-gobek-atti-sonra-pencereden-kacti>
- Singh, S. & Samara, R. (1996). Early Marriage Among Women In Developing Countries. *International Family Planning Perspectives*, ss.148-175.
- Şen, H. (2014). *Çocuk Gelinler: Evcilikten Evliliğe*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Şenol, D. & Yıldız, S. (2013). *Çocuk İhtiyaçları: Anne Baba Bakış Açılılarıyla*. Ankara: Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları.
- Şenol, D. & Dinç, A. (2016). Türkiye'nin Suriyeli Çocuk Gelinleri: Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Suriyeli Çocuklarla El Ele Uluslararası Göç Ve Çocuk Sempozyumu* 231-247.
- Şenol, D. & Alp, Y. (2012). *Çocuk Gelin ve Çocuk Dul Kadınlara Kırıkkale Örneğiyle Sosyolojik Bir Bakış, Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Ankara: Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları.
- Şenol, D. & Sarp Ç. (2018). Kadın Ve Erkeklerin Değerlendirmeleri İle Toplumsal Cinsiyet Rollerini-Kırıkkale Örneği. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Yıl 16, Sayı 31. 17-38.
- Şenol, D. & Yıldız, S. & Kıymaz, T. & Kala, H. (2012). *Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Ankara: Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları.
- Şenol, D. (2018). Değişen Toplumda Boşanmış Aileler ve Problemleri-Kırıkkale İli Kadın Örnekleri İle. *Social Sciences Studies Journal*, Cilt 4, Sayı 18, 1812-1824.
- T.C. Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile Ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2015). Türkiye'de Evlilik Tercihleri.
- TUİK (2016). Erişim 20.04.2020, <http://www.tuik.gov.tr/prehaberbultenleri.do?id=21869>
- TUİK (2019). Erişim 25.12.2019, <http://www.tuik.gov.tr/prehaberbultenleri.do?id=30710>
- UNICAN (2019). http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/h_rigths_turkce.pdf (Erişim Tarihi: 25.12.2019).
- UNICEF (1989). Erişim 25.12.2019, <https://www.unicef.org/turkey/çocuk-haklarına-dair-sözleşme>
- UNICEF (2005). Erişim 25.12.2019, <http://www.unicef.org/tr/files/bilgimerkezi/doc/evet%20deyin%20-%20kis%202005.pdf>
- UNICEF (2019). Erişim 25.12.2019, <https://data.unicef.org/topic/child-protection/child-marriage/>
- UNICEF (2020). Erişim 12.03.2020, <https://www.unicef.org/protection/harmful-practices>

Yüksel Kaptanoğlu, İ. & Ergöçmen, B. (2012). Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt 15, Sayı 2, 128-161.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 14.05.2020 – Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 20.06.2020

Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi

Journal of Social and Cultural Studies

www.toplumvekultur.com

Yıl/Year:2020, Sayı/Issue: 5, Sayfa/Page: 123-136

DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE DİJİTAL FEMİNİZM İNCELEMESİ: GENÇLERİN DİJİTAL AKTİVİZM DENEYİMLERİ¹

Esra Gedik²

Öz

Feminist kuramın tarihini incelediğimizde karşımıza dalga kavramı ile ifade edilen üç dönemden bahsedilir: Birinci dalga feminizm, ikinci dalga feminizm ve üçüncü dalga feminizm. Bu araştırmada sanayi sonrası toplumlarda giderek artan bilişim ve teknolojik unsurlardan sonra toplumsal hayatın dijitalleşmesi ile ortaya çıkan dijital kültürün yarattığı dördüncü bir dalganın olup olmadığını inceliyorum. Başka bir deyişle, bu çalışma bilişim sistemlerinin bu kadar geliştiği bir dünyada feminist hareketin dönüşüm geçirip geçirmediği ve bu yeni dünyaya etki eden feminizme nasıl yansıdığı incelenmiştir. Bu değişimlerin başında gelen dijital aktivizmin olumlu ve olumsuz yanları incelenmiştir. Bu amaçla, twitterda belirli hashtagler analiz edilmiştir. Aynı zamanda 20-25 yaş aralığında 30 kadın ve erkek ile Covid 19 kapsamında alınan tedbirler nedeni ile çevrimiçi derinlemesine görüşme tekniği ile görüşülmüştür. Açık uçlu sorular sorulmuştur. Bu çalışma, gençlerin dijital feminizm hakkında ne düşündüklerini öğrenmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, kadın ve erkek katılımcıların sosyal medyada kadın ve feminizm ile ilgili paylaşımlara farklı yaklaştıkları saptanmıştır. Türkiye’de genç kadınların dijital feminist aktivizme yakın oldukları ve bu sayede feminizm ve kadınlarla ilgili farkındalıklarının arttığı görülmüştür. Öte yandan, erkek katılımcıların sosyal medya üzerinden erkek düşmanlığının yaygınlaştığını iddia ettikleri görülmüştür. Gençlerin çoğunluğu, sokak eylemleri yerine, daha çok insana daha hızlı ulaşılabilirdiği için internet üzerinde aktivizm yapılmasını desteklemişlerdir. Türkiye’de özellikle kadın cinayetleri konusunda, dijital aktivizmin bir baskı ve denetleme aracı olarak etkili olduğu katılımcılar tarafından vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dördüncü Dalga, Hashtag Feminizm, Dijital Aktivizm, Dijital Kültür.

EXAMINING DIGITAL FEMINISM IN THE WORLD AND IN TURKEY: DIGITAL ACTIVISM EXPERIENCES OF THE YOUNG

Abstract

When we examine the history of feminist theory, we talk about three periods expressed in the concept of wave: First wave feminism, second wave feminism and third wave feminism. In this study, I examine whether there is a fourth wave created by the digital culture that emerged with the digitalization of social life after the increasing informatics and technological elements in post-

¹ Sosyal medya analizi konusunda yardımcı olan Samet Talha Turgut’a çok teşekkür ederim.

² Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, esra.gedik@bozok.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3192-2107.

industrial societies. In other words, this study examines whether the feminist movement has been transformed in a world where information systems have developed so much and how this new world reflects on feminism. The positive and negative aspects of digital activism, which are at the top of these changes, have been examined. For this purpose, certain hashtags were analyzed on Twitter. At the same time, 30 women and men between the ages of 20 and 25 were interviewed with the online in-depth interview technique due to the measures taken under Covid 19. Open-ended questions were asked. This study aims to learn what young people think about digital feminism. In the study, it was found that female and male participants approached the sharing of women and feminism differently on social media. Young women in Turkey are more close to digital feminist activism, and thus are seen to increase awareness about feminism and women. Male respondents claimed that male hostility became widespread on social media. The majority of young people in this study supported activism on the internet, as more people could be reached faster than street actions. In Turkey, it was emphasized by the participants that particularly with regard to women's murders, digital activism is considered as more effective.

Keywords: Fourth Wave, Hashtag Feminism, Digital Activism, Digital Culture.

Giriş

Feminist kuramın tarihçesine baktığımızda, feminist tartışmaların 1789 Fransız İhtilali sonrasında ortaya çıkan İnsan Hakları Bildirgesine eleştiriler ile başladığını söyleyebiliriz. İnsan Hakları Bildirgesinde kadınlara ve kadın haklarına yer verilmemesine dönemin kadın yazarları ve aktivistleri tepki göstermişlerdir.³ Bu bildirgenin toplumun yarısı olan kadınları yurttaş olarak görmediğini eleştirmişlerdir. Çünkü bildirgenin başlığı bile Fransızca erkek anlamına gelen kavramı insan yerine kullanmıştır. Fransız düşünür Olympe de Gouges, 17 maddeden oluşan 1791 Kadın ve Kadın Yurttaş Hakları Bildirgesi yayınlayarak kadınların da erkekler gibi “haklı insan⁴” kategorisine alınması gerektiğini vurgulamıştır. Wollstonecraft’ın Kadın Haklarının Savunusu (Vindication of the Rights of Women) adlı eseri tarihte feminist bir eser olarak adlandırılan ilk eserlerdendir (Saygılıgil, 2016). Bu tartışmalarla birlikte birinci dalga feminizmin başladığını söyleyebiliriz.

Bu dönemde temel tartışma yasalar önünde eşitlik üzerine idi. Başka bir deyişle, yasalarda kadın erkek eşitliğinin sağlanmasının toplumda da kadın ve erkek arasında eşitlik yaratacağına inanılıyordu. Oy verme hakkı, yönetimde yer alma hakkı, eğitimde fırsat eşitliği hakkı gibi talepler bu dönemde yaygındı. Feminizmin birinci dalgası daha çok siyasal anlamda kadınlara verilmesi gereken özgürlükler için mücadele edilmesi kapsamında değerlendirilebilir.

İkinci dalga feminizm ise Simone de Beauvoir ‘ın (1993) “kadın doğulmaz, kadın olunur” sözüyle ve İkinci Cins kitabının yarattığı büyük etkiyle ilgilidir. Bu dönemde kadınlar kendi

³ Fransızca “homme” kelimesi “erkek” anlamına gelmektedir.

⁴ İnsan hakları tartışmalarına baktığımızda haklı insan=WASP (White Anglo Sakson Protestan-Beyaz Anglo Sakson Protestan) Erkek olarak düşünülmüştür.

bedenleri ve cinsellikleri hakkında konuşmuşlar ve bu konuları tartışmaya açmışlardır. Yasalar önünde sağlanan eşitliğin toplumda kadın ve erkek arasındaki farkları ve bu farklardan doğan ayrımcı pratikleri değiştirmedeği eleştirilerini gündeme getirmiştir. İkinci dalga 1960'larda başlamış ve 90'lı yıllara devam etmiştir. Bu dönemde sadece kadınların erkeklerden farklı deneyimleri değil kadınların kadınlardan farklı deneyimleri de inceleme konusu olmuştur. Aynı zamanda, kadınların özel alandaki deneyimleri tartışmaya açılmıştır ve “özel alan politiktir” söylemi bu dönemde oluşmuştur. Bu sayede mahrem kabul edilen, ailenin özeli olarak konuşulmayan pek çok konu kadınların bakış açısından tartışılmıştır. Örneğin, evlilik içi tecavüz, kürtaj hakkı, vb.

Üçüncü dalga feminizm genellikle toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk, etnisite, cinsellik, milliyetçilik, siyaset, iktisat vb. konuları ele almış ve bu olguları feminist bir bakış açısıyla analiz etmişlerdir (Tong, 2009: s.285). Elde edilen hakların ardından kadın kimliğine dair tartışmaları kapsar: Müslüman Feministler, LGBTİ hareketler, Queer feminist tartışmalar.

20. yüzyılda gerçekleşen feminist mücadeleler öncelikle kadınların fiziksel olarak katıldığı gösteriler, tartışmalar veya çeşitli sokak eylemleri ile gerçekleşmişti. Kitlesel eylemlerin kayıtları olan arşivler bize kadınların kamusal alanda gerçekleştirdikleri aktivizmi ile ilgili bilgiler verir. Ancak günümüz bilgi toplumunda aktivizmin boyutunun değiştiği tartışılmaktadır. Feminist akademisyenler ve aktivistler, uzun süredir, feminizmin etkinliğini ve feminist aktivizmin dünyadaki hareketleri ile ilgili tartışmalar yapmaktadır (Dean, 2010; Fraser, 2013). Hızlı teknolojik değişiklikler ve dijital medyanın artan kullanımı bu tarz sorunları gündeme getirmiştir. Dijital teknolojilerin feminist politikaları nasıl dönüştürdüğü, etkilediği ve şekillendirdiği hakkında çalışmalar artmaktadır (Harris, 2010; Knappe ve Lang, 2014; Thelandersson, 2014). Bilgi ve iletişim teknolojilerinin sosyal dönüşümü etkilemekteki önemi hâlâ devam etmektedir. Kaya'ya (2018) göre günümüzde feminist fikirlerin kabulünde dijital ortam önemlidir. Özkan (2018: s.62) de benzer bir şekilde ifade etmektedir:

İnternet aracılığıyla insanlar birbirlerini görmeden eyleme geçme kararı alabilmektedirler. İnternet tek tuşla aynı anda binlerce kişiye ulaşabilme imkanı açısından sivil toplum aktivistleri için kamusal alanın destekleyicisi olmuştur. Bu kamusal alanın bir yansıması da kadın aktivistlerin kadın hareketi için verdikleri mücadelede karşılığını bulmaktadır.

Dijital feminist aktivizm, feminist farkındalığı yaymak, bilgiyi yaymak ve bu harekete dahil olan insanları ve örgütleri harekete geçirmek adına kullanılması için yeni araçlar ve taktikler sunan yeni bir feminist aktivizm türü olarak tanımlanabilir. İnsanlar –feminist olsun veya olmasın- çeşitli dijital medya aracılığıyla, Facebook, Tumblr, Twitter ve Instagram gibi, aktivizme katılmışlardır. Dijital feminizmde, katılımcılar feminist aktivizme katılmak için akıllı telefon uygulamaları gibi yeni platformları da kullanırlar. Bazı yazarlar, dijital feminizmin yeni bir feminist dalga (IV. Dalga) kuruyor olabileceğini dile getirirler. Dijital medya, genellikle feminist aktivizm için yeni bir

güçlendirme kaynağı olarak algılanır ve çoğu kez feminist farkındalığın canlanmasına büyük ölçüde katkıda bulunduğunu düşünülür. Ancak dijital medya feminist aktivizmi gerçekten dönüştürdü mü? Feminist söylemlerin temellerinde bir değişiklik var mı? Özetlemek gerekirse, bu çalışmada dijital teknolojilerin yaygın olduğu bu çağda, feminizmin şu anki evrimi üzerine eleştirel bir bakış açısı sunuyorum. Feministlerin hızla artan dijital medya kullanımına rağmen, bu yeni aktivizm biçiminin etkisini ve etkinliğini göz önünde bulunduran bir araştırma eksikliği var. Yukarıda belirtildiği gibi, bazı yazarlar dijital feminizmin yeni bir feminist aktivizm dalgası oluşturabileceğini öne sürmüşlerdir, ancak bu konu herhangi bir ayrıntılı araştırma veya analiz yoluyla formüle edilmemiştir. Bu boşluğu doldurmaya başlamak için, bu makalede dijital feminist aktivizmin niyetini, kullanılabilirliğini ve potansiyel etkisini görüşmeci gençler aracılığı ile inceliyorum.

1. Yöntem

Nitel bir araştırma tekniği yürütülmüştür ve yapılan derinlemesine görüşmelerin betimleyici analizi yapılmıştır. Bu çalışma için literatür ve sosyal medya taraması ve derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Sosyal medya analizi için twitter üzerinden belirlenen bazı hashtaglere inceleme yapılmıştır. Ek olarak, yaşları 20-25 arasında olan 30 üniversite öğrencisi kadın ve erkekle çevrimiçi⁵ derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir.

2. Dördüncü Dalga: Dijital Aktivizm

Dijital teknolojiler ve uygulamalar üzerine yapılan ve devam eden araştırmalar nedeniyle, bu faaliyetleri tanımlamak için kullanılan çok çeşitli terimler vardır. Dijital feminist aktivizmi göz önünde bulundurmadan önce dijital terminolojiyi açmak önemlidir. Dijital aktivizm tek bir tanıma yoktur. Kavram henüz çok yeni olduğu için net bir şekilde tanımlanmamıştır. Dijital aktivizm, normal aktivizm unsurlarının ötesinde yeni bir durumdur. İletişim ile ilgili teknolojilerinin gelişmesi, bilgiye ulaşmanın, bu bilgilerin paylaşımının çok daha kolay, kısa süreli ve ucuz olması nedeniyle insanlar artık pek çok konuda, internet ve sosyal medya kullanarak bilgi edinebilmekte ve eylemlere katılabilmektedirler. Bu aktivizm türüne “çevrimiçi aktivizm” veya “siberativizm” gibi terimlerle ifade edilir. Başka bir terim ise “e-aktivizm”dir (Joyce, 2010). Dijital çağın sonuçları olarak, aktivizmin geleneksel yapısı değişmiş ve mevcut olan iletişim ağı, mesajlaşma sistemi, birliktelik, propaganda gibi konularda hızlanmış ve daha etkili hale gelmiştir. Her kültürden insan aynı payda da buluşturuyor olabilmesi de diğer önemli noktadır. Bu açıdan kamuoyu oluşturmak için dijital aktivizm daha yaygın uygulanmaya başlanmıştır. Çünkü dijital teknolojiler, aktivistlerin

⁵ Covid 19 kapsamında alınan önlemler nedeni ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilememiştir.

kolektivite yaratmaları ve sosyal değişimi teşvik etmeleri için yeni söylemsel kanallar veya araçlar sunmaktadır.

Sokak hareketleri doğrudan toplumsal hareket eylem alanını yaratırken, dijital aktivizm, sanal bir ortam üzerinden, kişinin oturduğu yerden başka bir şeyle uğraşırken de bir şeyleri değiştirme, değişime ortak olma, aynı fikirde olanlarla iletişim kurma, karşıt fikirleri eleştirme imkanını sunmaktadır. Başta twitter, facebook, bloglar, instagram ve youtube gibi sosyal medya alanlarının etkileri görüldükçe sanal aktivizmin arttığı görülmektedir. Bu duruma en iyi örneklerden birisi sinema sektöründe başlayan cinsel taciz olayların görünürlüğünü artırmak için başlatılan #metoo⁶-#bende kampanyasıdır. Twitterda hashtag ile yaygınlık kazanmıştır. Mendes ve ark. (2018: s.1) bu hashtagi şöyle yorumluyorlar “#MeToo belki de daha önce karşılaştığımız en yüksek profilli dijital feminist aktivizm örneklerinden biri olsa da, insanların feminist dijital yöntemler yoluyla zorluklara, cinsiyetçiliğe, ataerkilliğe ve diğer baskı biçimlerine karşı çıkma istekliliğinin artan trendini takip ediyor.”

“Dalgalar” metaforu feminizmde kullanılırken yalnızca nesilleri tanımlamaz, çünkü değişen her dalga yalnızca nesillerin değiştiğine değil, ideolojik ve politik alanlarda da büyük bir değişiklik meydana geldiğine işaret eder (Pavard, 2017). Kaya (2018: s.566) şöyle ifade eder “Üçüncü dalga feminist kuşağı internetin sunduğu olanakları gayet iyi kullanarak aslında dördüncü dalga feminizm ile de iç içe geçmiş durumdadır.” Bu anlamda dijital feminizm analiz edildiğinde, bu durumu Winch ve arkadaşları “eski dalgayı kıran yeni bir feminizmin habercisi” olarak tanımlarlar (Winch vd., 2016: s.559). Dijital medyanın artan kullanımı feminist fikirlerle, farklı katılım biçimleriyle ve feminist hareketlere erişim biçimleriyle ve yeni protesto biçimleriyle etkileşim kurarak yirmi birinci yüzyılda feminizmi değiştirdi, etkiledi ve şekillendirdi. Bu anlamda, dijital platformlar, cinsiyetçi ve ırkçı şiddetin yaygın doğasını ortaya koyan kişisel hikayelerin ve toplu anlatıların etkileşiminin gösterilmesine yardımcı olabilir. Feminist performanslarda ve eylemlerde dijital medya, toplumsal cinsiyet temelli baskıyı küresel olarak görünür kılmak, ulusal ve uluslararası sınırlar arasında protesto hareketlerini bağlamak ve deneyim, temsil ve politik olarak tanınma arasındaki ilişkileri yeniden araştırmak için kullanılır. Munford (2014) feminizmin yok olduğunu savunanların aksine, 21.yüzyılda kendini sosyal medya aracılığı ile güçlü bir şekilde gündemde tuttuğunu dile getirir.

Sosyal medya, sosyal ağ siteleri gibi çevrimiçi platformların kullanımı olarak da bilinir ve feministler için dijital medya aktivizm için önemli bir alan olmaya başlamıştır. Dijital feminist

⁶ 24 Ekim 2017'de #MeToo hashtag'i Twitter'da trend almaya başladı. Bu ifade, 2006 yılında Afrikalı Amerikalı kadın hakları aktivisti Tarana Burke tarafından başlatılsa da, aktris Alyssa Milano'nun, Hollywood yapımcısı Harvey Weinstein'in cinsel taciz iddialarına yanıt olarak Twitter etiketi olarak kullanıldığında yaygın ilgi gördü.

aktivizm, feministlerin farkındalığı ve bilgiyi yaymak ve bileşenleri harekete geçirmek için kullanabilecekleri yeni araçlar ve taktikler sunan bir aktivizmdir. Türkiye’de kadına yönelik şiddet olaylarının sosyal medyada görünür olup, kamuoyu yaratıldıktan sonra sanıkların dava sürecinin daha ciddiye alındığını söylemek yanlış olmaz sanırım. G (22, kadın) şöyle diyor “Sosyal medya sayesinde pek çok davalar sonuca kavuştu. Kadınlara yönelik politikaların yenilenmelerinde ve çoğaltılmasında faydalı oldu. Ayrıca sosyal medya sayesinde süreçler hızlandı. Herkes haberlere anında erişebilir oldu.” Örneğin, Şule Çet davası gibi. Başka bir deyişle, “çok sayıda vatandaş birbirine daha kolay bağlanabildiğinde, orijinal içerik gönderip alabildiğinde ve eylemi koordine edebiliyorsa, daha etkili siyasi hareketler yaratabilirler” (Joyce, 2010: s.2). #suleceticinadalet hashtagini incelediğimizde dijital aktivizmin etkilerini görebiliyoruz. Örneğin,

@ates_serpil – 16 Ekim 2019

Bu dava hepimizin davasıdır. Hepimiz için adalet. O şeref yoksunu katiller ömür boyu hapse mahkûm edilene kadar unutmayacağız unutturmayacağız!

@berylesi – 16 Ekim 2019

Twitter yüzünden değil vahşice cinayet işleyip pişkince sıyrılmaya çalıştığınız için tutuklusunuz ve tutuklu kalacaksınız. Ben de unutmayacağım bu davayı ve hashtaglere devam edeceğiz.

@minedogru – 14 Temmuz 2018

Hayatlarımız kısıtlansın istemiyoruz, öldürülmek istemiyoruz, tecavüze uğramak istemiyoruz. İstedığımızı giymek, güvenli bir şekilde sokakta olmak, özgür olmak istiyoruz. Tecavüz hakkedilmez, hak gösterilmez!

Aktivistler, internet ve sosyal medyanın potansiyelini giderek artan bir toplumsal değişim gücü ve marjinal grupların toplumsal hareketlere dahil edilme aracı olarak kabul ediyorlar (Titifanue ve ark., 2016). Ayrıca, sosyal medya, özellikle gençlerin aktivistlerin sosyal ağlarının veya kişisel bakış açılarının kapsamı dışındaki konular üzerine bir dizi alternatif anlatıya ve perspektife ulaşmalarını da sağlar. Aynı zamanda, sosyal medya bölgesel ve küresel hareketlerde iletişim ve katılımın önündeki coğrafi engelleri de kaldırıyor. Castells’e (2012: s.232) göre sosyal ağ kullanıcılarla beraberlik duygusu yaratma potansiyelini yansıtmaktadır “çünkü sosyal alan içerik üretiyor, bağlantılar kuruyor ve uygulamaları birleştiriyor.” Kahn ve Kellner ise (2004: s.94), 1990’ların sonlarında ve 2000’lerin başlarında neoliberal kurumlara karşı protesto hareketlerini inceleyen çalışmalarında, eylemcilerin interneti, örgütlenmek ve protestoyu kolaylaştırmak için nasıl başarılı bir şekilde kullandıklarını ve çevrimiçi aktivizmin “kültür ve siyaset için yeni bir alan”

ve “yeni sosyal ilişkiler ve siyasi olasılık biçimleri” ürettiğini iddia ederler. Örneğin, #susmabitsin hashtaginde dayanışma vurgusu açıkça görülmektedir.

@fkdlikadinlar – 26 Ekim 2018

Susup unutmamızı bekleyenlere inat cinsel tacize karşı yaşamın her alanında mücadele etmeye devam edeceğiz. Dayanışmamızla kazanacağız. Yalnız değiliz!

@fidanataselim – 25 Ekim 2018

Elit İşcan yalnız değilsin. Hepimiz mücadelemizle seninleyiz. Bu erkekler birbirlerinden güç alıyorlar ise bu sessizliği bozmak gerek. Ne güzel ki artık susmayan kadınlar var! Onların cesaretini kırarak kadınlara cesaret olacak olan da budur.

@susmabitsin – 17 Ekim 2019

Susmamanın neşesi, dayanışmanın ışığıyla... ‘Bu bir rock band değildir.’

Bu örnekler de bize gösteriyor ki dijital aktivizm, ortak deneyimler üzerine ilişkiler kurarak kazanılan dayanışma, yerel, ulus ve uluslararası arenalarda stratejik kazanımlar elde etmede etkili olabilir. Dijital aktivistlerin, dijital “çağrı yapma” uygulamalarının toplumsal değişimin kritik bir parçası olduğunu iddia edebiliriz. Hashtagler aracılığı ile gündelik hayatın parçası olmayan sosyal ve politik konuların gündelik hayat içinde görünürlüğünün artırıldığını söyleyebiliriz. Alikılıç ve Baş (2019: s.92) dünyadaki ve Türkiye’deki hashtag kullanımı ile ilgili şöyle demektedirler “hashtagler sayesinde kadınlar mizojiniyle mücadele etmekte, şiddet veya tecavüz gibi sorunlara çözümler üretmekte, karşı koymakta ve karşı eyleme geçmektedir.” Yılmaz (2015) ve Özdemir (2015) de Türkiye’de Özgecan cinayeti sonrası, kadına yönelik şiddet ve taciz ile ilgili açılan hashtagleri inceledikleri çalışmalarında #ÖzgecanYasası ve #sendeanlat hashtagleri ile hem tacizin görünür hale getirildiğini hem de politika yapma süreçlerine etki edilebildiğini göstermişlerdir.

Bu konuda görüşmecilerimiz de benzer şekilde düşünmektedir. Katılımcıların ezici bir çoğunlukla feminist görüşlerini çok daha geniş bir kitleye iletmek için sosyal medyayı kullanmayı olumlu bulduklarını belirttiler. D (25, kadın) şöyle ifade ediyor “Günümüz koşullarını ele alırsak sosyal medyanın daha çok ses getirebileceğini, herkese bir şekilde ulaşabileceğini ve unutmamalıyız ki twitter’da TT (trend topic) olan birçok konunun gündemi değiştirdiğini söyleyebiliriz.” F (23, kadın) de şöyle yorumluyor “Sosyal medya birçok konuda sokakta slogan atmaktan etkili ve etrafı rahatsız atmaktan daha büyük kitlelerle ses getiriyor. Sosyal medya günümüz için en iyi eylem yöntemidir.” E (20, kadın) “sokak eylemleri, sosyal medya kadar güçlü bir etki yaratmaz/yaratamaz. Bir grup insanın yapabileceği eylem saati kısıtlıdır. Sosyal medyaya

ulaşılabilirlik konusunda sorun yaşanmadığı için daha ön planda ve daha ilgi artırıcı olduğunu düşünüyorum” diye belirtti.

Bazı araştırmacılar “hashtag feminizmi” diye adlandırdıkları eylemleri yeni bir feminist dalga olarak düşünmezken (Rodino-Colocino, 2014), bazı araştırmacılar dijital feminizmi dördüncü dalga feminizm ile ilişkilendirirler (Knappe ve Lang, 2014). Feminist araştırmacılar, dijital feminist aktivizmi, feminist politika yapmanın geleneksel biçimlerinden kopma olarak tanımlarlar, bunun feminizmin çeşitli yönleriyle yeni bir türü veya dönüm noktasını temsil ettiğini savunurlar. Fredrika Thelandersson (2014: s.529) dijital feminist aktivitelerini şöyle yorumlar: “İnternet, feministlerin birbirlerinden öğrenebilecekleri yeni bir alan sağladı.”

Araştırmada görüşme yapılan kadınlar için de sosyal medya feminizm ve kadın sorunları ile ilgili öğretici bir alan olmuştur. Örneğin, T (24, kadın) “Bilmediğim birçok konuyu bu sayfalardan öğrendim” şeklinde yorumlamıştır. Y (20, erkek) “Takip ettiğim sayfalar kadın meselesine ilgimi artırıyor.” C (21, kadın) “Önceden feminizm ile ilgili çok bir bilgi birikimim yoktu. Okuduğum kitaplar ve takip ettiğim yetkin kişiler sayesinde daha da bilgi sahibi oldum.” N (22, kadın) “Evet arttı çünkü görmediğimiz, bilmediğimiz, haberdar olmadığımız o kadar çok kadın ve olay var ki... Gördükçe bilinçlendikçe daha da ilgim arttı.”

Kabeer (2012) için, bu tür kolektif eylem, kadınların ortak kaygıları tartışması ve ortak paylaşma süreçlerini kolaylaştırması için güvenli alanların oluşturulmasını sağlar. Yukarıdaki anlatılar bu duruma örnek oluşturur. B (21, kadın) sosyal medyadaki paylaşımların yarattığı dayanışma ile ilgili şunları söyledi:

Sosyal medyada aynı platformda çok bilinçli insanlar olduğu kadar bilinçsiz insanlar da var. Bilgi alışverişi oldukça fazla oluyor ve sosyal medyaya teknolojinin gelişmesiyle beraber katılımcı sayısının artması paylaşımların daha çok bireye ulaşmasına neden oluyor. Kadınların bilinçlenerek haklarının özgürlüklerinin farkına varmaları açısından sosyal medya önemli bir platformdur.

X (20, kadın) de benzer bir şekilde sosyal medya paylaşımların bilinçlenmeye yardımcı olduğunu söylüyorlar “Bilinç ve farkındalık açısından önemli bir yere sahip olan sosyal medya, kadının var olduğunu ve neler yapabileceklerini gösteriyor bizlere.” Bu çalışmadaki kızlar için, feminizm, önemi olan konular hakkında, çoğu için bilgi paylaşımı, yeniden yayınlamayı (repost) içeriyordu. Bu çalışmadaki kadınlar, feminist paylaşımları, başkalarıyla paylaşmanın "önemli" olduğunu düşündüklerinde yayınlamaktadırlar. Bu çalışmadaki pek çok erkek katılımcı ise feminist sayfaların erkekleri aşağıladığı, erkek düşmanlığı yaptıkları veya kadınların bu paylaşımlarda sadece moda vb. şeyler paylaştıklarına inandıkları görülüyor. K (23, erkek) şöyle yorumluyor

Çok az seviye de farkındalık oluşturduğu konular vardır elbette ama genel anlamda ben instagram kullanıyorum. Bu konuda şöyle yorum yapabilirim. Harika bir makyaj, güzel

giyinmiş, özene bezene fotoğraf çekilmiş, toplumun kendisini beğenmesini isteyen veya insanların deli gibi takip ettiği ama hiçbir vasfı olmayan kadınlar var. Bence bu genel olarak kötü bir örnek ve kötü bir durum. Kadının böyle durumlardan ibaret olması veya böyle görünmesinin kadını alçalttığını düşünüyorum. Güzel kadınlar, çirkin kadınlar, bakımlı kadınlar, bakımsız kadınlar, popüler kadınlar, popüler olmayan kadınlar olarak insanların gözünde bir farkındalık oluşmuş olabilir.

Öte yandan, Jackson (2018: s.40) çalışmasında da belirttiği gibi “birçok genç kız çevrimiçi olarak çoğalan yanlış bilgilerin okullarında, arkadaşlıklarında ve aile ilişkilerinde etkili olacağı düşüncesi ile çevrimiçi feminizmden endişe ediyorlar”. Benzer şekilde görüştüğümüz bazı kadınlar da takip ettikleri/beğendiklerini dijital ortamlarda bir şeyler yayınlamanın “korkutucu” olabileceğini düşünürken, diğerleri de kendi bilgilerine ve sosyal ağlardaki bilgilere duydukları güven eksikliklerinden bahsettiler. S (23, kadın) şöyle ifade etti “Sosyal medyada paylaşılan feminist destekçi görüşlere gerçekliği yansıtmadığına inanıyorsam like, repost yorum yapmıyorum.” A (22, kadın) ise “Çünkü sosyal medyanın güvenilirliğinden şüphe etmekteyim. Ortaya karıştırdıkları düşünceler nedeniyle sağlıklı bir etkileşim olmamaktadır” şeklinde yorumlamıştır. Bu noktada görüşülen kadınların pek çoğu “feminist” olarak adlandırılmaktan çekinmeseler de takip ettikleri sitelerin paylaştığı içeriklerden emin olmadıklarında paylaşmaktan çekindiklerini dile getirdiler. Erkek görüşmeciler ise bu siteleri takip etmediklerini ama sosyal medyada karşlarına çıktıklarında “gülüp geçtiklerini” veya “toplum yapısına aykırı olan bu içeriklere çok sinirlendiklerini” ifade etmişlerdir.

Dijital dünyanın feminizm karşıtlığını da yaygınlaştırdığı bir gerçektir. Her ne kadar küresel olsalar da, bu çevrimiçi aktivizm biçimleri çoğu zaman “slacktivism” veya “koltuk aktivizmi” olarak da adlandırılıyor ve gerçek katılımdan yoksun bıraktıkları için eleştiriliyorlar (Christensen, 2011). İnternet erişimi olmayan milyonlarca insanın feminizm hakkında farkındalığının bu yolla sağlanamamasını eleştirenler de mevcut (Kaya, 2018). J (23, erkek) bu durumla ilgili düşüncelerini şöyle ifade ediyor: “çok fazla bir şekilde erkekler üzerinde genellemeler yapılıyor. Feminizmin asıl amacı kadın erkek eşitliğiyken, bir nevi erkek düşmanlarının toplanabileceği bir platforma dönüşmüştür. İlla ki kadın hakları savunuluyor ancak bununla beraber çok fazla erkeğin hakkı ihlal edilebiliyor.” Z (20, kadın) ise şöyle ifade ediyor:

Kesinlikle yardımcı olduğumu düşünmüyorum. İçler acısı ki konu ne olursa olsun dile ne kadar getirilirse o kadar kendini kanıtlayamadığı düşünülür. Kadınların kendini kanıtlamaları için illa “ben bayan değil kadını” demeleri gerekmiyor. Çok bağırın insanın suçunu bastırmasının sebebi gibi... Sosyal medya avaz avaz kadınları yüceltmeliyiz demese de meslek edinmeleri için çaba sarf etse durum daha güzel olacak.

Yukarıdaki anlatılardan da gördüğümüz gibi dijital teknolojilerin yükselişinin feminizme ve hatta belirli feministlere karşı birçok kadın düşmanlığı da geliştirmektedir (Powell ve Henry, 2017).

3. Dijital Kız Kardeşlik

Fotopoulou (2016) çevrimiçi teknoloji ağları aracılığı ile dolaşıma sokulan söylemlerin, değerlerin ve ideolojilerin dijital bir kız kardeşlik oluşturup oluşturmadığını inceler. Dijital ağlar sadece bilgi paylaşımı söz konusu olduğunda verimli değildir; çevrimiçi olarak, kamuoyunun kaygılarını ve “aktörleri halka açık hale getirmek” (Latour ve Weibel, 2005) için de etkilidir. Bu anlamda Fotopoulou (2016: 3) bu duruma “dijital birliktelik” (*digital engagement*) demektedir. Covid 19 sürecinde pek çok Avrupa ülkesinde zorunlu karantina nedeni ile eve kapanan erkeklerin kadınlara şiddet uyguladığı görülmüş. Bunun üzerine pek çok kadın STK dijital ortamlardan bu kadınlara kendilerini nasıl koruyabileceklerine dair bilgilendirme paylaşmışlardır (WHO, 2020; UN Women, 2020; Council of Europe, 2020). Tüm bu dijital paylaşımlar kadın dayanışmasını yaratmak için yapılan çalışmalardır. Benzer bir şekilde, görüşmecilerimiz de dijital platformlar üzerinden yapılan paylaşımlarla kadınların “yalnız olmadıkları” düşüncesinin yayıldığını belirttiler. H (23, kadın) şöyle anlatıyor “kadınların kendi dayanışma sistemini kurduklarını düşünüyorum. Amacından sapmadığı sürece sadece kadınlara değil tüm topluma daha yararlı olduğunu düşünüyorum.”

Dijital ağlar, feminist grupların ve kadınların desteğe başvurdukları “dijital kardeşlik” olarak adlandırılabilir kültürel formların oluşturulmasına katkıda bulunuyor. Redfern ve Aune (2010), *Reclaiming The F-Word* çalışmalarında dijital dünyada genç kadınlar arasında yeni feminizm biçimlerinin ortaya çıktığını belirtiyorlar. Teknolojik bilim dünyasında, sanal ağlarla bağlanmış toplumların çağında, insanlar sosyal varlıklarını hem söylemsel hem de teknik uygulamalarla (Keltz, 2005: 186) hayal ederler ve feminist grupların diğer sivil toplum aktörleriyle bir meşruiyet duygusu paylaşması bu tür uygulamalardan geçer. Son zamanlarda, hashtag feminizmi, popüler bir dijital feminist aktivizm biçimi haline geldi. #MeToo hakkındaki araştırmalarında, Mendes ve ark. (2018), çevrimiçi dayanışmanın, karma katılımcılar arasında feminist bilince dönüştüğünü göstermektedir. Katılımcılar hashtag etiketleme ve (yeniden) twitleme uygulamaları ile kolektivitinin bir parçası olurlar. Dijital platformlar, feminist fikirleri geniş çapta yaymak, şekillendirmek için büyük bir potansiyel sunuyor, toplumsal cinsiyet ve cinsiyetçiliğe ilişkin yeni söylem biçimleri ve yaratıcı protesto modlarının ortaya çıkmasını sağlıyorlar. L (20, kadın) dayanışma ruhunu şöyle dile getiriyor “Sosyal medyanın farkındalık yarattığını düşünüyorum. Özellikle kadına şiddet, cinayet, ayrımcılık, cinayet gibi konularda kadınların daha çok duyurulmasını ve farkındalık yaratarak diğer insanlarında susmayı kadınların yanında olması için çaba sağlayan bir araç.”

Görüşmeci kadınların pek çoğu, feminist içeriği olan paylaşımları yapmaktan çekinmediklerini dile getirdiler çünkü birçoğu yabancılardan gelen "favlar", "retweetler" veya "DM'ler" (doğrudan mesajlar) aracılığı ile bu desteğin kendileri ve diğer kadınlar için bir dayanışma biçimi olarak önemli olduğunu vurguladılar. Bunun önemini göz ardı edemeyiz, çünkü eğer hashtag'ler kadınları, katılımcımızın açıkladığı gibi, dayanışma duymalarını sağlıyorsa, dijital platformlar dayanışma ağları inşa etmek için anlamlı ve değerli alanlardır.

Sonuç

Sonuç olarak, feministlerin interneti, hikâyeleri paylaşmak, farkındalık yaratmak ve ortak eylemler düzenlemek için kullanmasının ortaya çıkışını anlatırken, Martin ve Valenti şöyle açıklarlar: “Ancak, yaratılışı büyük ölçüde tesadüf oldu. Kadınlar, sessizce kendileri için alanlar yaratıyorlardı, ancak feminist hareketin bir sonraki sınırını inşa etmeye yardım ettiklerini fark etmediler” (Martin ve Valenti, 2013: s.6). Hashtag feministleri ortak bir zemin buldular ve derin kültürel, ırksal, sınıf, cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve güç farklılıkları arasında koalisyonlar kurmaya başladılar (Sandoval, 2000: s.52). Loza (2014) hashtag feminizmiyle görünmez olmayan, ancak insanların görmeyi reddettikleri şeylerin görünür olmaya başladığını dile getirir. Kadınların dijital alanlar sayesinde kendi seslerini bulduklarını ve bunun gücünü paylaşabildiklerini görüyoruz diyebiliriz.

Bunun ötesinde dijital aktivizmin, dördüncü dalganın da etkisi ile, feminizme karşı söylemleri ve kadın düşmanlığını da artırdığını söyleyebiliriz. Buna rağmen, birbirinden haberdar olmayan veya araya ülke sınırları giren pek çok kadını dijital ortamda buluşturarak yeni tarz bir kız kardeşlik ve kadın dayanışması yarattığı aşıkardır. Özellikle Covid 19 nedeni ile karantina altında dünyada ve Türkiye’de eve kapanan erkeklerin evde kadına yönelik şiddetlerini artırması sonunda dijital aktivizmin bir ürünü olarak kadınlar, dijital yolları kullanarak şiddet gören kadınlarla dayanışıyor ve onlara dijital ortamlardan yardım ediyorlar. Bu anlamda bu pandemi süreci de dördüncü dalganın kanıtı olarak sunulabilir.

Çalışmada genç kadınlar dijital ortamlarda feminist ve kadın içeriklerini takip ettiklerini ve uygun gördüklerinde paylaştıklarını dile getirdiler. Erkek görüşmeciler bu tarz platformların “erkek düşmanlığı”nı yaydıklarını ve topluma zarar verdiklerini düşünseler de kadın görüşmeciler yeni tip mücadele alanı yarattıkları ve kadın konuları hakkında kitlelere ulaşabildiği konusunda hem fikirler.

Kaynakça

- Alikılıç, Ö., & Baş, Ş. (2019). Dijital feminizm: hashtag'ın cinsiyeti. *Fe Dergi*, 11(1), 89-111.
- De Beauvoir, S. (1993). *İkinci Cins*. İstanbul: Payel Yayınevi, 7.
- Castells, M. (2012). Ağ toplumunda iletişim, iktidar ve karşı iktidar. *Yeni Medya Üzerine Kuramlar, Yaklaşımlar ve Uygulamalar*, 13-44.
- Christensen, H. (2011). *Political Activities On The Internet: Slacktivism Or Political Participation By Other Means?*. *First Monday*, 16(2). doi:http://dx.doi.org/10.5210/fm.v16i2.3336.
- Council of Europe. (2020). *COVID-19 Pandemic: Tackling The Dramatic Increase In Cases Of Violence Against Women*. Erişim 13.05.2020, <https://www.coe.int/en/web/portal/-/covid-19-pandemic-tackling-the-dramatic-increase-in-cases-of-violence-against-women>.
- Dean, J. (2010). *Rethinking Contemporary Feminist Politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Fraser, N. (2013) *Fortunes Of Feminism: From State-Managed Capitalism To Neoliberal Crisis*, London: Verso.
- Fotopoulou, A. (2016). Digital And Networked By Default? Women's Organisations And The Social Imaginary Of Networked Feminism. *New Media & Society*, 18(6), 989-1005.
- Goldberg, M. (2014). *Feminism's Toxic Twitter Wars*, *The Nation*. Erişim 12.03.2020 <http://www.thenation.com/article/178140/feminisms-toxic-twitter-wars>.
- Haraway, D. J. (1991). Cyborgs at Large: Interview with Donna Haraway. C. Penley ve A. Ross (Ed.) *Social Text*, 25-26, ss. 8-23.
- Harris, A. (2010). Mind The Gap: Attitudes And Emergent Feminist Politics Since The Third Wave. *Australian Feminist Studies*. 25 (66): 475-484.
- Joyce, M. C. (2010). *Digital Activism Decoded: The New Mechanics Of Change*. New York: International Debate Education Association.
- Kahn, R. & Kellner, D. (2004). New Media And Internet Activism: From The 'Battle Of Seattle' To Blogging. *New Media Society*, 6, 1, 87-95.
- Kaya, H., & Belke, M. (2018). Feminist İktisat Ve İktisadi Düşüncede Kadının Konumu. *Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi*, 5(60), 55-58.
- Kabeer, N. (2012). The Power Of Association: Reflecting On Women's Collective Action As A Force For Social Change. *UK Feminista Thinkpiece*, 2.

- Kelty, C. (2005). Geeks, Social Imaginaries, And Recursive Publics. *Cultural Anthropology*, 20(2), 185-214.
- Knappe, H. ve Lang, S. (2014). Between Whisper and Voice: Online Womens's Movement Outreach in the UK and Germany. *European Journal of Women's Studies*. 21, (4): 361-381.
- Latour, B. ve Peter W. (2005) *Making Things Public: Atmospheres of Democracy*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Loza, S. (2014). Hashtag Feminism, #SolidarityIsForWhiteWomen, and the Other #FemFuture. *Ada: A Journal of Gender, New Media, and Technology*, 5, 1-29. <http://adanewmedia.org/2014/07/issue/5/loza/>.
- Martin, C. E., & Valenti, J. (2013). *#Femfuture: Online Revolution*, New Feminist Solutions. 8, New York: Barnard Center for Research on Women.
- Mendes, K., Ringrose, J., & Keller, J. (2018). # Metoo And The Promise And Pitfalls Of Challenging Rape Culture Through Digital Feminist Activism. *European Journal of Women's Studies*. 25(2), 236-246.
- Munford, R. (2014). Post Feminism or Ghost Feminism. In R. Munford R. Waters (Eds). *Feminism and Popular Culture Investigating the Postfeminist Mystique*. 17-36. News Brunswick: Rutgers University Press.
- Özkan, S. (2018). Kadına Yönelik Şiddet Ve Sosyal Medya Aktivizmi: Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu Örneğinde İçerik Analizi. *Yeni Düşünceler*. 9, 57-69.
- Özdemir, Y. D. (2015). Taciz Anlatılarında Cinsiyetçi Söylemin Yeniden İnşası: #Sendeanlat. *Moment Dergi*, Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, (2), 80-103.
- Powell, A., & Henry, N. (2017). Digital Justice And Feminist Activism. In *Sexual Violence in a Digital Age* (pp. 271-298). Palgrave Macmillan, London.
- Redfern, C. ve Aune, K. (2010). *Baş Harfi F*. Aksu Bora ve Simten Coşar (Çev.). İstanbul: Ayizi.
- Rodino-Colocino, M. (2016). Communication Activism, Critical-Cultural Communication Activism Research Calls For Academic Solidarity. *International Journal of Communication*, 10, 10.
- Sandoval, C. (2000). *Methodology of the Oppressed*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Sarkeesian, A. T. (2012). *Women in Video Games*. New York: Kickstarter INC.
<https://www.kickstarter.com/projects/566429325/tropes-vs-women-in-video-games>.
Erişim Tarihi: 3.04.2020.
- Saygılıgil, F. (2016). *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*. Dipnot Yayınları.
- Thelandersson, F. (2014). A Less Toxic Feminism: Can The Internet Solve The Age Old Question Of How To Put Intersectional Theory Into Practice?. *Feminist Media Studies*. 14(3), 527-530.
- Titifanue, J., Tarai, J., Kant, R., & Finau, G. (2016). From Social Networking To Activism: The Role Of Social Media In The Free West Papua Campaign. *Pacific Studies Journal*, 39(3), 255-280.
- UN Women. (2020). *COVID-19 And Ending Violence Against Women And Girls*.
<https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/04/issue-brief-covid-19-and-ending-violence-against-women-and-girls>, Erişim tarihi: 13.05.2020.
- Yılmaz, B. (2015). Yeni Medya Ortamlarında Örgütlenme Ve Toplumsal Etkileri: #Sendeanlat Örnek Olay İncelemesi. *Ulusal ve Kurumsal Çatışmalar/Çözümler Kongresi*.
- Winch, A., Littler, J., & Keller, J. (2016). Why “Intergenerational Feminist Media Studies”? *Feminist Media Studies*. 16(4), 557-572. <https://doi.org/10.1080/14680777.2016.1193285>.
- WHO. (2020). *COVID-19 And Violence Against Women*. Erişim 13.05.2020,
<https://www.who.int/reproductivehealth/publications/vaw-covid-19/en/>.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 25.05.2020 – Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 19.06.2020

Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi

Journal of Social and Cultural Studies

www.toplumvekultur.com

Yıl/Year:2020, Sayı/Issue: 5, Sayfa/Page: 137-148

YUSUF İDRİS'İN EL-BEYDÂ ADLI ROMANINDA BATILI KADIN İMGESİ

Senem CEYLAN¹

Öz

El-Beydâ (Beyaz Kadın) isimli roman toplumcu gerçekçi çizgisiyle Arap edebiyatının önde gelen isimlerinden olan Yusuf İdris'in eseridir. Yusuf İdris'in ilk edebi ürünlerinin konusunu Arap toplumu ve kahramanlarını Arap kadını oluştururken zaman içerisinde yaşanan değişiklikler ile birlikte batı kadını da Arap romanında yer almaya başlamıştır. Bu romanında da köylü ve yoksul halktan Arap kadınının aksine Batılı kadını ele alıp incelemiştir. *El-Beydâ*'da Batılı kadın toplumsal ve bireysel yönden Arap kadınına göre daha açık ve rahat tavırları ile öne çıkarılmıştır. Gündelik hayatın içinde daha özgür olarak sunulmuş Batılı kadına, toplumsal olarak da ne bir kural koyma ne de ayıplama ekseninde sınır çizilmiştir. Romanın kadın kahramanı Yunan bir gazeteci olan Santi evlidir ve bekâr olan Yahya Mustafa Taha ona âşıktır. Romanda Santi, romanın erkek kahramanı Yahya Mustafa Taha'nın gözüyle okuyucuya aktarılmıştır. Ancak bu kahraman Mısır'da o dönemde sosyolojik olarak toplumun genel bakış açısının temsilcisi konumundadır. Yahya Mustafa Taha, hem bir doktor hem de gazeteci olarak farklı kesimlerden çok sayıda insanlarla tanışmaktadır.

Dönemsel ve kültürel olarak Arap ve Batılı kadınlarının karşılaştırması olarak incelenen bu roman, yazarın da belirttiğine göre ilk olarak 1955 yılı yazında kaleme alınmıştır. Bu çalışma Batılı kadını bir yandan erkek kahramanların gözünden değerlendirirken diğer yandan da toplumun genel bakış açısını yansıtmaya çalışmaktadır. Başka bir açıdan Avrupalı kadın ile Mısırlı Arap kadına yüklenen toplumsal roller açısından da farklılaşmayı ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yusuf İdris, Arap Toplumu, Mısır, Batılı Kadın, *El-Beydâ*

WESTERN WOMAN IMAGE IN NOVEL AL-BEYDA OF YUSUF IDRIS

Abstract

The novel named *al-Beydâ* (White Woman) belongs to Yusuf İdris, who is a socialist realistic author and one of the prominent names of Arab literature. While the Arab society and the protagonists of Yusuf İdris's first literary products were the Arab women, the western woman started to take part in the Arab novel with the changes in time. In this novel, unlike the peasant and the poor Arab women, he handled and examined the western woman. In *al-Beyda*, western women were brought to the fore with more open and comfortable attitudes than Arab women in social and individual aspects. The western woman, who was presented more freely in everyday life, was neither restricted nor socially imposed by any rule.. Santi, the female protagonist of the novel, is married and Yahya Mustafa Taha, who is single, loves him very much. Santi was

¹ Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, senemsoyer@gmail.com ORCID: 0000-0002-3129-1432

transferred to the reader through the eyes of the novel's (male) protagonist, Yahya Mustafa Taha. However, this protagonist was the representative of the sociological perspective of society in Egypt at that time. Yahya Mustafa Taha meets a large number of people from different backgrounds, both as a doctor and a journalist. This novel, which is analyzed periodically and culturally with Arab women, was first written in the summer of 1955, as the author has stated. While this study evaluates western women through the eyes of male heroes, it also tries to reflect the general perspective of society. In another respect, it aims to demonstrate the differentiation in terms of the social roles imposed on the European women and the Egyptian Arab women.

Keywords: Yusuf İdris, Arab Society, Egypt, Western Woman, Al-Beyda

Giriş

Kadın imgesi, edebi bir eserin konusu ve kahramanı olarak edebiyatta sıklıkla kullanılmış, toplumsal eleştiri ile sorgulamanın da bir biçimini oluşturmuştur. Kadını konu edinen edebiyat ürünlerinin, genel olarak romantik temalı eserlerden sosyal içerikli eserlere geçiş süreci, ele alınış biçimleri ve dönemseller olarak farklılıkları izhâr etmesi hasebiyle çeşitlilik gösterdiği bilinmektedir. Arap edebiyatı açısından da ele alındığında ise; Cahiliye döneminde şiire ilham olan imge olarak ortaya çıkan kadının, modern dönemde kız çocuklarının eğitimi, evlilik ve temel insan hakları gibi konularda başrolü oynadığı görülmektedir. Ataerkil bir yapıya sahip Arap toplumunda kadının konumu hem toplumsal olarak hem de aile içinde halen tartışmalı konulardan biridir. Feminist hareketin etkilerine, toplumsal hayata yansıyan olumlu sonuçlarına rağmen kadınların temel insan hakları bağlamında günümüzde halen eğitimden evliliğe, iş hayatından aile içindeki görüş ifade etme ve birey olma çabaları dâhil çeşitli konularda yeterli düzeyde hak elde ettiklerini söylemek pek mümkün değildir (Ceylan, 2019: s. 115).

Edebi eserler, kadının sosyal ve toplumsal açıdan konumunu edebiyat aracılığıyla ve yine kadın temsilciler yoluyla değerlendirme araçlarıdır. Ne var ki; kadının sosyal-kültürel cinsiyet rolleri açısından edebî metinler içindeki yeri, kurulu toplum gerçeklerini pek aşamamış görünmektedir (Şeker, 2019: s. 356).

1. Yusuf İdris'in Siyasi ve Edebi Kimliği

1927 yılında Mısır'da eş-Şarkıyye'ye bağlı el-Beyrûm köyünde dünyaya gelen Yusuf İdris, modern Arap edebiyatının öncülerinden ve sosyal içerikli eser veren yazarlardandır. Babası ziraat müfettişi olduğundan işi gereği sürekli yer değiştirmeye mecbur kalmıştır (Boushair, 1980: s. 181). Yusuf İdris çocukluğunda ailesinden uzakta büyümüştür. İlk ve orta öğrenimini tamamlamak için Fakus, Dımyat, Mansura ve Zekazike arasında gidip gelmiştir (Koç, 1995: s. 12). İlk çocukluk

yıllarında hem aileden uzakta olmanın verdiği yalnızlık hissi hem de yokluk yazarın zor bir çocukluk dönemi geçirmesine neden olmuştur.

1952 yılında Kahire Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun olan Yusuf İdrîs öğrencilik hayatı boyunca İngiliz işgali ve Kral Faruk'a karşı çeşitli protestolara katılmış, devrimci dergilerin yayımlanmasını sağlamış ve bu faaliyetleri sebebiyle de bir süre hapis yatmıştır.

Yusuf İdrîs yazmaya tıp fakültesinde öğrenci olduğu 1950'li yıllarda başlamıştır. Daha çok kısa hikâye türünde eserleriyle tanınmış bir yazardır. Maupassant ve E. Hemingway, F. Kafka ve A. Çehov'un eserlerinden çok etkilenmiştir. Kendisi gibi doktorluktan edebiyata geçiş yapan Çehov'a olan ilgisi diğerlerinden biraz daha fazladır. Her iki yazarın en belirgin ortak özelliği gerçekçi ve gözleme dayalı eserler vermiş yazarlar olmalarıdır (Koç, 1995: s. 15).

Kısa hikâye, roman, tiyatro ve hatıra türünde 42 eseri Arap edebiyatına kazandıran İdrîs'in edebi çalışmaları İngilizce, Fransızca, Almanca, Rusça başta olmak üzere birçok dile çevrilmiştir.

İdrîs, 1964 yılında Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdu'n-Nâsır ve 1988 yılında Irak Cumhurbaşkanı Saddam Hüseyin tarafından edebiyat (nişan) ödülüne layık görülmüştür. 1990 yılında da Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek tarafından kendisine takdir nişanı verilmiştir (Yıldız, 2009: s. 293).

Yusuf İdrîs tarafından 1955 yılında kaleme alınan *el-Beydâ*'nın, 1960 yılında bazı bölümleri el-Cumhûriyye gazetesinde yayımlanmıştır. Romanın yazıldığı zaman, Arap edebiyatı özelinde edebî ürünler açısından özgün eserlerin verildiği bir dönemdir. Batı edebiyatından taklit ve uyarılma süreçlerini takiben başlayan modern dönem, özgün eserlerin verildiği bir zaman dilimini ifade etmesinin yanı sıra yazarlar bakımından kendi siyasi ve eleştirel görüşlerinin de dile getirilebildiği bir dönem olmuştur. Yazarlar bazen gerçekçi üslupla dile getirdikleri düşüncelerini bazen de sembolik olarak kaleme almışlardır. Bu bağlamda Yusuf İdrîs'in eserlerini gerçekçi bir üslup kullanarak ortaya koyduğu bilinmektedir. Rahmi Er'in (2012: s. 25) de belirttiğine göre; "halkın sorunlarına yaklaşım ve edebiyatın bu sorunları çözme noktasında zaman zaman yol gösterici, zaman zaman umut aşılayıcı bir rolü vardır". Buna göre *el-Beydâ*, sol siyasi görüşlerin yansıtılması ile o döneme hâkim siyasal anlayışın eleştirilmesi bakımından dikkat çeken romanlardan biri olmuştur.

El-Beydâ romanının yazıldığı dönemle ilişkili olması bakımından bir başka özelliği, romandaki ana karakterin yazarın kendisi olması meselesidir. Hem gerçekçi bir roman olması nedeniyle hem de Yahya Mustafa ile Yusuf İdrîs'in ortak özellikleri bu düşüncüyü beslemektedir. Romanın Yusuf İdrîs'in özgeçmişi niteliğinde bir eser olduğu iddiası da yine bu fikri desteklemektedir (Boushair, 1980: s. 182).

Yusuf İdrîs, doktor ve gazeteci bir yazar olarak Mısır halkının hayatlarından kesitler sunarak hikâyelerini gerçekçi bir üslupla ortaya koymuş, Arap edebiyatının toplumsal gerçekçi yazarları arasında öne çıkmıştır. Arap edebiyatının roman türünde güçlü örnekleri dönemsel olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasına denk gelmektedir. Bir yandan 1948 Arap-İsrail Savaşı ve yenilgisi, Süveyş Savaşı, Haziran yenilgisi gibi olumsuzluklar diğer yandan eğitim-öğretim ve kurumsallaşmanın yaygınlaşması, yaşam tarzındaki ve sosyal hayattaki değişiklikler roman türünün gelişimine katkı sağlarken toplumsal olarak her türden sorunun romanda işlenebilmesi de bu türe ilgiyi beslemiştir. Arap toplumunun yaşadığı sorunlar ve siyasi baskılar romanda ele alınan unsurlar bağlamında gerçekçiliği ve realist üslubu tetiklemiştir. Mısır'da toplumcu gerçekçi romanların öncülüğünü başarısız yönetimi eleştiren eserleriyle Necib Mahfûz yapmıştır (Er, 2008: s. 165).

2. *El-Beydâ* Romanında Karakterler

El-Beydâ'da, Doktor Yahya Mustafa Taha ile Yunan gazeteci Santi arasındaki duygusal hikâye ele alınmaktadır. Romanın odağı Doktor Yahya'nın gerçek duygularını açıklamayan Santi'nin kalbini kazanma çabası üzerine kuruludur ve olaylar bu konu etrafında dönmektedir. Bu bağlamda tema bazen Santi'nin Yahya'ya âşık olup olmadığı, duygularıyla oynuyor olma ihtimali, bir sevip bir kaçıyormuş gibi olması ile Yahya'nın kadına karşı hislerinin gerçek mi yoksa bir zan mı olduğu iç çatışmaları ekseninde irdelenmiştir. Yaşanan psikolojik ve toplumsal çekişmelerin ardından romanda, kadın kahraman Santi, Yahya ile sadece yakın bir arkadaş olarak kalmak istediği halde Yahya yine de ısrarlarından vazgeçmemektedir. Nitekim Yahya Mustafa'nın hükümet karşıtı sol siyasi tandansı ve bu ekseninde faaliyetleri sebebiyle hapse girmesi de Santi'ye kaçmaktan ve uzaklaşmaktan başka çare kalmaz.

Aslında doktor olan Yahya Mustafa Taha gazete yazılarında sol siyasi görüşe sahip bir dava adamı olarak öne çıkmaktadır. Yazarın ifade ettiğine göre Yahya, Mısır'da kritik bir dönemin canlı şahididir. Batılı kadın imgesini taşıyan temsil eden Yunan gazeteci Santi de Kıbrıs sorunu için mücadele eden siyasi bir yapıya mensuptur. Yusuf İdrîs, Santi'yi Dr. Yahya'nın gözünden betimlerken “yirmi yaşını geçmeyen genç bir kız ancak bir yetişkinin fanatıklığı, zekâsı ve kültürüne sahip... Çok insancıl, onu sevebilirim ve onunla evlenebilirim” (İdrîs, 2017: s. 15) ifadelerini kullanmıştır. Romanın bir diğer batılı kadın imgesi olan Lora da her konuda Santi'nin tam zıt özelliklerine sahip, babası Fransız annesi Yunan olan arkadaşıdır. Romanda Yahya Mustafa'nın Santi'yi kıskandırmak için Lora'yı kullandığı da yer almaktadır.

Romanda yer alan diğer bir Arap erkek karakter, Doktorun arkadaşı, özgürlük ve bağımsızlık mücadelesinde yoldaşı ve derginin yazı işleri müdürü olan Ahmet Şevki'dir. Bu arkadaşı

hakkındaki düşüncelerini Yahya Mustafa şu şekilde dile getirmiştir: “onunla dostluğumuz güçlü ve sağlam köklere dayanmaktadır”(İdrîs, 2017: s. 89). Yahya Mustafa'nın çok güvendiği bir diğer arkadaşı da Ahmet Seyf en-Nasr'dır. Santi ile ilgili duygularını ve düşüncelerini anlatmak, görüşlerini almak için danıştığı tek kişi ve eski dostudur. Doktorun onunla ilgili düşünceleri de şöyledir: “beni yargılayıp eleştirmesi için seçtiğim bilge ve yol göstericidir. Bana nerede durmam, ne tarafa gitmem gerektiğini gösteren o'dur” (İdrîs, 2017: s. 122). Romandaki ana kahramanlardan bir diğeri de bir şirketin reklam departmanında çalışan ve Santi ile Lora'yı Yahya Mustafa ile tanıştıran Subhi'dir. Çevresinin geniş ve ilişkilerinin de çok olduğu vurgulanmaktadır. Eski yazı işleri müdürü olarak romanda yer alan el-Bârûdî, Yahya Mustafa'ya göre aklının alamayacağı radikal fikirleri olan ancak onunla tartıştığında kendisini ikna ettiğini belirttiği kişidir (İdrîs, 2017: s. 137). Onu sayıp sevmekle birlikte sonunda onunla siyasi olarak büyük bir anlaşmazlık içine girerler.

Söz konusu ana karakterlerin yanı sıra ikincil konumda yazı işleri müdürü Ahmet Şevki'nin eşi Râkiye, hemşire olan Antera ve Able ile Yahya Mustafa'nın evinin yemek pişirme, temizlik ve düzeninden sorumlu Ummu Ömer gibi Arap kadın karakterler de romanda yer almaktadır. Romanda bu kadın “Sa'îdî'li dul bir kadın, sert görünümlü ve sert mizaçlı” olarak tanımlanmaktadır (İdrîs, 2017: s. 27). Sembolik olarak Ummu Ömer, Mısırlı kadını temsil etmektedir. Bu temsil nedeniyle de olsa gerek sert mizaçlı, karakter olarak da “erkek gibi bir kadın” olarak betimlenmiştir. İlerlemiş yaşına rağmen gücü kuvveti yerindedir. Ancak bir anne olarak duygudan yoksun görünmektedir. Gerçekte annenin duygusuz olmadığı ne yazık ki çocuklarına duygularını göstermesinin doğru olmadığı inancına vurgu yapılmaktadır.

Romanda Yahya Mustafa'nın annesi de Ummu Ömer'den farklı özelliklere sahip değildir. Bayram geldiğinde, köye yaptığı ziyaretleri sırasında yaşadığı sevinci ve küçük kardeşi tarafından karşılanma ritüelini anlatırken annesinin tavrına da değinmektedir. Kime sarılacağını, kime selam vereceğini bilmez haldeyken annesinin yokluğu, sebepli veya sebepsiz annesinin ona kızgınlığı, uyur gibi yapması, ondan hoşlanmadığını belli eden tavır içinde olması annesinin tipik özellikleridir (İdrîs, 2017: s. 39).

2.1. Romanın Ana Teması

Romanda olaylar özgürlük teşkilatına üye iki Batılı kadının karşılaşması ile başlar. Yahya Mustafa bu iki kadınla arkadaşı Subhi aracılığı ile tanışır. Santi'den hoşlanmasının ardından dergide onun da çalışması için uğraş verir. Derginin özelliği o dönem Mısır'da özgürlük ve bağımsızlık sorununu konu edinen ve bu yönde yayın yapan bir dergi olmasıdır.

Santi ile tanıştığı ilk andan itibaren Yahya Mustafa hayatı boyunca hayal ettiği kadının ta kendisi olduğunu, ondan çok etkilendiğini ve ona meftun olduğunu, çünkü hayatının kadınının o olduğuna emin olduğunu ifade ediyor. Bu Yunan kadını elde etmeden hep onu istediğini, tanıştığı bütün kadınlarda sanki hep onu aradığını ancak bulamadığını ve kadınlarda aradığı ne varsa Santi'nin tüm bunlara tam olarak sahip olduğunu belirtiyor (İdrîs, 2017: s. 12).

Santi'ye âşık olduğunu hissettiği anı tasvir ederken; ilk bakışta kalbinin nasıl attığını, vücudunu nasıl bir hararetin bastığını ve titreme duygusunu vurguluyor (İdrîs, 2017: s. 17).

Yahya Mustafa, Santi karakterindeki bir kadının ona âşık olmasının zor olduğunu ve bu kadının sevgisini kazanmak için çok uğraşması gerektiğini bildiğini de ekliyor. Ne yazık ki Santi'nin evli olduğunu, eşinin bir müzisyen olarak çalıştığını da biliyor (İdrîs, 2017: s. 31-35).

Romanın aslında sadece imkânsız bir aşk romanı olduğunu söylemek hem biraz eksik kalacak hem de yazarın toplumsal anlatısı göz ardı edilmiş olunacaktır. Yahya Mustafa, Santi'ye duygularını açmasının ardından reddedildiğini, kadının eşini sevdiğini söylediğini ama bir arkadaş olarak kendisi ile ilişkisinin devam etmesini istediğini de vurgulamıştır. Roman bir taraftan doktorun kendisiyle ve Santi ile çekişmelerini anlatırken diğer yandan da Santi'nin onu sevmesi için ölümüne mücadelesini de anlatır. Ancak bu mücadele başarılı olamamıştır. Doktor kimi zaman amacına yaklaştığını hissetse de aklının sesini dinlediği zamanlarda bunun bir kuruntu olduğunu da düşünmektedir. “İşler arapsaçına döndü, çünkü ben de anladım ki; Santi evli ve bir heyecan duyulması doğru değil...” (İdrîs, 2017: s. 64) ifadesi ve toplumda yaygın olan bir söylentiye göre “yabancı kadınlar evli olmadan bir erkekle ilişki yaşarlar, bu onlar için bir ayıp değildir...” (İdrîs, 2017: s. 67) düşüncesi bu çelişkileri ortaya koymaktadır. Yahya'ya göre yabancı kadınlar hakkındaki bu görüş, onları tanımadan yapılan bir hüküm vermedir ve Santi'yi tanıdıktan sonra bu düşüncesi değişmiştir.

Romanın içine gizlenmiş iki husus dikkati çekmektedir. Bu hususlardan ilki siyasi bir roman olmasıdır. O dönemde Mısır'da Abdu'n-Nâsır yönetimine denk gelmektedir. Yusuf İdrîs'in bu romanı sol akımı eleştirmek için yazdığı anlaşılmaktadır. Yusuf İdrîs “Cemal Abdu'n-Nâsır yönetime el koyduğu zaman onu destekleyen yazılar yazmıştır ancak onun hakkındaki olumlu düşünceleri gerçekleşmeyince bu düşüncesinden vazgeçmiştir” (Koç, 1995: s. 13).

Romandaki ikinci husus ise; psikolojik analizlere yer veren bir roman olmasıdır. Yahya Mustafa'nın yaşadığı çatışmalar ustalıkla betimlenmiştir. *El-Beydâ*, Yusuf İdrîs'in eserlerindeki kurgusal dönüşümü ve psikolojik değişimi yansıtan analizleri bakımından önemli örneklerden biri sayılmaktadır. Roman kahramanının politik ve bireysel düzeydeki kendini arayışı onu biraz inatçı

biraz benmerkezci ve tutarsız bir tutum sergilemeye itmekte, ilginç bir karakter haline getirmektedir (Kilpatrick, 2006: s. 252).

2.2. Romanın Toplumsal ve Kültürel Boyutu

Romanda toplumsal olgular ön plana çıkarılırken o dönemde hâkim olan bazı adet ve gelenekler üzerine durulmuştur. Bunlardan biri köyde yetişmiş ancak daha sonra şehirde yaşamaya başlamış gençlerin bayramlarda köyelerine yaptıkları ziyarettir. Etkisi ve gücü giderek azalsa da bu geleneksel bir ritüeldir (İdrîs, 2017: s.38).

Romanda Mısır toplumu görünmez bir biçimde iki kısma ayrılmış şekilde tasvir edilmiştir. Bir tarafta gelenekselliğin ağır bastığı, yabancı bir kadının bir erkeği evinde ziyaret etmesinin asla hoş karşılanmadığı gettolaşmış yerler ile bu ziyaretlerin garipsenmediği ve sıradan kabul edildiği elit yerler betimlenmiştir.

Bu durumun yarattığı toplumsal çatışma roman kahramanı Yahya Mustafa üzerinden ele alınmaktadır. Köyde doğup yetişmiş, daha sonra eğitimi için şehre gitmiş, başarılı ve şehirli olmuş Doktor Yahya durumu anlatırken artık tamamen farklı olduğunu belirtmektedir. Bir yandan her ne kadar şehirli gibi yaşamaya ve giyinmeye çalışsa da yapılan köy ziyaretleri köklerini ve gerçekleri tokat gibi suratına çarparak hatırlatmaktadır. Ne tam olarak köye ait ne de tam olarak şehirlidir. Her yönüyle farklı bir dünyası vardır (İdrîs, 2017: s. 41).

Bu ikilemin bir yansıması da annesi ile ilişkisinin sonuçları olarak ortaya çıkmaktadır. Yahya ile annesi arasında güçlü bir anne-evlat ilişkisi yoktur. Hatta annesini sevmediğini, ondan hoşlanmadığını, ziyaretleri sırasında elini öpmesinin sadece geleneksel bir davranış olduğunu vurgulamıştır. Annesinin karakteristik yapısı ve sert mizacı sonucu olarak da Yahya Mısırlı kadınlardan hoşlanmamakta ve bu durum Santi'ye ilgisini artırmaktadır. Yahya Mustafa'nın Santi'ye olan ilgisini, sosyalleşme sürecinde kadına dair öğrenmiş olduğu toplumsal cinsiyet rollerinin anne kaynaklı olmasıyla açıklamak mümkündür. Rol modellerin davranış biçimleri, çevresel değerlendirmeler, toplumsal cinsiyet rollerinin sorgulanmaması, dolayısı ile de normalleştirilmesi ve o şekilde kabul edilmesi üzerinde etkili olmaktadır" (Şenol, Çağatay, 2016: s. 30).

2.3. Romanda Zaman ve Mekân

Edebi eserlerde birbirinden farklı statülerde işlenen ve esere konu kadın; yazınsal türlerin temel unsurlardan biri olarak yerini ve önemini daima korumuştur. Bu romanda da sevgili, eş,

anne, arkadaş, Arap ve Batılı gibi farklı statülerde kadınların imgeleri Yahya Mustafa gözünden okuyucuya sunulmuştur. Burada dikkat çeken diğer bir husus mekân bağlamında kadının değişen toplumsal rolüdür. Bu farklılaşmaya romanın yazıldığı dönem bakımından da değinmek yerinde olacaktır. Çünkü diğer Arap ülkelerine göre modernleşmenin daha erken bir tarihte başladığı Mısır'da, romanın kaleme alındığı zaman göz önünde bulundurulursa kadın hakları ve özgürlükleri bağlamında farkındalığın daha yüksek olduğu bir dönem olduğunu söylemek mümkündür.

El-Beydâ, yazarın başlangıç bölümünde belirttiği üzere ilk olarak 1955 yılında kaleme alınmış daha sonra 1960 yılında el-Cumhûriyye gazetesinde bazı kısımları yayımlanmıştır. Yazar, bu hikâyeyi bir kitap olarak roman formatında yazmaya iten nedenleri şöyle açıklamaktadır: “Ülkesinin bağımsızlığı ve sömürge karşıtlığı için verdikleri mücadele ömrünün en güzel yıllarıdır. Bu en güzel yıllar Mısır, Sudan, Suriye, diğer Arap ülkeleri, Kuzey Afrika ve Kıbrıs'taki savaş durumlarına denk gelmiştir” (İdrîs, 2017: s. 12).

Romanda olaylar Mısır'da geçmektedir. Kahramanlar arasındaki ilk ve ikinci karşılaşma bir lokantada gerçekleşir. Romanda öne çıkan diğer mekânlar Bâb el-Lûk, Zemâlek, opera, dergi ve kliniklerdir.

3. Kadınlar Hakkında Düşünceler

Yusuf İdrîs, *El-Beydâ* romanını daha önce de ifade edildiği toplumcu gerçekçi bir bakış açısı ile ele almıştır. Dolayısıyla romandaki kurgu, Mısır'ın sosyal ve toplumsal hayatından izler taşımaktadır demek mümkündür. “Romanlardaki kadın temsilleri açısından belirleyici etkenleri; en dar bireysel alandan, en geniş tarihsel, toplumsal alanlara kadar izlemek olanaklıdır. Fail olan yazarın kendi bireysel geçmişinden gelen deneyimler, yaşadığı çağa ilişkin tarihsel koşulları kavrayışı, içinde bulunduğu grubun düşünsel kimliğine uygun düşen bakış açısı ile cinsiyet eşitsizliğine ilişkin kuramlara olan ilgisinden çıkardıkları romanlarında kurguladığı kadın karakterlere nüfuz edebilmektedir” (Şeker, 2017: s. 648).

Romanda Santi, daha insancıl ve kendini kontrol edebilir olarak tasvir edilirken Mısırlı kadını temsil eden anne karakterler sert mizaçlı, sert görünümlü, duygularını saklayan kadınlar şeklinde betimlenmiştir. Ayrıca romanda kadınlar hakkındaki görüşlerden biri, erkeklerin kadınların ne istediğini bilmelerinin mümkün olmadığı şeklindedir. Çünkü kadınlar da kendilerinin ne istediğini bilmemektedirler (İdrîs, 2017: s. 67).

Yahya Mustafa da kadını sonsuz bir muamma olarak gördüğünü söylemiştir. Neye kızdığını, ne düşündüğünü bilemediklerini ve hayatın içinde böyle bir bilmece olarak kalacaklarını belirtmiştir (İdrîs, 2017: s. 85).

Romanda Arap erkeklerinin Arap kadınların sigara içmelerini doğru bulmadıkları ve toplumsal olarak da bu davranışın kabul görmediği vurgulanırken aynı davranış yabancı kadınlarda hoşagitmekte hatta ilgi çekici kabul edilmektedir. Yine Yahya Mustafa'nın sözleri ile bu durum; “neden sigara içen kadına tuhaf bakıyoruz? Bir yandan beğenme ve şaşkınlık duyguları ile diğer yandan övgüye layık bulma ve kınama duyguları...” (İdrîs, 2017: s. 37).

Burada dikkat çeken diğer bir husus, Arap erkeğinin gözünden Batılı/yabancı kadına karşı bakış açısının yüzeyselliğinin ortaya çıkmasıdır. Santi'ye bakış önce dış görünüş bakımından daha sonra karakter bakımından olmak üzere ayrıştırılmış ve hikâye edilmiştir. Santi'nin fiziksel olarak betimlenmesine dış görünüşünden başlanmış, beyaz tenli olması öne çıkarılmış ve hatta beyaz bir kadın olarak romana ismini bile vermiştir (İdrîs, 2017: s. 17). Buradaki kadına bakış ile de yine Arap kadını ile Batılı kadın arasındaki farklılığa dikkat çekilmiştir.

Romanda kadının nesneleştirilmesi açısından bir vurgu da Yahya Mustafa Taha'nın Santi'ye olan büyük aşkına rağmen onu sadece bir sevgili olarak yanında istemesi bir eş olarak asla hayal etmediğini itiraf etmesinde ortaya çıkmıştır (İdrîs, 2017: s. 97). Bu durum romanın erkek kahramanının yaşadığı büyük bir çelişki olarak tanımlanabilir. Batılı kadını tanıdığı andan itibaren onu hayal ettiği eşi olarak düşünmüş, ancak daha sonra bu düşüncenin eş olarak uygun olmadığı yönünde değiştiğini fark etmiştir. Çünkü ataerkillik etkisi altında geleneksel kodlarla yetişmiş Doğulu erkek evlenmek için kadında “boyun eğen” ve geleneksellik gibi belirli bazı özellikler tercih ederken sevgili olmak için özgürlük ve “modernlik” gibi başka özellikler tercih etmektedir. Sonuçta Yahya Mustafa örneğinde betimlenen Doğulu erkeğin eş olarak seçtiği kadın ile sevgili olarak tercih ettiği kadın arasında ev içi ve toplumsal roller bakımından farklılıklar olduğu irdelenmektedir. Yahya Mustafa Batılı kadınları sevmektedir ancak onlarla evlilik düşünmemektedir. Yine benzer şekilde Batılı gibi davranmaktan çekinmemekte ama Batılı olmayı kabul etmemektedir (İdrîs, 2017: s. 134-135).

Romanda kadına değer veren vurgu, Yahya Mustafa'ya da düşüncelerinin değişmesi gerektiğini salık veren arkadaşı Ahmet Seyf en-Nasr'ın sözleri ile yapılmıştır. Arkadaşı Ahmet bir yandan kadına değer verirken diğer yandan da Yahya Mustafa'nın iç çatışmalarını da dillendirir bir rol üstlenmektedir. Doktor, arkadaşı Ahmet'e Santi'ye olan duygularını anlattığında ilk olarak bencillikle suçlanmıştır. Evli bir kadına karşı olan duygularının o kadının saygınlığına ve aile hayatına zarar vereceğini, bu durumun bencillikten başka bir şey olmadığını ifade etmiştir. Aslında

burada öne çıkarılmak istenen başka bir husus da kadına yönelik toplumsal yaptırımlardır. Evli bir kadının toplumsal olarak büyük bir kınamaya maruz kalacağı vurgulanmaktadır. Çünkü evlilik kurumu çok büyük kıymete sahiptir. Bu değerlendirmeler kadına yönelik olarak Yahya Mustafa'nın düşüncelerini de belirtir özelliğe sahiptir. Doktorun kendine yönelik bencil olduğu iddiasını besleyen düşünceleri ise; toplumun doktor ile Santi'nin hikâyesini öğrenmesi durumunda başına gelmesi muhtemel olayların sonuçları şeklinde değerlendirilebilir. İlk olarak tanınmış bir doktor ve gazeteci olarak imajının zedelenmesinden korkmaktadır. İş arkadaşlarının yüzüne nasıl bakacağını düşünmekte ve toplumdaki gelecek baskılara cesurca göğüs gerip geremeyeceğinin kaygısını taşımaktadır (İdrîs, 2017: s. 125-126).

Bu romanda değinilmesi gereken diğer bir nokta; ataerkil ideolojilerin, kadınların varoluşunu mahremiyet, sessizlik, doğallık ve gizem gibi kavramlarla tanımlayıp kamusal karşıtı olarak "özel alanda" kadını kurgulamasıdır. Bu kurgu, kadınların sesleri, kimlikleri, bedenleri üzerinde uygulanan denetimin en önemli dayanaklarından biridir. Çünkü kadınlar kamusal alanda var ve görünür oldukları her durumda kendi doğalarına aykırı davranmaktadırlar. Hatta uygunsuz bir biçimde dikkat çekerek kendileri hakkında söz söyleyenleri kışkırtmakta, gizlenmesi gereken bir varlığı ortaya çıkararak çirkinleşmektedirler (İrzık, Parla, 2011: s. 7). Santi de kamusal alanda var olan bir kadındır. Burada Ahmet Seyf en-Nasr, Santi'nin başına gelebilecek olası sonuçları doktor arkadaşına dile getirirken asıl vurgulanmak istenen kadının eve ait olduğu düşüncesidir.

Sonuç olarak hayatın ayrılmaz bir parçası olan kadının sadece ev içi roller bağlamında değerlendirilmesi toplumsal cinsiyet eşitsizliği düşüncesini de beslemektedir. Kadının özel alan olarak nitelendirilen geri plana hapsedilmesi, diğer bir anlamda ötekileştirilmesi kadın ve erkeğin toplumsal uyumu bakımından da sorunlara neden olmaktadır. Bu bağlamda Arap edebiyatında kadının toplumsal olarak konumlandırılması ve bunun bir sorun olarak edebi eserde ele alınması Muhammed Hüseyin Heykel'in *Zeyneb* romanıyla başlamış ve daha sonraki toplumsal eleştiriyi konu edinen romanlarda ana tema olarak kullanılmıştır. *Zeyneb* romanı bu alanda öncü bir rol oynamıştır (Er, 1997: s. 89).

Sonuç

Mısır'da ve geleneksel Arap toplumunda kadının sosyal ve toplumsal olarak belirlenmiş rolleri vardır. Romanda bu roller toplumun kadından beklentileri temelinde Santi üzerinden ters açıdan okuyucuya sunulmuştur. Santi Batılı, özgür ve iş kadını kimlikleriyle modernizmi de temsil etmektedir. Oysaki Mısır kadını genel olarak ev içine özgü rollere sahip, ya çalışmayan ya da çalışsa bile başka bir evde ev içi işleri gören, muhafazakâr, hem fiziksel hem de duygusal olarak

sert yapılı bir kadındır. Buna göre Santi ile Yahya Mustafa arasındaki ev ziyaretleri romanda bu bağlamda ele alınmıştır. Kimi zaman hoş olmayan bir durum olarak kimi zaman temiz, saf bir aşk ve kimi zaman da ikisinin de reddedildiği sadece bir iş arkadaşının kendisinden yardım istediği doğal bir durum olarak yorumlanmıştır. Roman, kadının ele alınması noktasında asıl olarak bu ilişkiler ağı arasında kuruludur.

Romanda dikkati çeken en önemli husus; Mısırlı Arap kadınlar ile karşılaştırılan ve görece daha çok değer verilen Batılı kadının Arap erkeğinin hayallerini süsleyen kadın olmaktan öteye geçememesidir. Ayrıca burada Batılı kadın için beslenen önyargılara da yer verilmiştir. Batılı kadının geleneksel Arap kadınından farkı bazen de “ahlakî zayıflık” olarak nitelendirilmiştir. Doktorun yaşadığı iç çekişmeleri, yüzleşmekten çekindiği toplumsal baskı ve Santi’yi sadece sevgili olarak hayal etmesi bu durumu destekler niteliktedir.

Roman Yahya Mustafa’nın kendi içinde ve toplumsal olarak yaşadığı çatışmaların arasında Santi ile sadece yakın arkadaş olarak kalmasıyla sona eriyor. Yahya Mustafa’nın yaşadığı psikolojik savaş ve zihinsel mücadele ile Santi’ye karşı davranışları değişiklik gösterebiliyor. Bir yanda yetiştiği ve yaşadığı toplumun beklentisi diğer yanda kadının gerçekleri ve kendisine karşı olan davranışları onun yaşadığı psikolojik gerilim, çatışma ve çelişkilerin de bir açıklaması durumundadır.

Kaynakça

- Boushair, R. (1980). El-Vâkı‘ıyyetu fî Edebi Yusuf İdrîs. *Câmiatu Dimaşke*, Kulliyetu'l-Âdâb.
- Ceylan, S. (2019). Yusuf İdris’in Eserleri Ve Gerçekçilik Temelli Kadın Araştırması: El-Harâm, El- ‘Ayb, Hâdisetu Şeref Örnekleri. *Doğu Edebiyatında Edebi Akımlar ve Üsluplar*. (Ed. Leyla Yakupoğlu Boran). İstanbul: Demavend Yayınları.
- Er, R. (1997). *Modern Mısır Romanı (1914-1944)*. Ankara: Fatih Dağıtım.
- Er, R. (2008). *Roman*. TDV Ansiklopedisi. C: XXXV.
- Er, R. (2012). *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi (Şiir-Öykü)*. Ankara: Vadi Yayınları.
- İrzık, S., Parla, J. (2011). *Kadınlar Dile Düşünce*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İdrîs, Y. (2017). *El-Beydâ*. İngiltere: Hindawi.
- Kilpatrick, H. (2006). The Egyptian Novel From Zaynab to 1980. *Modern Arabic Literature*. (Ed. M.M. Badawi). New York: Cambridge University Press.

- Koç, C.T. (1995). Yusuf İdris (hayatı, eserleri ve kısa hikâyeleri). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Şeker, A. (2017). Türk Romanında Toplumsal Cinsiyet Açısından Kadın Temsillerine Yönelik Sosyolojik Bir Çözümleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 10(54), 641-652. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.20175434629>.
- Şeker, A. (2019). Feminist Edebiyat Eleştirisi Bağlamında Edebi Metinlerde Kadın Gerçekliği, *Söylem Filoloji Dergisi*. 4(2), 347-359.
- Şenol, D., Sarp, Ç. (2016). Kadın ve Erkeklerin Değerlendirmeleri İle Toplumsal Cinsiyet Rollerini –Kırıkkale Örneği-, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*. Yıl 16, Sayı: 31, Bahar, 17-38.
- Yıldız, Ş. (2009). Yusuf İdris'in Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı 22. .279-310.

e-ISSN: 2667-5854

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/jscs>

<http://www.toplumvekultur.com/>

editor@toplumvekultur.com